

ETNOLOGISKA KOMPOSITIONER

INSTITUTIONEN FÖR KULTURVETENSKAPER

Etnologiska kompositioner

Orienteringar i yrkeslivet

Elias Mellander

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Avhandling för filosofie doktorsexamen i etnologi,
Göteborgs universitet 2018-11-09

©ELIAS MELLANDER, 2018

ISBN: 978-91-975353-9-7

Fulltext online: <http://hdl.handle.net/2077/57384>

Layout: Elias Mellander

Foton i inlaga: Elias Mellander

Omslagsillustration: Nicklas Ahlgren

Tryck: BrandFactory AB, Kålleröd 2018

Abstract

Title: Etnologiska kompositioner. Orienteringar i yrkeslivet

English title: Ethnological compositions. Work-life orientations

Author: Elias Mellander

Language: Swedish, with an English summary

Department: Department of Cultural Sciences, University of Gothenburg,
PO Box 200, SE-405-30 Gothenburg

Using the discipline of European Ethnology in Sweden as a point of departure, this dissertation aims to examine graduated students' experiences of entering the labor market. The main line of inquiry is how an educational background without apparent professional ties shape skills, knowledge and self-image in relationship to work, as well as how this is expressed in terms of orientation towards personal or societal values. The empirical foundation of the study is interviews with twenty-four Ethnology graduates working outside of academia. They are employed at museums and archives, as public officials in municipal or state organizations, and as consultants performing qualitative research for businesses or public organizations in the private sector.

The dissertation follows the interviewees from their first encounter with Ethnology to their graduation and entry into working life, and onward into their everyday professional practices. In tracing the participants' career paths, the study touches upon a number of overarching themes. Among these are the conditions of knowledge work in the late modern era, the meaning ascribed to work and education as well as the ostensible crisis of the humanities.

The study argues that there is an affinity between the participants' educational background and their occupation, but that these lines of association are multiple and not always apparent. While Ethnology has had a marked effect on the participant's outlook on the world as well as on how they view themselves, their traversal into professional life has not been frictionless. The prevalence of precarious employment, the challenge of claiming expertise in issues pertaining to everyday culture, and working with a qualitative perspective in a quantitative framework are examples of this. In conclusion, the study shows that academic disciplines like Ethnology shape certain dispositions, skills and values that are put to work in society, through the hands of graduates.

Keyword: ethnology, ethnography, humanities, higher education, cultural analysis, career, knowledge work, precarious work, profession, enactment, orientation, lifelines, logic, affinity

TILL

FAR, MOR

SYSTER, BROR

Innehåll

Förord	I
I. FOND	3
Upptakt	3
Krisretorik	7
Vad blir man då?	9
Etnologisk artikulation	12
Syfte.....	15
Forskningssammanhang	16
Disposition	22
2. UTFÖRANDE	25
Nätverk, aktanter & uppföranden	26
Orienteringar & linjer	27
Analytisk komposition.....	29
Meddelare & avgränsningar	31
Meddelande & materialisering	35
Inskription & bearbetning.....	37
3. KONTINUITET & FÖRÄNDRING	41
Folklivsforskare	41
Kulturanalytiker	45
Hinterland	48
Typologier & komponenter.....	50
Etnologi(er)	54
4. HITTA HEM	59
Ingångar	59
Berörd	65
Som att hitta hem.....	69
Kontraster.....	74
Komponenter	77
Ämnesorientering	80
5. KOMMA BORT	85
Avståndsskapande	85
Doktorsexamen.....	90
Äkta etnolog.....	93
Vag & vardaglig	97
Etnologiska affiniteter	100
6. MARKNADER & NÄTVERK	105
Potentiell riktning	106
Bara blir.....	109

Marknadslogik.....	III
Att uppföra sig.....	114
Nätverk.....	117
Gör det själv.....	122
Prekärt läge.....	127
Arbetsmarknadens logiker.....	132
7. AFFINITETER I ARBETE	137
Produktionsled.....	138
Att uppföra inflytande	141
Att uppföra likabehandling.....	143
Att uppföra det osynliggjorda.....	146
Materialiseringar.....	149
Bevaranden	153
Etnologisk kompetens.....	157
Arbetslinjer.....	160
8. FRIKTIONSYTOR & SPÄNNINGSFÄLT	163
Kvalitet	163
Kritik i praktik	169
Berörande.....	174
Koordinationsarbete	178
Utan referens.....	182
Omakademisering	186
9. KÄNN DIG SJÄLV	191
Karriärer	192
Det roliga	196
Det viktiga	200
Akademins andra.....	204
Av delat intresse.....	208
Det räta i det skeva.....	214
10. ETNOLOGISKA KOMPOSITIONER.....	219
Affinitetsband.....	220
Närhet & avstånd.....	223
Sen modernitet & ny liberalism.....	227
I relation.....	230
Till vilken nytta?.....	233
Kompositionens dilemman.....	238
Summary.....	243
Appendix I – Begreppen.....	254
Appendix II – Meddelarna	258
Källor & litteratur	260

Förord

En färd som började hösten 2012 har kommit till sin ände. Det jag kan nu, men inte kunde då, beror på alla jag mött under resans gång. Innan det är dags att ta ut ny riktning och färdas längs en ny väg vill jag därför stanna upp och tacka er som under den här tiden stöttat, väglett och skapat rum där mina tankar kunnat sträckas ut.

De jag först vill tacka är de etnologialumner som generöst bjudit på sin tid och sina berättelser. Utan era erfarenheter och analyser av etnologernas vanor och ovanor hade det inte varit möjligt att skriva denna avhandling, men genom ert arbete skingrar ni också alla eventuella farhågor om ”nyttan” med etnologiska och humanistiska studier.

Ett hjärtligt tack vill jag rikta till Kerstin Gunnemark, som med idérikedom och värme handlett mig genom forskningsprocessen. Ditt engagemang, din kunskap och ditt sinne för detaljer har från första dag inspirerat och gett mig riktning. Jag vill också tacka Tom O’Dell, min bihandledare. Dina skarpa frågor har hjälpt mig skingra vagheten i såväl tankar som argument, och din uppmuntran att ständigt hålla sinnet öppet har hindrat mig från att själv falla i det enkelspårigas och instrumentellas fälla. Eddy Nehls och Susanna Rolfsson Eliasson har min tacksamhet för den omsorgsfulla läsning av manuset ni gjorde till mitt slutseminarium. Era kommentarer och frågor var av yttersta vikt för slipandet och färdigställandet av avhandlingen.

Göteborgsetnologerna Åsa Andersson, Joakim Forsemalm, Sandra Hillén, Sverker Hyltén-Cavallius, Mats Nilsson, Olle Stenbäck, Lisa Wiklund och Kristina Öhman skall ha tack för att ni på seminarier och i vardagen berikat avhandlingsarbetet. Eva Knuts vill jag tacka särskilt; för din vänskap, din ständigt öppna dörr och möjligheten att diskutera allt i och bortom arbetet. Tack också till Lundaetnologerna, för möjligheten att lägga fram avhandlingstext till granskning och diskussion. Jag vill även uttrycka min uppskattning för de nationella textinternat och kurser för etnologidoktorander som anordnats vid landets olika lärosäten under mina år som forskarstudent. De har inspirerat och gett en känsla av sammanhang i det ibland något ensliga forskningsarbetet. Det har även Andrea Wiszmeg, Ann-Helen Sund och Meghan Cridland gjort, under geografiska, analytiska och textliga utflykter – ett stort tack till er!

Vidare vill jag rikta ett tack till doktorandkollegiet vid Institutionen för kulturvetenskaper i Göteborg, som bidragit med kamratskap och meningsutbyten över ämnesgränserna. Anders Dahlgren, Erik Florin Persson, Lina Palmqvist och Mischa Van Kan har vid olika skeden i avhandlingsarbetet

kommit med viktiga kommentarer. Min kontorskamrat Evelina Johansson har från början till slut bidragit med både tålmodigt lyssnande och kloka ord – tack! Och tack Åsa Bergman och Kerstin Ahlskog Arbæus, för ert förtroende och att ni gett mig möjligheten att utvecklas som lärare, samt tack Gunilla Zachau och Alf Björnberg för ert pålitliga ”koordinationsarbete”, vilket gjort min forskning möjlig.

I would also like to express my sincere gratitude to Professors Sarah Pink and Heather Horst, who invited me to be a guest at the Digital Ethnography Research Centre (DERC) at the Royal Melbourne Institute of Technology, during the autumn of 2015 and spring of 2016. During my stay I had invaluable opportunity to present and develop my study in within an international research environment. I also want to thank Drs Jolyanna Sinanan and Edgar Gómez Cruz, as well as all the Ph.D. candidates at DERC, for their valuable comments and for making me feel right at home!

Ett tack ska även riktas till Martin Berg, Vaike Fors och Robert Willim för att ni involverat mig i workshops, symposier och antologiförfattande, där jag fått möjlighet att utveckla mina tankar om vad det innebär att som etnolog samverka och tillämpa sina färdigheter. Tack till min tidigare kollega Petra Bäckman, som var ett viktigt bollplank i avhandlingsarbetets första skede och som lärt mig många saker om att vara etnolog vilka inte går att läsa sig till.

Jag vill också uttrycka min tacksamhet för de ekonomiska bidrag jag mottagit från Helge Ax:son Johnsons stiftelse, Gunvor och Josef Anérs stiftelse, Kungliga och Hvitfeldtska stiftelsen samt Adlerbertska stiftelserna. Dessa möjliggjorde min vistelse som gästdoktorand vid DERC, likväl som finansiering i avhandlingsarbetets slutskede. Kungliga Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället i Göteborg tackas för vistelsestipendiet till Villa Martinsson vid Jonsereds Herrgård, där jag kunde samla tankarna under vintern 2018.

Jag är evigt glad och tacksam för mina vänner. Tack till er som på slutampen hjälpt mig med alla de praktiska saker jag ännu inte lärt mig; Nicklas Ahlgren, Jens Nordström, Alejandra Cerda och Unna Godman. Tack Evelina Assarsson och Johan Nilsson, som under den gångna åren gjort mig till en mer kultiverad människa. Tack till Erik och Sara ”Larsson” Hannerz, som med ert osvikliga stöd, er generositet och gästfrihet, alltid erbjudit mig en plats att känna mig hemma på – från Sösdala till New Haven. Tack till Ellen Hansson Aspman, Danny Eriksson och Jenny Nygren; mitt lag, som hållit mig på rätt köl när kompassnålen snurrat. Tack Aron Junker, Sandra Lönn och Lisa Bacharach för att ni finns och alltid har funnits där. Till sist vill jag tacka min familj. Petter och Ida. Emma och Christian. Kerstin och Gunnar. Vart än jag varit och varthän jag än ska, vet jag att ni alltid är med mig.

Göteborg 2018-10-08

Elias Mellander

I. FOND

”Vad blir man då?”. Fråga riktas ofta till studenter. Att den ställs vittnar om en förhållandevis allmänt hållen föreställning om att akademiska studier är ett steg på vägen in i yrkeslivet. Som regel avslöjar frågan även att den som förväntas svara inte läser ett ämne förknippat med en välkänd yrkestitel – som jurist, läkare eller ingenjör. Den riktas till natur- såväl som samhällsvetare, men är kanske närmast associerad till ämnen inom humaniora, där bildning snarare än yrkestillämpning traditionellt framhållits som studiernas syfte.

I denna avhandling ställs frågan till en grupp humanister – närmare bestämt etnologer – med avsikten att spåra de vägar som leder mellan studier och yrkesliv. Det innebär att det här är en avhandling om etnologi-ämnet, men inte främst om de etnologer och den etnologi som återfinns vid akademiska lärosäten. Istället utforskas hur en utbildning utan definitiv professionsanknytning formar sätten att känna till och känna sig fram i tillvaron. Med utexaminerade studenter färdas ett ämne in i nya sammanhang och under resans gång tangeras många andra frågor. Humanioras samhällsroll, det senmoderna yrkeslivet, samt de förhoppningar om en meningsfull vardag som knyts till arbete och studier är teman som alla kommer att behandlas. Som etnolog och humanist är dessa uppenbart personliga frågor, men min förhoppning är att avhandlingen ska visa att de är det för långt fler än mig själv.

Upptakt

På kvällen till en av julis första dagar 2011 befann jag mig på en balkong i Uppsala. Trots att solen sänkt sig bakom hustaken var det fortfarande kokkhet och tankarna rörde sig trögt efter fyra dagar av antecknande, samtalande och observerande. I samarbete med två sociologer var jag i färd med att utvärdera verksamheten i Föreningen Ungdomens Hus för Uppsala kommuns räkning. Utvärderingen syftade till att skapa underlag för beslut kring hur framtida ekonomiskt stöd till den helt medlemsstyrda organisationen skulle se ut. I egenkap av ”etnograf med omfattande erfarenhet av att arbeta med kvalitativa analys- och undersökningsmetoder, så som djupintervjuer, deltagande observation och fokusgrupper” hade det fallit på min lott att utföra fältarbete bland de ungdomar som uppehöll sig i huset (Hannerz, Mellander & Ring 2011).

Som en tillfällig distraktion från bearbetningen av intervjumaterialet slängde jag ett öga på sociala medier. I mitt flöde var det en sak som delades och kommenterades mer än något annat – framför allt bland de vänner som liksom jag själv läst en flerårig humanistisk utbildning. Någon vecka tidigare, i upptakten till den årliga politikerveckan i Almedalen, hade arbetsgivareorganisationen Svenskt Näringsliv släppt en rapport med titeln *Konsten att strula till ett liv – Om ungdomars irrvägar mellan skola och arbete* (Fölster, Kreicbergs & Sahlén 2011). Den uttalade ambitionen med rapporten var att belysa anledningarna till och konsekvenserna av att svenska studenter tog sin examen vid en relativt hög ålder i jämförelse med övriga OECD-länder. Problemställningens centrala tes var att ett senare inträde på arbetsmarknaden innebar färre år i lönearbete, vilket resulterade i en ekonomisk förlust för den enskilda personen likväl som för samhället. Då studenter inom utbildningar som efterfrågas av arbetsgivare tenderar att bli färdiga snabbare än de som efter examen går en mer osäker framtid till mötes fanns det anledning att se över studenters incitament för att studera, resonerade författarna.

Bland de olika ämnesgrupperingar som diskuterades i rapporten framställdes en som särskilt problematisk, nämligen ”humaniora och konst”. Studenter inom dessa ämnen tog längst tid på sig att ta sin examen, de var i lägst grad efterfrågade av arbetsgivare, de tjänade efter examen minst och de bedömdes i låg grad etablera sig på en ”relevant arbetsmarknad”. I en refererad prognos från Statistiska centralbyrån (SCB) över tillgång och efterfrågan på arbetskraft år 2030 märkte humaniora ut sig med en tillgång som vida översteg efterfrågan, medan det omvända gällde för exempelvis kategorin ”vård och omsorg” (Fölster, Kreicbergs & Sahlén 2011:11). Att lärosäten erbjöd ”hobbykurser” som inte ledde till arbete ansågs vara ytterst problematiskt, då detta gav studenter med dåliga utsikter i arbetslivet incitament att fortsätta studera för nöjes skull, snarare än att ta ”besvärliga jobb”. ”Kurser som Harry Potter och hans världar eller 7,5 poäng Ortnamn ger tvivelaktigt nytta för framtiden” slog författarna fast (Fölster, Kreicbergs & Sahlén 2011:4). Ett förslag till bot på problemet var att öka studiebidraget till studenter på utbildningar vilka leder till kvalificerat arbete och sänka det för utbildningar som inte gör det. Ett annat var att sänka anslagen till utbildningar som inte kunde påvisa samhällsekonomisk avkastning.

Rapporten innehöll även andra åtgärdsförslag – som sänkta ingångslöner, en sänkt progressiv skattesats och en ökad lönespridning. Det som tveklöst rönt mest uppmärksamhet var dock utpekandet av humaniora och konst som utbildningar vilka skulle bestraffas för sin låga samhällsekonomiska nytta. Sett till kommentarerna på sociala medier väckte detta såväl ilska som indignation och löje. Det dröjde inte länge förrän debatt- och kultursidorna fylldes med reaktioner från politiker, akademiker, kultur-

debattörer och ledarskribenter – vilket sannolikt var författarnas avsikt. Såväl den då biträdande utbildningsministern Nyamko Sabuni (Fp) som oppositionsledaren Håkan Juholt (S) avfärdade Svenskt Näringslivs förslag som ”illa genomtänkt” och ”tillväxthämmande”, med motiveringen att det är svårt att sja om framtida kunskapsbehov (Carp 2011; Söderling & Stenberg 2011). Den liberala debattören Niklas Starow (2011) påpekade att kulturlivet skulle stagnera utan konst och humaniora. Han föreslog hjälpsamt att författarna kanske skulle be någon läsa igenom deras rapport innan publicering nästa gång för att undvika allmänt åtlöje.

Lars Strannegård (2011) – professor i företagsekonomi – menade i en debattartikel att det var förmätet av rapportens författare att sätta sig till doms över utbildningssystemet och undrade om nästa förslag skulle vara ”att barn som leker med Lego skall få högre veckopeng”. Rektorn för Göteborgs Universitet Pam Fredman, som tillsammans med idéhistorikern Sven-Erik Liedman bara någon vecka tidigare publicerat en text till försvar för den fria akademien, kallade förslaget ”huvudlöst” (Fredman & Liedman 2011; Hansson Schützer & Lundin 2011). Svenska Akademiens ständige sekreterare Peter Englund beskrev rapporten som ”planekonomiskt dille” i SVT:s Rapport och framhöll människors rätt att ”välja fel” (Samuelsson 2011). Bengt Kristensson Ugglå (2011) – professor i filosofi, kultur och företagsledning vid Åbo Akademi – ansåg att Svenskt Näringslivs utspel var ironiskt, då den senaste ekonomiska krisen pekade mot ett större samhälleligt behov för humanistiska perspektiv, då de ekonomistiska uppenbart misslyckats. Dekanen för humanistiska och teologiska fakulteterna vid Lunds universitet Lynn Åkesson kallade tankegångarna som presenterades i rapporten för gammalmodiga och undrade om författarna missat de svenska exportframgångarna inom musik och litteratur (Stendahl 2012). Ledningen för Uppsala Studentkår argumenterade för att tvärvetenskap och de pluralistiska perspektiv som humaniora bidrar med, gör människor bättre rustade att hantera det oväntade och att livslångt lärande är ett värde som inte går att räkna i kronor och ören (Nordlund, Aksal & Niska 2011).

Representanter för Svenskt Näringsliv såväl ursäktade sig som gick till försvar. De betygade att de inte var ute efter att sänka studiestödet för någon och att rapporten varit dåligt förankrad i den egna organisationen. Samtidigt fortsatte de att framhålla ”hobbykurser” som ett problem och menade att kvalitén på svensk utbildning i humaniora borde höjas för att bli mer attraktiv för arbetsgivare, som i exempelvis Storbritannien (Elmér 2011; Lundius 2011). På frågan om vad som skall räknas som ”hobbykurser” svarade Svenskt Näringslivs VD Urban Bäckström i DN: ”Då tänker jag på banjo, golfspel, Harry Potter och den typen av kurser som kan locka in studenter på högskolan på ett olyckligt sätt [...] De bygger inte på forskning som är det traditionella kriteriet när man bedriver undervisning på högskolan utan

är ett sätt att locka till sig elever (sic!)” (Tanaka 2011). Dessa förtydliganden gjorde dock lite för att stävja fortsatt kritik och omdömen som ”utspel för rosémینگlande konsulter”, ”ett kvitto på den svenska skolans förfall och vådan av strikt nyttoorienterad specialisering”, ”ett utmärkt svepskäl för att förskjuta debatten åt höger” och ”årets pinsammaste utspel” gjorde sig fortsättningsvis hörda (Poellinger 2011; Grelsson 2011; Liljestrand 2011).

Även efter att de värsta vågorna lagt sig på debattsidorna fortsatte rapporten under de följande åren dyka upp i krönikor och debattinlägg för att ge prov på att; vi lever i den andefattiga ekonomismens tidevarv (Westerstand 2013); det finns en avsaknad av politiskt intresse för humanistisk forskning (Karlsohn 2014); samtiden präglas av en strävan mot effektivisering och en entydig definition av värde (Oscarson 2015); humaniora behövs för att kritiskt ompröva sådant vi tar för givet – exempelvis idéer om vad som utgör ”samhällsnytta” (Jönsson 2015); Svenskt Näringsliv medvetet provocerade för att få samhällsdebatten att utgå från marknadens definition av nytta (Eliasson 2016); en banal kunskapssyn hos de som vill driva samtliga samhällseliga institutioner som företag (Olsson 2016). Hos en lång rad debattörer fick *Konsten att strula till ett liv* (2011) kort sagt stå som syndabock för en samtid vilken präglades av kortsiktiga nyttoperspektiv och kunskapsförakt.

Trots att debattkören i hög utsträckning förkastade Svenskt Näringslivs utspel så fanns det de som inte var lika entydigt kritiska. Nog var det så att åtgärderna som rapporten föreslog var missriktade, men var inte problemen den tog upp reella? Var det inte bekymmersamt att ungdomar valde studier fast de egentligen ville arbeta? Hade inte representanter för humaniora misslyckats med att visa vilka värden de kunde bidra med? (Almkvist 2011; Bengtsson 2011; Verdinelli 2011) Journalisten Eskil Fagerström (2011) konstaterade i *Sydsvenskan* att de som tillskyndat till humanioras försvar kunde delas in i två grupper. Å ena sidan fanns de som hävdade att humaniora visst bidrog till tillväxten genom att stimulera kreativitet och kritiskt tänkande. Å andra sidan fanns de som menade att humaniora i sig var något gott och att forskningssamhället borde ha rätten att definiera sin egen samhällsuppgift. Färre var de som faktiskt diskuterade eller erbjöd konkreta lösningar till problemen som beskrevs i rapporten.

Min första reaktion på balkongen i Uppsala var att skriva ett sarkastiskt inlägg i en diskussionsgrupp – något i stil med ”Borde inte Svenskt Näringsliv förespråka HÖGRE studiemedel till humanister så att de kan kosta på sig att bli entreprenörer?”. Efter att några dagar passerat kom dock min bild av den efterföljande debatten att likna Fagerströms (2011). Mycket sades och skrevs, men få adresserade, ifrågasatte eller erbjöd alternativa tolkningar till bilden av utexaminerade humaniorastudenters situation som målades upp i rapporten. För egen del fanns det inga problem att känna igen mig. Projektet jag arbetade i var en av ett tiotal kortare anställningar jag haft under åren

som följde efter min examen, vilka jag för att klara försörjningen varvat med deltidstudier och timvikariat inom förskolan.

Försäkringar från uppsatta företrädare för humaniora om att de bidrog med ”en annan nytta” kändes i stunden lika främmande som avfärdandet av humaniora som ”hobbykurser”. Den etnografiska träning jag fått under mina etnologistudier var avgörande för den roll jag spelade i den pågående utvärderingen, som i sin tur skulle ligga till grund för politiska beslut och ekonomisk resursfördelning. Där och då var humaniora, med mig själv som mellanled, verksamt som en av flera rörliga delar i ett projekt där många olika förståelser av samhällelig ”nytta” skulle komma samman och ställas mot varandra. Debattens polarisering lämnade litet utrymme för en mer nyanserad diskussion om hur humaniora blir verksamt i samhället utanför de akademiska institutionerna. Den veritabla debattstormen som uppstod efter Svenskt Näringslivs utspel gav dock en fingervisning om att något känsligt berörts.

Krisretorik

För min egen del var det på en balkong, sommaren 2011, som de frågor vilka behandlas i avhandlingen började ta form på allvar, men det är knappast första gången de ställs. Forskningens och utbildningens samhällliga funktion i generell mening såväl som humanioras specifika roll är återkommande ämnen för debatt. Svårigheten i att fastslå humanioras uppgift har vid upprepade tillfällen och på skilda platser lett till tal om att det är en ämnessammanslutning i kris – en retorik vilken på intet sätt är kringskuren av Sveriges gränser. I den utvärderande *Humanities World Report 2015* tar humanioraprofessorerna Poul Holm, Arne Jarrick och Dominic Scott (2015:41), genom intervjuer med ämnesföreträdare från alla världsdelar tempen på humaniora i global mening. Emedan författarna inte finner fog för att tala om ett generellt krisläge pekar de ut en tendens att betona det inneboende egenvärdet i sökandet av kunskap bland de intervjuade. Instrumentell nytta kan vara en bieffekt av ett sådant sökande, men det explicita intresset för ekonomiska vinster beskrivs som ljummet. Detta sammantaget gör att många av de intervjuade upplevde det omgivande samhällets intresse och förståelse för humanistisk forskning som begränsat, vilket även försvårar möjligheten att finna finansiering (Holm, Jarrick & Scott 2015:63). Att detta skulle vara ett tecken på ett omfattande statusfall för humaniora motsätter sig dock författarna och poängterar att ett allmänt tal om ”kris” lätt döljer mer specifika utmaningar rörande finansiering och spridning av forskning.

Även om det går att ta ett globalt grepp kring humaniora är det en ämnessammanslutning som i hög utsträckning växt fram i samklang med specifika nationella perspektiv och ideologier (Holm, Jarrick & Scott 2015:183). I ett svenskt sammanhang har berättelsen om humanioras roll och potentiella kris burit spår av de resonemang som förts ovan. Svenska representanter för humaniora har dock ofta påpekat att dess ställning är särskilt svag i landet, jämfört med andra nordiska länder och större europeiska nationer som Tyskland, Frankrike eller Storbritannien – vilket även kunde anas i debatten som följde Svenskt Näringslivs rapport (Ekström & Sörlin 2012; Ruin 2013:180). Sedan det som beskrivs som en guldålder under det sena 1800-talets nationalromantiska strömningar – då humanistiska forskningsriktningar spelade en tydlig roll i etablerandet av nationalidentitet och kulturarv – har något gått förlorat (jfr Larsen 2006:37f; Nordin 2008:272f). Idéhistorikerna Anders Ekström och Sverker Sörlin (2012:95f) menar att en del av förklaringen till varför humaniora har en relativt perifer roll i Sverige står att finna i de fakultetsindelningar som skedde vid universiteten under 1950- och 1960-talet. När samhällsvetenskap och humaniora separerades hade den förra lättare att hävda sin samhällseliga angelägenhet än den senare (se även Burman 2013:143). Denna mer perifera roll i relation till andra forskningsriktningar har sedan kommit att ta sig skilda uttryck i olika perioder.

I rapporten *Humanistisk och teologisk forskning i Sverige* (1973), från Statens humanistiska forskningsråd framställdes svensk humaniora som särskilt eftersatt i relation till andra nordeuropeiska länder. Framstående ämnesrepresentanter fick i rapporten själva göra långtgående anspråk på sin samhällseliga relevans och orsaken till humanioras kris förlades främst till bristande ekonomiska resurser (se Schoug 2003b:91f). Några år senare presenterade en rad yngre forskare en alternativ förklaring till varför svensk humaniora var i "förfall" i antologin *Humaniora på undantag?* (Forser 1978). Snarare än i yttre omständigheter så var det hos den äldre generationen humanister som skulden stod att finna, då de anfört en underteoretiserad faktapositivism vilken i allt för hög grad försökt efterlikna forskningsideal hos natur- och samhällsvetenskaperna. Eventuell brist på resurser borde ses som ett resultat av och inte en orsak till undermålig forskning (Ohlsson 1982:125; Schoug 2003b:92f). Idéhistorikern Sven-Eric Liedman (1978:10) skrev i antologin att humanister borde adressera en ideologisk form av nytta vilken berör människors förståelse av världen och att det är "den enda nyttan man kan ha av humanistisk forskning". Om humaniora kunde sägas vara i kris berodde det i första hand på att sådana ambitioner gavs allt för lite utrymme i de egna leden.

Trots att interna diskussioner kring humanioras roll sedan dess inte upphört så har krisretoriken under de följande årtiondena främst kommit att förlägga skulden till omvärlden (Schoug 2003b:94). Universitetsreformen som

under 1990-talet reglerade lärosätenas resurstilldelning utifrån studentantal och studieresultat ledde till tal om kris. När den efter utbildningsminister Carl Tham uppkallade Tham-reformen några år senare genomfördes och det föreskrevs att landets forskarutbildningar skulle ges en tydligare form samt att inga doktorander skulle kunna antas utan finansiering utropades återigen krisläge. Eftersom doktorander inom humaniora tidigare i hög utsträckning finansierat sina forskarstudier på andra vis befarades det – med rätta – att forskarmiljöerna och det essentiella seminariet skulle krympa avsevärt (Ekström & Sörlin 2012:144ff).

Krisretoriken har sedan följt med in i 2000-talet, inte minst i relation till forskningspropositioner som i allt högre grad betonat vikten av forskning som en motor för innovation, tillväxt och samverkan – målbilder som humaniora traditionellt haft svårt att svara mot och som ofta kritiserats från humanistiskt håll (Ekström & Sörlin 2012:19; Lundberg & Werner 2013:16ff; Schoug 2003b:94; Widmalm 2013:34; Willim, Berg & Fors 2018:14ff). Att lärosäten börjat använda sig av bibliometriska utvärderingssystem som en grund för resurstilldelning sägs också ha slagit särskilt hårt mot humaniora, då de publiceringsformer som premieras främst återfinns inom naturvetenskaplig forskning (Ekström & Sörlin 2012:149; Larsen & Wiklund 2012:8). Även införandet av en examensstruktur i enighet med Bolognaprocessen har setts som ett hot mot humaniora då denna gett studenters anställningsbarhet en mer central roll i utbildningsplaner. Kritiska röster har påpekat att detta riskerar att sätta arbetsgivares intressen framför studenters möjlighet att fritt söka kunskap (Ehn & Löfgren 2009:32; Ekström & Sörlin 2012:23; Larsen & Wiklund 2012:7f). Sett till denna fond framstår det inte som märkligt att *Konsten att strula till ett liv* (Fölster, Kreicbergs & Sahlén 2011) rönte sådan uppmärksamhet och indignation. Berättelsen om humanioras ut- och efter-satthet har långa rötter. En överblick av det senaste århundradets skiften i nationell forskningspolitik säger dock nödvändigtvis inte mycket om de villkor som möter humanioraalumner efter examen.

Vad blir man då?

En ingång för att förstå hur krisretoriken som omger humaniora kan färdas med utexaminerade studenter till nya platser är det Ekström och Sörlin (2012:10;111) kallar humanioras ”artikulationsproblem”. Begreppet sätter fingret på många humanisters svårighet att för såväl sig själva som för andra sätta ord på den roll och de effekter deras kunskap har i samhället. Detta påverkar i sin tur möjligheten att tydligt formulera vilken ”nytta” humaniora gör, men lämnar även den professionella självbilden vag. Frågan ”vad blir man då?” sätter detta på sin spets. När varken den som frågar eller den som blir frågad

har en tydlig föreställning om svaret kan det ses som ett uttryck för nämnda artikulationsproblem. Den som studerar psykologi kan bli psykolog. Den som studerar ekonomi kan bli ekonom. Men vad blir den som studerar humaniora? Ekström och Sörlin frågar sig:

Om jag vill träffa en humanist, vart går man då? Till ett museum? Till skolan? Kyrkan? Går humanister att känna igen? Humanisten har ingen vit rock på sig, heller ingen uniform eller arbetsdräkt. Hon, som det oftast är, bär inte heller i övrigt några insignier, inga rockknappar, ringar eller andra tecken för igenkännande som professioner håller sig med. Humanisten har inget sällskap och ingen samlingslokal där vi kan knacka på och fråga om det finns någon att tala med. Humanisten verkar vara en osynlig medborgare. (Ekström & Sörlin 2012:33)

Utifrån Ekström och Sörlins resonemang framstår det som att det finns få självklara sätt och få givna platser för humanister att "bli något" på. Med undantag för forskarutbildning och vidare karriär inom akademien är humanistiska ämnen i bred bemärkelse inte yrkesförberedande (jfr Ehn & Löfgren 2009:32; Willim, Berg & Fors 2018:16). En renodlad examen inom humaniora är i regel inte heller formellt legitimerande för någon särskild profession och därmed inte heller för en tydligt utstakad expertis i yrkeslivet (jfr Brante 2009; 2011; Widmalm 2013:35). Humanistiska färdigheter och kunskaper kan professionaliseras, men i strikt mening är en profession ett yrkesområde med tillhörande formaliserad, akademisk utbildning (Jonnergård & Fransson 2009:18). Många klassiska professioner – så som läkare, ingenjörer och jurister – uppstod i slutet av 1800- och början av 1900-talet då legitimerande utbildningar instiftades. Exempel på nyare professioner är sjuksköterskor och socialarbetare, vilka under 1900-talet fått en formell utbildning (Jonnergård & Fransson 2009:8). En professionsutbildning erbjuder därför en närmare sammanlänkning mellan utbildning och yrke, och är därmed en rakare väg för studenter som önskar "bli något". Bland studenter som väljer humanistiska studier har traditionellt ett sådant "blivande" varit sekundärt i relation till lusten att studera för sitt eget intresse och bildnings skull (Jensen & Lennartsdotter 2006:58; Ekström & Sörlin 2012:36ff). Även bland dessa studenter finns dock en ökande efterfrågan på högre grad av yrkesförberedelse under studietiden (Ehn & Nilsson 2006:2; Schoug 2008:106f). I den mån avsaknaden av tydliga vägar till arbete avskräcker presumtiva studenter från att söka sig till humaniora kan detta ses som ytterligare en kritisk punkt.

Humanioras tydligaste plats för blivande kan sägas vara akademien, men det är inte där de flesta alumner återfinns. Trots att de saknar "vita rockar" eller "ringar" som gör dem lätta att känna igen är humanister verksamma inom många branscher i såväl offentlig som privat sektor (Ekström & Sörlin 2012:35). Genom sammanställning av statistik från SCB för perioderna 1983–

1994 samt 1997–2002 visar Caja Lennartsdotter (2005:6) att humanister främst är anställda inom den branschklassificering som kallas ”andra samhällliga och personliga tjänster” (25,3 procent), vilket bland annat inkluderar olika former av media, politiska- och intresseorganisationer, religiösa samfund samt museer, bibliotek och arkiv. Det näst största sysselsättningsområdet är inom ”utbildningsväsendet” (11,6 procent) och det tredje största är ”fastighets- och uthyrningsverksamhet, företagstjänster” (10,7 procent) – en kategori vilken omfattar reklam- och konsultverksamhet, forskning och utveckling samt databehandling. Således finns det i praktiken en stor bredd bland de platser där humanister är yrkesverksamma, även om vägen dit ofta beskrivs som diffus.

I rapporten *Humaniora i yrkeslivet* – sammanställd av etnologen Fredrik Schoug (2008) – förstärks bilden av att vägen mellan studier och arbete i regel upplevs som snårig för enskilda humanister. I de kvalitativa intervjuer med alumner från Lunds universitet som studien delvis baserar sig på beskrivs etableringsfasen i yrkeslivet som svårnavigerad. Schoug menar dock att den mer omfattande enkätstudie som också ligger till grund för undersökningen ger en något annorlunda bild. Ur ”fågelperspektivet” är skillnaderna relativt små gällande etableringstid, lönenivå och upplevelse av utbildningens relevans för arbetet hos de med en renodlad examen inom humaniora och de som läst humaniora under en period, men som tagit en examen vid en annan fakultet. I rapporten slås fast att studier inom humaniora därför inte kan sägas vara särskilt olönsamma, den dystra retorik som omger dem till trots (Schoug 2008:107). En liknande slutsats görs i den både kvantitativa och kvalitativa studie av humanister i Öresundsregionen som utförts av Ole Krarup Jensen och Caja Lennartsdotter (2006:44). Trots detta kvarstår dock vissa friktionsytor i humanisters möte med arbetslivet.

En källa till friktion vilken upprepat refereras i studier av humanisters etablering i arbetslivet är att examen i sig tycks ha försumbar effekt på möjligheterna att finna anställning och att begreppet humaniora med dess associerade ämnen tillskrivs låg status (Holm 2006:49; Jensen & Lennartsdotter 2006:59). Specifika ämneskunskaper som tränas inom humaniora spelar också en begränsad roll för möjligheten att bli ”anställningsbar”. Samtidigt skulle inte humanister i så stor utsträckning finna arbete om deras utbildning inte bidragit med någon ”nytta” (Ekström & Sörilin 2012:79). Oftast är det dock de mer generella färdigheter studenterna tillägnat sig under studietiden som kommer till användning i arbetslivet – som exempelvis informationshantering, goda språkfärdigheter och kritiskt tänkande (Schoug 2008:106; Ekström & Sörilin 2012:160). Att tala om humanistisk kompetens i så generella termer kan dock dölja den mångfald av kunskaper och färdigheter som finns representerade inom humaniora.

För att spåra hur förmågor och sinnelag som tränats under utbildningen villkorar inträdet i arbetslivet kommer jag därför inte som Schoug (2008) eller Jensen och Lennartsdotter (2006) närma mig humaniora i sin svårgripbara helhet. Som kategori är humaniora inte oproblematiserad, då den omfattar en lång rad ämnen som en gång i tiden mer eller mindre godtyckligt satts samman genom fakultetsindelningar (Löfgren 2007:350). Detta innebär att de sinsemellan inte nödvändigtvis delar mycket vare sig i termer av forskningsmetoder eller kunskapsobjekt. Snarare kan det vara kontrasten mot gemensamt utpekade motpoler – så som naturvetenskap – vilken får dem att hänga samman (Jensen & Lennartsdotter 2006:59). Krisretoriken som omger humaniora blir därför ytterligare problematiserad, då den osynliggör de skilda utmaningar olika ämnen under paraplybegreppet står inför (Löfgren 2007:349f). För att mer ingående kunna spåra vägarna som leder från humanistiska studier in i arbetslivet kommer jag här begränsa mig till ett ämne – närmare bestämt etnologi.

Etnologisk artikulation

Etnologins ”varande” har beskrivits som svårartikulerat, mångtydigt och liminalt. Ämnet befinner sig mellan humaniora och samhällsvetenskap, mellan då och nu, mellan natur och kultur, mellan globalt och lokalt (Daun 1982:26; Hallberg 2001:16; Svensson 2012:10). En återkommande förklaring till varför det tycks svårt att sätta fingret på vad som är karaktäristiskt för ämnet är att dess gränser och forskningsfront kontinuerligt förskjutits och ifrågasatts (Bringéus 2001:8; Gerholm & Gerholm 1992:106; Löfgren 1996:17). En pragmatiskt hållen definition av etnologi, vilken även återfinns i liknande ämnen, har därför varit att ”etnologi är vad etnologer gör”. En sådan beskrivning bidrar främst till att befästa enskilda forskares intressen och inriktningar inomvetenskapligt och är föga hjälpsam för att legitimera ämnet inför omvärlden (Gerholm & Gerholm 1992:90f; Gerholm 1993:11; Hallberg 2001:63f). En mer sammanhållen förklaring av etnologins uppgift är därför något som kontinuerligt omdefinieras och debatteras. Det är inte ovanligt att ämnesrepresentanter motiverar sin relevans genom att framhålla att etnologisk forskning baserar sig på och går i debatt med samhällsrelaterade frågor som cirkulerar i samtiden (O’Dell & Willim 2015:98; O’Dell 2018:54). Att fler discipliner som tillämpar liknande perspektiv, metoder och frågor under senare tid växt fram – exempelvis kulturhistoria, genusvetenskap eller migrationsstudier – bidrar dock till att ämnet kan uppfattas som vagt i konturerna (Arvidsson 2001; Högskölevet 2008:18). Gränserna mot andra discipliner har skildrats som genomsläppliga och kunskapsobjektet – människan som kulturvarsele – är på samma gång omfattande och diffust (Ehn & Löfgren

1996:10). Oavsett om det är att betrakta som ett problem eller ej, så återspeglas humanioras artikulationsproblem även i etnologiska ämnesdiskussioner.

I frågan om utexaminerade etnologers möjligheter att omsätta sin utbildning i arbetslivet finns en liknande vaghet. Lennartsdotters (2005:65) undersökning visar att utexaminerade etnologer i jämförelse med den genomsnittliga humanisten i något lägre grad är anställd inom sektorerna ”andra samhällseliga och personliga tjänster” och ”företagstjänster”, medan fler återfinns inom utbildningssektorn samt inom offentlig förvaltning. Vad studien inte adresserar är hur examinerade studenter orienterat sig ut i arbetslivet efter avslutade studier eller på vilket sätt studierna upplevs som relevanta för arbetet. Även i Högskoleverkets nationella utvärderingar av ämnet såväl 1995 som 2008 poängteras att etnologer kan återfinnas inom en rad olika branscher, men att utbildningen generellt brister i att tydliggöra yrkesmässiga möjligheter (Högskoleverket 1995:73; 2008:18).

Så har dock inte alltid varit fallet. När utbildningen i etnologi – eller folklivsforskning som det då hette – formaliserades mellan 1920- och -40-talet var det i första hand som en form av museimannautbildning (Löfgren 1996:33; Bringéus 2001:20). Med den definition av professioner som gavs tidigare i kapitlet kan etnologi historiskt förstås som en form av professionsutbildning (jfr Arcadius 1997:108f). Fastän kulturarvssfären, i form av museer och arkiv, fortsatt vara ett viktigt område för sysselsättning bland etnologer får den mer utpräglade museimannainriktningen sägas försvunnit från utbildningen. Detta skedde i samband med att ämnets fokus skiftade från historiska studier till att allt mer komma att behandla samtiden under 1960- och -70-talet (Arnstberg 1997:32; Gerholm & Gerholm 1992:128f; Klein 2006:65). Allt sedan dess har etnologers yrkesvägar – bortsett från en vidare akademisk karriär – varit mindre självklara (Löfgren 1995:94; Ehn & Löfgren 1996:177f). Då såväl akademien som museisfären erbjuder begränsade anställningsmöjligheter får flertalet alumner hitta andra platser för att tillämpa sina färdigheter.

För att bättre svara mot studenters ökade krav på större yrkesmässig relevans hos utbildningen har under 2000-talet ett antal etnologiska avdelningar instiftat nya utbildningsprogram (jfr Ehn & Löfgren 2009:32; O'Dell & Willim 2015:89; Schoug 2008:106f). Exempel på detta är Kulturanalysprogrammet vid Umeå Universitet som funnits sedan 2002. Ett annat är mastersprogrammet i tillämpad kulturanalys i Lund och Köpenhamn – varifrån jag själv har min masterexamen – som löpt sedan 2008 och som under denna period lockat långt fler sökande än fristående kurser i etnologi på avancerad nivå (Ehn & Nilsson 2006:2; Ehn & Löfgren 2009:47; O'Dell & Willim 2011b:37). I dessa program tränas studenterna bland annat i att utföra uppdrag riktade mot specifika beställare samt att utforska hur kritiska perspektiv och etnografiska metoder kan omsättas inom såväl privat som offentlig sektor (Ehn & Nilsson 2006:4; O'Dell & Willim 2015:89). Då dessa program inte är inriktade mot en

given yrkeskategori bör de inte förstås som professionsutbildningar i strikt mening (jfr Brante 2009; 2011). Otvetydigt bidrar de dock till att peka ut vissa möjliga yrkestillämpningar, likväl som att lyfta fram somliga färdigheter och kunskaper i den etnologiska ”verktygslådan” som särskilt användbara.

Etnologi är således ett ämne som historiskt haft viss arbetslivsanknytning och där insatser aktivt gjorts för att utforska nya vägar, men samtidigt delar det många av de utmaningar som discipliner inom paraplybegreppet humaniora står inför. Ämnets forskningsinriktning, metodologi och historia medför dock specifika villkor, vilka inte självklart återfinns hos andra humanistiska discipliner. På grund av historiskt starka influenser från samhällsvetenskapliga discipliner, främst antropologi och sociologi, har etnologi benämnts som en udda fågel inom humaniora. Vid närmare undersökning skulle dock sannolikt de flesta humanistiska ämnen uppvisa liknande drag. Humanioras historisk-filosofiska discipliner – etnologi inräknat – delar över lag sitt artikulationsproblem med flera slags samhällsvetenskaper (Schoug 2008:50). Detta skiljer dem från språkämnen – vilka i högre grad är inriktade mot träning i en given färdighet – och belyser att gränserna mellan de två ämnessammanslutningarna inte är diffus enbart inom etnologi. En vidare åtskillnad som gjorts mellan etnologi och andra humanistiska ämnen är att det närmar sig kultur på ett holistiskt vis, snarare än att specialisera sig i studiet av vissa kulturella former (Arvidsson 2001:13f). Detta tycks stämma när ämnet betraktas i sin helhet, men för enskilda forskare kan släktskapet med kringliggande discipliner framträda med större tydlighet. För musiketnologen kan musikvetenskap vara en självklar granne, medan historieämnet är en dialogpartner för forskare som ägnar sig åt kulturavsfrågor och litteraturvetenskap kan ligga närmare till hands för den som intresserar sig för folkloristik.

Att etnologi här valts som studieobjekt skall inte förstås som att det vore en särdeles god *representation* av humaniora i sin abstrakta helhet. Istället bör det förstås som en *artikulation* – på det vis begreppet används av den feministiska vetenskapsteoretikern Donna Haraway (1992) – av den problembild som här utmålats. Snarare än att representativt avbilda sakernas tillstånd handlar artikulation om en pågående och öppen process där det specifika uttrycks och sätts samman för att ge utrymme till det motsägelsefulla. Med etnologi som utgångspunkt vill jag utforska hur den återkommande debatten om humanioras roll i samhället och arbetslivet tar sig uttryck i människors vardagsliv. Att vidare utforska dessa frågor på platser där humaniora inte har en självklar plats kan vara ett sätt att överbrygga det retoriska avstånd som finns mellan akademien och det övriga samhället (Ehn & Löfgren 2009:46; 2012:155). På så vis avser jag röra mig bort från frågan *om* humaniora gör nytta och istället se till *var, när, hur* samt för *vem* ett sådant efemärt värde kan uppstå.

Med det specifika fallet följer att de kunskapsanspråk som görs här är nära relaterade till etnologifämnet och dess historia. Detta skall dock inte förstås som att denna fallstudie är isolerad från sin omvärld eller att skeenden likande de som här beskrivs inte står att finnas annorstädes (Joy, Sherry, Troilo & Deschenes 2006:346f; Mol 2008b:9). I det specifika kan fler nyanser framträda, vilket möjliggör diskussion, jämförelse och kontrastering.

Syfte

Avhandlingens syfte är att undersöka utexaminerade etnologistudenters förutsättningar vid inträdet i yrkeslivet samt hur deras utbildningsbakgrund blir verksam i arbetets vardag. Med utgångspunkt i det praktik- och erfarenhetsnära utforskas hur färdighet, kunskap och självbild formas i relationen mellan utbildning och arbete. Av särskilt intresse är att se till hur orienteringar i yrkeslivet villkoras av en utbildning som saknar självklar professionsanknytning, samt hur en akademisk disciplin begripliggörs då den inlemmas i nya sammanhang. Specifika empiriska fall relateras till en mer övergripande diskussion om humanioras ställning i det senmoderna samhället. Snarare än att betrakta betydelsen av ”nytta” och andra svår-gripbara värden som givna på förhand, spåras hur de får betydelse och blir meningsbärande i arbete och vardagsliv. Därmed behandlas följande frågeställningar:

- Vilka är de erfarenheter, värderingar samt förhoppningar som leder studenter till etnologi och hur förstärks eller förvandlas de genom studierna?
- Var och hur kan en examen i etnologi artikuleras i termer av yrkeskompetens utanför akademien?
- Hur artikuleras föreställningar om ett meningsfullt vardagsliv i relationen mellan utbildning och arbete?

Forsknings-sammanhang

Min ambition att studera vägarna mellan etnologiutbildningen och arbetslivet innebär att denna avhandling befinner sig i intersektionen av flera forskningsområden. Som redan diskuterats skall den betraktas med de debatter och den forskning som finns kring humaniora i yrkeslivet som fond. Mycket av den forskning som gjorts på området utgår främst från ett kvantitativt material (se Schoug 2008:8f). I kontrast till detta närmar jag mig frågan med kvalitativ metod, för att ge en mer nyanserad bild av hur passager in i arbetslivet tar sig form och uttryck. I jämförelse med undersökningar som tillämpat ett kvalitativt perspektiv vill jag genom etnologers berättelser om yrkeslivet bidra med en mer detaljerad förståelse av hur utbildning och arbete tvinnas samman i berättelser om livet (jfr Jensen & Lennartsdotter 2006; Schoug 2008). Avhandlingen bör även ses i sitt inomvetenskapliga, etnologiska sammanhang. Dels utgör den en form av metastudie – det vill säga forskning om ämnet i sig (jfr Hallberg 2001:33). Dels ingår den i en lång etnologisk tradition av arbetslivsstudier (se nedan).

Föga förvånande är det främst etnologer själva som beskrivit ämnet. Etnologins historia, forskningsområden och metodik har utförligt och vid upprepade tillfällen behandlats av för ämnet tongivande forskare, som exempelvis professorerna Sigfrid Svensson (1974), Nils-Arvid Bringéus (2001), Billy Ehn och Orvar Löfgren (1996), Alf Arvidsson (2001) och Birgitta Svensson (2012). Ämnesföreträdarens mer personliga syn på och relation till ämnet har också utforskats i den av Lena Gerholm sammanställda antologin *Etnologiska visioner* (1993). Texter som dessa är på samma gång beskrivande och argumenterande, då de drar olika linjer genom ämnets historia för att peka ut möjliga framtida forskningsinriktningar. Dessa texters relevans för den här studien kommer att diskuteras vidare i avhandlingens tredje kapitel, men det finns en risk för att utsagor från en befäst position inom ett ämne leder till en idealiserad bild av det egna forskningsområdet, med litet utrymme för tvetydigheter (Hallberg 2001:70). Studier som fixerar etnologi som sitt kunskapsobjekt utan att samtidigt ta sikte på den inomvetenskapliga diskussionen kring ämnets riktning är avgjort mer ovanliga, om än inte icke-existerande.

Exempel värda ett omnämnande är historikern och folkloristen Fredrik Skott (2008) samt etnologen Karin Gustavsson (2014) som i sina avhandlingar analyserat insamlingsmetoder respektive bebyggelsedokumentation under 1900-talets första hälft. I deras forskning uppmärksammas den allmogeforskning som senare skulle komma att ligga till grund etnologiämnet. Ur ett mer samtida perspektiv har Lena Gerholm och antropologen Tomas Gerholm (1992) jämförande studerat seminariekulturen inom etnologi, socialantropologi, psykologi, litteraturvetenskap, filosofi och företagsekonomi vid Stockholms universitet i början på 1990-talet. Den etno-

logiska seminariekultur som skildras av Gerholm och Gerholm (1992:34f) är teoretiskt pluralistisk och präglas av en strävan efter samförstånd, snarare än tidigare perioders försök att peka ut mer entydiga riktlinjer för vad som kunde utgöra god forskning. En liknande berättelse om etnologin återkommer i vetenskapsteoretikern Margareta Hallbergs bok *Etnologisk koreografi* (2001), där författaren försöker ta ett mer helhetligt grepp kring svensk etnologi.

Genom enkäter och litteraturstudier har Hallberg spårat teman som löper genom etnologiämnet, historiskt likväl som i samtiden. Något som lyfts som karaktäristiskt är ämnets öppenhet för pluralism i forskningens utgångspunkter och tillvägagångssätt, likväl som att liten åtskillnad görs mellan teori och praktik (Hallberg 2001:60f;102). Etnologins gränsgång mellan humaniora och samhällsvetenskap, där kulturella aspekter av relationen mellan individ och grupp studeras, bidrar till en öppenhet för olika typer av influenser (Hallberg 2001:16). Kultur pekas av Hallberg (2001:147) ut som ett tänjbart men samtidigt robust gränsobjekt för ämnet, vilket tillåter det hålla samman trots sina många forskningsinriktningar och sin långa historia. Den beskrivning av ämnet som ges av Hallberg skiljer sig inte dramatiskt från de som kommit från ämnesrepresentanter som de ovan nämnda, men kan betraktas som ett mer sammanhållet försök att teoretisera etnologi som vetenskaplig disciplin.

Etnologer som Magnus Bergqvist (2004), Håkan Jönsson (2008), Cecilia Fredriksson (2008) Joakim Forsemalm (2013), Maria Andersson (2007) och Mikael Vallström (2007) har alla skrivit om sina personliga erfarenheter av att arbeta under förhållanden där de känt sig eller uppfattats som främmande. Det rör sig i tur och ordning om tvärvetenskapliga möten med informatik; att arbeta med mat och turism; att sätta samman en designutställning; deltagande i stadsdelsplanering; respektive arbete inom en regional forskning- och utvecklingsenhet. Något som lyfts fram av samtliga forskare är att ”rörelsen ut i verkligheten” – som Vallström (2007:47) uttrycker det – ställer stora krav på, och ger många möjligheter till, att utveckla det egna reflexiva tänkandet kring forskningens form och funktion. I mötet med andra discipliner eller organisationer blir det som tas för givet inom det egna ämnet synligt och det krävs kreativitet likväl som eftertänksamhet för att kunna översätta ämnes-specifika färdigheter och insikter till nya sammanhang.

Utänför svensk etnologi – inte minst inom antropologi – finns ett rikt utbud av såväl handböcker som mer problematiserande texter på temat ”tillämpad kulturanalys” eller ”tillämpad etnografi”, där villkoren för att arbeta etnografiskt för andra syften än vetenskapliga diskuteras (se Dahlén 1997; Graffman & Börjesson 2011; Mariampolski 2001; Moeran 2005; Sunderland & Denny 2007). Inom etnologi har denna tematik mest utförligt behandlats av Billy Ehn, Orvar Löfgren, Tom O'Dell samt Robert Willim (Ehn & Löfgren

2009; 2012; Löfgren & Willim 2005; O'Dell 2009; 2018; O'Dell & Willim 2011b; 2013; 2015; Willim 2018). Dessa texter är främst baserade på intervjuer med och observationer av konsulterande etnografer i näringslivet, men även på hur etnografi används inom konst och design.

Ett ökat intresse för fenomen som identitet, autenticitet och kultur inom näringslivet kan sägas ha öppnat dörrarna för kulturanalytisk teori och metod, då dessa kan fungera som verktyg för att fånga dessa svårgreppade värden (Löfgren & Willim 2005:12f). Etnografisk metod är ett exempel på detta och det finns förväntningar på att etnografer skall kunna leverera det överraskande, oväntade och ännu inte artikulerade (Ehn & Löfgren 2009:35; 2012:138). Detta har lett till att etnografi blivit ett "buzzword" som kan skänka status till många olika former av undersökningar, vilka i praktiken delar få egenskaper med de antropologiska fältarbeten begreppet traditionellt förknippas med (Ehn & Löfgren 2009:36; O'Dell & Willim 2011a:6f). Att arbeta med tillämpad etnografi innebär ofta snäva tidsramar och ställer krav på hastighet i leveranser av resultat, vilket innebär att det kan vara svårt att veta hur dessa resultat implementeras av mottagaren (Arvastson & Ehn 2009:33; Ehn & Löfgren 2009:41; 2012:148). Ett tillämpat sammanhang kan ställa krav på andra former än textuella för sammanställningen och spridningen av resultat. Exempelvis blir visuella eller tekniska hjälpmedel viktigare, vilket villkorar vad som är angeläget eller möjligt att studera "i fält" (Ehn & Löfgren 2012:155; O'Dell & Willim 2013:325; 2015:94). O'Dell och Willim (2015:92) menar därför att tillämpad etnografi inte bör betraktas som något artskilt från akademisk etnografi. Det är snarare relevant att tänka på metoden som en "multi-targeted" undersökningsprocess vilken komponeras samman på olika vis beroende på vart den är riktad och vilka sammanhang den rör sig igenom. Ambitionen att på så vis spåra en metod liknar syftet för avhandlingen, men även om etnografi är en central del av samtida etnologi är begreppen inte helt och hållet överlappande.

Bland metastudier av etnologi skall slutligen Kerstin Lökkens (2007) undersökning *En kedja av händelser – etnologin är en del av helheten* nämnas. Studien baserar sig på enkäter tecknade av studenter som mellan 1988 och 2003 avslutat minst C-nivå inom etnologi vid Göteborgs universitet och behandlar deras situation i yrkeslivet. Lökken (2007:6f; 9ff) visar att majoriteten av de 137 svarande förvärvsarbetare och att de övervägande anser att studierna påverkat deras yrkesval, trots att många ursprungligen valt ämnet mest för att "pröva på". Svaren visar även på att etnologistudierna sällan varit en förutsättning för deltagarnas arbete, men att de generella färdigheter de tillägnat sig – så som förmåga att analysera genusstrukturer eller ungdomskultur – fungerat som en länk i "en kedja av händelser" vilken lett dem till arbete (Lökken 2007:11f). Studien ger inget entydigt svar på vad en student i etnologi "blir",

men visar likt andra studier av humanisters plats i yrkeslivet att den negativa retoriken är missvisande.

Studier av arbetets roll i människors vardag har en lång historia inom etnologiämnet och omfattar såväl förindustriellt jordbruk och hantverk som det senmoderna yrkeslivet (Jansson 1997:7). Merparten av samtida etnologiska undersökningar på temat kan delas in i en av två kategorier; studier av specifika yrkesgrupper samt arbetsplatsstudier. I den första kategorin återfinns exempelvis undersökningar av yrkesmålare (Silvén 2004); fiskare (Löfgren 1978); bankmän (Börnfors 1996); syrianska och assyriska småföretagare (Pripp 2001); lastbilsförare (Nehls 2003); flygvårdar och -vårdninnor (Petersson 2003); japanska kulturkreatörer och entreprenörer i New York (Wiklund 2013); samt poliser (Carlström 1999). I den andra återfinns studier på arbetsplatser, som It-företaget Framfab (Willim 2002); tvärvetenskapliga forskningscentrum (Pettersson 2007); ett statligt verk under utlokalisering från Stockholm till Östersund (Sjöstedt Landén 2012); Volvos bilfabriker (Fägerborg 1996; Ohlsson 2008); försäkringsbolag (Conradson 1988); hem för tvångsvård av ungdomar (Silow Kallenberg 2016); eller fabriksindustrier och förskolor (Ehn 1981; 1983). Till dessa kan även läggas studier av arbetet inom projektsammanslutningar, så som Hanna Schühles (2014) avhandling om ett europeiskt kulturpolitiskt samarbete eller Lena Gerholms (1985) studie av projektet ”Kultur i boendemiljö”, där projektet som en självbekräftande arbetsform var i fokus.

En återkommande tematik i dessa undersökningar är formationen av yrkesidentitet, men den etnologiska arbetslivsforskningen får sägas vara mångfacetterad snarare än sammanhållen genom teoretiska eller metodologiska grepp (Arvidsson 2001:90f; Jansson 1997:7; jfr Fägerborg 1996:12). En gemensam nämnare är dock att arbetslivet inte betraktas som tydligt avgränsat från vardagslivet i övrigt (Ehn 1981:116; Sjöstedt Landén 2012:21f). Arbetets roll i att upprätta social stratifiering längs linjer som kön, klass, ålder och etnicitet är ett exempel på detta (se Conradson 1988; Nehls 2003; Ohlsson 2008; Petersson 2003; Pripp 2001; Silow Kallenberg 2016; Silvén 2004). Ett annat är att med arbetet som utgångspunkt diskutera kulturella förändringsprocesser i spåren av det senmodernas teknologiska och ekonomiska omvandling (se Löfgren 1978; Pettersson 2007; Sjöstedt Landén 2012; Willim 2002). Arbetet som en disciplinerande instans i människors liv där olika maktförhållanden kommer till uttryck är också ett spår som låter sig dras mellan olika undersökningar, inte minst i Maria Andersson avhandling *Arbetslöshet och arbetsfrihet: moral, makt och motstånd* (2003). Arbetet kan vara en tvingande kraft, i både ekonomisk och kulturell mening. Andersson (2003:5;84) beskriver arbetslöshet som en ”trång” kategori, artikulera genom en ”svart” diskurs vilken stigmatiserar den som står utan arbete. Även om enskilda personer kan se avsaknaden av arbete som något positivt, så omges de av en disciplinerande retorik vilken utmålar dem

som amoraliska i sin arbetsfrihet. Detta kringkär vilka handlingar, känslor och självbilder som blir möjliga.

Av särskild betydelse för den här avhandlingen är studier av den roll kunskap och kompetens spelar i arbetet – som Eva Fägerborgs *Miljoner och my: kunskapssyn och tänkande på en verkstadsindustri* (1996). Fägerborg visar att föreställningar om den kompetenta medarbetaren tar sig olika former beroende på om det är ledningen eller fabriksarbetarna vid Volvo Lastvagnar som tillfrågas. Utöver att behärska den tekniska utrustningen framhölls vikten av att vara driftig, flexibel och samarbetsvillig från ledningen, medan arbetarna istället betonade viljan att ta individuellt ansvar och beredskap inför att avlasta sina medarbetare (Fägerborg 1996:258f). Att bli kompetent menar Fägerborg därför är en fråga om att kunna hantera olika tankesätt för att få sina färdigheter erkända i ett givet kulturellt sammanhang. Dessa sammanhang påverkas av produktionsteknik, organisationsfilosofi och rådande samhällelig debatt, vilket gör att kunskapssynen på en arbetsplats även villkoras av externa samhällliga arenor (Fägerborg 1996:261f).

Kompetens har även analyserats av etnologen Sandra Hillén (2013) i hennes studie av barn som medforskare, men har där främst fungerat som ett kontrasterande begrepp i förhållandet mellan barn och vuxna; där de förra inte självklart ses som kompetenta aktörer på samma vis som de senare. Karin Salomonsson (2003) har studerat hur kompetensbegreppet används i samhällelig debatt och retorik kring arbetet. Dess funktion är att tillskriva vissa människor duglighet och andra motsatsen. Detta gör det till ett verktyg för inkludering och exkludering, knutet till föreställningar om vad som utgör en kompetent person – vilket i regel relateras till kategorier som kön, klass, ålder och etnicitet (Salomonsson 2003:31f). Där ett begrepp som kunskap bär på ett arv av elitism och finkultur menar Salomonsson att kompetens har ett bredare tilltal och lägger större vikt vid görande än vid tänkande. Samtidigt är det implicit disciplinerande, då det inte bara förutsätter att människor besitter vissa färdigheter utan även attityder (Salomonsson 2003:42). I Angela Nilssons (2006) undersökning av kommunala rekryteringsprocesser av ny personal framträder en liknande förståelse. Även Nilsson (2006:61) betonar att tillskrivandet av kompetens i hög grad är sammanbundet med tankestilar inom en organisation och därmed också beroende av ”känsla och intuition” hos rekryterare. Kompetens är därför ett begrepp som inte bara konnoterar kunskap, utan det kan även förstås som ett verktyg för kategorisering och utslutande i enighet med de normer som råder på en arbetsplats.

Innebörden av arbete kan således skilja sig åt mellan och inom etnologiska arbetslivsstudier. Begreppet omfattar arbetsuppgifter, arbetsplatser, beslutshierarkier, försörjning, sociala kontakter, föreställningar om ”det goda livet” och mer därtill (Ehn 1981:48). Arbetet fungerar genom sin sociala och ekonomiska betydelse som en ”grundbult” i organisationen av vardags-

livet för såväl enskilda människor som i samhället i stort (Fägerborg 1996:12). Något som inte studerats i större utsträckning inom etnologi är dock vägarna mellan utbildning och arbete. I de studier som refererats här har arbetet avgränsats av yrkeskategori, arbetsplats och projekt. I min egen studie är det som drar en avgränsande linje istället en utbildning och det som skall spåras är de vägar den upprättar till olika yrken och arbetsplatser. Det som undersöks här kan därför förstås som en form av diaspora där jag som forskare söker gemensamma rötter och former för hur dessa tar sig uttryck i yrkeslivet.

Etnologisk utbildningsforskning har främst behandlat grund- och gymnasieskola, som i Margareta Herrmans (1998) studie av gymnasieprogrammet för omvårdnad (se även Åberg 2008:49f). Högre utbildning har berörts av Ehn och Löfgren (2004) i deras utforskande av akademisk kultur, även om deras huvudfokus legat på universitetet som arbets- snarare än studieplats (se även Gerholm & Gerholm 1992; Gerholm 1997). Helena Pettersson (2002) och Linda Berg (2002) har studerat utbildningar i företags ekonomi vid Jönköpings Internationella Handelshögskola respektive kemiteknik vid Luleå tekniska universitet. Petterssons (2002) uppehåller sig främst vid etableringen av nya traditioner vid ett nytt lärosäte, medan Berg i högre grad diskuterar utbildningens koppling till arbete. Berg (2002:99) betonar den självklarhet med vilken studenterna i kemiteknik ser på sin professionella framtid, då de upplever sig som efterfrågade och väl förberedda inför det stundande yrkeslivet. Ett mer ingående exempel på hur universitetsutbildning förbereder studenter inför yrkeslivet är Magnus Åbergs (2008) avhandling *Lärardrömmar: Om makt, mångfald och konstruktioner av lärarsubjekt*. I spåren av 2001-års reform av lärarutbildningen undersöker Åberg vilka normer för lärarsubjektiviteter som upprättas genom undervisningen. Att lärare förväntas ha en viss form av personlighet, präglad av flexibilitet, olikhetsbejakande och självständighet gör att det privata och professionella binds samman i utbildningen (Åberg 2008:13f). Utöver att tillägna sig vissa färdigheter blir utbildningen till lärare därför en form av moralisk och etisk interpellation vilken i olika utsträckning tillåter de studerande lyfta fram sina personliga erfarenheter (Åberg 2008:80). Samtidigt försvarar de föränderliga politiska direktiv som omger läraryrket möjligheten för studenter att ta ut riktning under utbildningen, vilket ställer krav på flexibilitet och individualism, snarare än kollegialitet (Åberg 2008:120). Att en utbildning är kopplad till en profession behöver med andra ord inte innebära att vägarna mellan studier och arbete framstår som helt självklara.

Disposition

I det här kapitlet har jag ritat upp fonden till de forskningsfrågor denna avhandling kretsar kring. I nästföljande kapitel – **Utförande** – behandlas undersökningens metodologiska antaganden och överväganden, vilket innefattar de analytiska begrepp utifrån vilka texten strukturerats likväl som avgränsningar och avhandlingens empiriska grund. Där diskuteras även epistemologiska anspråk i relation till de två forskningstraditioner analysen främst lutar sig mot; aktör-nätverksteori och fenomenologi. I det tredje kapitlet – **Kontinuitet och förändring** – ges en historisk bakgrund till etnologiämnet samt en mer ingående redogörelse för vad som brukar framhållas som dess kännetecken. Detta kan tjäna som en introduktion för den obekante läsaren, men är lika mycket ett teoretiserande resonemang kring hur ämnet kommer att behandlas analytiskt genom avhandlingen.

I **Hitta hem** får läsaren träffa avhandlingens huvudpersoner, meddelarna, i deras berättelser om hur de först kom att studera etnologi och vad som ledde dem till att investera sig i ämnet. Kapitlet fixerar ämnets lustfyllda aspekter, de situationer då meddelarna känt sig berörda av det och hur de på olika sätt gjort det till sitt; hur de hittat hem. Även avhandlingens femte kapitel – **Komma bort** – dröjer sig kvar vid meddelarnas studietid, men istället för det lustfyllda är det de mer ambivalenta känslor och situationer studierna gett upphov till som spelar huvudrollen. Ett analytiskt tema som utforskas är den vaghet som upplevs omge etnologiämnet, dess associerade kunskaper och färdigheter samt meddelarnas upplevelser av detta. Kapitlet avslutas med ett analytiskt resonemang kring hur jag väljer att förstå de former av närhet och avstånd som finns mellan meddelarna och ämnet efter att studierna avslutats.

Detta följs av **Marknader & nätverk**, där meddelarnas första steg ut i yrkeslivet beskrivs, likväl som de mer eller mindre medvetet utstakade stigar som lett dem till arbete samt hur dessa formats av utbildningsbakgrunden. Genom kapitlet löper två kontrasterande sätt att förstå och ordna erfarenheter från arbetsmarknaden vilka påverkat hur meddelarna kunnat ta ut riktning, men som även villkorar hur etnologiämnet kan komma till uttryck i sökandet efter anställning. Även de otrygga anställningsförhållanden som präglat merparten av meddelarnas inträde på arbetsmarknaden lyfts och betraktas i ljuset av mer samhällsgenomgripande förändringar i det senmoderna yrkeslivet.

I kapitel sju och åtta – **Affiniteter i arbete** respektive **Friktionsytor och spänningsfält** – får läsaren följa meddelarna i deras yrkesutövande. Inledningsvis ligger den analytiska blicken på de situationer där utbildning och arbete kommer i samklang. Kapitlets kärna består av tre fallbeskrivningar, vilka skildrar arbetet som utförs av en tjänsteman i offentlig förvaltning, en frilansande konsult samt en projektledare i museisektorn. I mer utförlig

detalj beskrivs arbetsprocesser, de värden som produceras genom meddelarnas arbete samt hur detta kan förstås i termer av etnologisk kompetens. Kapitel åtta fixerar istället den friktion som kan uppstå när akademiskt upptränade handlag och tankesätt möter arbetets vardag. En central fråga är hur meddelarnas färdigheter fått anpassas och utvecklas utifrån yrkeslivets villkor samt hur ett kritiskt sinnelag eller kvalitativ metod kan omsättas i praktiskt förändringsarbete.

Avhandlingens nionde och sista empiriskt inriktade kapitel – **Känn dig själv** – behandlar de sätt som meddelarna länkar samman utbildning, arbete och vardagsliv för att förklara sina egna drivkrafter och sätt att skapa mening i vardagen. Där berörs karriärer, det som är lustfyllt eller betydelsefullt, men även synen på den akademiska etnologin och hur klass kommer till uttryck inom ramarna för denna studie. I det avslutande kapitlet – **Etnologiska kompositioner** – sammanfattas och utvecklas jag analytiska trådar som löpt genom avhandlingen. Dessa sätts i relation till mer omfattande tendenser i det senmoderna utbildnings- och yrkeslivet, men även etnologins skiftande sätt att komponera och komponeras samman avhandlas.

Record

08:18 08:19 08:20 08:21 08:22 08:23

08:21,12

New Recording

Done

New Recording

Vad blir man då?

Arbete

- * Hur presenterar du dig?
- * Kan du berätta om ditt företag?
- * Vad gör du idag?
- * Vilka olika arbetsuppgifter har du?
- * På vilka arbetsplatser har du arbetat?
- * På vilket sätt utför du ditt arbete?
- * Vad kan du hjälpa människor med?
- * Vad vill du att din målgrupp ska få ut av ditt företag?
- * Vilken utbildningsbakgrund har du?
- * Samarbetar du/har regelbunden kontakt med andra företag?
- * När upplever du dig mest kompetent?
- * När känner du dig mest utmanad?
- * Har du fått några muntliga/skrivna rekommendationer av kunder?
- * Har du fått några muntliga/skrivna rekommendationer av leverantörer?
- * Har du fått några muntliga/skrivna rekommendationer av andra företag?

Nätverk

- * Vilka personer är du beroende av?
- * Vilka saker är du beroende av för att lyckas?
- * Vad använder du dom till?
- * Var vänder du dig med problem du stöter på?

Framtid

- * Vilka saker du lärt dig håller du som värdefullt för dig själv?
- * Skulle du säga att du har en "livsfilosofi"?
- * Vad vill du göra i framtiden? Om 5 år?
- * Har du några planer på att fortbilda dig?

2. UTFÖRANDE

I det här kapitlet beskrivs verktygen med vilka jag närmat mig avhandlingens syfte och problemställningar. Detta innefattar såväl filosofiska ståndpunkter och teoretiskt informerade begrepp, som undersökningsmetoder och empiriska avgränsningar. Sammantaget skapar dessa ett utsnitt ur tillvaron som här tillåter sig undersökas i detalj. Forskningen är därför en skapande process, där kunskapsobjektet villkoras av forskningsideal, analytiska begrepp och utforskande praktiker (jfr Barad 2007:140; Law 2004:84). Även det omvända gäller, då metodologin har formats och förändrats under forskningsprocessens lopp. Det som skall etableras här är dock inte ett kronologiskt ordnat förlopp, utan förutsättningarna för textens struktur, situering och framåtrörelse. Det är dessa premisser som låter det personliga länkas samman med det delade, det specifika med det generella eller med vad som sker på andra platser (jfr Mol 2010:262). Jag gör därmed ingen skarp åtskillnad mellan teoretiserande begrepp och undersökande metoder, utan väljer att betrakta dessa som likvärdiga delar i en sammanhängande metodologi.

Kapitlet inleds med en diskussion kring de filosofiska grundantaganden som väglett undersökningen – vilka främst har sina rötter i aktör-nätverksteori och fenomenologi – samt hur jag komponerat samman dem. De är båda forskningstraditioner vilka intresserar sig för rörelser i tillvaron, om än på skilda vis. Jag kommer i huvudsak stödja mig på den medicinska antropologen Annemarie Mols (2002) uppförande-begrepp samt tanke-gods ur den feministiska teoretikern Sara Ahmeds (2006a; 2006b) queer-fenomenologi. Dessa forskares resonemang utgör grunden för det empiriska materialets analytiska iscensättande och kommer att presenteras vidare i de följande kapitlen.

Detta följs av en introduktion till de etnologialumner – meddelare – utifrån vilkas berättelser avhandlingen vävts samman, samt en diskussion kring kriterierna för denna gruppssammansättning. Jag presenterar vidare de praktiska villkoren för mina möten med dem, deras meddelande av erfarenheter samt avhandlingens kunskapsanspråk. Avslutningsvis presenteras de överväganden som gjorts när berättelser och erfarenheter här inskriberats som vetenskaplig text.

Nätverk, aktanter & uppföranden

Rötterna till aktör-nätverksteori (förkortat ANT) står främst att finna inom etnografiska studier av vetenskaplig kunskapsproduktion, men den är inte med nödvändighet knuten till vissa forskningspraktiker eller givna kunskapsobjekt (Law 2009; Åsberg 2012:7f). En central tes inom ANT är att kunskap och agens inte är egenskaper hos enskilda människor, utan att tillvaron först blir kännbar i kollektiva sammanslutningar eller *nätverk* (Latour 1999a:19). Nätverk kan utgöras av människor, men beroende på sammanhanget kan även ord, föremål, djur och digital kod med mera spela en avgörande roll för hur kunskap blir till. Exempelvis möjliggörs kunskap om cellers uppbyggnad såväl av de mänskliga sinnen som av ett mikroskops förmåga att förstora ett specimen, vilket är för litet för att förnimmas med blotta ögat (jfr Mol 2002). Inom etnologi har därför aktör-nätverksteori ofta tillämpats för att undersöka den roll materialitet och föremål spelar i forandet av människors vardagsliv (Ren & Petersen 2013:98f; Saltzman 2008:7f).

För att artikulera hur även icke-människor besitter en form av agens använder vetenskapssociologen Bruno Latour (2005) – en förgrundsgestalt inom ANT – sig av begreppet *aktant*. Aktanter är urskiljbara delar i kuns-kapande nätverk, vilka har som minsta gemensamma nämnare att de genom sin närvaro gör skillnad och strukturerar iscensättningen av praktiker (Latour 2005:71). Nätverk kan vara mer eller mindre stabila, men deras sammankomst både delar och påverkar aktanternas kvaliteter (Latour 2005:46; Law 1999:5; Mol 2010). Egenskaperna hos aktanter är därför inte essentiella utan relationella och framträder på olika sätt beroende på vilka sammanhang de uppgår i. På så vis kan ANT sägas dela vissa utgångspunkter med semiotiken, då egenskaper hos saker och ting är att betrakta som resultat av, snarare än orsaker till deras relationer.

Inom ANT förlängs dock detta antagande till att stipulera det materi-ellas agens och därför måste rötterna till meningsskapande sökas även i det som ännu inte uttryckts i språk eller symboler (Haraway 1989:6; Law 1999:3f; Law 2009:145; Åsberg, Hultman & Lee 2012:32). Därmed är konstruktionen av kunskap alltid mer än en social företeelse och de krafter eller *associationer* som får skilda aktanter att hänga samman kan ta sig flerfaldiga former (Latour 1999b:303f; 2005:64). Att aktanters egenskaper är relationella innebär även att den kunskap som ett nätverk producerar aldrig kan spridas som den är. Då människor, ting eller ord rör på sig kommer de med nödvändighet omges av nya människor, nya ting och nya ord och därför villkoras på nya sätt. Något går förlorat, men annat tillkommer när nya relationer etableras (Latour 1999b:26; Åsberg 2012:13f). Som forskningspraktik bygger därmed ANT på att spåra hur aktanter bidrar till upprättandet av kunskap och handling, snarare än att låta dem agera bakgrund till människors liv (Latour 2005:72; jfr Callon 2012:154f). För att vidare utforska de situationer där kunskap sätts samman

kommer jag använda mig av Annemarie Mols (2002) begrepp *enactment* – här översatt som *uppförande* (se Lee 2012). Begreppet fixerar kunskapens praktiska villkor och behandlar därmed kunskapsobjekt som något performativt – något som görs.

Mol (2002:35ff) stödjer sig på såväl sociologen Erving Goffmans (1971) performance-teori som queerteoretikern Judith Butlers (1990) performativitetsbegrepp, men istället för att intressera sig för människors identitetsskapande utforskar hon hur medicinska diagnoser och sjukdomar uppförs som kunskapsobjekt inom sjukvården. Mols artikulation av uppförande sker delvis i ljuset av tidigare teoretiska debatter kring performance-begreppet vilka hon önskar undvika, delvis som ett sätt att signalera att sammansättningen av kunskap är mer än en flyktig föreställning. En pjäs kan uppföras, människor och andra aktanter kan uppföra sig, men även en byggnad är något som uppförs när sten läggs vid sten. Uppförandet av kunskapsobjekt sker på ett ontologiskt plan, då de blir till i världen genom handling (Mol 2002:54f). I linje med andra forskare inom ANT-traditionen menar Mol (2002:45f) även att uppförande antyder aktivitet, utan att förutsätta vem eller vad som agerar (se även Bacchi 2012:142). Forskarens uppgift är att spåra hur olika aktanter praktiskt samspelar för att göra tillvaron kännbar. Med denna förståelse blir en av avhandlingens premisser att kunskap aldrig kan skiljas från praktik och att de båda är fördelade i relationen mellan människor och de sammanhang de befinner sig i.

Orienteringar & linjer

Då ANT främst tillåter utforskandet av kunskapens rörelser vill jag med en fenomenologisk ansats sätta ord på de sätt som människor söker sig fram genom världen. Som forskningstradition kan dess ursprung spåras till filosofer som Edmund Husserl, Martin Heidegger och Maurice Merleau-Ponty (Bengtsson 2001). Hur människors subjektiva upplevelser uppstår i mötet mellan världen och den egna kroppen är fenomenologins primära fråga. Mänsklig varseblivning av tillvaron känns genom kropp, sinne och handling snarare än genom intellekt och rationalisering (Frykman & Gilje 2003:15; Jackson 1983:337). Merleau-Ponty (2002:159) uttrycker det som att medvetande främst bör förstås som upplevelsen av "I can" snarare än det cartianska "I think". Förnuft och känsla är oskiljbara, då de båda är beroende av den mänskliga kroppens interaktion med världen. Det fenomenologiska intresset för vardagslivets omedelbarhet och sinnliga aspekter har influerat etnografi i vid mening, men har även haft betydande inflytande inom svensk etnologi (Frykman 2012; Högström 2017:70).

Ett centralt begrepp inom den fenomenologiska traditionen är livsvärld, vilket sätter ord på det sätt som världen uppträder inför människors sinnen. Livsvärlden är den plats som kroppar bebor, där handlingar äger rum, där erfarenheter skapas och där livet sker (Högström 2017:56f). Upplevelsens situering i livsvärlden innebär att den inte främst är något människor tänker om, utan med (Frykman & Gilje 2003:36; Nikolić 2012:35). Mänsklig uppmärksamhet och intentionalitet – de sätt på vilka riktning tas ut – står därför att finna i sammanflätningen med omgivande sociala och materiella förutsättningar. I takt med att kroppar rör sig och det omgivande landskapet förändras, förändras även uppmärksamhetens villkor (Ahmed 2006b:543; Frykman & Gilje 2003:42). Ett sätt att metodologiskt närma sig hur människors rörelser genom livsvärlden villkoras är därför att se till vilka *objekt* – så som materiella ting, drömmar eller känslor – de använder för att ta ut riktning (Ahmed 2006a:2f; Frykman & Gilje 2003:47; jfr Frykman 2012:20). Objekten är riktpunkter att röra sig mot, vilka i sin tur skänker rörelsen mening.

Att ta ut riktning är därmed en fråga om *orientering* – om att avgöra vad som är ”här” eller ”där”, nära eller långt bort, vad som är eftersträvansvärt eller vad som bör undvikas. Detta är enligt Sara Ahmed (2006a; 2006b) aldrig en godtycklig process. Det är enklare att ta sig fram och finna sin plats längs de stigar som redan trampats upp av andra. Genom att följa dessa stigar markeras de ytterligare och över tid framträder de som *linjer* i landskapet, vilka för med sig ett löfte om en friktionsfri framåtrörelse och i förlängningen ett ”gott liv” (Ahmed 2006b:553ff). Linjer kan därmed verka normerande, då de upprättar en livsvärld där vissa objekt upplevs som nåbara och eftersträvansvärda, medan andra förpassas till bakgrunden (Ahmed 2006b:562). Ahmed för samman fenomenologi med queerteori för att utforska andra former av orientering än de som sker längs en rät – ”straight” – linje. Detta innefattar orienteringar som rör sig utanför de heterosexuella, men även de situationer som uppstår när normerande linjer inte följs och världen ter sig skev eller ”queer” (Ahmed 2006b:565). Att avvika från den utstakade stigen kan göra andra framtider möjliga, men kan även leda till desorientering och osäkerhet kring den egna platsen i tillvaron (Ahmed 2006b:554).

Här kommer Ahmeds begrepp tillämpas för att se till hur linjer upprättas i orienteringen mellan studier och arbete, där vissa linjer kan antas framstå som rätare än andra (jfr Ahmed 2006a:15). Genusvetaren Fanny Ambjörnsson och litteraturvetaren Maria Jönsson (2010) har med utgångspunkt i Ahmed på ett liknande vis använt sig av begreppet *livslinje* för att artikulera hur människor förväntas orientera sig i olika skeden i livet. Livslinjen dikterar inte bara vad som bör vara eftersträvansvärt att orientera sig emot, utan även vilka orienteringar som är ”rätt” vid skilda tidpunkter i livet (Ambjörnsson & Jönsson 2010:11). Exempelvis är en karriär något som förväntas ackumulera större professionellt ansvar och en högre lön längs med livslinjens lopp.

Analytisk komposition

Det materiella, sinnliga och känslomässiga får inom etnologi sägas vara vedertagna kunskapsobjekt i studiet av vardagslivet (jfr Ehn & Löfgren 2012:32; Löfgren 2014:78). Mer specifikt har sammangiftet av ANT och fenomenologi skett i studier av exempelvis åldrande (Alftberg 2012); materialiseringen av genus och sexualitetsnormer (Göransson 2012); eller förflutenhet (Hyltén-Cavallius & Kaijser 2012; Hyltén-Cavallius 2014). Att i en och samma studie komponera samman begrepp, modeller eller handlag från disparata forskningstraditioner har framhållits som en nödvändighet inom etnologi, då en enskild teoretisk modell sällan lånar sig till att utforska alla vardagslivets motsägelsefulla och spretiga skeenden (jfr Frykman 2012:34; Skarin Frykman 1992:11f; Öhlander 2011:24). Enligt etnologen Mats Lindqvist (2004:22) är detta eklektiska förhållningsätt inte oproblematiskt, då det tenderar att överskugga de skilda antaganden om tillvarons beskaffenhet som ryms inom olika filosofiska eller teoretiska riktningar. Att explicit adressera de friktionsytor som uppstår är därför något jag betraktar som betydelsefullt för att positionera denna studie i ett vidare forskningssammanhang.

Vid första anblick har ANT och fenomenologi flera gemensamma beröringspunkter – inte minst i den gemensamma ambitionen att upplösa indelningen mellan mänskliga subjekt och passiva, icke-mänskliga objekt (Ahmed 2006a:188; Ihde 2003:139ff; Verbeek 2005:173). En avgörande skillnad som påtalats, inte minst av Latour (2005:72), är att fenomenologins huvudsakliga intresse för människors agens och intentionalitet går på tvärs med den analytiska symmetri mellan aktanter som eftersträvas inom ANT (se även Crease, Ihde, Jensen & Selinger 2003:16f; jfr Göransson 2012:24;28). En farhåga som följer på detta är att tillvarons materiella aspekter reduceras till det som mänskliga sinnen eller intressen förmår uppfatta. Filosofen Peter-Paul Verbeek (2005:171) ifrågasätter dock om en tydlig gräns tillåter sig dras mellan de två forskningstraditionerna, då ANT är uttryckligt rotad i etnografisk metod, vilken i sin tur historiskt influerats av fenomenologi.

Ett sätt att gifta samman de två som föreslås av Verbeek är att betrakta det fenomenologiska mötet mellan människor och aktanter som ett utsnitt av större nätverk, vilka sträcker sig utanför det omedelbart upplevda. Huruvida dessa bakomliggande kedjor av möjliggörande aktanter skall spåras är något som den enskilda forskningsfrågan bör avgöra och inget som kan ses som i sig självt meningsfullt (Verbeek 2005:175). En annan väg till försoning som föreslås av sociologen Andrew Pickering är att betrakta människor som aktanter med förmågan att föreställa sig framtider eller sätta upp mål (se Jensen 2003:88). På samma vis som förmågan att förstora är en egenskap hos ett mikroskop, är intentionalitet en egenskap hos människor, vilken tillåter sig undersökas. Detta innebär dock inte att intentionalitet uppstår i isolation från omvärlden, att den är konstant eller att den med nödvändighet

leder dit den var riktad. Båda dessa resonemang ligger i linje med Ahmeds (2006b:552) fenomenologi, då hon betonar att mötet mellan människor och objekt i omvärlden är ömsesidigt formande. Vad som i nuet upplevs som eftersträvansvärt eller begärligt är beroende av hur människors intentionalitet skänkts riktning av tidigare möten med objekt (Ahmed 2006a:54ff). Med en denna förståelse är tingen i omvärlden inte bara en bakgrund, utan något som har en bakgrund, en egen biografi och egna villkor för hur de anländer inom människors sinnliga horisont (Ahmed 2006b:549).

Ytterligare ett gemensamt drag hos fenomenologi och aktör-nätverks-teori – namnet till trots – är att de inte är att betrakta som teorier i traditionell mening, då de i begränsad utsträckning strävar efter att länka samman det som studeras genom övergripande och förklarande ramverk (Bengtsson 2001; Callon 1999:194; Frykman & Gilje 2003:7f; Latour 1999a:15; Mol 2010:254f). De skänker inga på förhand formulerade förklaringar till vilka krafter som är verksamma i världen, utan manar istället till en förståelse av kunskap som något ständigt situerat och partiellt. På detta följer att analytiska begrepp inte bör betraktas som dogmer, utan istället kan anpassas i relation till det som undersöks (Lee 2012:175; Mol 2010:261).

Med stöd i såväl fenomenologi som ANT är en av avhandlingens ledande premisser att det alltid krävs något utöver människor för att möjliggöra kunskap, handling eller riktning. Inom ANT tjänar aktant-begreppet till att beskriva detta och har historiskt använts för att utforska agensen hos materialiteter i naturvetenskaplig kunskapsproduktion. Begreppet har därför främst använts för att beskriva det som redan är ”här”, snarare än det intentionella eller emotionella, vilket gör det något otypligt då blicken vänds mot humanvetenskaperna (jfr Larsen & Wiklund 2012:14; Hallberg 2001:49; Knuts 2006:42). Dessa ting inryms istället i den fenomenologiska förståelsen av objekt, men det begreppet dras i sin tur med sitt dikotoma förhållande till subjekt – en indelning jag här försökt undvika.

En ansats till att tvinnas samman de två begreppen återfinns i etnologerna Sverker Hyltén-Cavallius och Lars Kaijers (2012) forskning kring hur historiska musikscener återskapas i samtiden. Att sätta samman förflutenhet är en process beroende av många heterogena delar – som bilder, berättelser, belagda fakta, stämningar, ljud eller fysiska föremål – vilka författarna benämner som ”fragment” (Hyltén-Cavallius & Kaijer 2012:67f). Dessa kan vara såväl handfasta som efemära, men spelar alla en aktiv roll i kompositionen av ett förflutet i samtiden. För min ambition att undersöka hur en utbildning i etnologi villkorar vägar in i arbetslivet tycks dock själva ordet – fragment – vara problematiskt, då det antyder sönderfall av något som ursprungligen varit en helhet. Här får istället *komponent* tjäna som ett begrepp vilket samlar funktionerna hos aktant, objekt och fragment.

I dagligt tal förknippas komponenter med delar i tekniska system, men förutsatt att annat än människor besitter agens avser jag tillföra begreppet ytterligare mening. På samma vis som en agent agerar, en dirigent dirigerar eller en accent accentuerar får en komponent här antas komponera. Som begrepp betonar komposition inte bara hur saker kommer samman rumsligt, utan även hur de klingar samman på ett sätt där de olika delarna inte alltid låter sig urskiljas (Latour 2010:474; jfr Haraway 2015:161). Komposition är på samma gång sammansatt och sammansättande, både ting och process. En komponent står därför aldrig för sig själv, utan får sin funktion och betydelse genom hur den sätts samman med andra. Bortsett från dess vardagliga användning antyder begreppet inte heller vilken form som beskrivs – om det är mänskligt eller icke-mänskligt, materiellt eller efemärt, fast eller flyktigt. Istället står dess relationer i första rummet. *Avhandlingens centrala, analytiska begrepp listas i Appendix I.*

Meddelare & avgränsningar

Mols (2002) uppförande är inte bara ett begrepp som här kommer att tillämpas analytiskt. Det är även ett sätt att förstå avhandlingens kunskapsanspråk. Texten är en konstruktion, en artefakt som komponerats för att svara mot ett visst syfte (jfr Clifford 1986; Latour 2005). Konstruktion skall dock inte förstås som synonym till falsarium. Det är på grund av sitt sammansatta varande, sin förmåga att länka samman olika erfarenheter, ting, platser och händelser, som en text som denna uppför kunskap (Gray 2003:20f; Haraway 1988; Latour 2005:124; Marcus 1995:105). Som alla former av kunskapsuppföranden är avhandlingen villkorad av att en lång rad komponenter kommit samman. Bland dessa spelar de människor som på olika vis delat med sig av sina berättelser, erfarenheter och liv – den stipulerade agensen hos andra komponenter till trots – en avgörande roll i den analytiska framskrivningen. Inom etnologi omnämns dessa personer i regel som informanter – ett begrepp vilket signalerar att de aktivt delger information snarare än enbart reaktivt responderar på frågor.

Med stöd hos Latour påpekar etnologen Eva Knuts (2006:38) att med ANT:s kunskapssyn kan något som information egentligen aldrig sägas existera. Istället är det som uppstår i nätverk transformation och människorna i hennes studie blir således transformanter (se även Latour 2005:149). Själv väljer jag istället att låna ett begrepp som inom etnologi och folklivsforskning främst använts för att benämna personer som deltagit i insamlingen av arkivmaterial och frågelistor – *meddelare* (se Hagström & Marander-Eklund 2005:11ff). Att dela tycks mig vara ett verb som i mindre grad än att informera skyler den mer eller mindre intima relation som

etnografisk forskning bygger på (jfr Amit 2000:3). En meddelare är någon som delar med sig, men även någon som delar med mig. Begreppet betonar forskningsprocessens relationella karaktär och i detta fall även att jag själv delar såväl utbildningsbakgrund som framtidsorienterade frågor med studiens deltagare. En meddelare är även någon som bidrar till att göra det kunskapande snitt och indelningar vilka gör tillvaron kännbar (jfr Barad 2007). Det är alltid tillsammans med andra eller med annat som forskaren kan orientera sig, avgränsa nätverk och ordna kunskap.

Meddelarnas berättande betraktar jag som en form av etnografier över deras egna liv, vilka komponeras, kontrasteras och översätts till ett analytiskt sammanhang i avhandlingen (Mol 2002:28; Mol & Law 2004:59). Med detta inte sagt, att de i alla lägen gör de bästa tänkbara etnografierna av sina egna liv, bara att dessa uppföranden på ett epistemologiskt plan inte skiljer sig från etnografiska beskrivningar som exempelvis jag själv skulle gjort. Ett liv uppförs genom såväl berättande som situerade erfarenheter och tillhör i praktiken aldrig någon enskild domän, så som den textuella, materiella eller upplevda (jfr Ehn 1997:48; Mol & Law 2004:59; Ohlsson 2008:47f; Woolgar & Lezaun 2013:333). Min ambition är att låta meddelarna själva definiera vilka typer av krafter som påverkar deras vardagstillvaro och det analysen syftar till är att undersöka hur dessa krafter sätts samman (jfr Latour 2005:23; 2010:475).

Sammansättningen av meddelargruppen har skett utifrån tre explicita kriterier. För det första skulle de inte i första hand vara yrkesverksamma som forskande eller undervisande personal vid universitet eller högskolor. För det andra skulle de inneha som minst en magisterexamen inom etnologi. För det tredje sökte jag personer som själva valde att artikulera sin utbildning som relevant för sitt yrkestutövande.

Det första kriteriet avser skära fram karriärer och erfarenheter som riktats gentemot andra platser än de akademiska. Att försöka dra någon tydlig linje mellan ett föreställt "innanför" och "utanför" akademien är dock problematiskt när det kommer till att studera rörelser mellan utbildning och arbetsliv. Flera meddelare har haft arbeten vid etnologiska institutioner och några har under undersökningens gång haft återkommande arbetsuppgifter eller olika typer av gästuppdrag i akademiska miljöer. Eventuellt avstånd kan därmed inte heller sägas vara statistiskt utan har för merparten av meddelarna varit föränderligt över tid. För att omfatta snarare än att utesluta den typen av rörelser får den eftersökta externaliteten definieras empiriskt och administrativt (jfr Fägerborg 1996:10). Inom ramarna för den här studien bör därmed tal om att befinna sig "utanför" akademien i första hand uppfattas som att primärt vara anställd och få sitt lönekuvert från andra arbetsgivare än universitet eller högskolor.

Skälet till att förutsätta en magisterexamen var främst att avgränsa mängden potentiella meddelare. Att dra snittet vid en doktorexamen

hade begränsat antalet möjliga meddelare verksamma utanför akademiska institutioner till en liten skara med för läsekretsen potentiellt namnkunniga personer. Med en sådan avgränsning skulle en konfidentiell framskrivning av meddelarnas berättelser bli än mer problematisk än den nu blivit. Detta hade även kringskurit en potentiell bredd i typer av yrkesutövanden och karriärvägar. Att låta snittet falla vid kandidatexamen hade vidgat dessa kategorier ytterligare, men skulle även ha kunnat resultera i en svåröverskådlig spretighet. En magisterexamen är resultatet av en flerårig investering i ett ämne. Det tycks mig därför rimligt att anta att den som tagit en magisterexamen inte gjort det enbart av slumpens förskyllan. Ett antal aktiva beslut har fattats under studievägens gång, vilka gör att det är mer än tid som investerats i ämnet. Vad investeringen kan bestå i eller vilken utdelning den förväntas ge är här föremål för undersökning.

Om avsikten med de första kriterierna var att göra begränsande snitt så är avsikten med det tredje att ge meddelarna själva möjlighet att etablera associativa kopplingar mellan utbildning och arbete (jfr Latour 2005:36). Sociologen Erik Hannerz (2013) förespråkar i sin avhandling *Performing Punk: Subcultural authentications and the positioning of the mainstream* ett liknande förhållningsätt. Att låta deltagarna – i Hannerz fall punkare – själva definiera sin subkulturella tillhörighet bidrog till att studien utmanade snarare än bekräftade forskarens antaganden om vilka uttryck grupptillhörigheten kan ta sig (Hannerz 2013:21). Om forskaren baserar sitt urval på deltagarnas egna artikuleringar av tillhörighet lämnas utrymme för oväntade tolkningar och definitioner (Hannerz 2013:78). För Hannerz innebar detta att inte förlita sig på sin egen förståelse i avgörandet av vem som kunde anses vara punkare. Inom ramarna för min egen studie översätts detta till att inte på förhand avgöra vilken typ av yrkesutövanden som bör avhandlas eller på vilket sätt dessa kan sägas vara länkade till etnologi som akademisk disciplin.

Med dessa tre kriterier som utgångspunkt spreds sedan efterlysningar av meddelare till personalen vid etnologiska avdelningar såväl som via mailinglistor och grupper för etnologer på sociala medier. I detta skede kan även ett oartikulerat kriterium sägas ha framträtt. För att nå fram till meddelare var jag beroende av att personer som tagit del av min efterlysning kontaktade mig med tips eller för att själva anmäla intresse om att delta. Ett långt större antal personer än de som får komma till tals här pekades ut av kollegor, sig själva eller andra meddelare. Utpekandet från någon som nåtts av den ursprungliga efterlysningen kan därför förstås som ett fjärde kriterium.

Detta belyser att det som studeras här har komponerats samman, inte rätt och slätt ur tomma intet, men genom sammankomsten av formulerade kriterier och de associativa sammanlänkningar som människor upprättat med etnologiämnet. I praktiken har detta inneburit att det uppstått vissa tätheter bland de föreslagna meddelarna, såväl geografiskt som i fråga om

yrkestyper. När jag utifrån dessa tätheter gjort ett urval har jag därför prioriterat att kontakta personer utifrån största möjliga geografiska och yrkesmässiga diversitet med avsikten att skapa utrymme för en erfarenhetsmässig mångfald. Denna ambition till trots var tretton av de tjugofyra meddelarna yrkesverksamma i någon av de svenska storstadsregionerna då jag träffade dem.

Etnologiämnet och frågan om humanisters förutsättningar på arbetsmarknaden är knutna till nationella förutsättningar, men de sträcker sig även utanför Sveriges gränser. För att inte låta landsgränsen utgöra ett godtyckligt snitt för forskningsfrågan och för att stävja risken för hemmablindhet valde jag att även inkludera meddelare utanför Sverige (jfr Blehr 2009:29; Neunsinger 2010:22; Wimmer & Glick-Schiller 2002). Allt som allt rörde det sig om fem meddelare – tre bosatta i Danmark, två i Finland. De får sägas vara för få för att dra några omfattande komparativa slutsatser länderna emellan, inte minst när det kommer till komplexa frågor rörande skillnader i nationell utbildningspolitik och undervisningsstruktur. Genom deras meddelande avsåg jag dock skapa analytisk kontrastering samt utforska rörligheten i avhandlingens problemställning (jfr Marcus 1995:97).

Meddelarnas yrken och arbetsplatser kommer att diskuteras i större detalj i avhandlingens sjunde och åttonde kapitel, men i generella ordalag låter de sig delas in i tre yrkeskategorier; yrkesverksamma inom kultur- arvsinstitutioner som museer och arkiv; tjänstemän i statliga, kommunala eller ideella organisationer; samt frilansade eller anställda konsulter inom den privata sektorn. Även här har jag i egenskap av forskare gjort ett urval bland de som pekats ut med ambitionen att skapa diversitet snarare än likriktning. De tre grupperna skall därför förstås som ett resultat av mina val och andras utpekande, snarare än en på förhand bestämd mall. Indelningen ger en antydning om den typ av arbete meddelarna utför, men säger inte nödvändigtvis något om de roller, relationer och orienteringar som utgör yrkesutövandet (jfr Göransson 2012:13). Arbetsuppgifter, anställningsformer och tid på arbetsplatsen kan skilja sig avsevärt även inom grupperingarna.

Meddelarna är födda mellan 1960 och 1985, ett åldersspann som främst kan ses som en konsekvens av det geografiska och yrkesmässiga urvalet, om än med en brasklapp. Då jag med avhandlingen ämnar beröra den problematik som möter nyligen utexaminerade studenter har jag prioriterat att träffa meddelare vilka relativt nyligen tagit sin examen. Hos dem kan erfarenheten av att tråda in i arbetslivet samt inläringen av arbetsplatsens outtalade normer och konventioner antas finnas mer ”färskt i minnet” (Fägerborg 1997:25). Trots detta är meddelarna relativt jämnt fördelade i hela åldersspannet, vilket sannolikt är ett resultat av att nyligen utexaminerade etnologer i lägre grad upparbetat de kontakter som leder till utpekande från andra. *Samtliga meddelares pseudonymer, yrken och ungefärliga ålder listas i Appendix II.*

Meddelande & materialisering

Människors liv låter sig inte i sin komplexa helhet undersökas eller trängas in mellan pärnarna på en bok. Vardagliga in- och uttryck måste uppföras i en form som låter dem transporteras och sättas samman som forskningsmaterial (jfr Latour 1999b). Kort sagt måste de materialiseras och förtingligas i analog eller digital form (Gray 2003:79f). Då avhandlingen syftar till att undersöka rörelser såväl över tid som i rum valde jag att använda intervjuer som den primära metoden för att materialisera meddelarnas liv. I samtal kan det icke-närvarande – det förflutna, det framtida eller tolkningar av mellanmänskliga relationer – utforskas (Davies 1999:95; Gray 2003:71; Kusenbach 2003:462). Efemära värden och komponenter, vilka inte enkelt låter sig observeras, kan nås i dialog (Fägerborg 1996:271). Som regel har dessa intervjuer utgått från ett frågeschema som i kronologisk ordning uppmuntrat till berättande om skolgång, val av universitetsämne, inträde i arbetslivet, samtida yrkestövande samt tankar om framtiden. Med levnadsberättelsen som utgångspunkt fanns det möjlighet för meddelarna att sätta samman vardagsliv, arbete och studier till längre orienteringslinjer (jfr Davies 1999:123). Den linjära kronologin har därmed främst fungerat som en riktlinje för samtalet, med möjlighet till att utforska stickspår såväl för mig själv som för meddelarna.

Jag har inte begränsat min roll i intervjusituationerna till att enbart ställa frågor, utan jag har även delat med mig av mina egna erfarenheter och rudimentära analyser. Delvis har detta gjorts för att skapa något som mer efterliknar en symmetrisk samtalssituation än en enväga utfrågning (Davies 1999:96). Delvis har det varit ett sätt att utveckla analytiska resonemang. Meddelarnas utbildningsbakgrund är till stora delar densamma som min egen och majoriteten av dem har avgjort längre arbetslivserfarenhet än jag själv, vilket tillät mer direkta frågor om hållbarheten i analytiska resonemang och potentiella inriktningar för projektet som helhet (jfr Gerholm & Gerholm 1992:8).

På samma vis som meddelarna villkorar uppförandet av denna etnografi villkorade min närvaro deras berättelser, då jag genom uppmuntran och utmaning försökte bidra till mer komplexa och nyanserade beskrivningar (jfr Davies 1999:97f; Gray 2003:95). Att betrakta det människor delger i intervjuer som en form av autoetnografi innebär, som redan nämnts, inte med automatik att det rör sig om de bästa tänkbara etnografierna av det egna livet (Mol 2002:17). Intervjuer skapar berättelser som är anpassade till vad den lyssnande förväntas vilja höra; de formas av samhällsliga debatter och språkliga konventioner; de tenderar att osynliggöra kroppsliga praktiker och oreflekterade känslotillstånd; de kan anpassas till idealbilder av kausalitet, konsekvens och rationalitet (Gray 2003:46; Kusenbach 2003:462; Sennett 2006:22; Svensson 1997:44; Wiklund 2011:69). När en forskares etnografi lider av blinda

fläckar påkallas behovet av reflexivitet – det vill säga en genomlysning av hur den egna personen påverkar uppförandet (Beckman 2011:231). Samma förhållningssätt får i regel tjäna som verktyg för att kritiskt dekonstruera andras utsagor om världen för att hitta strukturerande, meningsskapande orsaker (Latour 2010:474f). Efter bästa förmåga försöker jag här dock undvika en dekonstruerande manöver. Istället resonerar jag att meddelare – oavsett om de är utbildade etnologer eller inte – borde vara kapabla att själva bidra med en form av förstahandsreflexivitet (jfr Latour 2005:32f; Sennett 2006:188). Utifrån den förståelsen blir forskarens uppgift att uppmuntra och underlätta den reflexiva processen.

Mångfacetterade intervjufrågor, lyhördhet och improvisation är alla strategier som tillämpats för att åstadkomma ett reflekterat och mångbottnat meddelande (jfr Gunnemark 2011a:17; Ehn & Löfgren 2012:9). Ytterligare en strategi jag använt är att låta de sju meddelare som intervjuats vid upprepade tillfällen läsa utskriften från föregående samtal. Detta har gjorts med en uttryckt önskan om att de själva skulle resonera analytiskt kring sitt berättande. På så vis gavs möjlighet till att nyansera berättelsens detaljer – såsom var, när eller hur något inträffat. Det gav även meddelarna möjlighet att analytiskt närma sig den egna levnadsberättelsen och kommentera på idiosynkratiska detaljer. För att undersöka hur meddelarna framställer sig själva även i yrkesrelaterade sammanhang bad jag om att få ta del av dokument som arbetsansökningar, CV:n och personporträtt. Även trycksaker som meddelarna producerat i arbetet har samlats in som föremål för analys samt som underlag för samtal (jfr Davies 1999:163ff; Kusenbach 2003:462). Texter som skrivits i arbetet har exempelvis tjänat som en utgångspunkt i berättandet om arbetsprocesser, medan meritförteckningar har bidragit till att meddelarna tydligare artikulerat hur de förstår sina egna förmågor och färdigheter.

Arbetslivets vardagslunk kan vara svår att artikulera då den innefattar många former av oreflekterad, ”tyst kunskap” där mycket kan te sig allt för trivialt för att omnämnas (jfr Gerholm & Gerholm 1992:12f). För att avhjälpa detta har jag experimenterat med två metodologiska handgrepp. Det första var att under några veckor låta fem meddelare föra dagbok över sina arbetsuppgifter, vilket vid efterföljande intervjuer bidrog till nyansering i berättandet om arbetets innehåll och rytm (jfr Czarniawska 2007:90). Det andra var att låta meddelarna visa runt på sina arbetsplatser. I de flesta fall skedde detta i förbifarten, vilket tjänade till att förankra de efterföljande intervjuerna till platsen. I tre fall skedde det istället som mer utförliga promenadintervjuer. Att på detta vis låta meddelarna visa runt på sina arbetsplatser tydliggjorde det dagliga arbetets sociomateriella villkor, men även dess känslomässiga och perceptiva dimensioner som annars kunnat vara svåra att sätta ord på (Kusenbach 2003:464). Tilläggas bör här att även om samtliga personer som

tillfrågades – med ett undantag – ställde sig positiva till att delta, så var det svårare att på ett regelbundet vis tillämpa de ovan beskrivna metoderna, då de i stor utsträckning förutsatte ytterligare arbete för meddelarna. I relation till de sammanlagt trettioen intervjuer på mellan en och tre timmar som jag utfört med de tjugofyra meddelarna är materialet som samlats in från promenadsamtal och dagböcker förhållandevis litet. Snarare än en rad systematiskt tillämpade forskningspraktiker bör de förstås som delar i ett lappverk av metoder vilka syftat till att skapa ett reflexivt samtal.

Inskription & bearbetning

Att fördela det reflexiva arbetet mellan forskare och meddelare innebär inte att jag som forskare kan frånsäga mig ansvaret för den text som slutligen når läsarens hand (jfr Hansson 2008:32; Wiklund 2013:51). Även om livets berättade aspekter antas vara lika sanna som dess sociomateriella förutsättningar eller det direkt upplevda, är levnadsberättelsen alltid villkorad av berättarens minne, tycke och självbild (Ohlsson 2008:47; Svensson 1997:39f). Om syftet är att skapa en helhetlig biografi över ett liv kan det finnas behov för kritisk granskning och tillförande av ytterligare material från externa källor. Min ambition är dock inte att kartlägga de enskilda meddelarnas liv, utan att spåra de komponenter, uppföranden och orienteringar som delas dem emellan. Det är genom att komponerar samman flera levnadsberättelser som delade och återkommande erfarenheter kan träda fram, vilket i sin tur säger något mer om den tid och det samhälle där berättandet sker, än vad som är möjligt att utläsa från enskilda levnadsöden (Kaijser 1997:86ff; Svensson 1997:44). För att ett intervjusamtal skall bli hanterbart och låta sig bearbetas vidare måste någon form av inskription ske, där det omvandlas till ett material som kan överskådas, navigeras och jämföras (jfr Klein 1990:63 Latour 1999b:29).

Det första steget i den processen var att transkribera intervjuerna, med särskild uppmärksamhet för känslouttryck som suckar, skratt och utdragna pauser där meddelarna stannat upp i sitt berättande. Att se till hur känslor uttrycks eller återberättas kan enligt etnologen Ingeborg Svensson (2011) vara ett sätt att metodologiskt närma sig människors orienteringar i tillvaron. Känslor som lust eller olust uppstår i relationen mellan människor och de komponenter de riktar sig mot eller söker sig bort från. I känsliga lägen framträder det eftersträvaransvärda eller det som bör undvikas tydligare, men sätt att orientera eller röra sig kan också vara talande för känslomässiga tillstånd som ännu inte artikulerats. Transkriberingsprocessen fungerade vidare som ett första steg i det analysarbete som ligger till grund för avhandlingens disposition, då återkommande teman i samtalen identifierades och samlades under nyckelbegrepp (jfr Gray 2003:114f; Klein 1990:64). Exempelvis fick

nyckelbegreppet ”Ingångar” samla utsagor om hur meddelarna börjat läsa etnologi, medan ”Kritik” fick markera berättelser om hur kritiska perspektiv kan tillämpas i arbetet.

Nästa steg i det analytiska arbetet var att systematiskt gå igenom samtliga utskrifter och rad för rad koda dem utifrån nämnda nyckelord, samt att artikulera nya för yttranden som inte lät sig placeras i de befintliga kategorierna (jfr Charmaz 2006:52f). Till min hjälp i detta arbete hade jag dataprogrammet *Nvivo* med vilket text i digital form kan kodas manuellt utifrån av forskaren definierade begrepp. En fördel med detta har varit att stycken från samtliga utskrifter som delar samma kod med lätthet låtit sig jämföras, samt att frekvensen i användandet av olika koder blivit möjlig att överskåda. Där vissa koder svällt över då de fått omfatta allt för disparata fenomen har det funnits anledning att gå tillbaka och koda om intervjuutskrifterna på nya vis för att inte låta mängd överskugga nyans. I andra fall har koder som enbart omfattat ett fåtal utsagor slagits samman med andra för att ge ytterligare möjlighet för kontrastering.

Denna första omgång av kodning tjänade främst till att sätta meddelarnas berättelser i relation till varandra samt att spåra gemensamma och skilda erfarenheter, vilket i sin tur gav upphov till vissa tätheter i materialet. För att skapa ytterligare nyans i dessa kodades materialet än en gång, men då med utgångspunkt i de analytiska begrepp som presenterats i detta kapitel; vilka komponenter bidrar till att bygga berättelser? Vilka kunskapsobjekt uppförs? Vilka orienteringar tas ut? Vilka linjer förhåller sig meddelarna till? Begreppen har på så vis fått tjäna som verktyg för att spåra de olika slags associativa kopplingar som binder samman meddelarnas liv med etnologi (jfr Latour 2005:5f). Som begreppet analys antyder har därför de enskilda meddelarnas berättelser brutits ner i mindre beståndsdelar för att här sättas samman på nya sätt (jfr Mol & Law 2004:59). Det innebär att andra kompositioner varit möjliga, men att den samlade berättelse om etnologiämnet och meddelarna som utgör avhandlingen inte heller är godtycklig, utan avgjort rotad i ett specifikt material (Silow Kallenberg 2016:52). På detta följer även att läsaren inte kommer att möta alla meddelare, även om samtligas berättelser ligger till grund för den analytiska framskrivningen.

Trots att meddelarnas berättelser genomgått denna re-komposition följer en typ av intimitet eller sårbarhet med deltagandet, då vissa erfarenheter och känslor fortfarande länkas samman med platser, ting och personer. En form av närhet som berörts som hastigast är att även jag själv delar mycket av det som meddelarna har gemensamt, vilket påkallar behovet av kritisk självvrannsakan (jfr Ehn & Klein 1994:10f; Gunnemark 2011a:19). Eftersom formerna och gränserna för det delade här är objekt för undersökning betraktar jag dock den närhet eller det avstånd som finns mellan mig och meddelarna som ett resultat av undersökningen, snarare än som en av dess premisser.

Den självreflekterande diskussionen kommer därför att utvecklas vidare i avhandlingens avslutande kapitel. Närheten ställer även krav på ett mått av försiktighet. Oavsett hur trivialt det som delas kan tyckas vara så är det svårt att förutse var, när och hur en text som denna kan komma till bruk efter att författaren lagt sista handen vid den. För att begränsa läsarens möjlighet att identifiera de personer som delgett sina berättelser framträder meddelarna här under pseudonym.

Med tanke på de frågor avhandlingen berör och att meddelargruppen satts samman genom utpekande från lärare, kollegor och vänner har jag beslutat att vidta ytterligare åtgärder för en än mer konfidentiell framskrivning. I några fall uppträder en och samma meddelare under olika pseudonymer. På ytterligare några platser har flera meddelares erfarenheter komponerats samman under ett namn; där jag inte bedömt det som avgörande för argumentationen har detaljer som meddelares kön eller geografiska hemvist ibland ändrats; distinkta språkliga mönster eller uttryckssätt har skrivits om; andra personer som omnämns vid namn i intervjuer har anonymiserats eller getts titlar, som chef eller lärare (jfr Davies 1999:51; Hannerz 2013:93f). Ökad konfidentialitet var även ett incitament för att inkludera meddelare utanför Sveriges gränser. Därför kommer de enskilda meddelarnas nationalitet inte heller påkallas.

Som en konsekvens av detta får meddelarnas individuella biografier trädas tillbaka till förmån för spårandet av uppföranden och orienteringar (jfr Mol & Law 2004:46). En konfidentiell framskrivning kan därför utöver att bidra med skydd för meddelarnas integritet även tjäna till att betona att det avhandlingen i första hand skall berätta om inte är enskilda personer, utan hur deras livsvillkor formas av studier och arbete (Daun 1982:26; Ehn 1981:7; Schühle 2014:34). På samma vis som etnologi inte valts för att representera humaniora som helhet – utan för att artikulera vissa problemställningar – gör jag här inte anspråk på att återge meddelarnas liv; men det är genom deras berättelser som jag kunnat utforska de stigar som leder mellan humanistiska studier och arbetslivet.

3. KONTINUITET & FÖRÄNDRING

I avhandlingens inledning nämnde jag att etnologins identitet beskrivits som särskilt undflyende och att ämnet är en gränsgångare med omfattande kunskapsobjekt (jfr Ehn & Löfgren 1996:9f; Hallberg 2001:16; Svensson 2012:10). För att det skall bli meningsfullt att spåra ett ämnes rörelser är det dock nödvändigt att klargöra vilka dess kännetecken är. En vetenskaplig disciplin uppstår inte ur tomma intet. Det som benämns som etnologi eller som etnologiskt är något som över tid blivit stabilt, institutionaliserat och därmed igenkännbart (jfr Ahmed 2012:20f). I det här kapitlet kommer jag därför beskriva några av etnologins kännetecken och hur dessa kan förstås inom ramarna för den här avhandlingen. Ämnet har beskrivits mer utförligt av andra – exempelvis Bringéus (1976/2001), Ehn och Löfgren (1996), Arvidsson (2001) Hallberg (2001) och Svensson (2012). Avsikten med kapitlet är inte att göra en fullständig historieskrivning över äldre och sentida etnologi – även om det kan tjäna som en översikt för läsare vilka själva inte är bevandrade inom ämnet. Istället är målet att göra de många komponenter som idag samlas under namnet etnologi greppbara.

Folklivsforskare

Under 2000-talet har svensk etnologi genomgått en rad förändringar – exempelvis genom den introduktion av yrkesinriktade utbildningar som omnämndes i det inledande kapitlet. Vid landets lärosäten har också ämnet slagits samman med andra discipliner i bildandet av nya administrativa enheter (Lundahl 2008:11). Detta innebär att det inte längre finns några renodlade etnologiska institutioner. Ämnet ingår istället i konstellationer som ”Institutionen för etnologi, religionshistoria och genusvetenskap” vid Stockholms universitet, ”Institutionen för kultur- och medievetenskap” vid Umeå universitet eller ”Institutionen för kulturanthropologi och etnologi” vid Uppsala universitet – vilken även inrymmer den gren av ämnet som fanns vid före detta högskolan på Gotland. På Södertörns högskola återfinns ämnet vid institutionen ”Historia och samtidsstudier”, medan det vid både Lunds och Göteborgs universitet ingår i ”Institutionen för kulturvetenskaper”. I Göteborg har ämnesutbildningen på grundnivå vidare slagit samman med ämnena barn- och ungdomskultur samt kulturstudier för att bilda en ny utbildning med namnet ”kulturanalys”.

Om dessa förändrade villkor påkallar behovet av att tala om en kris för etnologin låter jag här vara osagt (jfr Lundahl 2008). Det torde dock inte vara ett särskilt kontroversiellt påstående att säga att etnologin inte är vad den varit. På detta följer dock frågan; har den någonsin varit det?

Var den etnologiska linjen kan börja dras är en fråga om såväl tid som plats, men dess tillblivande är nära knutet till det i Europa under 1800-talet framväxande intresset för fosterlandet och den nationella folksjälen – tankebanor som inte minst influerats av den tyske filosofen Johann Gottfried Herder (Svensson 2012:25). Vid denna tid bedrevs utforskandet av den svenska folkliga kulturen främst av privatlärda entusiaster, utan stöd från stat, museer eller universitet (Löfgren 1996:22f). Rådande kultursyn gjorde gällande att förståelsen av det svenska folkets äldre historia inte enkom kunde baseras på litterära källor. Istället skulle traditioner och folkminnen samlas in och bevaras för att agera spårämnen i kartläggningen av kulturens geografiska utbredning samt evolutionära utveckling från enklare till mer komplexa former (Bringéus 2001:13ff). Då något institutionaliserat insamlande av folkkultur ännu inte påbörjats präglades arbetet av friskt hypotesställande kring det kulturhistoriska materialet. Gränser mellan vetenskapliga discipliner som vi känner dem idag hade ännu inte upprättats. Begreppet etnologi – som existerat internationellt sedan 1700-talet – användes dock av bland andra arkeologen och naturvetaren Sven Nilsson samt diplomaten och bibliotekarien Gunnar Olof Hyltén-Cavallius för att beskriva bevarandet av den svenska allmogens kulturella uttryck (Bringéus 2001:15; Daun 1982:28; Svensson 2012:25)

En tilltagande nationalromantisk strömning i Sverige gav mot slutet av 1800-talet vind i de tidiga folklivsforskarnas segel. En rad kulturhistoriska museer – så som Nordiska Museet och Skansen – grundlades och universiteten började aktivt samla såväl föremål som folktraditioner. Hemslöjdsrörelsen och folkdangillan spred allmogens kulturyttringar bland bättre bemedlade och belevade stadsbor. Bevarandet av folkkultur övergick från att ha varit ett projekt för ett fåtal pionjärer till att bli en nationell angelägenhet. I samband med ett tilltagande insamlande och förmedlande utvecklades även tydligare disciplinränser mellan arkeologi, etnografi, historia och folklivsforskning – där den senares uppgift blev att rädda det som räddas kunde av en ”döende” allmogekultur. Denna insamlande ambition ledde till att ämnet tidigt knöts till etableringen av såväl museer som arkiv (Klein 2006:58; Löfgren 1996:23ff).

Under 1910-talet letade sig folklivsforskningen in på universiteten och en första professur tillsattes vid Nordiska Museet 1918. Dess första innehavare var Nils Lithberg, vars forskning huvudsakligen rörde allmogens materiella kultur (Arvidsson 2001:10f; Svensson 2012:24). Insamlingsarbetet fortskred och inga föremål ansågs vara för små eller obetydliga som spårelement i

förståelsen av kulturell spridning och utveckling (Löfgren 1996:31). Parallellt pågick i Lund en annan slags bevarande av allmogekulturen, då förgrundsgestalten Carl Wilhelm von Sydow lade grunden för ett folkminnesarkiv där folkdiktning, traditioner och sagor samlades in (Bringéus 2001:16f). Hur de två disciplinerna – som senare kom att bli en – skulle förhålla sig till varandra debatterades, inte minst i ämnestidskriften *RIG*. Lithberg förespråkade folklivsforskning som ett samlande namn för de båda riktningarna, då han inte ansåg att materiell och ”andlig” kultur kunde skiljas åt (Svensson 2012:24). von Sydow å sin sida ansåg det orimligt att en och samma forskare skulle kunna behärska båda forskningsgrenarna samt att de var beroende av olika hjälpvetenskaper. Folkminnesforskningen menade han var närmast besläktad med ämnena litteraturvetenskap och religionshistoria, medan folklivsforskningen hade större släktskap med arkeologi och konstvetenskap (Löfgren 1996:27f).

I och med detta lämnade även de två ämnesgrenarna sina lekmanmässiga rötter för att istället sträva mot naturvetenskapliga forskningsideal. Insamlade material kategoriserades och renande ordningar upprättades, med litet utrymme för vaghet eller tvetydighet. Influenser för karteringsarbeten och typologiseringar av föremål hämtades från närliggande ämnen, så som kulturgeografi och arkeologi (Bringéus 2001:41). Huvudintresset var främst riktat mot det insamlade materialet i sig och inte mot de människor vars liv de varit en del av (Knuts 2006:22f). Denna institutionalisering lade grunden till den period i etnologins historia som tydligast präglats av stabilitet, med få tvivel kring det kollektiva syftet (Löfgren 1996:32). Gränserna mot kringliggande ämnen stärktes, teoretiska kategoriseringar utvecklades och insamlingsarbetet fortsatte även under Lithbergs och von Sydows efterträdare. Gränsen mellan de två forskningsgrenarna luckrades upp, då även lundaforskarna började intressera sig för materiell kultur och i samband med att Sigfrid Svensson 1946 övertog rollen som ämnesföreträdare i Lund kom ämnet även där att kallas folklivsforskning. Verksamheten präglades fram till 1960-talet av det Löfgren (1996:44) kallar en ”brandkårsretorik” – där folklivsforskarna och deras studenter ryckte ut för att rädda och bevara återstoden av ett försvinnande, förmodernt bondesamhälle (se även Arvidsson 2001:10f).

Genom bland andra Sigurd Erixon – som 1934 efterträdde Lithberg – fick ämnet även ytterligare ideologiska nyanser. Det kulturella karteringsarbetet skedde i samklang med det ingenjörsmässiga folkhemsbygget, där inget skulle kunna undslippa kartläggning och klassificering. Erixons ambition att orientera ämnet mot byggandet av välfärdsstaten medförde ett ökat intresse för att inlemma städernas arbetarbefolkning i folklivsforskningens kunskapsobjekt. Detta kom att bli en betydelsefull komponent i ämnets modernisering. Sven B. Eks forskning om stadsdelen Nöden i Lund (1971) gav

exempelvis inspiration till framtida studier om kvinnor och barn i arbetarstaden Göteborg (se Brembeck 1988; Skarin Frykman 1990). Å ena sidan genomfördes arkivstudier, å den andra sidan intervjuer och skrivarcirklar influerade av oral history-rörelsen, med målsättning att deltagare själva skulle formulera sina minnen och sin historia (Gunnemark 1998). Intresset för etniska minoritetsgrupper och andra ”delkulturer” i det svenska samhället ökade och antropologiska influenser bidrog till att en mer funktionalistisk kultursyn fick fäste. Det som samlades in kom i lägre grad att betraktas som spårämnen i en större utveckling och mer utifrån deras sociala funktion i de lokalsamhällen där de återfanns. Ämnets syfte var dock främst att studera likheter inom kulturer och skillnader mellan dem – endräkt och homogenitet var det som skulle påvisas (Bringéus 2001:23; Svensson 2012:26f; se även Dahlgren 2018; Skott 2008).

Uppaktan till en mer radikal omvändning för ämnet brukar i den etnologiska historieskrivningen placeras vid 1960-talets början. Den forskargenerationen som efterträdde Erixon och Svensson började så sakteliga förflytta fokus från den försvinnande bondekulturen, för att istället se till traditionernas inverkan på samhällets strukturer. De sociala motsättningar som uppstod vid moderniseringen av landsbygden vara svåra att bortse från och de empiriska grunderna hos föregående generationers karteringsprojekt började ifrågasättas. Att tillämpa analytiska kategorier som folkkultur och sed på en moderniserad landsbygdsbefolkning ledde även till en begreppsmässig urholkning då det ”gamla bondesamhället” rörde sig än längre bort i historien. Om framtida studier inte skulle tvingas begränsa sig till tidigare insamlat material blev det därför en nödvändighet att utvidga folklivsforskningens kunskapsanspråk (Löfgren 1996:45ff). Inspiration till nyorienteringen stod återigen att finna i granndisciplinerna. Antropologer som Bronislaw Malinowski och senare Fredrik Barth bidrog med teoretiska incitament för att ta sig an studiet av kultur som något situerat i människors liv (Bringéus 2001:53f; Löfgren 1996:50f).

Åke Dauns licentiatavhandling *Upp till kamp i Båtskärsnäs* (1969) skrivs ofta fram som det definitiva skiftet där dessa nya ideal manifesterades. Dauns studie baserade sig på ett längre fältarbete av antropologiskt snitt, där han flyttade till ett norrländskt samhälle för att undersöka reaktionerna på den stundande nedläggningen av ortens sågverk. Boken möjliggjorde en förflyttning av folklivsforskarens roll i forskningen; från ett förment neutralt insamlande till ett explicit deltagande i det som skulle studeras. Under 1970-talet kom många inom ämnet att följa i samma spår. Människors egna uppfattningar om sina liv och sin tillvaro ersatte ”objektiva” beskrivningar av föremål och traditioner (Silvén 2011:149). Små lokalsamhällen betraktades utifrån en interaktionistisk kulturförståelse som arenor där individers samspel med varandra och med samhälleliga institutioner kunde överblickas (Arnstberg

1997:21; Löfgren 1996:54). *Upp till kamp i Båtskärsnäs* blev även ett uppmärksammat inlägg i debatten kring förutsättningar för livet i glesbygdens och låg i linje med rådande politiska strömningar. Att bokens utgivning nära sammanföll med revoltåret 1968 gav även löften om ämnets potential för ett mer radikalt förhållningssätt till politiska frågor. Ambitionen att förmedla människors – inte minst arbetarklassens – röster bidrog till att vidga intresset för folkloristik och muntligt berättande till att så småningom inkludera narrativa forskningsperspektiv i bredare bemärkelse (Arvidsson 1998; 1999).

Tillströmning av studenter under 1960-talet blev ett incitament för ämnesföreträdarna att upprätta ordning i relationen mellan den äldre folklivsforskningen och mer samtidsinriktade undersökningsformer. Detta resulterade bland annat i en lång rad nya läroböcker, men även i att ämnet antog namnet etnologi 1972 (Daun 1982:28f; Löfgren 1996:48f). Folklivsforskningens nära anknytning till den kulturhistoriska museiverksamheten kom att bli vagare, vilket öppnade dörren för nya teoretiska strömningar inom etnologin (Hallberg 2001:211). Intresset för social ojämlikhet möjliggjorde användandet av sociologisk historiematerialism för att undersöka klassförhållanden (Lindqvist 2017:95ff). Den antropologiskt färgade interaktionismen ledde vidare till analyser influerade av semiotik, rörande bruket av symboler och kulturella koder. För att bättre förstå människors egna erfarenheter och upplevelser i relation till omvärlden blev även fenomenologi en viktig teoretisk utgångspunkt. Ämnets tidigare historiska inriktning bibehölls i någon form genom bruket av filosofer som Michel Foucault och dennes teorier kring framväxten av moderna institutioner och maktförhållanden (Löfgren 1996:55ff).

Kulturanalytiker

I och med inflödet av nya teorier och metoder kom kultur att allt mer behandlas som något vilket stod att finna i människors tankestilar och förhållningssätt, snarare än som ting i världen (Hallberg 2001:222f). Denna kulturförståelse kom framför allt till uttryck i Jonas Frykmans och Orvar Löfgrens bok *Den kultiverade människan* (1979) – en skrift som undersökte och teoretiserade uppkomsten av 1900-talets borgerliga medelklasskultur. Författarnas sätt att undersöka kultur befästes ytterligare i den handboksliknande *Kulturanalys. Ett etnologiskt perspektiv* (1982) som Löfgren skrev tillsammans med Billy Ehn. Även om *Den kultiverade människan* initialt bemöttes av viss kritik kan de båda verken idag sägas vara det närmaste kanon som existerar i den svenska etnologin. Birgitta Svensson (2012:29) menar att de båda böckerna tydligt markerar en vändning inom ämnet, där samtiden cementerades som studieobjekt och ämnets kulturhistoriska inriktning försköts till en kontras-

terande roll. Löfgren (1996:58f) själv menar att kulturanalysen varit i ständig förändring sedan böckerna kom ut, då nya metoder och teorier har tillkommit medan andra har försvunnit.

Med kulturanalysens inträde vidgades etnologins kunskapsobjekt till att inkludera en mångfald kulturella gemenskaper och sammanhang. Detta aktualiserade i sin tur andra frågor, som vad som binder samman kulturer och hur dessa avgränsas. Influenser från postmoderna idéströmningar bidrog även till en kritik av den positivism som tidigare funnits inom samhällsvetenskap och humaniora. Istället hämtades inspiration från exempelvis hermeneutiken och inte minst från den reflexivitetsdiskussion som under 1980-talet fördes inom den internationella antropologin. Frågan om hur forskaren påverkade de människor som beforskades kom även att slå rot i etnologin och har sedan dess varit tongivande för vad som kan anses vara ”god” forskning (se Ehn & Klein 1994). Då identitet i det senmoderna samhället har betraktats som en allt mer instabil kategori kom även dess konstruktion och omförhandling att inkluderas i det etnologiska forskningsfältet under nittioalet. Den holistiska kultursyn som var rådande under perioden då lokalsamhällen var det främsta studieobjektet blev i och med detta ohållbar. Istället blev individen – som bärare av kollektiva föreställningar och kulturella gemenskaper – forskningens primära lokus. Diskursanalys kom under nittioalet att spela en framträdande roll inom etnologisk forskning och har än idag en stark position bland de många teoretiska traditioner som tillämpas inom ämnet (Arvidsson 2001:12f; jfr Gunnarson Payne 2017:251f).

Identitet kom även under denna period att börja utforskas i termer av etnicitet, genus och sexualitet. Inte minst restes en feministisk kritik inom ämnet, vilken belyste frånvaron av kvinnors egna perspektiv inom tidigare folklivsforskning och att vetenskapen ofta utgick från mannen som norm (Löfgren 1996:69; Svensson 2012:30). Under senare år – grovt räknat sedan 2000-talets början – har samspelet mellan kategorier som genus, etnicitet och klass kommit att undersökas med inspiration från intersektionell feminism (Nilsson 2017:197). Återkomsten av intresset för det materiella är ett annat tillskott till den samtida etnologin, men till skillnad från tidigare föremålsstudier så kretsar forskningen i högre grad kring den materiella dimensionens formande av det sociala livet och hur olika ting ger och ges betydelse samt aktörskap (Löfgren 2014:77; Gunnemark 2016:16f; Silvéen 2011:151).

Samtida beskrivningar av etnologi – som de som återfinns på de olika lärosätenas ämnessidor – framhåller också i stor utsträckning den enskildes relation till det kollektiva som dess främsta kunskapsobjekt. Forskningen beskrivs exempelvis som riktad mot ”hur olika individer och sociala grupper i det svenska samhället gestaltar sin vardagliga tillvaro utifrån sina specifika sociala, ekonomiska och kulturella förutsättningar” (Göteborgs universitet 2018); ”hur människor skapar mening i sina liv och förståelse för sin om-

värld” såväl som att ”problematieras den roll som genus, klass, etnicitet, och kulturell identitet spelar i vårt möte med andra människor och den sociala omgivningen” (Lunds Universitet 2018); eller att ta del av människors ”dagliga liv och försöka komma nära deras sätt att tänka” (Umeå universitet 2018). Samtidigt lyfts även ämnets komparativa dimension, där här och nu sätts i relation till andra tider eller platser för att skapa förståelse för ”hur olika gruppers levnadsförhållanden påverkas av migration” (Södertörns högskola 2018); eller för hur ”moderna kulturyttringar” kan ”diskuteras i ljus av de historiska och samhällsliga förändringsprocesser som det svenska samhället har genomgått från förmodern till modern respektive senmodern tid” (Göteborgs universitet 2018). Även om de olika lärosätena har sina specifika forskningsinriktningar, uttrycks variationer av ambitionen att ”förstå hur de värderingar och normer som finns i samhället idag har uppstått och kommit att skapa kulturella mönster som vi uppfattar som självklara och naturliga” (Lunds universitet 2018).

Jag vill påstå att det är det eklektiska och kontrasterande förhållningssättet till såväl källor som tolkande teori som är karaktäristiskt för den kulturanalytiska metodologin. Detta innebär i sin tur att det sedan kulturanalysens intåg inte förkommit några radikala vändningar inom etnologin, då tillförandet av nya koncept lätt kunnat inrymmas under det kulturanalytiska paraplyet. Med detta inte sagt att konflikter inte förekommit eller att alla samtida etnologer ser sig som ståendes under sagda paraply – exempelvis uppstod en del inomvetenskapliga dispyter under åttiotalet mellan kulturanalytiker och mer historiematerialistiskt inriktade forskare (Hallberg 2001:82f). Enligt Hallberg (2001:86) tycks detta inte påverkat ämnet i stort, då kulturanalysen blivit en dominerande forskningspraktik. Symptomatiskt nog – menar Hallberg (2001:169) – att en sak som utmärker etnologi är att inomvetenskapliga konflikter som regel löses genom att parterna kommer överens om att de inte delar vetenskapssyn och helt enkelt ”agrees to disagree”. Detta menar jag i sin tur gör det svårt att peka ut vad som *inte* kan uppföras som ett etnologiskt kunskapsobjekt och det etnologiska forskningsfältet har därför inte kunnat ”renas” som det gjorde under folklivsforskningens gränsdragningar mot granndisciplinerna.

En historieskrivning – inte minst en så kortfattad som denna – utelämnar med nödvändighet en lång rad detaljer. Olika konflikter, viktiga verk, stickspår och personer får stå tillbaka för vad som lätt framstår som en linjär – näst intill evolutionär – utveckling. Ur historien går många linjer och den som utmålats här är av det breda slaget, där en vagt definierad majoritet skall bindas samman av penseldragen. Då ämneshistoria, oavsett disciplin, inte sällan skrivs av de vinnande parterna i vetenskapliga dispyter ges ofta berättelsen ett skimmer av progression och rationalitet (Hallberg 2001:51). Den mindre tydliga linjen som ritas upp efter kulturanalysens inträde behöver

därför inte enbart tolkas som ett resultat av brist på tidsmässig distans. Det är även fråga om att exempelvis identitetsskapande, genus och modernitet fortfarande är etnologins kunskapsobjekt och de kan således inte förpassas till ett historiskt ”förr”.

Hinterland

Svaret på om etnologi någonsin varit som den var ”förr” får här besvaras med ett ”nja”. Ämnets syften, metoder och primära utomvetenskapliga influenser har genom åren varit varierade och kan ibland te sig motsägelsefulla (Bergqvist 2004:196). Vid namn har ämnet endast existerat sedan 1970-talet och även innan dess kan dess rötter spåras till olika ämnen vars sammanslagning först i efterhand kan betraktas som självklar – inom övriga nordiska länder har exempelvis etnologi och den folkminneslika folkloristiken länge varit separata discipliner (jfr Hallberg 2001:72f). Då ämnets svenska historia skrivs är det dock genom dessa omvandlingar linjen dras. För att förändring, eller för den delen historieskrivning, skall vara meningsfullt som begrepp krävs även dess motsats – kontinuitet. Såväl kontinuitet som förändring bör förstås som villkorade processer, som något som inte bara görs utan som även möjliggjorts. Att skriva etnologins historia blir med denna förståelse inte enbart en fråga om berättande utan även om att uppföra en historik genom sammanlänkningen av komponenter ”ute i världen” – så som texter, personer och institutioner.

För att beskriva den mängd sociala och materiella relationer som utgör bakgrunden för den samtida etnologin kommer jag använda mig av den inom ANT inflytelserika sociologen John Laws (2004) begrepp *hinterland*. Ordagrant kan begreppet översättas som ”inland” och det används av Law för att beskriva de komplexa förutsättningar som ligger bakom de vetenskapande praktikernas kustlinje. Om uppförande fixerar ögonblicket då ett kunskapsobjekt genom praktisk handling blir till, beskriver *hinterland* dess bakomliggande och ofta svårigen skönjbara villkor. Ett *hinterland* består av knippen av mer eller mindre utsträckta, stabiliserade och kostnadskrävande materiella och litterära relationer (Law 2004:160). För att redogörelser om samhället eller världens beskaffenheter skall bli hållbara måste dessa relationer vara på plats, men de är inte statiska. Vetenskapliga praktiker både ordnar och är ordnade av sina *hinterland* (Law 2004:19f). Detta sätter ord på de nätverk av heterogena komponenter som gör ett ämne möjligt.

Tecknandet av etnologins historia möjliggörs här av ett *hinterland* bestående av tidigare historieskrivningar vilka i sin tur möjliggjorts genom en rad skeenden såväl inom som utom den gränsdragning som idag kallas etnologi. Hur ämnets *hinterland* formerats av inomvetenskapliga processer

har i någon mån redan berörts ovan och kommer vidare beröras genom avhandlingen. Ett i bokstavig mening påtagligt exempel värt att nämna är de institutioner som de tidiga folklivsforskarna bidrog till att etablera i form av museer och arkiv, vilka sedermera agerat samlingsplatser för allsköns materialiserad etnologisk historia – från mortlar till nedtecknade folkvisor. Dessa materialiteter har möjliggjort fortsatt forskning inom såväl etnologi som andra ämnen, men därutöver även historiografisk forskning kring insamlarna själva (se Gustavsson 2014; Skott 2008). Begreppet möjliggör dock inte bara en tolkning av historieskrivningen i sig, utan tillåter även en analys av ämnets historiska kompositioner och dess porösa inneslutning. Jag säger porös då det i läsningen av ämnets historia snabbt står klart att framväxten av såväl folklivsforskning som etnologi varit beroende av en mängd komponenter som inte ses som direkt tillhörande ämnet.

I historieskrivningen framhålls en rad samhällliga skeenden som starkt influerande för de riktningar ämnet tagit. 1800-talets nationalromantiska strömningar såväl som det faktum att Sverige i stort saknade utomeuropeiska kolonier bidrog till studiet av den inhemska allmogekultur, till skillnad från de koloniserande länder där antropologin blev mer framträdande (Löfgren 1996:24; jfr Blehr 2010:24). Fyrtioalets stora barnkullars inträde vid universiteten under sextio- och sjuttioalet, förbättrade möjligheter för studier och en politisk radikaliserings bidrog till övergången från folklivsforskning till etnologi (Daun 1982:28f; Hallberg 2001:134). Ett ointresse för svenska lokalsamhällen och kvalitativ metod bland närbesläktade ämnen innebar liten konkurrens för de etnologer som under 1970-talet lade grunden för en samtida, inhemska etnografi (Löfgren 1996:53). Det omgivande samhällets inflytande över etnologi har givetvis skett kontinuerligt och inte varit begränsat till enskilda, historiska ögonblick. Detta belyser dock att en disciplin knappast utvecklas utifrån ”fri vilja” – ett koncept vars existens Law ifrågasätter. I den mån den alls existerar är den alltid villkorad av heterogena knippen av komponenter – vilka utgör grunden för den kunskap utifrån vilken val blir möjliga (Law 2004:37f; jfr Mol 2008b:6f). Att hinterland inte bara komponerar utan även komponeras genom vetenskaplig metodologi kan här exemplifieras genom begrepp som nationalromantik, modernitet eller för den delen kultur. Dessa är samtliga förutsättningar för etnologin som vi känner den idag, men även något som den etnologiska forskningen kontinuerligt uppfört.

Ämnesgränsernas genomsläpplighet blir även tydlig i förhållandet till andra discipliner. I jämförelse med forskare inom ämnet är idag filosofer som Michel Foucault och Judith Butler; antropologer som Mary Douglas och Clifford Geertz; eller sociologer som Pierre Bourdieu och tidigare nämnde Bruno Latour lika – om inte mer – inflytelserika för etnologisk metodologi. Historiskt sett har det som räknats som influerande granndiscipliner skiftat,

vilket format etnologins teorier, metoder och syften. Antropologi. Arkeologi. Filosofi. Genusvetenskap. Historia. Konstvetenskap. Kulturgeografi. Litteraturvetenskap. Sociologi. En kort lista över ämnen som möjliggjort och möjliggör olika typer av etnologisk forskning i egenskap av metodologisk samklang såväl som genom ömsesidigt kontrasterande gränsarbete.

Detta belyser även etnologins förmodade position som gränsgångare mellan humaniora och samhällsvetenskap. Ofta framhålls specifikt antropologin som den avgjort närmaste släktingen – som en storasyster eller bror (Arnstberg 1997:23f; Skarin Frykman 1992:26; jfr O'Dell 1999:61). Att relationen upplevs som lika familjär av den tilltänkta släktingen är dock inte säkert. I Gerholm och Gerholms (1992:102f) undersökning framgår det exempelvis att socialantropologer vid Stockholms universitet betraktade avståndet mellan de två ämnena som avgjort större än etnologerna. Många andra ämnen som räknas till humaniora – som historia eller genusvetenskap – har också likt etnologi influerats av discipliner som placerats vid samhällsvetenskapliga fakulteter (jfr Becher 1989:264). Även om rörelser utanför de egna gränserna får antas vara en nödvändighet för varje forskningsinriktning så säger dock den specifika sammansättningen av hjälpsvetenskaper något om etnologins position i ett större forskningslandskap. I sammankopplingen av heterogena komponenter uppstår vissa tätheter där det med rätt avstånd går att peka ut och namnge formationer och anhopningar: Universitetet. Humaniora. Etnologi. Att undersöka etnologins varande och görande blir med denna förståelse inte en fråga om att skilja vissa komponenter från andra, utan att se hur tätheter uppstår och vilket arbete som krävs för att hålla dem samman.

Typologier & komponenter

Begrepp som "liminalt" eller "ombyttligt" gör sig – liksom en långdragen historisk redogörelse – inte särskilt väl som en kommunikativ beskrivning av etnologiämnet (jfr Blehr 2010:23). Ämnesföreträdare har därför gjort upprepade försök att dra tydligare linjer genom ämnets plottriga hinterland, i syfte att knyta samman de tydligast urskiljbara tätheterna i ämnets då- och nutid till mer sammanhållna typologier. I Orvar Löfgrens (1996) typologi återfinns exempelvis kategorierna "Det alldagligas betydelse", "Fältarbetsmentaliteten", "Dialog mellan historia och nutid" samt "Det rörliga sökarljuset". Under dessa rubriker sammanfattar Löfgren de genomgående tendenser han ser i ämnets historia, vilka bland annat betonar ett intresse för det förbisedda, en konstruktivistisk syn på empiri samt en beredskap att skifta såväl teoretiskt som metodologiskt fokus. Birgitta Svensson (2012) i sin tur menar att det som "förenar alla etnologer" kan sammanfattas i tre punkter; etnologer studerar kulturella identiteter i tid och rum utifrån människors

livsvillkor samt de sätt på vilka dessa villkor utmanas; etnologer betraktar kulturer som heterogena och föränderliga samt simultant inkluderande och uteslutande; etnologer analyserar människors kulturella delaktighet i vardagens mellanrum eller periferi. Detta sammantaget menar Svensson gör att många etnologer betraktar sin kritiska uppgift som att belysa hur normer och vanor upprättas, vilket gör kulturen såväl social som politisk.

Både Löfgren och Svensson drar därmed sina linjer genom etnologins historia för att identifiera normer och konventioner. De pekar båda ut potentiella forskningsfronter och därmed även implicit normerande förståelser av vad etnologi kan, bör eller skall vara (jfr Schoug 1996:47f). Emedan de två ordningarna inte direkt motsäger varandra, orienterar de ämnet i skilda riktningar. Löfgrens typologi betonar det hantverksmässiga och reflekterande – ämnets metodologi – medan Svenssons betonar det kritiska och politiska – ämnets syfte. Varken Svensson, Löfgren eller andra etnologer som försökt dra liknande linjer gör anspråk på att skapa en allomfattande beskrivning av det som är karaktäristiskt för ämnet. Ambitionen tycks dock vara densamma; att genom utpekandet av det gemensamma upprätta en typ av sammanhållande kärna eller ämnesidentitet. Att upprätta denna form av ordning kan vara en förutsättning för att organisationer skall kunna omvandla visioner till praktiker (Mol & Law 2002:9). Med avsikten att förstå hur ett ämne sprider sig, tar plats på nytt och blir verksamt i oväntade uppföranden kan de dock verka begränsande. Den abstraktion som ett ämnesnamn utgör döljer lätt att det innefattar många personer, grupperingar, materialiteter, syften och metoder, vilka inte alltid ligger i linje med varandra (jfr Ehn 1981:88). Att utforska hur etnologins hinterland vecklar ut sig i nya sammanhang är inte en fråga om identitet, utan om komplexitet.

Som analytiskt begrepp konnoterar komplexitet sammanhang vilka inte enkelt låter sig överskådas: händelser som inträffar, men inte inom ett linjärt tidsflöde; fenomen som delar utrymme men som inte låter sig kartläggas genom tredimensionella koordinater; ting som relaterar till varandra utan att vara tydligt sammanlänkade (Mol & Law 2002:1). Att bibehålla komplexitet i text är därför vanskligt, då formatet i sig översätter tillvaron till den typ av språk som låter sig återges i papprets tvådimensionella rum (jfr O'Dell & Willim 2013:319). Det ligger i det komplexas natur att inte låta sig underkastas *en* blick, men att acceptera detta sätter även i någon mån punkt för vidare analytiskt utforskande. Som ett alternativ till typologin föreslår Mol och Law (2002:14) listan som ett alternativt sätt att arrangera komplexa relationer. Listan är även den reducerande men tillåter samtidigt öppenhet och erkännande av sin egen ofullständighet, utan en given strävan efter att bli allomfattande. Vad som läggs till listan har med vikt och inte med korrelation att göra. Den tillåter därför ting av olika slag komma samman. Listan tillåter även osammanhängande ordningar utan linjära, kronologiska samband

(Czarniawska 1998:8). För att skapa en alternativ förståelse följer därför här en lista – i all sin ofullständighet – över beskrivande utsagor för etnologins och etnologers varande:

- En eklektisk vetenskap som kombinerar olika teorier, metoder och materialkategorier för att finna nya perspektiv och analytiska ingångar (Saltzman 2008:7).
- Den etnologiska blicken strävar efter att avtäcka underförstådda normer och värderingar (Svensson 2012:8).
- Etnologi hör hemma i universitetens historiska sektion, men har samtidigt en fot i samhällsvetenskapen (Bringéus 2001:8f).
- Etnologer är skickliga användare av kvalitativa metoder – sannolikt på grund av en inomvetenskaplig öppenhet i metodfrågor (Wiklund 2011:76).
- Valen av metod och teori är starkt sammanlänkade i den etnologiska forskningen (Gunnemark 2011a:20f).
- Etnologin beskrivs som ett ämne vilket vare sig är särskilt traditionstyngt eller elitistiskt – ibland beskrivs det till och med som ”oakademiskt” (Ehn & Löfgren 2004:125).
- Närheten till de studerade kan göra det svårt att ta upp problematiska, känsliga eller obehagliga ämnen (Arvidsson 2001:113).
- I valet av forskningsämne utgår många etnologer från den rådande samhällsdebatten, med ambitionen att nå utanför akademiska forum (Gunnemark 2011b:242).
- Etnologer har en självbild som försvarare av svaga och utsatta människor i samhället (Ehn 1996:166).
- Sökandet efter det oväntade och annorlunda i det alldagliga (Svensson 2012:96f).
- En strävan efter originalitet och förnyelse i valet av forskningsämnen i relation till tidigare forskargenerationer (Ehn 1996:91).
- Studiet av människan som kulturvarelse i gränslandet mellan humaniora och samhällsvetenskap, där vardagslivets detaljer såväl som dess inramningar undersöks (Kaijser 2004:119).
- Etnologen är på samma gång naiv och kritisk, då denne litar på att människor är experter i sina egna världar, men samtidigt alltid beredd att ifrågasätta tillvarons villkor (Blehr 2010:24).
- Ett intresse för nyanser och för det konkreta, men misstänksamhet mot det explicita och idealiserade – därför får teorin stå tillbaka till förmån för empirin (Gerholm 1993:15).
- En deltagande typ av forskning, där deltagandet kan bestå i längre vistelser i en miljö eller upprepade, kortare besök (Gunnemark 2011a:22).

- Präglat av en romantisk idé om att möta det "autentiska" genom fältarbete (Ehn 1996:115).
- Etnologisk forskning läses ofta med stor behållning av icke-akademiker (Beckman 2011:221).
- Närheten till det studerade gör studieobjektet föränderligt och oförutsägbart, vilket gör den etnologiska metoden svår att beskriva (Öhlander 2011:13).
- Etnologer studerar vardagslivet empiriskt, vilket innebär att de sätt på vilka samhälleliga processer påverkar individuella liv – och vice versa – är i fokus (Arvidsson 2001:10).
- Talet om stor frihet inom etnologin är kanske snarare ett ideal än en realitet, då även ämnen som tänjer gränser måste upprätta normer för att uppfattas som legitim kunskap (Beckman 2011:221).
- En förståelse av forskningsmaterialet som något som skapas genom forskarens fältarbete (Gerholm 1993:14f).
- Det som skiljer etnologi från andra humanistiska ämnen är ett helhetsgrepp kring kultur, snarare än specialisering i studiet av vissa element av den kulturella (Arvidsson 2001:13f).
- En etnolog skall vara bra på att intervjua (Ehn 1996:127).
- Snarare än att studera vissa kulturer studerar dagens etnologer specifika empiriska fenomen för att kunna säga något om kulturella processer och företeelser i samspel med samhälleliga strukturer (Öhlander 2011:17).
- Inom etnologi används främst intervjuer och observationer, men nästan "allt" kan användas som material i forskningen vilket, bidrar till vikten av reflexivitet kring forskarpositionen (Arvidsson 2001:10).
- Historien har ingen enhetlig roll i etnologi då viss forskning avgränsas till samtiden, viss till dåtiden och viss brukar förr och nu för att belysa varandra (Gunnemark 2011b:246f).
- Ämnet känns igen som roligt eller "mjukt" på grund av ett medvetet val av att undvika teoretisk jargong och abstraktioner. Att vara lättbegripligt kan sägas vara ett politiskt mål för etnologin (O'Dell 1999:58f).
- Etnologer hämtar i regel teori från granndiscipliner och tillämpar den på ett svenskt material (Gerholm 1993:11).
- Ett ämne med en rörlig forskningsfront, vilket gör det svårt att fastställa vad det "är" (Bringéus 2001:8).
- Ämnet har formats av vad som studerats empiriskt, vilket oftast funnits inom Sveriges gränser (Arvidsson 2001:10).

För ett ämne vars identitet ofta sägs vara besvärlig att precisera tycks det inte råda någon brist på beskrivningar att det som är eller borde vara typiskt för etnologin. I läsningen av ett fåtal etnologiska texter framträder ett stort antal komponenter som på olika vis relaterar till ämnet som helhet. De rör sig mellan det tillsynes deskriptiva (att ämnet formats av den empiri som studerats) till det mer explicit normativa (att ämnet hör hemma vid universitetets historiska sektion); mellan handlag (etnologer är skickliga användare av kvalitativa metoder) och syften (etnologer studerar det vardagliga); mellan personliga förhållningssätt (ett nära förhållande till det som studeras) och ämnesomfattande egenskaper (ett helhetsgrepp kring det kulturella). Jag skall här undvika frestelsen att upprätta nya typologier. Istället konstaterar jag att trots det begränsade urvalet omfattar listan etnologiska komponenter av radikalt skilda slag. Det tål även att än en gång påpeka att dessa komponenter i sig är sammansatta typologier eller objektifierade praktiker. Begrepp som ”metod”, ”kultur”, ”reflexivitet” och ”vardag” är breda kategorier vilka genom forskningens praktiker satts samman av heterogena beståndsdelar och de kan knappast sägas vara enhetliga ens inom ämnets gränser (jfr Hallberg 2001:61; Schoug 1996:49f). Detta leder fram till ytterligare ett analytiskt begrepp för att undersöka komplexitet – *multiplicitet* (Mol & Law 2002:7f).

Etnologi(er)

En återkommande förklaring till varför det tycks svårt att sätta fingret på vad som är karaktäristiskt för etnologin är att ämnets gränser och forskningsfront kontinuerligt förskjutits och ifrågasatts (Bringéus 2001:8; Löfgren 1996:16). Fredrik Schoug (1996:47f) menar att en orsak till detta är det skifte som skedde inom ämnet under 1970-talet, eftersom den samtida etnologin då skildes från sina historiska rötter. Den upprepade frågan om vad etnologi egentligen ”är” menar han därför främst är en implicit normerande strategi för att från seniora forskares sida orientera ämnet utifrån sina forskningsintressen. Detta hade sannolikt inte varit möjligt i samma utsträckning om det funnits en tydligare kanon, likt den inom granndisciplinen sociologi. Detta påstående skall dock inte förstås som att uppsatta ämnesföreträdare på något tydligt vis delar en och samma agenda eller förespråkar samma typ av forskning. Avsaknaden av en stark kanon att förhålla sig till – som Durkheim, Weber eller Marx inom sociologin – innebär dock att varje forskargeneration har utrymme för att dra nya linjer genom historien mot framtiden.

Mångfalden av kunskapsobjekt som kan uppföras inom etnologin innebär även att ämnet i sig uppför sig på multipla vis. Detta har föranlett att vissa forskare frågat sig om det verkligen går att beskriva ämnet i singular

– möjligtvis skulle det gå att tala om ”etnologier” (se Gerholm 1993:13; Lundgren 2009:12). Emedan denna hållning kan tyckas fullt rimlig, bortser den ifrån de komplexa förhållanden som möjliggör etnologisk kunskapsproduktion, för att istället nöja sig med att konstatera att det finns olika sätt att se på saker och ting (jfr Hallberg 2001:169). Trots att etnologin – såväl historiskt som i samtiden – uppförts på flerfaldiga vis talas det ändå om etnologi, singular. Linjer genom historien tillåter sig dras, vaga men avgränsande begrepp som ”den etnologiska blicken” låter sig formuleras. Detta aktualiserar Mols (2002) bruk av begreppet multiplicitet, vilket hon använder för att beskriva hur komplexa sammanhang på samma gång kan vara ett och flera.

Beroende på vilka metoder eller praktiker som brukas för att uppföra ett kunskapsobjekt kan det framträda på olika sätt. Mol ger prov på detta genom ställandet av medicinska diagnoser där en och samma sjukdom kan uppföras på ett flertal vis – som när åderförkalkning diagnostiseras i ett kliniskt samtal mellan patient och läkare eller i utsnitt från ett amputerat ben under patologens mikroskop. Dessa uppföranden av en och samma sjukdom är ömsesidigt uteslutande. Vad som gör sjukdomen kännbar är därför inte en fråga om skilda perspektiv utan om skilda praktiker (Mol 2002:48; jfr Law 2004:55). Det är inte blickarna som är flera utan världen, vilken i sig blir till på multipla vis (Mol 1999:74ff). Denna förståelse är enkel att överföra till resonemanget om etnologins varande. Ämnets praktiker är mångfaldiga och dess tillblivande därmed likaså. Tanken är knappast kontroversiell, vilket talet om ”etnologier” är ett tecken på. Till skillnad från sjukdomar skulle sannolikt ingen påstå att en disciplin som studerar det kulturella existerar autonomt från de människor, ting och institutioner som deltar i dess uppföranden. Att ett kunskapsobjekt är multipelt innebär dock inte att det kan framträda i oräkneliga skepnader. Det multipla objektet – vare sig det rör sig om åderförkalkning eller etnologi – är förvisso fler än ett, men också färre än många och dess uppförandepraktiker är inte oändliga (Mol 2002:54f). När det kommer till etnologi är därför inte den primära frågan om ämnet kan finnas till på flera vis, utan hur det hänger samman.

Skilda uppföranden av ett och samma objekt leder till spänningar och kräver det Mol (2002:18) kallar *koordinationsarbete* för att hålla samman. Inom sjukhuset Mol studerat koordineras diagnoserna mellan olika avdelningar genom korrelationsstudier och omfattande pappersarbete, vilket översätter och binder samman skilda uppföranden av tillvaron. På liknande vis kräver etnologiämnet arbete för att inte fragmentiseras. Även dessa koordinationer tar sig olika skepnader. Det kan röra sig om det administrativa arbetet som utförs vid lärosätenas institutioner, men då ingen av dessa i Sverige längre är renodlat etnologiska fungerar detta inte som en definitiv gränsdragning. Istället är det i ämnesrepresentanternas vardagliga arbete stor del av koordinationen sker. Etablerandet av kursplaner och sättandet av betyg är exem-

pel på konkret pappersarbete där representanter för ämnet måste komma överens om vilka komponenter som är av betydelse i uppförandet av önskvärda etnologiska varianter. Genom seminarier, ämneskonferenser eller nationella internat och kurser för doktorander skapas rumsliga och sociala förutsättningar för koordination. Där kan kritiska samtal leda till att spänningar sedan överbryggs – antingen genom re-orienteringar eller divergens. I anställningen av såväl doktorander som seniora forskare och lärare sker också koordinationsarbete, då tidigare prestationer och framtida forskning skall bedömas utifrån rådande intressen, behov och förståelse av vad ämnet bör vara (jfr Hallberg 2001:72). Andra textuella koordinationsarbeten som den här texten själv gett prov på är historieskrivningar – där skillnader i nuet kan härledas till ett gemensamt förflutet – samt referenser. Referensen är i sig en viktig komponent i uppförandet av vetenskaplig kunskap då den fungerar som en meta-berättelse, vilken binder samman idéer och forskningsfält över avstånd i såväl tid som rum (Czarniawska 1998:58f). Hur de brukas är en fråga om ämnestradition och estetiska bedömningar, men de är sociala i den bemärkelsen att de genom medhåll eller kritik binder samman forskare (Ehn & Löfgren 2004:79f). Via refererande praktiker uppstår vissa tätheter som stabiliserar olika typer av etnologiska uppföranden. Den ämneshistoria som kapitlet inleds med är ett exempel på detta, för även om den skrivning som skett här baserar sig på flera källor, refererar dessa i sin tur till varandra. På så vis buntas olika forskare, forskningsfält, praktiker, föremål och arbeten samman och något som blir urskiljbart som ett ämne kan träda fram.

Mitt eget kunskapsobjekt är dock inte i första hand etnologin som akademisk sammanslutning, utan vad som händer när dess komponenter rör sig utanför lärosätenas väggar. De meddelare som kommer att spela huvudrollen i de följande kapitlen befinner sig till vardags utanför ämnets koordinationsarbeten och frågan blir då hur eller när etnologiska komponenter blir kännbara i deras yrkesbanor, arbetspraktiker och liv.

PURITY and DANGER

An analysis of the concepts of pollution and taboo

Mary Douglas

Etnologiskt fältarbete

Lars Kaijser & Magnus Öhlander (red.)

Studentlitteratur

RÅTTAN I PIZZAN

Mintberg

Arbetarkultur - Göteborg 100
Birgitta Skarin Frykman

Arbetsmiljö och hälsa i byggbranschen
med redaktör Ingrid Frykman

4. HITTA HEM

Vare sig om titeln är magister, master eller doktor så utgör en examen i etnologi en minsta gemensam nämnare för avhandlingens meddelare och är därför en avgörande komponent i sammansättningen av denna undersökning. Examensdokumenten är symboliska representationer av akademiska meriter i en kvantifier- och jämförbar form, vilka omfattar betyg och studiepoäng. De visar att kurser examinerats på tillfredställande vis samt att studenter behärskar ett ämnes konventioner. Detta skall underlätta upprättandet av nya relationer med liknande dokument – exempelvis i ansökningsprocesser för arbeten, studieplatser eller stipendier. Potentiella samband är med andra ord implicit inskriberade i dokumenten, men de bär även vittnesbörd över den relation som möjliggjort deras tillkomst; den mellan student och lärosäte.

Att sätta samman en examen är en process som kräver mer än att ord trycks på papper. Den har en egen biografi, grundad i en students arbete och beslut att investera sig i ett ämne. År av studier – med allt vad det innebär av läst litteratur, grupparbeten, föreläsningar, handledarmöten och tentor – har möjliggjort dess komposition. Vidare kan biografien spåras i ämnets hinterland samt i det arbete som lagts ner av lärare, forskare och andra ämnesföreträdare (se Law 2004). I detta kapitel avser jag främst uppehålla mig de knippen av relationer som lett meddelarna fram till sina etnologiexamina. För att bättre förstå hur meddelarna tagit riktning på vägen mot arbete är det av vikt att först beskriva hur de orienterat sig mot studierna och vad som drivit eller lockat dem. Genom att se till hur de kom att möta ämnet samt vad som ledde dem till att investera sig och ”hitta hem” i det kommer jag utforska hur etnologi tvinnas samman med livslinjer som löper både framåt och bakåt i tid. Kort sagt, behandlar kapitlet hur och varför etnologi blev en komponent i sammansättningen av meddelarnas väg in i yrkeslivet.

Ingångar

Vilka är då vägarna som ledde meddelarna till sitt första möte med etnologiämnet? Antalet möjliga svar på frågan är lika många som meddelarna, men något som delas av de allra flesta är att den stig de följt knappast varit tydligt utstakad. Lisa minns tillbaka – från sin nuvarande arbetsplats inom ett stort

statligt verk, via flera års arbete vid museer – till det hon beskriver som sin första interaktion med ämnet någon gång i mitten av nittioalet.

Lisa: [...] då hade jag en kompis som hade börjat läsa kulturvetarlinjen, som berättade en gång när vi var och fikade att 'Oh, jag har läst *Den kultiverade människan*, det här måste var nånting för dig!'. Hon var helt frälst av den, så tänkte jag att 'Ja, det kanske kan vara nåt'. Då var det också så att hon hade haft lite föreläsningar på Kulturen i Lund – som då är ett klassiskt museum – så jag tänkte att det kanske kan vara en yrkesväg, att jobba på ett museum sen. Så där såg jag nån typ av karriär. Eller yrke, snarare än karriär. Så då sökte jag till etnologi.

Efter några terminers studier och ett kortare studieuppehåll upplevde Lisa att det var dags att ta ut en tydligare riktning för sina studier, från att tidigare varit mer öppet sökande till att börja tänka på framtida yrkesbanor. Genom en första kontaktyta med etnologi i formen av Frykman och Löfgrens *Den kultiverade människan* (1979) väcktes drömmar om en möjlig väg framåt, vilken till viss del senare kom att förverkligas. För Lisa innebar detta en omorientering där en riktning byttes mot en annan. Den etnologiska stigen bar inte enbart med sig löften om en fördjupning i *Den kultiverade människan* utan även om en framtida väg till arbete. Att ta ut riktning innebär dock inte alltid att vägen framåt framträder med tydlighet.

På frågan om Lisa hade någon bild av vad etnologi var innan hon sökte blev hennes svar att hon "hade ingen bild" utöver det hennes vän hade berättat om ämnet, dess koppling till museer samt att etnologer som Jan-Öjvind Swahn, Orvar Löfgren, Jonas Frykman och Åke Daun "ofta uttalade sig i massmedia". Antagligen måste hon ha läst på mer, funderade hon högt utan att fullfölja tanken. När hon inför terminsstarten bekantade sig med sin granne i studentkorridoren visade det sig att även hon skulle läsa etnologi. "Åh, det skall jag göra! Vet du vad det är för nånting?" minns Lisa att hon frågade. "Nej, det vet jag inte men det verkar roligt!" blev svaret. "Det var lite på den nivån och det där kan vi skämta om fortfarande" skrattar Lisa.

André, som även han i dagsläget arbetar som tjänsteman i offentlig sektor, minns på ett liknande sätt sitt första möte med etnologi som ett tillfälligheternas spel. Innan han kom till Sverige hade han drömt om att bli skådespelare, men när han började studera kände han att hans svenska inte var tillräckligt god för en karriär inom yrket. Helt hade han dock inte släppt teaterdrömmarna. "Visst, jag kan inte bli skådespelare men jag kan bli teatervetare" resonerade han och sökte in till kulturvetarprogrammet. Att specialisera sig inom teater var det ursprungliga målet eller "i värsta fall" – som han säger – inom litteraturvetenskap. Det blev dock varken eller, då han under en orienteringsdag på högskolan hörde en etnolog presentera ämnet och sin pågående forskning. André beskriver hur en plötslig visshet om hans framtida riktning infann sig.

André: 'Det här vill jag läsa!' – det var ungefär som att hon talade till mig liksom. Så jag valde etnologi tack vare det. Det var ju som en slump verkligen. Hade jag inte varit i skolan den dagen så hade jag förmodligen inte valt etnologi, så det var ju ingenting som var planerat. Jag är kanske den mest slumpmässige etnolog som finns [båda skrattar] som ändå jobbar som etnolog [...] jag kommer ihåg att hon pratade om att allt vi är idag – den här kulturen vi är i idag – allt förändras och så. Allt är konstruktivistiskt och så tänkte jag inte förr så mycket. Jag vet inte, jag var ju medveten om det här att människan förändras och människan inte bara är sin kultur utan vi är mycket mer också. Men just det här att hon berättade hur kulturerna influerar varandra och det finns så mycket gemensamt mellan olika kulturer och många sagor som finns i alla olika länder, även bland människor som man idag inte skulle tro hade någon kontakt med varandra förr i tiden [...] Det lät så spännande, så jag tänkte att där ville jag vara!

Om André kan sägas vara "den mest slumpmässige etnolog som finns" får här förbli en öppen fråga. Han är dock onekligen i gott sällskap med de övriga meddelarna, som likt Lisa och honom själv snubblat över ämnet. Vad de bådas berättelser samtidigt uppmärksammar är att en rörelse redan påbörjats, men att mötet med etnologi skänkt ny riktning.

Som människor är vi alltid orienterade i den mening att vår uppmärksamhet, vårt medvetande, är riktat mot företeelser i vår direkta omvärld (Ahmed 2006a:27). Världen och de komponenter som påträffas i den lämnar intryck, de berör och påverkar de sätt på vilka riktning kan upprättas. Detta innebär dock inte att alla ting har samma inverkan. Hur somligt förpassas till bakgrunden och annat placeras i uppmärksamhetens centrum är enligt Ahmed (2006b:546f) inte bara talande för vilken riktning som tagits i stunden utan även i livet i stort. Vad som är för handen, inom blickfånget eller inom hörhåll är ett resultat av tidigare orienteringar och beslut, samtidigt som det är i de uppstående mötena som det blir möjligt att ta ut ny riktning mot mer eller mindre artikulerade framtider (Ahmed 2006a:50ff). Således krävde ett första möte med ämnet att någon form av riktad uppmärksamhet redan fanns på plats, redo att fångas. Den orientering som ledde Lisa in i etnologin kan sägas varit sökande, öppen och utan en på förhand föreställd slutdestination. Det som först fick henne att söka sig till universitetet var viljan att bättre förstå den miljö där hon själv vuxit upp.

Lisa: Nu låter det här som en efterkonstruktion också, men jag ville ha perspektiv på min uppväxt egentligen, för det var väldigt mycket kyrka. Alltså, alla mina grundskolelärare var pingstvännen och vi hade morgonbön och sånt. Det har jag förstått efteråt att det var väldigt ovanligt. Det var lite speciellt helt enkelt, men jag tror att så här i efterhand var det som en del i någon slags identitetskris och sökande som jag började läsa religionsvetenskap.

”Mycket kyrka” under uppväxten ledde till ifrågasättande av identitet, som ledde till religionsvetenskap, som ledde till nya bekantskaper, som i sin tur ledde till Frykman, Löfgren och etnologi. Orsakssambanden där och då var, som Lisa själv reflexivt påpekar, sannolikt inte så tydliga. Inte heller Andrés ambition att läsa teatervetenskap kan sägas ha ett självklart eller kausalt samband med att han började läsa etnologi. Det var dock den ambitionen som ledde till att han i slutet av sin första termin hamnade i en sal där en etnolog presenterade sin forskning.

Bland meddelarna återfinns ett flertal exempel på hur mötet med små och tillsynes triviala komponenter varit det som lett dem till etnologi. Det kan exempelvis röra sig om ambitionen att ta en examen, men att ha tröttnat på sociologi, konstvetenskap eller arkeologi och därför sökt på måfå i kurskataloger; att ett tilltänkt förstahandsval inte erbjudit studieplatser; att ha vuxit upp på landsbygden och önskat flytta till en större stad för att studera, utan att veta vad; att litteraturlistor uppfattats som lättare eller mer tilltalande inom etnologi än i andra ämnen. De specifika förutsättningarna har varierat från meddelare till meddelare, men som både Lisa och Andrés berättelser belyser så har det funnits frågor, drömmar och sökanden som berett väg för mötet med etnologiämnet.

Även om mötet, som André säger, upplevdes som slumpartat blir begreppet slump missvisande då det konnoterar en oberoende variabel, fri från mänsklig intentionalitet. Vare sig meddelarna ursprungligen sökte efter något specifikt och blev överraskade eller om de hade ett öppet förhållningssätt, var de riktade av tidigare upplevelser och erfarenheter. För att beskriva denna orientering tycks därför *serendipitet* vara ett mer passande begrepp än slump. Snarare än total godtycklighet inryms i serendipitet sådant som upptäcks av en tillfällighet eller genom kringirrande, men där det även finns en beredskap för att ta upptäckten tillvara (Ehn & Löfgren 2012:159; Merton & Barber 2004:20f). Serendipitet kan därför förstås som de lyckosamma tillfälligheter som kommer den förberedde till del, och kräver handlingskraft snarare än passivitet (Fabiatti 2012:20). Den öppenhet för det oväntade som Lisa och André ger uttryck för var därför inte förutsättningslös, utan beroende av hur de tidigare orienterat sig genom livet.

Det är dock inte alla meddelare som spårar stigen till etnologi genom tillfälligheter. Där mötet var överraskande och oväntat för somliga, var det för andra ett resultat av en strategisk orientering mot givna mål. För Lars, som i dagsläget är verksam som frilansande konsult, var det ett övervägt beslut som ledde fram till etnologi. Efter att ha arbetat med varumärkesutveckling under flera år upplevde Lars att något fattades, att den förståelse av världen som var dominerande inom hans bransch inte avspeglade den mer komplexa världsbild han själv sökte efter. ”Jag gillar inte förenklingar, har aldrig gillat förenklingar. Jag har aldrig gillat att... anpassa mig – höll jag

på att säga – eller att spela en specifik roll eller så” förklarar han. I ”tänket” bland kollegorna fanns vad han uppfattade som en strävan mot entydighet och tydligt avgränsade kategoriseringar av tillvaron. ”Det bygger på en tro på att gör man rätt så blir det rätt... och det tror ju inte jag. Det är en slags mekanisk syn på världen som jag inte delar” säger han och fortsätter ”därför tyckte jag det saknades, hela människan i varumärkestänket”. För många av diskussionerna på arbetsplatsen handlade om design av logotyper eller webbsidor, snarare än om ”hur vi är”. Att hitta verktyg för att föra in det mänskliga i arbetet var därför något som motiverade honom att söka sig in på ”etnologispåret”.

I sitt fortsatta berättande tillstår Lars att det han sökte efter var kritiska förhållningssätt och förståelse för människors levnadsvillkor, vilket lika väl gått att hitta inom exempelvis sociologi. Men, några år tidigare hade hans sambo varit på en föreläsning med en etnolog ”som tog upp aspekter av saker och ting som både hon och jag tyckte var långt mer intressanta än vad andra ämnen tycks lyfta fram. Helt plötsligt så; Wow, det här känns ju spännande!”. Lars uppfattade etnologin som passande för hans personlighet, med ”lägre trösklar” än i andra ämnen och med ett prestigelöst intresse för ”det vardagliga” snarare än övergripande abstraktioner, vilket speglade hans professionella ambitioner.

Ilse, som arbetat på museum sedan hon tog examen, ger uttryck för en än starkare riktning. Till skillnad från Lars som började studera relativt sent i livet med den explicita ambitionen att hitta nya sätt att förhålla sig till sitt arbete, så sökte Ilse en väg in i yrkeslivet. Närmare bestämt ville hon börja arbeta på museum. Detta var något Ilse tänkt sig sedan hon var liten, men hon hade ingen aning om hur planen skulle förverkligas. ”Jag fattade bara inte att det innebar att man måste utbilda sig, jag tänkte att det gör man väl bara” förklarar Ilse.

Trots att ambitionen att arbeta på museum var något som följt med henne länge så var det inte det enda hon var intresserad av. Geologi, att jobba med naturen eller med teknik och datorer var alla spår som lockade. Att läsa vidare inom dessa ämnen var dock inte en möjlighet med Ilses studentexamen från samhällsvetenskaplig linje och att sätta sig ”på Komvux i tre år” efter gymnasiet upplevde hon inte som ett alternativ. Det hennes betyg möjliggjorde var studier i samhällsvetenskap och humaniora. Delvis därför blev museispåret det hon följde. När hon i mitten av 1990-talet sökte sig till universitetet blev hon rekommenderad av en inte helt välinformerad studievägledare att läsa folklivsforskning som förberedelse inför den tilltänkta yrkesbanan. Hon fick leta ”som en dåre” i kurskatalogerna och undrade om ”dom lagt ner skiten” när ämnet inte stod någonstans att finna. Slutligen förstod hon att etnologi var det hon sökte. ”Även om jag visste vad jag var intresserad

av och ville läsa så hade jag inte en susning om att det faktiskt hette så. Jag var en vanlig människa då, som gick på gatorna” berättar Ilse med ett skratt.

När hon väl förstått vad ämnet hon ville läsa hette visade det sig inte vara helt enkelt att bli antagen. ”Inte dom mest fantastiska betygen” och ett högt antal sökande gjorde det svårt att få en studieplats, men Ilse sökte till kulturvetarlinjen, där studenterna fick förtur till alla humaniorämnena. Efter att ha sökt hamnade hon på reservplats, långt ner på listan, men eftersom hon fortfarande bodde hos sina föräldrar var hennes mamma hemma när en ansvarig för utbildningen ringde inför terminsstart med förfrågan om hon fortfarande var intresserad av en plats. ”Allt klaffade, annars hade hon säkert bara ringt någon annan” minns Ilse och fortsätter ”så jag fick den där platsen och fick förtur till etnologin, gick förbi alla dom där med jättebra poäng eller betyg [...] Jag tror vi var hundratjugofem studenter som läste A-kursen i etnologi. Det var tider det!”.

Hos Lars och Ilse blir det tydligt att tillfälligheterna har haft avgörande betydelse för hur deras vägar utvecklats, trots deras strategiska orientering. Att Lars sambo hörde en etnolog föreläsa eller att Ilse blev antagen trots reservplats är små händelser som legat utom deras direkta kontroll. Ilses gymnasiebetyg tjänar även som ett tydligt exempel på att tidigare orienteringar (o)möjliggör rörelser längs framtida linjer i mer än en intentionell bemärkelse. Det som uppfattas som möjligt eller önskvärt sammanlänkas här med institutionella logiker (jfr Mol 2008b:52). Ilse tillstår att möjligheten att omskola sig fanns, men det var ett betyg från samhällsvetenskaplig linje som fick styra hennes beslut. Både Ilses och Lars berättelse visar hur orientering villkoras av att något vänds ryggen (jfr Ahmed 2006b:545f). Vad det är möjligt att rikta sig mot beror på det som passerats och förskjutits till bakgrunden.

Oavsett om meddelarna haft en orientering präglad av serendipitet eller strategi gör sig den ANT-anstrukna devisen ”it could be otherwise” påmind (Woolgar & Lezaun 2013:322). Med intentionalitet, riktadhet, följer inte självklart en rak bana mot ett uppsatt mål och längs vägen kan nya orienteringar uppstå; det öppna sökandet möjliggörs av tidigare erfarenheter och beslut; det strategiska och riktade är beroende av sammanträffanden och lyckokast. I praktiken kan serendipitet och strategi därför inte förstås som tydligt separerade, utan de utgör snare en glidande skala där det först i efterhand går att reda ut varför saker blev som de blev. Skilda former av orientering belyser likväl att de vägar som lett meddelarna till etnologi innefattar såväl instrumentella, arbetslivsinriktade intentioner som vidare frågor om identitet, samhälle och kunskapssökande.

Berörd

Oavsett om de orienteringar som lett meddelarna till ett möte med etnologi varit präglade av serendipitet eller strategi, oavsett vilka drömmar och förhoppningar som på förhand knutits till ämnet, så förs de samman genom den *investering* de gjort. Investeringen består av resurser som tid och studiemedel, men meddelarna har även investerat sig själva i ämnet. Att vara investerad menar Ahmed (2006a:17) är en fråga om att följa en linje som utlovar en form av återbetalning, vilket stärker viljan att följa den. För de som mött ämnet genom serendipitet är det tillsynes självklart att något motiverat dem att dröja sig kvar, medan de meddelare som haft en strategisk orientering redan på förhand inlett investeringen, då de befunnit sig i rörelse mot ett utstakat mål.

Bland meddelarna finns dock flera exempel på ämnen och yrken de en gång varit strategiskt orienterade mot men som sedan inte visat sig vara vad det förväntat sig, varefter ny riktning tagits ut. Ett återkommande exempel är arkeologi, vilket omtalas som ett ämne som inte tilltalat eller berört. Att på förhand vara investerad är därför inte alltid tillräckligt för att dröja sig kvar. Meddelarna berättar att något de mött genom etnologi "fångat" dem – även om detta "något" sällan enbart kan lokaliseras inom ämnet i sig. På samma vis som de orienteringar vilka ledde dem till etnologi var villkorade av tidigare riktning är det som berört avhängigt erfarenheter i det förflutna. Att ha blivit berörd är dock en delad upplevelse meddelarna emellan, vilken i sin tur satt dem i rörelse i en mångfald riktningar. När Hanna – yrkesverksam vid ett museum – berättar om upplevelsen av att börja studera betonar hon att det inte bara var etnologin i sig utan även den pedagogiska miljön som satte henne i rörelse.

Elias: Kommer du ihåg då från ditt första år, har du några minnen av några situationer eller några händelser som fick dig att känna att 'okej, det här nog nånting jag vill fortsätta med'?

Hanna: [skratt] Nja, jaa, några speciella minnen, jag vet inte... jag kan nog säga hela ämnet i sig. [...] lärarna var väldigt engagerade, vi fick pröva en massa med saker. Det fanns en entusiasm som jag inte hade sett tidigare, om man jämför med gymnasiet då som var min senaste referens [skratt] [...] Vi gjorde liksom fältundersökningar och deltagande observation och vi uppmanades liksom att göra saker. Det var fokus på egen utveckling och inte så mycket salstentor, så det var ett nytt sätt. [...] Speciellt när jag tidigare hade pluggat naturvetenskap. Fysik och matte, 'det är bara så'. Det är bara den här lagen som gäller, det finns inga tolkningar utan det är bara det, så det var ganska befriande att plötsligt kunna få analysera och tänka själv. Ja, så det blev ett stort bryt där.

”Ett stort bryt” får sägas vara en talande beskrivning av hur en ny orientering upprättas, i detta fall inte mot mål för utbildningen eller i termer av karriärambitioner utan i relation till kunskap i sig. Mötet är med andra ord något som i positiv bemärkelse rörde till det för Hanna, något som ändrade hennes förståelse av vad kunskap kunde vara. Från att ha varit ”lagen som gäller”, blev hon själv var en aktiv del i dess komposition, vilket tillät vardagliga upplevelser och frågor att utforskas vidare. ”I princip allting” blev möjligt att uppföra som kunskapsobjekt med den egna personen, kroppen och erfarenheten som utgångspunkt.

För Lisa kom den största rörelsen utav att hon insåg hur hennes eget liv var format av samhällseliga normer och outtalade traditioner. Den första julen efter att hon börjat studera etnologi såg hon plötsligt på sin julfirande familj i ett nytt ljus. ”Jaha, det är därför bara pappa gör sådär, det är därför mamma säger si eller så – där tror jag att det började” beskriver hon upptäckten av att ämnet rört henne och fått saker som tidigare varit osynliga att träda fram. För Ilse kom vändningen genom en ”magisk vecka” under hennes andra termin i etnologi.

Ilse: Läraren skulle ordna en fältvecka där alla åker iväg en hel vecka på fältarbete för att sen kunna skriva sin B-uppsats och när han liksom säger att ’När ni har gjort det och skrivit er uppsats, då är ni etnologer. Då kan ni gå ut och kalla er etnologer’ och det kommer jag ihåg att jag tyckte var så fantastiskt. Jag kunde bara åka iväg en vecka, skriva nånting och sen är jag nånting! Det var en sån ’Det är såhär det går till här, sen är jag nånting!’. Det var väldigt... och att få lov att vara etnolog då, det tyckte jag var coolt.

Elias: Är det så? Blir man etnolog efter det?

Ilse: Jag vet inte, men läraren sa det och eftersom det var han som sa det så är det fortfarande i mig att när man skrivit sin B-uppsats, så är man etnolog.

I Ilse berättelse är fältveckan – bekräftelsen på att hon *blivit* etnolog – något som ligger till grund för hennes fortsatta bana. Den specifika minnesbilden måste förstås som resultatet av en längre process, men i berättandet fungerar den som en komponent vilken berörde och satte henne i rörelse. Det är inte enbart fråga om att tillägna sig en titel, utan även känslan av att behärska, att kunna. Inom etnologi visste Ilse att hon var bra på det hon gjorde, en känsla som förstärktes ytterligare av att hon blev tillfrågad om att undervisa redan då hon läste C-kursen. Erkännandet av hennes förmåga stärkte orienteringen samt viljan att investera sig ytterligare och hon konstaterar att ”det är inte många gånger i livet man känner så!”. Ilse uttrycker det som att det var en självklarhet för henne att läsa vidare inom etnologi, att det inte fanns så mycket att välja på. Upplevelsen av att kunna och att behärska kan

i relation till detta förstås som förstärkt då hon uppfattade få andra positiva orienteringar som möjliga (jfr Ahmed 2006a:176).

Att känna sig självklar i ett sammanhang är stärkande för den egna riktningen, men minner samtidigt om situationer där samma självklarhet inte infinner sig. Merparten av meddelarna minns den rörelse mötet med etnologi försatt dem i som något positivt, vare sig det tog sig uttryck som en bekräftelse av den egna skickligheten, en ny syn på tillvaron eller en förändrad förståelse av kunskap i bredare bemärkelse. För några av dem var det istället mer ambivalenta känslor som tog plats vid det första mötet. Desorientering, oro eller tvivel angående val av studier eller den egna förmågan aktualiseras också i deras berättande. För Jon – yrkesverksam som projektledare – var den första tiden i etnologi en period av förvirring snarare än bekräftelse. När han började studera förstod han kort och gott ”inte ett skit av vad det var dom pratade om” och med en road min fortsätter han att berätta om A-kursen i etnologi.

Jon: Dom skulle till exempel förklara etnologin och vi lämnade in nån första uppgift och vi hade bara försökt att tänka 'Vad fan är det dom vill att vi skall göra?'. Det var en kursare som hade läst historia tidigare och han hade liksom bara hamnat på etnologin av en slump men han hade – vad kan han ha haft? – en sextio poäng i historia eller nånting. Så han hade ju läst ändå hyggligt mycket tyckte vi andra och han fattade inte heller – vad är det dom vill ha? När vi sen lämnade in – jag borde nästan ha sparat den! – den här uppgiften, så minns jag att [skratt] kursansvarig [...] när han såg vår inlämningsuppgift så sa han bara 'Så underbart fragmentariskt!' [Elias skrattar] och vi fattade ju inte nånting! Ja, en mycket, mycket märklig upplevelse, A-kursen. Det var jättekonstigt och jag förstod knappt heller hur det blev att jag ville fortsätta [båda skrattar] men jag tyckte ändå nånstars tror jag att, fan vilket gött ämne! Det här känns, det här känns bra [skratt]! Och som sagt var – så underbart fragmentariskt!

”Underbart fragmentariskt” fungerar inte bara som en beskrivning av Jons inlämningsuppgift utan även som en artikulation av hans möte med ämnet. Hans aning om att det ändå fanns något bortom de svårtolkade instruktionerna infriades under den andra terminen då det ”började hända saker”. Att utföra fältarbete, skriva uppsats och själv få botanisera bland litteraturen gjorde att ”det där underbara fragmentariska plötsligt fylldes med nånting. Såhär i efterhand kan man ju förstå vad han tyckte var underbart fragmentariskt någonstans”. Förvirringen kring hur olika komponenter relaterar till varandra lättade när Jon själv fick möjlighet att söka spår och upprätta kopplingar, när han gick från desorientering till riktning. Desorientering måste dock inte stamma ur den typ av oförståelse som Jon ger uttryck för. Den kan även uppstå i de ögonblick när det outtalade träder fram, vilket beskrevs av

Lisa. Istället för att ge upphov till en känsla av lust och upplevelsen av att förstå kan den leda till en mer omskakande destabilisering och ett ifrågasättande av den egna platsen i tillvaron.

Lars menar att en form av identitetskris är en oundviklig konsekvens av att leka med normgränser och identitetsfrågor, men han upplever att det är något som ”stuvats undan” inom etnologi. ”Var är mina normer då?” frågar han retoriskt och lite uppgivet. Det är en känsla av att hamna i ”ett slags normlöst vakuum” där det är svårt att skilja rätt från fel, vilket kan kännas ”hopplöst tråkigt och jobbigt, först”. Lars menar att känslan är ambivalent, då den kan komma och gå och upplevas såväl frigörande som nedslående. Eftersom det inte finns några självklara framtidsorienteringar – särskilt inte i termer av yrke – för den som läser etnologi tror Lars att det är lättare att hamna i ett ambivalent och tvivlande tillstånd. Känslan ledde honom mot ett sökande efter ”fast mark under fötterna”. När ingen stod att finna fick han istället lära sig att ”leva lite flygande”.

På samma sätt som för Jon var den rörelse Lars försatt i initialt desorienterande, snarare än något som erbjöd riktning. Mötet med ämnet beskrivs som omkullkastande på ett näst intill fysiskt vis. Ingeborg Svensson (2011:72) menar att en sådan drabbande känsla av svindel eller ångest är mer än en form av intellektuell oordning och kan stamma ur insikten om tillvarons godtycklighet. Att kunna dela in tillvaron i överskådliga stycken är en förutsättning för att kunna ta ut riktning (jfr Ahmed 2006a:13). När kategorierna som skapar dessa indelningar ifrågasätts kan även den egna platsen i världen te sig ovisst. Genom sin strategiska orientering mot ämnet ville Lars hitta sätt att beskriva tillvarons komplexitet. Han hittade det han sökte, men han var inte förbered på vilka känslor detta skulle väcka i honom själv.

I sin berättelse ger Lars uttryck för förvirring och olust, men han valde inte att förkasta det som rört till det för honom. Den fortsatta riktningen, försöket att hitta ”fast mark under fötterna”, har passerat genom etnologin och leken med normgränser. Den strategiska eller instrumentella orientering som ledde honom till ämnet finns kvar, då han försöker tillämpa den ambivalenta, omkullkastande känslan i sitt arbete för att få kunder att utmana det de tar för givet. Gemensamt för Jon, Lars och de meddelare som ställt sig mer entydigt positiva till att ha fått sin tillvaro tillrörd i mötet med etnologi, är det känslomässiga intryck som detta gett upphov till i såväl positiv som negativ bemärkelse.

Bortom värderande utsagor är det meddelarna beskriver som signifikant för mötet att det försatt dem i rörelse och sporrat till handling, genom lust eller av nödvändighet (jfr Svensson 2011:83). Motivation likt emotion har sin grund i latinets *movere* – att röra – vilket återspeglas i en av svenskans känslobeskrivningar; att bli rörd. Det som lett fram till meddelarnas investering i etnologi är därför mer än en intellektuell avvägning. I känslomässiga

ögonblick, där saker sätts i rörelse, kan upplevelsen av tillvaron förändras och ge upphov till nya förståelser och omdömen. Sätten som mötet berört meddelarna på har omdanat deras förståelse av kunskap, av det de tagit för givet och av sig själva. Känsliga ögonblick tillåter omorientering och därmed nya förutsättningar för att betrakta världen (Ahmed 2004:5ff). Meddelarnas investering i etnologi kan med denna förståelse betraktas som en orientering mot fortsatta möjligheter att omdefiniera sig själva, sin plats i tillvaron samt sina villkor för att förflytta sig framåt.

Som att hitta hem

Här ovan berättade meddelarna om hur de på olika sätt berörts av mötet med etnologi. Hur de stärkts i sina orienteringar eller funnit nya sätt att rikta sig i världen. Hur de fått förkasta vissa antaganden eller tappat fotfästet. Dessa upplevelser kan förstås som motiverande för beslutet att investera sig i ämnet. Att följa den investerade linjen innebär över tid att det som en gång varit nytt och oväntat blir en del av vardagen. Mötet med etnologi har därför inte bara rört till det för meddelarna, utan även erbjudit en plats av stabilitet, vilket Lisa berör då hon berättar om sin andra termin inom ämnet.

Lisa: [...] när jag skickades ut själv för att göra B-uppsats, där hände också nånting. Just det här klassiska att man kommer och säger att man är etnolog – även om man är student – och så öppnas det upp en hel värld. Folk släpper in en, man bjuds på kaffe [Lisa gestikulerar mot kaffekopparna på bordet] och man sitter och bara lyssnar på fantastiska berättelser. Där kände jag nog att det var väldigt häftigt och efter det kände jag att etnologen i mig hade väckts. [...] Och sen var det ju också det att jag försökte läsa lite andra ämnen efter det att jag skrev C-uppsats, men det blev liksom aldrig nåt vettigt av det. Jag kände aldrig den där glädjen eller fascinationen för andra discipliner, utan det var etnologin som på nåt sätt var mitt hem då. Jag tror att det var det här att, ja men vardagslivets etnologi, att det var det som gjorde att jag fastnade också och mer och mer kallade mig för etnolog helt enkelt.

Lisa skildrar hur hon under sina studier orienterade sig i linje med ämnet, att det kom att bli som ett hem, en beskrivning även Ilse använder sig av.

Elias: Hur var det sen då när du började på etnologin?

Ilse: Då var det ju så vansinnigt enkelt och så roligt och så inspirerande och fantastiska etnologer som undervisade. Det var som att hitta hem.

Variationer på temat ”hitta hem” eller att ”bli frälst” återkommer hos flertalet meddelare när de berättar om sin relation till etnologi. För vissa har det som för Ilse varit en mer eller mindre omedelbar känsla, medan det för andra tagit längre tid att ”bo in sig”. Genomgående är, som Lisa påpekar, att relationen till etnologi står ut i jämförelse med den till andra ämnen. Givet sammanhanget och de kriterier utifrån vilka meddelarna valts ut är etnologins särställning inte förvånande, men något anmärkningsvärt är ändå den återkommande artikulationen av ämnet som en form av hem. Även för de meddelare som inte uttryckligen talar om etnologin som ett hem har den ändå varit en plats där de dröjt kvar, där de stannat upp innan de tagit ut ny riktning i studier eller yrkesliv.

Ett hem är simultant en fysisk miljö, en känsla av att ha funnit sin plats och en symbol för ideal eller föreställningar om vad som är gott i livet (Löfgren 1997:28; Ehn & Löfgren 2001:25). Hemmet kan ofta delas med andra, men det är ett rum som går att göra till sitt, en plats att höra hemma på. Som symbol kan hemmet te sig stabilt och oföränderligt, men som fysisk miljö är det snarare en omvandlande process, vilken likt alla materialiteter gör saker med sin omvärld (Miller 2001:4f). Och byggnader vilka huserat etnologiska institutioner – som Lusthusporten i Stockholm, villorna på Finngatan i Lund eller Lennart Torstenssongatan i Göteborg – spelar onekligen en roll i berättelserna om vad som gjort etnologin till ett hem. Att möta ämnet på fysiskt avskilda platser har inneburit en form av intimitet mellan studenter såväl som i relation till lärare. Där har meddelarna inte upplevt sig själva eller andra som lika anonyma som i större studiemiljöer. Beatrice – verksam som kommunikatör inom kulturarvssektorn – jämför sitt möte med etnologi med sina studier inom konstvetenskap, där studentgrupperna var stora och undervisningen ”korvstoppningsartad”. ”Att sen komma till etnologen – då var det så att man läste ute på Lusthusporten. Det var ganska små grupper och det var liksom litet. Alla var ju liksom i samma hus där, professorn och alla doktorander och lärare, så det var liksom väldigt trevlig stämning. Det kändes liksom bra” minns hon. Den ämneshistoriska kopplingen till dessa platser – inte minst då till Lusthusporten – omnämns också som bidragande till känslan av att vara en del av längre etnologiska linjer och att ämnets historia upplevts som närvarande.

Utöver att betraktas som en symboliskt eller materiellt hemlik plats kan ämnet även förstås som ett hem i fenomenologisk mening. Hemmet är en plats som är välbekant och där sätten saker och ting är ordnade på är känd, vilket gör det möjligt att orientera sig. Etnologen Åsa Alftberg (2012:81) beskriver det som att de bekanta tingen som finns i närheten tillåter människors kroppar att förlängas till handling. Gränsen mellan plats och person blir suddig då det som omger införlivas (Woube 2014:109). Att känna sig som hemma innebär inte fastlåsning, utan att det bekanta kan träda tillbaka och

uppmärksamheten riktas om (jfr Ahmed 2006a:11) Upprättandet av en förtrogen relation till etnologiämnet kan förstås som en punkt utifrån vilken nya sätt att röra sig ut i världen blivit möjliga.

Att meddelarna hittat hem i ämnet kan härledas till att det upplevdes som enkelt, roligt, inspirerande och med ”fantastiska lärare”, som Ilse uttrycker det. Att genom betyg och omdömen få sin egen förmåga bekräftad – likt Ilse – och känna sig ”duktig” får sägas vara ett rättframt exempel på att riktas in i linje med ämnet. Inomvetenskapliga ideal för kunskap, forskningspraktiker samt stilistik inkorporeras och gör investeringen i ämnet än starkare. Att som student ges förtroende för undervisning – återigen, likt Ilse – eller att som andra meddelare rekryteras för att delta i större forskningsprojekt, möjliggör en mer konkret riktning i linje med ämnet. Dylika uppdrag har tillåtit meddelare uppgå i ämnets kunskapsuppföranden i termer av utbildning och forskning. Där finns möjlighet att göra sig hemmastadd, men än viktigare att bli erkänd som hemmahörande.

Genomgående för berättelserna om hur etnologi berört meddelarna är att ämnet på olika vis låtit dem göra det till sitt. Lisa framhåller sin uppväxt med ”väldigt mycket kyrka” som en orsak till den sökande hållning som ledde henne till ämnet. Mötet i sig hjälpte henne bättre förstå den egna upplevelsen av att vuxit upp lite på tvärs med samhälleliga normer. Att ställa den typ av frågor hon bar med sig var inte ett sätt att göra sig främmande i etnologin, snarare tvärtom. Frågor om vilka meddelarna var som personer i relation till det övriga samhället var under studietiden i etnologi inget som behövde läggas åt sidan till förmån för förment objektivitet. Livserfarenheter som på andra platser inte kunnat beredas utrymme har i mötet med etnologi istället kunnat sträckas ut.

André och Nadia kom i unga år till Sverige med sina respektive familjer. Båda två drar en tydlig linje från sin erfarenhet av att ha invandrat via sina studier i etnologi, till sina nuvarande yrkespositioner inom mångfalds- och jämställdhetsarbete. ”Identitet, tillhörighet, samhörighet... att det var det som intresserade mig i kombination med mitt ursprung. Jag kommer från ett land där det var krig och vi lämnade det på grund av det, så att det har ju liksom verkligen följt med mig in i arbetslivet” svarade Nadia på min fråga om vad hon framhäver hos sig själv i professionella sammanhang. Hon tillade: ”Jag brinner för frågor om fred och säkerhet och det var därför som jag pluggade etnologi”. André, som var äldre än Nadia när han kom till Sverige, har fler klara minnen från den stad där han växte upp och han förankrar sin orientering än tydligare i sin barndom.

André: ”Jag tror inte jag någonsin hade hört talas om etnologi, men jag var ju väldigt intresserad av dom frågorna. Jag kommer från en miljö där det var väldigt mycket mångfald [...] Medelklassmiljö, arbetarklass, bönder och

landsbygdsbefolkning. Sen var det många minoriteter och även dom som vi som klassades som majoriteter – vi var ju också olika. Det var kristna och muslimer och olika etniciteter”.

Att klargöra olika tillhörigheter var viktigt och även om de inte nödvändigtvis blev gränser för umgänget var det tydligt för André att vissa i hans omgivning var marginaliserade och han hade väldigt svårt att förstå varför. När han kom till Sverige aktualiserades denna undran på nya sätt. I etnologin fann han utrymme för att utforska den typen av frågor och möjlighet att förlänga den riktning som ”funnits där hela tiden”.

Där vissa platser kan stoppa somliga erfarenheter eller kroppar, tillåter hemmet dem att sträckas ut och förlängas (Ahmed 2006a:11). Livslinjer som av Lisa, André och Nadia beskrivs som delvis dragna utanför samhällliga normer kunde i mötet med etnologi få veckla ut sig. Var hemkänslan in-finner sig kan därför sägas vara intimt sammanlänkat med hur stratifierande kulturella kategorier begränsar eller tillåter olika erfarenheter att ta plats (Ask 2014:24f; Svensson 2011:76f). Innan sitt ambivalenta möte med och explicita hemkomst i etnologi hade Lars, trots tidigare diplomutbildning, dragit sig för att börja studera vid högskola eller universitet. ”Det har verkat så jävla läskigt” berättar han och svarar på uppföljningsfrågan om på vilket sätt det varit läskigt med att det har med klass att göra. ”Farsan är arbetarklass. Morsan är nånstans undre medelklass. Nånting sänt. Det gör ju att den världen är långt borta liksom. Dom är ju såna där som pratar på ett annat sätt än vad jag gör, man tror ju inte att man skall räcka till” säger han och pekar med sitt ”dom” mot akademien. Att etnologin hade ”lägre trösklar” och var ”mindre prestigefull” gjorde att mötet – trots att det varit omskakande – ledde honom rätt.

Lars berättelse belyser att orientering formeras historiskt och ärvs genom vad som pekas ut som begärligt eller eftersträvänsvärt (Ahmed 2006b:557). Familjebakgrund spelar in i studenters förhållningssätt till högre studier, men inte nödvändigtvis på ett entydigt sätt (jfr Damsholt m.fl. 2003:78). Sett till socioekonomisk bakgrund kan meddelarna grovt räknat delas in i tre ungefär lika stora grupper; de vars föräldrar haft ett yrke med vidhängande akademisk utbildning – såsom lärare, ingenjör eller forskare; de vars föräldrar haft mer utpräglade arbetarklassyrken – så som att arbeta inom industrin, som fastighetsskötare eller som dagmamma; samt de vars föräldrar varit egenföretagare eller gjort karriär inom företag eller offentliga organisationer utan att ha en formell, eftergymnasial utbildning. Konsulten Stephan, vars pappa faller inom den senare kategori, uttrycker det som det funnits pengar ”men inte så mycket kulturellt kapital”, medan Lisa beskriver sin uppväxtmiljö som social om än inte kulturell medelklass. Kvantitativa studier av familjebakgrunden hos studenter inom samhällsvetenskap och humaniora har visat att antalet föräldrar med akademisk bakgrund är något

högre än riksgenomsnittet – vilket 2010 var trettiosex procent (se Lundberg & Werner 2013:31ff). I den mån det går att dra kvantitativa slutsatser från de tjugofyra meddelarna befinner de sig som grupp i denna bemärkelse nära den statistiska normen.

Givetvis kan inte samtliga meddelare placeras enkelt och prydligt i dessa grupperingar. Det finns de vars föräldrar har gått från att vara socialarbetare till att bli disputerade forskare. Likväl finns de som arbetat som ingenjörer innan de kom till Sverige, för att sedan få försörja sig genom okvalificerat arbete under flera år för att kunna ta en svensk examen. Grupperingarna visar dock på att meddelarna kommer från hem med varierande grader av studievana och skilda ekonomiska förutsättningar. Det är svårt att från våra samtal peka ut specifika förhållningssätt till studier eller arbete som delas inom grupperna. Merparten av meddelarna berättar att de hemifrån uppmuntrats att studera och arbeta med vad de själva uppfattat som lustfyllt och det fåtal vars föräldrar betonat vikten av att studera något som självklart leder till arbete kan återfinnas inom samtliga grupperingar.

Samhällelig stratifiering längs linjer som klass eller etnisk bakgrund tenderar att reproduceras inom högre utbildning (Lundberg & Werner 2013:46; Schoug 2004:18f). Var människor upplever sig passa in formas av de som rört sig på platsen innan samt av hur människor i deras närhet orienterat sig (Ahmed 2006a:58). Barn till akademiker är därför benägna att följa i sina föräldrars fotspår och i högre grad känna sig hemma i akademiska miljöer (jfr Schoug 2004). I berättelserna ovan mobiliseras dock arbetarklass- och invandrarbakgrund för att förklara vad som varit lockande med etnologi. Lars exempel visar att friktion kan uppstå mellan bakgrund och framåtorientering – vilket för honom kom till uttryck som sviktande självförtroendet i relation till det akademiska. Erfarenheter som tidigare lett till känslor av att inte passa in, att vara på tvären, kunde rätas ut i en mer självklar riktning i mötet med etnologi (jfr Ahmed 2006a:5f). De låga trösklarna skapade där mindre friktion mellan arbetarklassbakgrunden och inträdet i akademien. Symptomatiskt nog är det ingen av meddelarna som hänvisar till sin medelklassbakgrund för att förklara hur de kom att känna sig hemma. I den mån detta omnämns i relation till utbildningen, är det i beskrivningar av etnologin som en homogen ”medelklassig” plats, vilket står som kontrast till meddelarnas tämligen varierade bakgrunder. Detta blir i sig talande för hur vissa erfarenheter på ett mer självklart vis kan breda ut sig, utan att dess bärares explicita ansträngning.

Företrädare för etnologi framhåller gärna att många olika erfarenheter ryms inom ämnets ramar, men det existerar inte isolerat från samhället (jfr Daun 1982:28f). Samma maktasymmetrier som nagelfars inom forskningen kan därför göra sig påmind i ämnets vardagliga förehavanden. Lars berättelse om hur han ”förlorat marken under fötterna” eller Andrés minnes-

bilder av hur litteratur såväl som medstudenter talat om hans hemregion i generaliserande och stereotypa termer skvallrar om att det nyfunna hemmet inte varit en total fristad. Genom bekräftelsen av den egna förmågan eller möjligheten att utforska erfarenheter som på andra platser osynliggjorts har meddelarna dock kunnat rikta sig i linje med ämnet. Etnologi menar Lars ”dyker upp och bara ställer dom här frågorna man levtt med”, med tillägget att han själv kanske inte uttryckt dem ”lika välformulerat många gånger”. Liksom Lisa berättar Lars att han via etnologin hittat svar – eller snarare verktygen för att söka svar – på frågor han burit med sig genom livet.

Kontraster

Hemmet och dess gränser upprättas inte minst genom kontrasterande relationer (Ehn & Löfgren 2001:26). Att ”hitta hem” förutsätter andra platser som inte ter sig lika välkomnande, där de egna linjerna inte låter sig sträckas ut. I detta sammanhang utgörs de kontrasterande icke-hemmen av andra universitetsämnen som inte berört eller inte tillåtit en mer förtrogen relation att upprättas. Arkeologi, ett exempel som redan nämnts, dyker vid upprepade tillfällen upp i berättelserna hos de meddelare som likt Lisa haft aspirationer på en karriär inom det museala. På frågan om varför etnologi blev det ämne hon investerade i, lyfter hon i sitt svar arkeologin och beskriver den som stelbent och utan analys. ”Det man inte begrep förklarade man som kultiskt och sen så var det klart. Nu hårdrar jag lite, men jag saknade det sunda förnuftet egentligen” bekänner hon skrattandes. Istället var det ”det vaga”, det ”spretiga” samt att det fanns en ”märklig bredd” i etnologin som fångade henne. Berättelser om andra ämnen ritar på samma sätt ut gränserna för etnologi som en hemlik plats.

Efter att Jon hittat hem i det ”underbart fragmentariska” lockades han in på ett nytt spår av den antropologiska litteratur han läst under sina etnologistudier. När han ”snubblade” över socialantropologen Thomas Hylland Eriksen föddes tanken att han hamnat fel. ”Jag skall ju bli socialantropolog! Det är så det är!” konstaterade han och beslutade sig för att börja läsa antropologi efter att B-uppsatsen i etnologi var färdigskriven. Mötet blev dock inte riktigt vad han förväntat sig och han blev en minst sagt ”motvillig socialantropolog”.

Elias: Vad var det som gjorde det så tråkigt då?

Jon: Ja men alltså, har du läst socialantropologi?

Elias: Nej, jag har ju bara läst, precis som du sa, jag har ju läst mycket antropologisk litteratur men jag har aldrig läst...

Jon: Exakt! För här i stan i alla fall – nu sågar jag *all* socialantropologi! – var det så att då börjar man från början. Här kan man inte hoppa in i nåt enkelt och bli uppmanad till att bli socialantropolog, utan skall man kunna det här jobbet så måste du känna till ursprunget. Så vi började då med Malinowski och Levi Strauss och litteraturen – visst det har väl gjorts nyöversättningar på den – var ju fortfarande från 1800-talet. Jag ville ta livet av mig varenda dag [skratt]! Jag tappade sugen totalt av det ämnet. Så att sen, direkt in på C-nivå på etnologi igen. Då insåg jag att 'Vänta nu, etnologi är ju bra! Vi är ju jätteroliga' för då får man ju alla dom där russinen. Man får välja den roliga socialantropologiska litteraturen och sociologerna bara kastar in härlig litteratur som man kan vältra sig i. Plötsligt blev det mening igen på nåt sätt och jag hade väldigt, väldigt, väldigt roligt på C-kursen, inte minst för att då fick man skriva sin egen uppsats, fick jobba med den och välja litteraturen utifrån det man höll på med liksom.

Kristin – som arbetar som konsult – läste upp till magisternivå i såväl antropologi som etnologi och hon beskriver ämnena som kompletterande, då etnologi gör det bekanta främmande och antropologi det främmande bekant. Om än utan samma beskhet ger hon eko av den skillnad ämnena emellan som Jon upplevt, då hon beskriver antropologi som i högre grad teoribaserat och etnologi som "mycket mer hands-on". "Alltså, den metod jag har lärt mig har jag nog lärt mig på etnologin och inte på antropologin" konstaterar hon. Inom antropologi var metod något en "bara skulle kunna" när det väl var dags att utföra fältstudier.

André använder sociologi som en kontrastpunkt vilken genom sin omfattande användning av kvantitativ metod får etnologin att framstå som "ett mänskligare" och "mer stilistiskt" ämne. I sociologi var de viktiga personerna Weber, Durkheim eller Habermas. I etnologi var de viktiga de som deltog i undersökningarna. Lars associerar i sin tur sociologi med ekonomi, två ämnen som han menar gärna rör sig i "stora abstraktioner". Detta behöver i sig inte vara problematiskt – "vad vi än håller på med, är vi tvungna att gruppera i någon bemärkelse" – men han tycker det blir ett problem när grupperingar skapas med allt för stor övertygelse. Det måste finnas en reflexiv tvekan kring hur kategorier upprättas anser han "och ekonomiämnet skyr ju tveksamhet som elden". Etnologins intresse för det vardagliga tillåter i jämförelse det paradoxala att träda fram.

För Stephan gick vägen till etnologi genom så väl ekonomisk historia som idéhistoria, två ämnen han i efterhand är glad att han läste, men som han tänker att han inte var tillräckligt mogen för då. I det första tyckte han det saknades något i termer av det kulturella och det sociala, det mellanmänskliga. I det andra var det främst när de nådde fram till Karl Marx och "det blev politik" som det hettade till för Stephan. "[Immanuel] Kant och dom här som höll på med transcendentia tillstånd och nån verklighet bort-

om människors livsvillkor tyckte jag väl var... sådär”. Det var först när han sökte in på kulturvetarlinjen och kom i kontakt med etnologi som Stephan bokstavligen kände att han ”liksom kommit hem”. ”Jag tyckte att det var på riktigt. Idéhistoria [...] för mig var det att läsa om en väldigt liten del av befolkningen på nåt sätt, så det som jag tror tilltalade mig med etnologin var det här vardagliga, att det faktiskt inte handlade om människor som satt och läste böcker på 1800-talet och funderade och var filosofer och sådär...”. Istället var det ”det här vardagliga” och att ämnet handlade om ”människor och inte bara några människor” som fick Stephan att dröja sig kvar vid etnologin. Att berätta andra historier än de om ”män med makt” är något han fört med sig in i arbetet som såväl museiguide som konsult inom samhällsplanering, vilket han framhåller som ”en ganska etnologisk ingång”.

När Stephan ser på sina studier i backspegeln framhåller han att de tre ämnena – etnologi, ekonomisk historia och idéhistoria – framförallt kompletterar varandra på ett förtjänstfullt vis då de ”betonar lite olika aspekter av det mänskliga livet och hur samhället är organiserat”. En komplementär förståelse av relationen mellan olika ämnen är genomgående i meddelarnas berättelser. Särskilt tydligt är detta bland de som varit verksamma inom museisektorn, där konstvetenskap, arkeologi, historia och etnologi omnämns som traditionellt självklara komponenter i uppförandet av yrkesrollen. De antagonistiska kontrasteringar som artikuleras här är mer undantag än regel och poängen är inte att kasta skugga över någon av de nämnda disciplinerna till förmån för etnologi. Uppförandet av kontraster säger dock något om det meddelarna investerat sig i och om hur hemmet samtidigt som det välkomnar också utesluter (Ehn & Löfgren 2001:27). Vad som är ett hem och vem som hör hemma är beroende av vilka som stängs ute. Detta medför att en kontur dras kring ämnet. Etnologi är som hem analytiskt och kritiskt, snarare än deskriptivt; spretande och flexibelt, snarare än dogmatiskt; praktiskt och hantverksmässigt, snarare än teoretiskt determinerat. Det framhåller det motsägelsefulla och vaga, snarare än generaliserande kunskapsanspråk; det uppmärksammar de förbisedda, snarare än de vars historia redan är skriven. Hemmet är personligt såväl i tilltal som i hur det tillåtit meddelarna orientera sig genom det.

I stort ger dessa beskrivningar eko av den lista av etnologiska komponenter som presenterades i föregående kapitel. Vidare kan tilläggas hur det personliga bereds utrymme. Att hitta hem har varit en fråga om att göra ämnet till sitt genom att låta personliga frågor och erfarenheter sträckas ut genom det. Det ämnesmässiga bobyggandet blir här en fråga om att låta sig tvinnas samman och att investera såväl sig själv som sin tid i ämnet. En investering sätter stopp för en typ av serendipitet, även om studierna i sig tillåter nya former av sökande. Plötsligt skall en stig följas och planer för andra möjliga utflykter får för tillfället skrinläggas. Kanske kan de packas upp

igen i framtiden, men att investera kostar på och endast den med oändliga resurser kan söka sig fram förutsättningslöst för alltid (jfr Ahmed 2006b:553).

Det har stått meddelarna fritt att söka sig vidare till andra studier efter att de avslutat sin tid som etnologistudenter, men den bana de investerat sig i både möjliggör och begränsar framtidsutsikter. Det kan röra sig om vad som upplevts som möjligt såväl som institutionella möjlighetsbetingelser vilka, likt Iلسes gymnasiebetyg, satt stopp. Att vara investerad är att falla i linje, men i detta fall i en linje där framtiden framträder som otydlig, då en examen i etnologi är en biljett utan självklar destination (jfr Lökken 2007:12f; Schoug 2008:107). Ämnets spretighet och eklektiska hållning bidrar till att vägarna framåt upplevs på liknande vis. Det är möjligt att avvika från linjen för att ta ut riktning mot ett tydligare mål, men det kan vara svårt när mycket tid och energi redan investerats. Många gånger kan det vara lättare att följa längs den inslagna stigen, med en förhoppning om att den kommer att leda rätt (Ahmed 2006a:18f). Samtidigt som en investering ger löfte om någon form av avkastning – vilket den på olika vis gett för samtliga meddelare – präglas den av osäkerhet. En investering måste därför försvaras, vilket de målande beskrivningarna av andra discipliner kan sägas ge prov på. Det kontrasterande sättet att ordna erfarenheter innefattar även möjligheten att något blivit ett hem enbart i jämförelse med icke-hemmet, snarare än på egna meriter. En lägre tröskel kan passeras för att den erbjuder mindre motstånd. När den väl passerat är det bara att finna sig – hitta hem – där.

Hemmahittandet är inte en entydigt positivt laddad process. Meddelarna har färdats vidare från etnologi i institutionell bemärkelse, men det forna hemmet har påverkat vilka riktningar de kunnat ta ut – även om denna påverkan inte alltid upplevts som tydlig (jfr Göransson 2012:147f). Den hemlika platsen har lämnats och befinner sig på distans i såväl tid som rum, men former av närhet återstår. Ämnet kan inte resa med meddelarna i sin helhet, men komponenter tillåter det abstrakta rummet att ta en mer påtaglig form och kan på så vis även följa med till nya sammanhang.

Komponenter

När meddelarna minns tillbaka till sitt möte med etnologi och sin studietid är varken examen eller ämnet i sin helhet de ting kring vilka berättandet struktureras. I mötet med eller berörandet av något så heterogent och svåravgränsat som en akademisk disciplin är det inte frågan om att greppa, omslutas av eller bära med sig hela dess hinterland. Kontaktytorna är mindre, för handen, även om de inte nödvändigtvis tar sig formen av konkreta ting. Texter, personer, kursmoment, metoder eller stämningar är alla exempel på stundom urskiljbara komponenter som redan figurerat i detta kapi-

tel. När något omtalas som "etnologiskt" är det inte en fråga om essentiella egenskaper, utan om i vilka sammanhang de mötts och vilka relationer berättandet om dem strävar efter att återskapa. Att i sitt berättande åkalla komponenter är ett sätt att uppföra det förflutna, vilket binder samman person, tid och plats (Gunnemark 2004:21; Hyltén-Cavallius 2014:12f; Woube 2014:134). Berättande om det som historiskt delats med andra har även en social verkan då det pekar mot möjliga gemensamma orienteringar mot framtiden (Hyltén-Cavallius & Kaijser 2012:67ff). Etnologiska komponenter kan därför bli ett verktyg för att låta den personliga biografien komma i linje med ämnet.

När meddelarna återger hur det "fångats" av etnologi kretsar berättandet ofta kring texter, övningar, föreläsningar eller personer. Ett exempel på hur komponenter mobiliseras på detta vis är i Lisas berättelse, där *Den kultiverade människan* (Frykman & Löfgren 1979) verkar som en kontaktyta – inte större än att den kan hållas i handen. Den sorts fältresa Ilse berättat om tidigare i kapitlet är en återkommande komponent meddelarna använder för att förklara hur de hittat hem i ämnet. En introduktionsföreläsning till etnologi av Lotten Gustafsson Reinius, där hon berättade om sin forskning kring medeltidsveckan i Visby var det som fick en annan meddelare att känna "Det här vill jag läsa! Det var ungefär som hon talade till mig liksom" (se Gustafsson 2002).

Arbete och redskap (Bringéus 1971) och studiebesök på Skansen lyfts av Stephan som de första minnena från utbildningen. Vera minns svärgenomträngliga karteringsverk, Cecilia Fredrikssons (1998) *Ett paradys för alla: EPA mellan folkhem och förförelse* samt *Försvenskningen av Sverige* (Ehn, Frykman & Löfgren 1993). Att få i uppgift att studera människors beteende på centralstationen och att läsa *Rättan i pizzen* (Klintberg 1986) var sådant som gav André "aha-upplevelser", då de tillät honom att dra paralleller mellan den egna uppväxtmiljön och det svenska samhället. *Land och stad* (Hellspong & Löfgren 1972) och *Människan som kulturvarelse* (Bringéus 1976/2001) är andra titlar han drar upp ur minnet när han återberättar sin första tid i ämnet. Han glider sedan snabbt över till forskare som inte lika tydligt är ämnesföretädare, men som i hans ögon ändå utgör en del av ett etnologiskt hinterland.

Antropologerna Margaret Mead och Mary Douglas – inte minst den senares *Renhet och fara* (1997) – nämns i nästa andetag tillsammans med litteraturvetaren Edward Saids *Orientalism* (1997). Michel Foucault, Clifford Geertz, Anthony Giddens, Pierre Bourdieu och Thomas Ziehe är några av de namn som kan fogas till listan av komponenter med vilka meddelarna uppför sina etnologiska förflutenheter. De texter och författare som omnämns här dyker vid upprepade tillfällen upp i meddelarnas berättelser, vilket kan sägas vara talande för den tidsperiod då de flesta av dem läst etnologi – det vill säga under 1990- och tidigt 2000-tal. Att teoretiska texter av såväl socio-

loger, antropologer, litteraturvetare och filosofer lyfts fram som etnologiska komponenter förstärker ytterligare förståelsen av ämnet som poröst. För meddelare som inte orienterat sig genom dessa discipliner blir de istället självklara delar av relationen till etnologi, då det var där förtroget med dem upprättades.

En ytterligare återkommande komponent som redan figurerat i detta kapitel är meddelarnas uppsatser. Samtliga meddelare har skrivit såväl B-, C- och D- eller master-uppsats i etnologi. Om själva examen på sin höjd är perifer i återberättandet, så är istället uppsatsskrivandet något som framhålls som avgörande för att rikta sig i linje med ämnet. När jag frågar Kristin om vad som fick henne att tänka att etnologi var det hon skulle "satsa på" blir svaret att det var "jättekul hela tiden" och att hon "stormtrivts". Men det som framförallt fångade henne var att "få dyka ner i ämnen och få ägna sig åt dom, att bygga upp och se en helt ny värld skapas". I Kristins fall rörde det sig på magisternivå om att intervjua och observera politiskt engagerade ungdomar, men ämnena som undersökts är lika varierade som meddelarna är många. Kloka gummor och folkmedicin, nationaldagsfirande, palestinsk diaspora, arbetsfördelning i barnfamiljer, datoranvändande hos äldre, leksakssamlare, matvarubutiker, musikutövande och kulturarv, tv-tittande, genusuppfattning i skolklasser samt utbytesstudenter är bara några av de ämnen som utforskats i meddelarnas uppsatser.

Bland merparten av meddelarna tycks valet av uppsatsämnen främst styrts av företeelser i den egna vardagen, vilka uppfattats som intresseväckande eller märkliga. I dubbel bemärkelse är därför uppsatser komponenter som knutit meddelarna till etnologi. I första hand kan det förstås som ett verktyg för att tillägna sig ämnets metoder och konventioner och göra dem till sina – vilket kan sägas vara symptomatiskt för universitetsdiscipliner över lag. Genom en godkänd uppsats blir ämnets mer eller mindre underförstådda handlag de egna och bidrar genom riktning i linje med etnologiska konventioner till en känsla av att "jag kan" (jfr Svensson 2011:69). I andra hand handlar det om att genom etnologin ställa "dom här frågorna man levt med", som Lars uttryckte det. Frihet i val av uppsatsämne är inte heller det något exklusivt etnologiskt, men öppenheten inför eller uppmuntran till att utgå från egna erfarenheter låter det personliga att ta plats. Vare sig det rör sig om erfarenheter från den egna uppväxten, politiskt motiverade frågor eller livssituationen i nuet tillät etnologi de egna linjerna bli kunskapsobjekt. På så vis är det inte bara de egna linjerna som förlängts genom ämnet, utan etnologin sträcker samtidigt ut sig genom meddelarnas liv, när det vardagliga blivit föremål för forskning (jfr Göransson 2012:258).

Uppsatser är komponenter meddelarna för med sig i en form, men som i en annan form stannat kvar i ämnets minne, bland enskilda ämnesföreträdare eller som föremål i arkiv och databaser. Att likt många meddelare

få läsa uppsatser från tidigare årskurser inför det egna uppsatsarbetet gör minnet till mer än en passiv lagringsplats. Det som kommit innan lyfts fram som pedagogiska exempel och bidrar till att uppföra ämnet om igen – vilket blir än tydligare när de disputerade meddelarnas avhandlingar tas i beaktande. Meddelarna har lämnat avtryck och format ämnets orientering, om än inte alltid på ett direkt synligt eller dramatiskt vis. Komponenter från deras studietid finns sedimenterade i ämnets hinterland och kan fortsätta att komponera eller komponeras i nya riktningar (jfr Mol 2010:256). Det är även så att studenter – meddelarna medräknade – varit en förutsättning för hur ekonomiska medel tilldelas akademiska institutioner. De har därför bidragit till uppförandet av etnologi materiellt och ekonomiskt, även om det inte varit deras avsikt. Dessa kopplingar gör att meddelarna inte kan förstås som helt och hållet stående ”utanför” ämnet, trots att de flesta av dem idag har liten eller obefintlig kontakt med de etnologiska avdelningar där de studerat.

Här knyts meddelarnas personliga biografier samman med etnologins hinterland (jfr Law 2004:28f). De knippen av komponenter som aktiveras i uppförandet av etnologisk forskning åkallas av meddelarna för att uppföra sig själva och sin relation till ämnet. Detta innebär i sin tur att ett hinterland inte enbart befolkas av det jag utifrån Law (2004) i föregående kapitel benämnde som ”mer eller mindre utsträckta, stabiliserade och kostnadskrävande materiella och litterära relationer”. De genomsyras också av känslomässiga associationsbanor, sådant som berört och som känts betydelsefullt (jfr Hyltén-Cavallius & Kaijser 2012:67ff). Gemensamma orienteringar bidrar till att skapa tätheter bland komponenter som därmed gör konturerna kring ett ämne skönjbara. På så vis framträder ämnet och låter ”inskriftioner” eller ”uppföranden” ta form: i känslor, i ting, i personer, i platser. Hur dessa cirkulerar i meddelarnas berättelser aktualiserar de olika sätt på vilka de är knutna till ämnet (jfr Ahmed 2006b:550). På samma sätt som dagens etnologi vilar på det som kommit innan – även när detta inte kontinuerligt artikuleras – vilar de positioner där meddelarna idag befinner sig, om än inte uteslutande, på etnologiska komponenter.

Ämnesorientering

Genom kapitlet har meddelarna berättat om hur de kommit i kontakt med etnologiämnet, hur det berört dem samt hur de kommit att hitta hem i ämnet. I kompositionen av det symboliska dokument som utgör meddelarnas examina har ämnets hinterland och den personliga biografien knutits samman genom minnen, känslor, praktiker, personer och platser. Upprättandet av orientering i linje med etnologi har skett genom mötet med det lilla och specifika, för att sedan utveckla sig till en mer genomgripande känsla av för-

trogenhet. Oavsett om meddelarna funnit ämnet genom serendipitet eller strategiskt sökande har det blivit en plats de investerat sig i och upprättat ett familjärt förhållande till.

Meddelarnas berättelser om ingångarna i etnologi tycks vara förhållandevis typiska. Liknande erfarenheter av att genom serendipitet finna och hitta hem i ämnet – med skrinlagda arkeologidrommar och allt – återfinns exempelvis bland de etnologiprofessorer som i *Etnologisk visioner* (Gerholm red. 1993) beskriver sina akademiska banor. Meddelarnas berättelser har även beröringspunkter med erfarenheter hos studenter inom andra humanistiska ämnen. I rapporten *Genusvetarnas framtid* lyfter exempelvis författarna Anna Lundberg och Ann Werner (2013) flera förhållningssätt som studenter inom genusvetenskap delar med meddelarna, när det kommer till syn på studierna i förhållande till arbetslivet. De alumner som deltar i undersökningen har inte i första hand valt ämnet med framtida arbete i åtanke. Det som styr har snarare varit politiska intressen och personliga erfarenheter. Studietiden har varit omvälvande för den egna världsåskådningen, men de färdigheter som tränats kan vara svåra att artikulera tydligare än som ett nytt sätt att granska tillvaron kritiskt. Att genusvetenskap likt etnologi saknar en explicit professionsanknytning medför en känsla av desorientering vid inträdet i yrkeslivet, men merparten av de intervjuade framhåller simultant att utbildningen berikat deras yrkesutövande. Svaren ligger i hög grad i linje med resultaten från Schougs (2008) undersökning av humanioraalumner i generell bemärkelse.

I mer specifik mening finns dock delar – komponenter – av meddelarnas berättelser om studietiden som i större utsträckning låter sig artikuleras som etnologiska, inte minst i kontrast till närliggande discipliner. Det förbisedda, hantverksmässiga, analytiska och spretande framhålls som kännetecken bland såväl meddelare som ämnesföreträdare (se Arvidsson 2001; Ehn & Löfgren 1996; Gerholm 1993; Svensson 2012). Övningar, texter, situationer och personer som delas mellan meddelarna och etnologer i stort tillåter sammanlänkningar av den personliga biografin och ämnets hinterland. På så vis skapas gemensamma riktningar utifrån upprättandet av ett delat förflutet (jfr Hyltén-Cavallius & Kaijser 2012:67f). Med detta följer även en framåtriktning, där de sätt på vilka meddelarna lärt sig undersöka världen blir svåra att skilja från kunskapsmässiga, etiska eller politiska värderingar. Betoningen av det personligas betydelse och hur egna erfarenheter förlängts genom ämnet kan sannolikt inte sägas vara exklusivt etnologiskt, men är otvetydigt specifikt för ämnets beskrivning. Frågor och funderingar som på andra platser skapat avstånd har kunnat sträckas ut för att skapa meningsfull riktning (jfr Ahmed 2006a:5f). Detta är något som delas meddelarna emellan, fast deras bakgrunder och uppväxtvillkor skiljer sig åt.

Vad meddelarnas berättelser även visar på är att ämnet kan upplevas som både närvarande och avlägset. I sättet att tala om relationen till ämnet finns en dualitet, där etnologi får stå för såväl ämnet som en abstrakt helhet som för de mer lättgripbara komponenter vilka meddelarna orienterat sig utifrån. Där det förra efter studietiden kan upplevas som fjärran är det senare något som rest vidare med meddelarna. Etnologiska komponenter tjänar därför till att ordna meddelarnas personliga biografi samt deras relation till ämnet (jfr Gunnemark 2004:21; Hyltén-Cavallius & Kaijser 2012:67f). I nästa kapitel uppmärksammas de upplevelser av närhet och avstånd som uppstått då meddelarna lämnat studierna bakom sig för att söka sig ut i arbetslivet. Vad händer då den upplevda riktning som studierna givit plötsligt ska styras om och ny orientering måste tas? I vilket ljus betraktas det som en gång var hemma, då färden går vidare mot nya mål? Det ”underbart fragmentariska” kan upplevas som befriande och bekräftande. Samtidigt bjuder det in det vaga och ambivalenta, vilket inverkar på hur etnologi uppträder som utgångspunkt för vidare orienteringar in i yrkeslivet.

5. KOMMA BORT

Meddelarna kan sägas vara sammantvinnade med ämnets hinterland, men de rör de sig numera på avstånd. Detta avstånd uppförs delvis genom fysisk och institutionell åtskillnad, men även genom brott i de orienteringar som etnologin lett meddelarna in i. Under studietiden gav relationen till ämnet riktning och framåtrörelse, men när studierna avslutats kan osäkerhet inträda kring vad som kommer närmast. Etnologi framhålls i varierande grad som det ämne där meddelarna ”hittat hem”, men relationen dem emellan har inte varit allt igenom friktionsfri. Att vara investerad innebär att det kan te sig enklare att fortsätta längs den stig som redan följs än att vända om eller ta ut ny riktning. Ju längre en linje följs, desto mer blir den en förlängning av den egna personen. Att avvika från den blir då även att vika av från sig själv (Ahmed 2006a:18f). Vad hände vid studietidens slut och vart ledde den väg meddelarna slagit in på?

I det här kapitlet beskrivs de mer ambivalenta känslor meddelarna gett uttryck för i sin relation till etnologiämnet och hur dessa bidrar till att upprätta distans, men jag kommer även se till vilka former av närvaro som består. De linjer som ledde meddelarna genom ämnet har nu fört dem till andra platser och banden som knyter dem samman framträder inte alltid med tydlighet. Ändå förpassas inte etnologin helt och hållet till bakgrunden. Känslor – vare sig det rör sig om ömma minnen eller ambivalenta hållningar, lust eller olust – uppstår alltid i relation till det människor riktar sig mot eller bort ifrån. Detta skapar i sin tur olika former av närhet och avstånd som inte behöver utesluta varandra (Ahmed 2004:10; Flatley 2008:25f). Även om vägen in i arbetslivet inneburit att meddelarna kommit bort från etnologin som akademisk institution finns det något av det forna hemmet som följt med och påverkat deras orienteringar och riktning.

Avståndsskapande

Bland meddelarna finns de som med uttalad självklarhet benämner sig själva som etnologer och sitt arbete som etnologiskt. Trots att de inte längre är en del av ämnets akademiska knutpunkter betraktar de sig som stående på samma grund, med liknande mål och praktiker. Lika många är de som ger uttryck för en mer distanserad hållning i relation till ämnet. Jon tillstår med

ett skratt att han gärna kallar sig etnolog, att han gillar det, att det är "såhär mysigt!". Men han följer upp uttalandet med att konstatera att han nu befinner sig "ganska långt från ämnet". Han tog sin examen 2003 och har sedan flera år arbetat som projektledare inom offentlig sektor. Avståndet är platsligt såväl som tidsligt, men uppförs framförallt genom Jons arbete som projektledare vilket enligt honom själv präglas av en målmässig entydighet, snarare än av att vara "underbart fragmentarisk". Det öppna sökandet och den personliga nyfikenheten underkastas organisationens styrning. Kopplingen till ämnet framträder främst i kommunikationen med andra människor – en inte obetydlig del av hans yrkesutövande – där han anser sig ha användning för sin träning i att sätta sig in i andras perspektiv och förståelser. Bortsett från detta är det dock få associativa linjer han drar mellan sin utbildning och sitt nuvarande arbete. "Etnologen ligger gömd nånstans" och vilken roll den spelar är oftast oklart resonerar han.

När det kommer till att uppföra avstånd till etnologin så är länken mellan studier och arbete – eller snarare avsaknaden därav – det som artikuleras mest frekvent. Om riktning inte bara är något som tas, utan även något som ges då vägen framåt pekas ut, tycks etnologiutbildningen i generell mening visat på få räta linjer att följa (jfr Ahmed 2006a:15f). Nadia funderar på om hon skulle fått "en lättare resa" in i arbetslivet om hon tagit en pol. mag. istället för en examen i etnologi, men konstaterar att "samtidigt så vill jag inte ta bort etnologin. Jag vill ha med den för den har betytt så mycket för mig som person och hur jag arbetar". Museichefen Ellinor beskriver också relationen till etnologi som avgörande för hennes långa yrkesbana inom museer och arkiv, men vidhåller samtidigt att hon definitivt skulle avråda sina egna barn från att läsa ämnet. Sannolikt skulle hon inte själv valt att studera etnologi om hon varit tjugo idag. "Det låter ju hemskt, men det hade jag inte gjort" säger hon och motiverar avståndstagandet med att arbetsmarknaden "är tuffare idag". Trots att såväl Nadia som Ellinor och avhandlingens andra meddelare befinner sig på mer eller mindre stabila positioner i arbetslivet finns en tanke om att saker och ting kunde varit lättare och andra framtider möjliga om de beslutat att investera sig annorlunda. Dessa funderingar artikulerar en ambivalens för de egna besluten såväl som inför ämnet, då det upplevs som i sig fjärrmat från en "tuff" arbetsmarknad. Avståndet görs än större av de meddelare som inte bara betraktar distansen mellan studier och arbete som stort utan även ser den förberedelse för arbetslivet de fått under sin studietid som undermålig.

Lars upplever det själv som att han var den enda bland sina kurskamrater som hade en strategisk ingång till sina studier. När jag frågade honom varför han trodde det var så svarade han "etnologin har ju inga karriärvägar, så som många andra ämnen har, det är ju doktorand eller bye-bye, typ". I stunden kan Lars inte komma på något som kunde gjorts annorlunda under

utbildningen, men han beklagar sig över att vägen framåt som doktorand inte bara är den enda tydliga stigen som låg framför honom, utan även den enda stigen han upplever att han förbereddes inför. ”Det är inte så bra att det är så” konstaterar han kort.

Lars: Ekonomerna hittar ju sin tydliga yrkesidentitet rätt fort, dom tränas väl. Nu ser inte jag mig som ekonom direkt, men det finns ju mycket tydligare mallar hos alla dom här andra ämnena, så att man behöver inte förklara så himla mycket om man säger att man är ekonom, jurist eller ingenjör för då ’Jaha, då så, fine’ – snabbt in i fack. Så jag tror inte att man söker sig till etnologin för någon tydlig yrkesroll – tror jag då – eftersom det inte finns.

Där ämnet i kontrast med omvärlden tidigare framträdde som lustfyllt, kritiskt, analytiskt, personligt etcetera, uppför jämförelsen här det istället som vagt och osäkert. Att samtliga meddelare funnit vägar som lett till arbete tycks inte förta känslan av att den investering de gjort är en utan självklar avkastning. Den linje som dragits upp tycks ta stopp då studierna avslutats och riktningen framåt gå över i desorientering. De komponenter de tidigare orienterat sig mot förpassas till bakgrunden – till det de rör sig bort ifrån – för att ge en betydande känsla av riktning mot en upplevt osäker framtid (jfr Ahmed 2006b:546f).

Den enda andra stig från studierna in i arbetslivet som upprepat framhålls som tydlig är den som leder till museer. Att den är tydlig innebär dock inte att den upplevs som friktionsfri. Ofta beskrivs den likt av Ellinor som ”tuff” och svårforcerad. Bland de meddelare som studerat under 1990-talet uppger också många att de under studietiden fått höra att ”museum är det ju ingen modern etnolog som vill jobba på!”. De meddelare som ändå tänkt sig arbeta inom museibranschen har bevisligen inte låtit sig stoppas av detta, men deras berättelser vittnar om att vägen dit mycket riktigt varit snarig med perioder av projektanställningar, deltidsarbete och vikariat innan mer stabila positioner uppnåtts.

Övergången från studier till arbete har därför varit en period präglad av oro för många av meddelarna och insatserna för att stävja denna oro har från lärosätenas sida varit små eller obefintliga. ”Karriärsdagar” där studenterna fått möta etnologer från olika yrkesgrupper dyker upp i några av meddelarnas berättelser, men de verkar sällan lämnat några bestående intryck och vad de inbjudna gästerna arbetat med framstår med otydlighet i minnet. Överlag ställer sig meddelarna kritiska till att deras framtida arbetsliv i så liten utsträckning diskuterats under studietiden. Vissa anser även att moment i själva utbildningen kunde utformats annorlunda för att bättre förbereda dem för vad som komma skulle, exempelvis genom att inkludera praktikperioder som obligatoriska kursmoment.

Kristin menar att den komplexitet som studenter inom etnologi och antropologi uppmuntras att genom sina undersökningar skriva fram lätt leder till att det som skall studeras blir "förbenat komplext". "Det blir en ohanterlig mängd kunskap eller fakta som ingen kan ta till sig och då hamnar det i en byrålåda och så är det ingen som använder det" förklarar hon. Utbildningen kunde även innefattat övning i att definiera tydliga problem med lösningar som kan "omsättas i handling". Även den metodologiska skicklighet vilken ofta framhålls som en av etnologins styrkor anser Kristin borde utvidgas.

Kristin: Alltså dels träna mycket, mycket mer på att samla in material – vad finns det för olika tekniker för att samla in? Vad finns det för olika intervju-tekniker? Vad finns det för olika sorters deltagarobservation man kan använda? [...] Vad lämpar sig bäst? När? Var? Hur? Hur kan man bygga upp frågestrukturer och hur kan man triangulera alla dom olika delarna? Alltså, det är då nästan det börjar bli intressant när man kan nyttja rätt insamlingsmetod vid rätt tillfälle.

I de professionella sammanhang där Kristin rör sig räcker det inte med att bemästra de metoder som hon tillägnade sig under studietiden. De måste alltid viktas mot syftet för enskilda projekt. Även om hon framhåller sin färdighet i att tillämpa kvalitativa metoder som något som skiljer henne från merparten av hennes konkurrenter tycker hon det i utbildningen blev för mycket av "ett krig mellan det kvantitativa och kvalitativa". För att resultaten från en undersökning inte skall förpassas till en "byrålåda" krävs även metoder för att presentera material på ett sätt som gör det komplexa tilltalande och tillgängligt, vilket hon inte anser att utbildningen förberett henne på.

Det avstånd till ämnet som uppförs här är det avstånd som finns mellan utbildning och arbetsliv. Avståndet finns delvis i det brott av linjer framåt som upplevts vid avslutade studier och den oro som detta för med sig. Stigarna framåt är varken tillräckligt breda eller tillräckligt tydligt upptrampade för att den framåtrörelse som utbildningen gett skall kunna riktas om, vilket ger upphov till en känsla av desorientering och tvekan (jfr Ahmed 2006b:555; Ambjörnsson & Jönsson 2010:10; Lundberg & Werner 2013:60f). Meddelarna har överbryggt detta avstånd och hittat vägar framåt, men känslan av oro hänger kvar och kan komma tillbaka när ny riktning skall tas ut i arbetslivet. Avståndet består även i att studierna inte förberett meddelarna tillräckligt för de arbeten de nu utför. I arbetslivet är kunskapsuppförandena andra än vad de mött under utbildningen och därför är meddelarna inte alltid hjälpta av ämnets konventioner.

Direkt uttryckt bitterhet inför att studierna inom etnologi gett liten vägledning in i yrkeslivet är sällsynt bland meddelarna. Om något tycks etnologin gett dem många färdigheter de har användning av i sina respektive

yrkesutövanden – vilket kommer att diskuteras mer utförligt i de kommande kapitlen. Berättandet präglas dock inte sällan av en viss strävhet, framförallt då ämnet som institution och akademien som helhet adresseras. I jämförelse med andra platser beskrivs de i termer världsfrånvändhet eller stelbenthet, som platser vilka dikterar egna regler med begränsad hänsyn till förutsättningarna i det omgivande samhället. Ellinor uttrycker det försiktigt som att universitetet är en ”speciell värld”. När jag ber henne förklara sig närmare utbrister hon med ett skratt ”dom är lite inskränkta!”. På museet där hon arbetar kan ”vem som helst” komma in, oavsett bakgrund. Inom akademien, inte minst inom ett relativt litet ämne som etnologi, blir likriktningen av erfarenheter och intressen betydligt större anser hon.

Hos Lars hörs än mer strävhet i tonläget. Trots att han upplevde etnologins trösklar som låga har han kommit att uppfatta ämnet som mer trögt, förändringsovilligt och hierarkiskt än vad han ursprungligen trodde. ”[Etnologin] är snarstucken ibland, man skall försvara en massa positioner och förhållningssätt och grejer” fortsätter han. Något har gått förlorat från den tid då etnologer for runt i ”skruttiga, rostiga bilar som åkte hittan och dittan och hittade vanligheten”. Han uppfattar det som att en vilja att engagera sig i omvärlden saknas och att ämnet istället befinner sig i en ”satellitposition”. ”Kom ner till oss andra, vi har också kul!” säger han skämtsamt. Här framstår avståndet som något som aktivt uppförs av ämnesrepresentanter och akademien; ett medel för att befästa deras egen position samt behålla kontroll i en situation vilken hotar om upplösning, menar Lars. Ämnet blir något som inte enbart är distanserat från arbetsmarknadens realiteter, utan som aktivt tar och gör avstånd.

Ämnets företrädare har även skapat avstånd på ett mer direkt vis, som när Karen om sin magisteruppsats fick höra från sin examinator att ”Ja men det här är ju bra, men det är ju inte någon etnologi” – ett uttalande hon burit med sig. För Sonia som skrev sin magisteruppsats under tidigt 1990-tal var avståndstagandet från ämnet mer indirekt, då hennes intresse för saker, samlingar och samlare låg dåligt i linje med rådande ideal för vad etnologer skulle ägna sig åt. Föremålsforskning var, som hon säger, ”ute”. Istället var det klass och makt eller konflikter mellan stad och landsbygd som var på agendan, vilket ställde krav på ”att gå ut och intervjua och sådär” – något hon själv inte var ”så hemskt bekväm med”. ”Det hade gått mycket bättre nu, om jag studerat senare” säger hon och konstaterar att hennes intresse fått utrymme inom ämnet, om än inte där och då. Att investera sig i ämnet har därför inte varit en garanti för att egna intressen eller erfarenheter kunnat sträckas ut. Även inom etnologi finns konventioner och avstånd upprättas då divergensen mellan dessa och meddelarnas linjer pekats ut av ämnesföreträdare.

Doktorsexamen

Som Lars påpekade är forskarutbildningen en av de få linjer som med tydlighet låtit sig dras framåt från studietiden. Bland meddelarna har fem stycken avlagt doktorsexamen och ytterligare två var när jag mötte dem inskrivna som doktorander. Även merparten av de övriga meddelarna har under någon period närt funderingar eller drömmar om att bli doktorand. Likt museilinjen benämns vägen till en plats i forskarutbildningen som snårig, med få tillgängliga platser och – fram till början av 2000-talet – med varierande grader av osäker finansiering vid de olika institutionerna. Med något enstaka undantag är forskarambitionerna något som dessa meddelarna lagt bakom sig, en bruten linje förpassad till det förflutna. ”Jag tror jag hade varit lite för omogen”, ”jag tänkte att jag kan inte bli en bra etnolog om jag skall sitta vid universitetet hela livet” och ”när jag började närma mig slutet av utbildningen så var jag väldigt fokuserad på att forska, men jag hittade liksom aldrig ett ämne” är några uttryck för hur livet tog en riktning som ledde till andra typer av investeringar.

”Man kan inte leva dom där parallella livet, tyvärr” konstaterar kommunikatören Nina i sina funderingar kring hur hennes liv skulle sett ut om hon inte beslutat att dra tillbaka en ansökan till forskarutbildningen. Avståndet består inte bara i svårigheten att bli antagen som doktorand, utan även i svårigheten att föreställa sig ett annat liv som inte på något självklart vis skulle varit mindre komplicerat. ”Det hade säkert varit jätteroligt och så, men samtidigt så gör jag väldigt roliga saker nu” säger en av meddelarna med en axelryckning. Forskarutbildningen är ett av många parallella spår som kunde följts med den enda tydligt återkommande fördelen att det då, när steget in i arbetslivet skulle tas, framstod med tydlighet.

Bland meddelarna som disputerat och därmed investerat sig i ämnet under en betydligt längre tidsperiod återfinns en tydligare ton av strävhet i sättet de berättar om sitt avstånd till etnologin som institution. En av dem ger uttryck för att det ”etnologiska rummet” på heminstitutionen hade blivit tråkigt under tiden hen arbetade med sin avhandling, med färre medarbetare och få som delade de egna forskningsambitionerna. Aktionsforskning, som enligt meddelaren varit ”mer på tapeten” under sjuttio- och åttioalet, hade mer eller mindre försvunnit helt från etnologin under 2000-talet, då hen var verksam som doktorand. Istället för att intressera sig för det vardagliga hade etnologin hamnat i en ”identitetskris” och blivit mer teoretisk. ”På ett sätt var det ju bra och det kanske var helt nödvändigt för etnologin att överhuvudtaget överleva sig själv, att bli mer teoretiskt spetsig och sen kanske man tappade bort det där lite för mycket med feta kontakter med samhället som det faktiskt studerar. Det är mycket mer distans där nu” funderar hen högt. Viljan att förstå och förklara människors vardagsliv upplevdes ha försvunnit, vilket ledde till beslutet att söka sig till nya sammanhang.

För andra disputerade meddelare framstår inte uppförandet av avstånd på samma vis som ett medvetet val, utan mer som en direkt nödvändighet. Innan svenska forskarutbildningar reformerades i slutet av 1990-talet och krav på studiefinansiering infördes kunde det årliga intaget av doktorander vara större – men den ekonomiska situationen för den enskilde doktoranden var otrygg (se Ekström & Sörlin 2012:146f). En av meddelarna minns med förtjusning kamratskapet och den dynamiska miljön som ett stort antal kollegor medförde. Myntets baksida var att doktoranderna stod i mer eller mindre öppen konkurrens med varandra om anställning, lärartimmar och stipendier. ”En av dom som antogs samtidigt som jag kom in i ett projekt och hade full finansiering hela tiden och en annan fick doktorandtjänst efter ett år. När mina närmsta kollegor började köpa sommarstugor och bilar och sånt kände jag att det var inte så kul på det sättet. Det gjorde också att det fanns ett A-, B- och C-lag” förklarar hen uppgivet. Akademin ”hackordningssystem [...] där man höjer upp folk på bekostnad av andra” framträdde med tydlighet. Många doktorander innebar även fler disputerade som konkurrerade om de fåtal projekt och tjänster som fanns tillgängliga efter disputationen. Att institutionen inte bättre tog till vara på den drivkraft som fanns i doktorandkollektivet och inte heller hade bättre beredskap för att guida de disputerade, är något meddelaren beklagar. Istället skulle ”man kasta sig ut och kämpa om undervisningstimmar” förklarar hen och fortsätter kort ”jag var trött på det helt enkelt och ville göra nånting annat”.

Hos en tredje disputerad meddelare återfinns ett än strävare – för att inte säga uttalat bittert – tonläge. Från att ha varit en erkänt skicklig student gick hen till att bli ”en i mängden av ofärdiga doktorander” med osäker finansiering och begränsad tillgång till såväl arbetsutrymmen som datorer. Tillvaron präglades även av många oskrivna regler och inofficiella sammanlutningar där seniora forskare höll sina favoritdoktorander om ryggen, vilket hen först ”inte hade en susning om”. Hen hade inte hittat ingången till det akademins motsvarigheterna till rökrummet, ”där allting egentligen händer”. ”Det skulle man gjort en studie på! Eller på hierarkier och könsperspektiv på avdelningar där man jobbar med att problematisera sådant, också väldigt spännande” säger hen med lika delar entusiasm och sarkasm. Hen fortsätter: ”Man tror att tiden som doktorand går ut på att faktiskt forska, men det handlar ju om att hitta sin plats och förstå vad som händer omkring sig sjuttio procent av tiden och så forskar man resten”.

Mycket tid spenderades enligt meddelaren på att studera rollspelet kollegor emellan. På institutionen målades museer upp som en plats utan frihet och kreativitet där ”förlorarna” hamnade, de som inte lyckades publicera sig eller skapa rätt kontakter. I jämförelse ser meddelaren dock få fördelar med sin gamla institution i jämförelse med museet där hen nu arbetar, vilket erbjuder ”helt vanlig semester”, eget arbetsrum, ”glödlampor i alla lampor”

samt att hen kan kopiera papper utan att det hotar arbetsplatsen med konkurs. Situationen visar på att det finns en märklig föreställning inom akademien om "hur hemskt det är där utanför", trots knappa resurser och dåliga arbetsförhållanden på institutionen. Även om hen idag gärna skulle forska igen är det något som kan göras "på kammaren", långt från någon akademisk institution.

För de disputerade meddelarna framträder avståndet till ämnet på ett mer personligt och nyanserat vis. Det blir än tydligare att ämnet är något de valt bort, men även att de mer eller mindre medvetet blivit bortvalda. Forskarutbildningen har för andra meddelare varit en möjlig framtid eller till och med en dröm, men för de disputerade har den varit vardag, med allt vad det innebär av att vara uttråkad eller irritera sig på avsaknaden av fungerande glödlampor. Att den än större investering de disputerade gjort i ämnet inte gett den utdelning som först förväntats gör även att känslomässiga spänningarna framträder med större tydlighet, vilket tar sig uttryck som såväl likgiltighet som nostalgi och motvilja. Relationen till ämnet och dess företrädare har varit mer personligt och nära, därför kan även avståndet beskrivas mer i detalj. Detta kan även ta sig uttryck som en upplevelse av dålig passform i det akademiska.

En av de disputerade uttrycker det som att hen har svårt att känna igen sig i den forskning som nu pågår inom ämnet, där lite ligger i linje med det egna intresset för kulturarv. Inriktningen på samtida forskning är inte oviktiga, men den är "inte riktigt my cup of tea" förklarar hen. En annan disputerad förklarar att hen tycker det är skönt att slippa undan ständigt ökande krav på publicering och meritering för att behålla en position inom akademien. Hen har aldrig varit en "superforskare" och kände inte att det fanns plats för någon som inte var det. En tredje berättar att hen alltid tyckt det var svårt att arbeta och vara produktiv utan att ett tydligt sammanhang. Ett nära samarbete med kollegor är det som fungerar bäst och ger mest mening åt arbetet och på den punkten var den akademiska miljön bristfällig. "Jag är väldigt pragmatisk som person [...] mest rotad i någon slags arbetarklass och vanliga människor – så att säga – och känner mig alls inte lika hemma i den världen, högtflygande teoretiska [...] bland hot-shots inom akademien" motiverar hen beslutet att byta arbetsplats.

Till skillnad från berättelserna i föregående kapitel, där etnologin beskrevs som tillåtande för olika erfarenheter och med låga trösklar, motiverar här istället arbetarklassbakgrunden beslutet att söka sig utanför akademien. Klass artikuleras som en känsla av att inte passa in, att vara ur linje med sin omgivning och inte kunna förlänga den egna personen genom ämnet (jfr Ahmed 2006a:161). Friktionen mellan uppväxtvillkor och högre utbildning är inte nödvändigtvis omedelbart påtagliga, utan ett ämnes eventuella "medelklassighet" kanske först blir kännbar efter en längre tid (jfr Lundberg &

Werner 2013:34). Schoug (2004:192) konstaterar utifrån intervjuer med doktorander och nydisputerade att det finns ett tydligt samband mellan en känsla av att inte platsa inom akademien och att komma från ett hem utan studievana. Strävan efter att passa in i ett främmande sammanhang blir dubbel då prestationskraven inte bara kopplas till arbetsuppgifterna, utan även till att uppföra sig själv på rätt sätt (jfr Pahl 1995:139). Meddelaren ovan är den enda av de disputerade som explicit länkar samman sitt beslut att arbeta utanför akademien med sin klassbakgrund, men ingen av dem kommer från hem med utpräglad studievana. Utan att lägga ord i munnen på de övriga disputerade meddelarna kan det därför vara värt att fråga sig hur långt exempelvis erfarenheten av en uppväxt inom arbetarklassen låter sig sträckas genom ämnet etnologi.

Äkta etnolog

Avståndet mellan meddelarna och etnologin som uppförts efter att deras studier avslutats antar flera dimensioner. Ett av de kriterier utifrån vilka meddelarna rekryterats var dock att de själva skulle definiera sin examen i etnologi som bidragande till det egna yrkesutövandet. Distans är därmed inte detsamma som total avskildhet. Former av avstånd existerar parallellt med former av närhet, vilket blir synligt när meddelarnas självförståelse sätts i relation till ämnet.

Bilden av vad etnologi eller en etnolog är, var som redan berörts vag för merparten av meddelarna då de sökte sig till ämnet. Helt utan förförståelse var de flesta dock inte. Namn som Jan-Öjvind Swahn, Bengt af Klintberg och Ebbe Schön var kända från media och figurerar i meddelarnas berättelser om hur de föreställde sig ämnet. Traditionsforskning, Skansen samt tomtar och troll förknippades således med ämnet, även bland de som studerat under 2000-talet. Förväntningarna på folklivsforskning hamnade i bjärt kontrast till det Kristin kallar den "socialrealistiska biten", vilket var det hon och de andra meddelarna mötte. Även om "den gamla etnologin" inte tagit betydande utrymme under någon av meddelarnas studietid har den ändå varit närvarande, om än som något som är i färd med att försvinna. Bland meddelare som studerat under 1980- såväl som 1990- och 2000-tal har undervisning om folketro och "det gamla bondesamhället" varit en del av utbildningen, men oavsett period har den omtalats som en del av ämnet vilken är på väg att förpassas till bakgrunden – vilket får sägas göra det till ett segdraget borttynande. Under studierna verkar därför förståelsen om vad som räknas som "riktig etnologi" förändrats och folklivsforskningen har i högre grad betraktats som något i ämnets förflutna med begränsad relevans

för sam- och framtid. Återkommande funderingar kring vad som är genuint etnologiskt tycks dock även de peka bakåt, om än inte lika långt.

Tidigare i kapitlet uttryckte Lars en nostalgisk längtan efter etnologer som ”åkte runt i skruttiga bilar och upptäckte vanligheten”, en anspelning på beskrivningar av hur etnologiskt arbete bedrevs under 1960- och 1970-talet, vilken bland annat återfinns i Löfgrens (1996) historieskrivning. Etnologen som reste runt i det svenska landskapet för att intervjua, observera och registrera alla tänkbara sinnesintryck är en återkommande figur i berättandet om hur en riktig etnolog skall vara. Att knacka på en dörr, bli inbjuden på en kopp kaffe och förutsättningslöst tala om livet på platsen är på samma gång en idealiserad figur och en roll många av meddelarna själva iklätt sig under studietiden.

Föreställningen om den ”riktiga etnologen” artikuleras exempelvis av konsulten Fanny när hon berättar om en kollega i ett forskningsprojekt som var ”superetnolog”; någon som inte bara intervjuade sina informanter utan även flyttade in i ett torp på orten och började umgås med ortsborna för att ”med själ och hjärta” lära känna dem. ”Ja, det var verkligen som i Båtskärsnäs eller nånting” berättar Fanny med anspelning på Åke Dauns (1969) etnografi från ett svenskt sågverksamhälle. Det var ett sätt att arbeta som fick kollegan att sticka ut bland de statsvetare och historiker som deltog i projektet, men även i relation till Fanny. Hon erkänner villigt att hon tycker det ”finns olika typer av etnologer och att det finns nånting så här mera äkta – verkligen helhjärtade etnologer – som jag inte tycker att jag är”. I samma anda hade hon tyckt det vore ”jättejobbigt att vara en sån där som skall... bo hemma hos folk”.

Berättelser och idealbilder fungerar som komponenter för att sätta samman och förstå vad som kan betraktas som genuint etnologiskt inom ämnet i stort, men även för meddelarna som enskilda personer. Genom att sätta samman komponenter i sitt berättande knyts en form av känslomässigt nätverk och en idé om gemensamma förflutenheter (Hyltén-Cavallius & Kaijser 2012:65ff). Att de idealiserade figurer som målas upp sannolikt har få faktiska motsvarigheter bland samtida etnologer inom akademien blir därför mindre viktigt. Istället kan det pendlande avståndet till idealbilder ge upphov till känslor av tillhörighet eller distans (jfr Ahmed 2006b:566). I jämförelse med bilden framträder de färdigheter meddelarna tillägnat sig som vaga och spretande.

Den närhet till etnologi som gör sig påmind i meddelarnas liv tar sig inte direkt form som ett kringkuskande liv i en rostig bil, utan uppträder istället som vissa förståelser, färdigheter eller intressen. Att tänka kritiskt, se komplexa sammanhang och att ordna stora material menar Vera är centrala lärdomar hon bär med sig till det arkiv där hon nu är verksam. Enligt André är hans främsta bidrag i de mångfaldsfrågor han arbetar med är att hantera

människors förväntningar kring vad kultur kan vara och visa på att det är något icke-essentiellt. Till skillnad från andra förståelser av världen som främst söker skillnader letar den etnologiska blicken efter likheter, menar han. Att se till hur traditioner spridit sig och hur deras rötter ofta kan spåras över nationsgränser är något som låtit honom själv ifrågasätta kategorier som "svenskhet", vilket idag även hjälper honom utmana olika förgivettaganden i arbetet.

Nina tycker etnologins eklektiska och "sökande" hållning underlättar i hennes arbete som kommunikatör då det hjälper henne medla mellan olika perspektiv och avdelningar på verket där hon arbetar. Ämnet har gett henne "kreativa verktyg" med en "gedigen teoretisk förankring" som bidrar till att adressera kommunikativa problem konstruktivt. Nadia lyfter i sin tur fram användandet av människan som utgångspunkt för att förstå världen, i motsats till hennes mer juridiskt eller statsvetenskapligt inriktade kollegor som ofta tar avstamp i regelverk eller samhällsliga strukturer, vilket hon tycker blir mer "inhumant". Bredd, om än inte djup, och förmåga att göra många olika saker inom museet där hon arbetar lyfter Ilse fram. "Min absoluta styrka är att bemöta människor" tillägger hon.

Lars artikulerar på ett liknande vis ämnets förtjänster som acceptansen och intresset för "människors skörhet", samt hur meningsbärande sammanhang i vardagen vilka "vanligtvis inte värderas" låter sig uppföras som betydelsefulla i hans arbete som konsult. Han betonar att det är något som kräver en form av intuition, vilken etnologistudenterna tränas i men som Lars tror att vissa har större fallenhet för än andra. Denna intuitiva förmåga att närma sig tillvaron på andra vis än människor i omgivningen beskrivs upprepat som signifikant av meddelarna. En kulturanalytisk eller etnologisk blick är en blick som ser saker på ett annat sätt, men där substansen i det annorlunda är svårt att sätta ord på. Det känsliga och taktila som det etnologiska bidrar med är på samma gång påtagligt men svårfångat, vilket framgår då Fanny skall förklara vad som är kärnan i hennes färdigheter.

Fanny: [...] det är många som kan beskriva en omgivning, som kan skapa ett etnografiskt material, som inte har fingertoppskänsla, som inte har det här som går att dra några växlar på eller som inte ser rätt saker. Det var som vi pratade om också, vad är det man ser egentligen? Man ser inte bara det som syns, man plockar vissa saker och man är bra på att snabbt urskilja mönster i beteenden eller i en miljö och det är... ja, fast jag har läst så mycket kan jag inte säga vad det är som är den känslan. Det är någon typ av talang.

Talang eller fallenhet är begrepp som lätt kan bli mystifierande då de inte bidrar till att skapa någon klarhet i vilka färdigheter som meddelarna faktiskt tillägnat sig genom sina studier. Bakom de handlingar som utförs med självklarhet och utan ansträngning ligger ofta hårt arbete (Ahmed 2006a:56).

Betoningen av det intuitiva minner om att relationen mellan att känna och att kunna är mer än etymologisk. I ”känslan” kan det affektiva, det emotionella och det sensoriska komma samman som något vilket existerar såväl i kropp och sinne, som i tanke och tal (jfr Edwards 2010:24; Frykman & Löfgren 2004:9). Människor kan känna efter, känna av, känna på, känna till och känna igen (jfr Hyltén-Cavallius 2014:19). Meddelarnas uttalanden pekar mot att det etnologiska uppmuntrar till denna sammanblandning, snarare än att ställa krav på en tydlig indelning mellan förnuft och känsla. Där tydliga gränser saknas kan det som Fanny påpekar bli svårt att utpeka vad färdighet eller talang faktiskt består i.

Hur etnologiska färdigheter traderas pedagogiskt torde också spela in i hur de låter sig artikuleras. Att studenter i ett tidigt stadium uppmuntras att pröva på metoder och fältarbete bidrar till en intuitiv förtrogenhet grundad i praktiskt görande, i kontrast till urskiljbara ”fakta” som primärt överförs verbalt från lärare till student. I jämförelse med språkutbildningar – som är riktade mot danandet av en specifik och väldefinierad färdighet – är det många ämnen inom den historisk-filosofiska delen av humaniora, där skolningen i analytiska hand- samt sinnelag är nära knutet till forandandet av en personlig hållning (Schoug 2008:55). Den analytiska förmågan som fostras blir mer en fråga om att veta *hur* än att veta *att*. En styrka med denna typ av indirekt skolning är att lärdomarna i högre grad, än vid mer schematiska och statiska undervisningsformer, låter sig överföras till andra sammanhang (Phillips & Soltis 2010:118). En risk som löper parallellt med denna form av öppna och nyfikenhetsdrivna form av pedagogik är att den kan ha en förvirrande inverkan på studenter (Elmgren & Henriksson 2010:175). Krav på att själv definiera mål samt att sätta samman teorier, metoder och material till meningsfulla helheter innebär att ett lyckat resultat enklast kan bedömas i efterhand, då de pendlingar som skett mellan abstraktion och konkretion under vägens gång kan vara svåra att artikulera (jfr Elmgren & Henriksson 2010:81f). Enligt Ahmed (2006b:553) så är det genom upprepadet av handlingar som människors tendens att rikta sig åt ett håll och inte att annat tar form. Upprepadet är historiskt – ett återskapande av det som kommit innan – men då handlingar utförs om igen blir den ansträngning de först förknippades med osynlig. Därmed osynliggörs även dess historia och de uppträder istället som ett sätt att vara riktad i tillvaron, här och nu.

Vidare visar meddelarnas berättelser att det är för att de redan orienterat sig längs vissa linjer – att de exempelvis burit med sig politiskt laddade frågor eller förväntningar på framtiden – som de hittat hem i etnologi. En talang för etnologi kan därför i någon mån förstås som att följa linjer som är öppna för att förlängas genom ämnet. I en vetenskaplig disciplin som fostrar sina studenter till att möta andra över en kopp kaffe, kommer den som likt Ilse ser bemötandet av människor som sin styrka, lättare kunna röra sig längs

den utstakade linjen (jfr Damsholt m.fl. 2003:58). Detta kan i sin tur innebära att det är än svårare att artikulera de färdigheter som tillägnats genom studierna, då även gränserna mellan det personliga och det ämnesmässiga blir suddiga.

Mellan den vaga, spretande och förkroppsligade färdigheten ”att tänka kritiskt” eller ”se saker annorlunda” och den romantiserande bilden av etnologen som kringresande, utforskande karaktär vilken inte försummar någon detalj uppförs därför ytterligare en form av avstånd. Den senare är klar och tydlig, kopplad till ett starkt narrativ om bevarande och vetande – som avsedd för att artikuleras. Den första är krånglig, jämkande, kännande, ofärdig och därför svårare att sätta ord på. I det avståndet finns även en ambivalens kring själva etnologbegreppet.

Vag & vardaglig

Den vaghet meddelarna associerar med etnologi sträcker sig utanför deras egen perception och självförståelse. Även om etnologer förekommer med viss frekvens i media och ämnet har en lång historia i Sverige tycks den allmänna bilden av vad ämnesbeteckningen står för vara otydlig, inte minst då ämnet idag är en av flera kulturvetenskapliga discipliner med liknande kunskapsanspråk (Högskoleverket 2008:18). Att använda utbildningen för att titulera sig i professionella sammanhang kan därför leda till missförstånd. Att röra sig bland människor som ”inte kan se skillnad mellan antropologi och antroposofi, etologi och etnologi” är vardagsmat menar Fanny. Detta innebär även att förväntningarna på vad etnologi och etnologer kan bidra med, blir vaga.

Inom den museala sfären är ämnet välkänt, men för meddelarna som arbetar på andra platser pendlar förståelsen från att vara icke-existerande; till ett vagt löfte om något annorlunda och udda; till ett antagande om att ämnet främst kretsar kring en typ av frågor som meddelarna i begränsad utsträckning studerat eller arbetat med. Stephan menar exempelvis att det ofta är ett större problem när någon har en föreställning om vad etnologi är, än när de inte har det. Där förförståelse saknas framstår han som ”lite skönt udda” i jämförelse med arkitekter och jurister, medan de som känner till ämnet ofta börjar fråga om ”gamla knätofsar”. Även när förväntningar ligger i linje med såväl utbildning som arbete kan de vara snedställda och svåra att svara mot. Ironiskt nog är folklivsforskning ett begrepp som går att ta till när någon ser ”väldigt undrande ut”, som en meddelare uttrycker det. Inte minst för en äldre publik har begreppet en mer självklar innebörd, men kräver då ytterligare förtydligande eftersom det är nära förknippat med ”tomtar och troll och midsommar och mat”.

En annan återkommande förklarande figur är ”som antropologer, fast i Sverige”. Till skillnad från Gerholm och Gerholm (1992:105) som i sin studie av seminariekulturen vid ett antal universitetsämnen beskrev etnologi som mer närvarande i det allmänna medvetandet än systerämnet, menar flera meddelare att begreppet antropologi bättre beskriver de egna färdigheterna. Allt för stora växlar låter sig inte dras på denna skillnad, men Gerholm och Gerholm pekar själva ut etnologins historiska och ”lättbegripliga” intresse för allmogekultur som något som gjorde ämnet tydligt i det allmänna medvetandet. Möjligen har åren som gått sedan studien publicerades förändrat detta, då den ”gamla” etnologin förpassats än längre bort i historien.

För André, som arbetar med jämställdhet och mångfald inom offentlig sektor, kan begreppet etnolog på samma gång leda rätt som fel, då förledet ”etno” signalerar att det har med folk och kultur att göra. Förståelse bland medarbetare är dock inte synonymt med att de delar Andréns förståelse specifikt.

André: Jag har ju varit med om många situationer där jag har påstått nåt och då säger någon ’Men det är lätt för dig att säga, du är etnolog! Du fattar!’. Många tror ju att bara för att man är etnolog så skall man liksom förstå alla problem. Många förväntade sig av mig [...] att jag skulle ha ungefär som en manual, att jag skulle kunna säga ’Så här skall vi hantera det här’. [...] Det finns någon slags övertro på att bara det är en etnolog inblandad så är det liksom löst. Ungefär som när man köper DVD eller TV och man får en sån där instruktionsbok och vet exakt hur man skall programmera.

Att associeras ”fel” på det sätt André berättar om innebär att han inte har fullt tolkningsföreträde kring sina egna färdigheter, på ett tydligare vis än när Stephan tros vara knätofsexpert. De frågor han arbetar med kan sägas ha en form av det etnologen Oscar Pripp (2001:100; 2011:68) kallar ”omslutning”. Pripp visar att vissa samhälleliga grupper – i hans fall syrianer och assyrier i Sverige – omges av en lång rad berättelser och föreställningar som för dem kan vara svåra att åsidosätta i talet om sig själva. Frågor rörande mångfald, migration och ”andra kulturer” figurerar på många platser, med varierade agendor och är politiskt såväl som emotionellt laddade. Detta placerar André i en ambivalent position där han å ena sidan – som ovan – förväntas ha enkla svar på komplexa frågor. Å andra sidan gör frågornas omslutning att hans expertis lätt blir en åsikt bland andra. André exemplifierar det själv genom att berätta om att han på grund av en hypokondrisk läggning är påläst i medicinska spörsmål till den grad att han tror sig kunna ställa vissa diagnoser. När han talar med en god vän som arbetar som läkare är det dock självklart att vännen har sista ordet i medicinska spörsmål, medan det omvända inte gäller; när det kommer till frågor om mångkultur tror sig vännen veta lika gott som André, trots hans utbildning och fleråriga arbetslivserfarenhet.

En liknande omslutning finns kring flera begrepp associerade till etnologi. Intresset för "vardagslivet" är förvisso en vanlig och tämligen passande artikulation av ämnets inriktning, men den kräver vidare förklaring om den skall ge ett starkt anspråk på kunskapsmonopol. Vardagslivet är något alla människor genomlever, vilket gör det svårt att hävda tolkningsföreträde eller expertis (Ehn & Löfgren 2012:140). Ett annat närbesläktat begrepp är kultur. Kulturbegreppet används på en lång rad vis i skilda vetenskapliga sammanhang och omfattar även i det vardagliga språket allt från grupptillhörighet till expressiva former (Blehr 2010:20; Hastrup 2010:14f; Öhlander 2005:20). Inom etnologin har begreppet historiskt fått bära en rad betydelser, men har på grund av sin mångtydighet aktivt tillämpats för att generera nya tolkningar och analyser (Hallberg 2001:63). Att det finns en åtskillnad mellan en "folklig" och en vetenskaplig – en emisk och en etisk – användning av kulturbegreppet är inget revolutionerande påpekande. För meddelarna innebär detta dock att kulturbegreppet har en begränsad förklaringspotential, då det kan ge fel associationer.

Fanny tycker att det lätt blir lite intetsägande när hon använder sig av förklaringar som att "en etnolog intresserar sig för kulturella och sociala beteendemönster" eftersom det i regel får människor att associera hennes färdigheter till "etnisk kultur". Hon är tvungen att förenkla, då det sällan finns utrymme för längre utläggningar, men upplever att det lätt gör att förklaringarna blir "tomma och oviktiga". När hon exempelvis arbetar med kommunala organisationer, där det finns kulturchefer eller kulturstrateger, blir det lätt "ännu mer konstigt" då kultur i dessa sammanhang ofta signalerar "bibliotek, musikskolor, konserthus – den typen av kulturverksamhet". Relationen hon som kulturanalytiker har till den sortens kulturinstitutioner uppfattas som oklar och kan leda till missförstånd, då hon själv primärt arbetar med etnografi ur ett medborgar- eller användarperspektiv. I näringslivet, där kulturbegreppet mer sällan är en del av den etablerade terminologin, uppstår inte sammanblandningar lika ofta upplever Fanny. Detta till trots brukar hon inte dra sig för att använda kulturbegreppet, då hon tänker att det kan "vara bra att folk får höra det i lite olika sammanhang".

I jämförelse med exempelvis medicinsk, teknisk eller naturvetenskaplig expertis ligger kunskapsanspråk på "kultur" eller "vardag" nära andras vardagsliv, vilket gör det svårare att etablera tolkningsföreträde (jfr Ehn & Löfgren 2012:140). Trots att andras förståelser av begreppen kan var konkreta snarare än diffusa gör skillnaden mellan den förväntade innebörden och meddelarnas färdigheter att de senare förblir svåra att artikulera. I förlängningen kan detta bidra till meddelarnas upplevelse av sig själva som vaga. Bland meddelarna finns dock de som menar att vagheten innebär mer potential än problem. Museichefen Ellinor tycker exempelvis att etnolog jämfört med arkeolog – vilket hennes examen också tillåter henne titulera

sig som – är en mer självklar titel på det lokalhistoriska museum hon arbetar vid. Arkeologer har de flesta mycket starkare förväntningar på vad de ägnar sig åt och det blir som hon säger ”komplicerat” att förklara att ”Jo men jag har läst, men jag gräver inte”. Etnologin saknar liknande förväntningar och kräver inga förklaringar. Dessutom är det en titel som bättre passar museets samtidshistoriska inriktning menar hon. Fannys observation av att det är enklare att använda sig av kulturbegreppet i näringslivet pekar mot en sak som även uttrycks av Stephan. På platser där etnologer och etnologiska kunskapsanspråk är ovanliga, där det finns en efterfrågan på det överraskande, kan det även finnas en större frihet i att själv artikulera sina färdigheter och sin kompetens. Att vara vag, menar Stephan, innebär att det är få som kan säga till honom vad han *inte* kan (jfr Silow Kallenberg 2016:224). Detta sägs dock från en redan etablerad position i arbetslivet, efter att Stephan skaffat sig ett professionellt nätverk och en yrkesprofil som konsult. Vaghet som tillgång tycks därför vara ett privilegium för den som redan funnit sin plats.

Som diskuterats ovan är etnolog en titel som i sig inte är så talande och som kan leda tankarna på fel spår. De begrepp som inom akademien används för att markera ämnets gränser verkar ha begränsad förklarande kraft och det breda kunskapsanspråket gör inte saker enklare (jfr Blehr 2010:23; Hallberg 2001:147). Den flerfaldiga vagheten klibbar fast vid etnologi samt dess associerade begrepp och gör den svår att fjärma sig ifrån (jfr Ahmed 2011:181). För många av meddelarna har detta gett upphov till känslor av frustration och desorientering. ”Ibland önskar man att man hade varit bibliotekarie. Det har folk någon slags idé om” suckar en av dem. Dessa känslor till trots har samtliga meddelare funnit vägar till arbete, vilket tyder på att de övats i att leva med vaghet.

Etnologiska affiniteter

Ett tema som varit återkommande i detta kapitel är den upplevda otydlighet som följer med etnologiämnet, vad den kan tänkas stamma ur och hur den tar sig uttryck i mötet med andra. I föregående kapitel berättade bland andra Lisa om att etnologins otydlighet var en av de egenskaper som lockade henne till ämnet. Den vaga, spretande och breda ansatsen tillät experimenterande och öppenhet för alternativa tolkningar av det förgivet tagna. Detta betraktade Lisa som såväl en stor frihet som en förbannelse. Vagheten gör att många orienteringar känns som att de borde vara möjliga, men den pekar mot få självklara alternativ. Med investeringen i det hemlika förhållandet har för de flesta även följt ambivalenta känslor. Att komma i linje med ämnet har givit bekräftelse av den egna förmågan, skänkt betydelse till personliga erfarenheter och bidragit till upplevelsen av att vara orienterad i relation

till uppförandet av kunskap. Simultant bidrar investeringen till att begränsa vilken framåtriktning som upplevs som möjlig. Att utbildningen inte på ett självklart vis leder till ett yrke eller har förberett meddelarna inför arbetslivet gör att investeringen uppfattas som osäker, även om den för samtliga gett avkastning i en eller annan form. Trots att meddelarna har varit medvetna om den ibland diffusa länken mellan utbildning och yrkesliv redan vid studiestarten uppstår spänningar mellan den oklara framåtriktning etnologi erbjuder och det självklara antagandet om att studier skall vara ett trappsteg på vägen till arbete (jfr Ambjörnsson & Jönsson 2010:7f;10).

Den klibbade vagheten och uppförandet av avstånd till trots finns former av närhet kvar. För vissa av meddelare – som André – finns det ingen tvekan inför att kalla sig etnolog eller att benämna sitt arbete som etnologiskt. Genom liknande praktiker, frågor eller komponenter kan arbetet associeras nära med ämnet. Att få kalla sig etnolog, att *vara* etnolog, är en form av positiv identifikation som levnadsberättelsen kan orienteras utifrån. Den linje som kan dras genom etnologistudierna fram till nutid framstår som krokigare i andra berättelser – som hos museichefen Maria.

Marias intresse för etnologi väcktes efter att hon lite på måfå bläddrat igenom en kurskatalog någon gång under 1990-talets första hälft. Efter att ha börjat studera blev hon, som hon uttrycker det, ”helt såld”. För att kunna fortsätta engagera sig i den typ av frågor och undersökningsformer som fångat hennes intresse under studietiden ville hon efter examen börja arbeta med samtidsdokumentation på museum. För att försörja sig fortsatte hon att på samma vis som under studierna att ”lulla runt med småjobb” inom tjänstesektorn medan hon skrev till ett flertal museer med förfrågan om en praktikplats. Maria beskriver det som att hon var orolig för att hennes examen skulle ”bli för gammal” om hon inte snabbt kunde hitta en tjänst.

Efter en tid hörde ett museum av sig med en förfrågan om hon var intresserad av en praktikplats som mögelsanerare. Så fort Maria hört meddelandet ringde hon tillbaka för att boka ett möte och när hon några dagar senare kom på intervju fick hon veta att en annan presumtiv kandidat hade hört av sig någon timme efter henne och att hen sannolikt fått tjänsten om Maria inte varit snabbare på telefonen. ”Det är ju tillfälligheter hela tiden!” sammanfattar hon sin väg in i museibranschen, där hon således spenderade sina första sex månader med att sanera mögel.

Perioden som mögelsanerare följdes upp av en period med kortare projektanställningar, där Maria delvis var tvungen att själv söka medel från stiftelser och samarbetspartners för att finansiera sin lön. Under denna period började hon arbeta i det hon kallar ”produktionsledet”, vilket innefattade museisamlingar, insamling av material och utställning. Detta betraktade Maria som de delar av de museala arbetsuppgifterna hon närmast associerade till utbildningen. Övertalighet och dålig ekonomi gjorde

dock att den eftersträvade samtidsdokumentation skedde högst sporadiskt. ”Det fanns inte pengar till nånting” minns hon. Trots detta fick Maria efter några år av osäkra anställningsformer en fast tjänst på museet där hon praktiserat och fortsatte som intendent sitt arbete i ”produktionsledet”, om än med en ökad mängd administrativa arbetsuppgifter. Efter att ytterligare några år passerat och Maria börjat känna sig frustrerad över att det ”inte hände nåt”, erbjöds hon att ta över positionen som chef för verksamheten – vilket hon beskriver som ytterligare ett fall av ”att vara på rätt ställe vid rätt tillfälle”.

När vi träffades hade Maria varit museichef längre än de sex-sju år det tog henne att avancera från mögelsanerare till en ledningsposition. På min fråga om huruvida hon upplevde att hennes utbildning hade något direkt inflytande i hennes dagliga arbete blev hennes svar tvekande. I dagsläget hade hon lite att göra med museets produktionsled. Istället kretsade hennes arbete främst kring att leda och utveckla verksamheten på ett strategiskt plan samt att sköta alla de administrativa plikter som chefskapet medförde. Detta gjorde henne lite fundersam kring att delta i studien, då hon till vardags inte satte händerna i de dokumenterande och insamlade arbetsmoment hon förknippade med etnologi.

Maria ser dock en koppling till ämnet genom sitt intresse för arbetarkultur och ett ”humanistiskt perspektiv”, som hon menar varit en bra grund för den riktning hon försökt föra museet i. På så vis tänker hon att närhet till ämnet ändå uppförs genom ideal och intresseområden, om än inte genom praktik. Till detta kan läggas att även om ämnet upplevs som något avlägset i både tid och daglig handling så har det varit en avgörande komponent för hur Marias väg genom liv och arbete kommit samman. Att studera etnologi var något som fick henne att orientera sig mot vissa frågor och sätt att arbeta. Den enda platsen som hon upplevde att det fanns utrymme för henne att göra det var museet. Likt flera av meddelarna beskriver hon, trots vad som i efterhand framstår som en karriärmässig framgångssaga, museibranschen som snårig att ta sig fram i. Hon menar att det fått henne att ta vara på de tillfällen som bjudits, inte minst på grund av att familjelivet gjort det svårt att söka sig till andra platser i landet.

Berättelsen om Marias väg från utbildning till arbete visar att de associativa banor som knyter meddelarnas tillvaro i samtiden till den tid då de var etnologistudenter kan ta sig många former. I hennes fall gav etnologi en gång riktning, men idag gör den sig sällan påmind. Lika mycket som etnologi kan vara en närvarande samtalspartner och etnolog en upplevd identitet som återopas, kan ämnet vara en tyst byggsten i uppförandet av vägen framåt. Även om den varit avgörande för vilka linjer som följts och vilka stigar som tagits är den idag placerad i det förflutna med litet direkt inflytande i de dagliga göromålen.

För att ta ett kollektivt grepp kring meddelarnas relationer till ämnet tycks mig därför identitet vara ett otympligt begrepp, då det signalerar såväl den självupplevda känslan av tillhörighet som möjligheten att utifrån pekats ut som tillhörande (jfr Pripp 2005:73f; Svensson 1997:42). För att istället inrymma de oväntade och stundom otydliga associationsbanor som finns mellan meddelare och ämne kommer jag istället låna ytterligare ett begrepp från Haraway (1992) – *affinitet*. I dagligt tal denoterar affinitet ett icke-genetiskt släktskap, exempelvis genom ingifte. Haraways sätt att använda begreppet åkallar dessutom hur det inom kemi används för att beskriva dragningskraften som får olika ämnen att reagera med varandra (Lloyd 2005:156). Genom gemensamma orienteringar eller erfarenheter kan olika mer eller mindre hållbara affinitetsgemenskaper artikuleras (Ahmed 2006a:83f; Haraway 1992). Etnologi är en av många komponenter som följer meddelarna genom livet och för flera framhålls annat tydligare när det kommer till att presentera och tala om sig själva – som chefsrollen i Marias fall. Då identifikation endast är en av de olika sorters associativa banor som knyts mellan meddelarna och ämnet, blir affinitet ett begrepp som kan omfatta fler dragningskrafter dem emellan. Affinitet betonar det relationella och ömsesidigt formande, vilket förändrar förståelsen av såväl meddelare som ämne beroende på vilka situationer som fixeras analytiskt.

I det följande kapitlet belyses hur meddelarna sökt sig fram på arbetsmarknaden och ”det etnologiska” spåras för att vidare nyansera relationen mellan dem och ämnet. Likt Marias väg från mögelsanerande praktikant till museichef kan dessa sammanlänknings ske på oväntade vis. För att artikulera olika former av uppstående relationer kommer jag fortsättningsvis använda mig av begreppet affinitet för att visa på att sätten att relatera är multipla, men besläktade. Olika former av affinitetsband riktar meddelarna i linje med ämnet och med varandra, men bidrar samtidigt till upplevda spänningar mellan den institutionella och den ”egna” etnologin.

6. MARKNADER & NÄTVERK

I den gängse bilden av hur en livslinje vecklar ut sig, följer efter studierna inträdet i yrkeslivet (jfr Ambjörnsson & Jönsson 2010:11). Den terräng som måste navigeras på vägen mot arbete och som det här kapitlet kommer att behandla benämns i dagligt tal som arbetsmarknad. Om ett relativt sett litet ämne som etnologi kan förstås som mångfacetterat, spretande och flerfaldigt måste även det samhällsomfattande begreppet ”arbetsmarknad” förstås som mer än singulärt och enhetligt. Trots att det i detta kapitel kommer att talas om arbetsmarknaden rör det sig inte om en enskild och tydligt avgränsad plats (jfr MacKenzie 2009:182). Sociologen Bengt Furåker (2005:13f) menar att den likt andra marknader kan förstås som en form av återkommande handel med en viss slags vara – i detta fall arbetskraft. Med andra ord uppförs arbetsmarknader genom upprepat handlande och bakom varje transaktion finns betingande komponenter, så som färdigheter, upplevda behov och materiella tillgångar (jfr Mol 2002:32f). För att ett pris skall kunna förhandlas och ett utbyte komma till stånd måste även handelsvarorna åtminstone tillfälligt göras tydliga och explicita (Callon 1999:183; Mol 2008b:18). Den som önskar sälja sin arbetskraft förväntar sig tydliga besked om vilken form av betalning som kan emotes – majoriteten av arbetstagare är trots allt beroende av att dra in en lön för att klara sitt uppehälle (Furåker 2005:19). Samtidigt måste densamme kunna uppföra sig själv och sina färdigheter på ett sätt som motsvarar arbetsköparens förväntningar.

Det arbetstagaren för till bordet är sin kapacitet för arbete och en förmåga att skapa någon form av värde, om än inte nödvändigtvis ekonomiskt sådant (Furåker 2005:15). Då detta inte är en handelsvara i fysisk mening, utan en potential för värdeskapande, är arbetets marknader framtidsorienterade och därmed präglade av förväntan. För såväl köpare som säljare av arbetskraft skall en rad olika potentialer vägas mot varandra, som potentialen för ekonomisk vinning, för lojalitet eller för självförverkligande (Mäkinen 2016:73;77). Då det potentiella per definition är något som ännu inte ”är här” tenderar dess betydelse bli flexibel och mångtydig.

I det här kapitlet undersöks hur meddelarna på olika vis navigerat bland arbetsmarknader samt hur deras tidigare utbildningsinvestering kommit att forma deras väg. Detta berör meddelarnas hantering av den upplevda vagheten som omgett deras egna färdigheter såväl som potentiella ingångar i arbetslivet, men även hur affinitetsband knutits mellan arbetsliv och studier.

Till skillnad från studietiden – vilken i regel har en tydlig början och ett tydligt slut – är orienteringen mellan de potentiella transaktioner som utgör arbetsmarknaden något återkommande och pågående. Att ta ut riktning bland arbetsmarknader är en kontinuerlig avvägning mellan att identifiera möjliga och önskvärda arbetsplatser, den egna upplevda färdigheten samt tilltänkta arbetsgivares intresse för densamma.

Potentiell riktning

Vad kan en etnolog? Vad är en etnolog bra på? Vad är etnologi bra för? I steget från studier till arbete är detta frågor meddelarna fått ställa sig. Då en utbildning inom etnologi, i likhet med många andra humanistiska ämnen, inte med självklarhet är kvalificerande för någon given yrkestitel finns få potentiella riktningar inskriberade i själva examen (Löfgren 1995:94; Högskoleverket 2008:18; Schoug 2008:22). Oavsett om de haft en strategisk orientering mot ett specifikt yrke eller om de varit mer öppet sökande har meddelarna därför till stor del själva fått staka ut sina banor framåt, utan professionsmässiga riktmärken. Att vägen framåt är otydlig är dock inte detsamma som att upplevelsen av möjliga arbetsmarknader är snäv och begränsad. De färdigheter som meddelarna tillägnat sig under studietiden har många möjliga tillämpningsområden – åtminstone i teorin – vilket Lisa gav uttryck för då jag frågade henne om vad hon är bra på.

Lisa: Jag tror att det är en svårighet för många egentligen – när man kommer ut – att på nåt sätt förklara vad man kan och vad man kan bidra med, mer än som en intressant diskussionspartner – för det blir man ju. Alltså lite det här med etnologidentiteten, vad är det egentligen man har med sig? [...] Jag tror att min styrka då var – och även nu är – att se möjligheter och att prestigelöst kunna bygga broar mellan olika discipliner, att se lite tvärvetenskapligt [...] Alltså, jag tror att bredden är det som är fördelen, att se möjligheter i många olika sammanhang. Jag tror det är det som är en stor kompetens oavsett vad man jobbar med som etnolog.

Att tänka tvärvetenskapligt, att vara ”politiskt smidig” och ”prestigelös” sätter Lisa i samband med sin etnologiska träning. Dessa färdigheter kan komma till användning ”i många olika sammanhang” i arbetslivet, påpekar hon. Deras generalistiska karaktär gör det dock nödvändigtvis inte enklare att bedöma var de skulle kunna efterfrågas och omsättas i praktiken. Även om en grundläggande framåtledning finns i känslan av att besitta färdigheter, saknas en tydlig destination.

Orienteringen bland arbetsmarknader har därför ofta blivit en trevande process. Elena berättar att hon inte såg fram emot att avsluta sina studier. "Alltså jag tyckte att det här studerandet i sig hade varit väldigt intressant och givande för mig personligen, men det var svårt att se var och vem det kunde vara lika intressant för. Så jag kände mig nog väldigt mycket... på egen hand och utkastad när jag var färdig" förklarar hon. I ett mer långsiktigt perspektiv funderade Elena på att söka sig till forskarutbildningen, men för att bli en bra etnolog tänkte hon att det kunde vara bra att "prova på lite olika saker och utsätta sig själv för lite olika slags situationer". Det kulturanalytiska perspektivet kan tillämpas överallt och en etnolog kan därför vara lite var som helst, resonerade hon. Detta lämnade henne ändå med frågan "ja, var skall man söka?". För Elena blev svaret att söka tjänster vid museer och arkiv, platser där hon "hade på känn" att en etnolog skulle kunna passa in. I förlängningen ledde det till en praktikplats vid Nordiska museet – ett första steg in i yrkeslivet som var "intressant, men tidsbegränsat".

Fannys utträde ur studierna präglades på ett liknande vis av att hon "visste inte så mycket alls" om hur hon skulle söka sig vidare, annat än att hon bar på en önskan om att hennes färdigheter skulle komma till praktisk användning för att hjälpa andra. Målet var vid examen att få en tjänst vid ett museum, men det visade sig vara svårare än hon trott. Från tidigare vikariat och projektanställningar visste Fanny dock "att det var roligt att göra saker i större sammanhang där det fanns en tydlig uppdragsgivare och ett tydligt uppdrag". Hon testade därför att söka utlysta tjänster vid företag där utbildning inom beteendevetenskap efterfrågades. Sökandet gav inga resultat förrän hon via rekommendation träffade en annan etnolog som sökte medarbetare till en konsultfirma, där Fanny sedan kom att arbeta under flera år.

Jon, som i ett tidigare kapitel gav en målande beskrivning av sin avstickare i antropologi, artikulerade de tankar han bar på efter examen med samma inlevelse: "Helvete, vad skall jag göra nu? Jag har ingen aning om vad jag skall göra nu!". Han skrev in sig på arbetsförmedlingen och erbjöds där att fortbilda sig till lastbilsreparatör. "Oh my God! Här har jag precis gått fyra år i skolan och nu vill dom att jag skall bli lastbilsreparatör!" utbrast han. Innan erbjudandet hann bli ett reellt alternativ för Jon damp det emellertid ned ett mail med rubriken "Jobb?" i inkorgen. En handledare från en tidigare praktikplats hade rekommenderat honom till en kollega som sökte medarbetare till ett projekt.

Arbetsförmedlingen framträder över lag inte som en hjälpsam instans i fråga om att ta ut riktning. Det finns meddelare som förvisso har fått hjälp med att finansiera praktikplatser, men arbetsförmedlingen tycks ha bidragit med lite utöver att understödja den riktning de själva tagit ut. Allt som oftast framställs interaktionen med organisationen som ett nödvändigt ont för att erhålla arbetslöshetsersättning, som när arkivarien Sonia minns hur

hon fem dagar i veckan var tvungen att gå dit och skriva ”arbetslös, arbetslös, arbetslös [...] så att man verkligen skulle sjunka in i det här nollvärdet i samhället”. Beredskapen att hjälpa en desorienterad etnolog att hitta vägar in i yrkeslivet framstår som låg, vilket överensstämmer med utsagor i Schoug (2008:63f) studie av humanisters position i arbetslivet. Enligt Schougs informanter finns inom organisationen begränsat intresse för och kunskap om de branscher vilka skulle kunna efterfråga humanisters färdigheter. Hanna kan sägas exemplifiera detta när hon berättar om hur hon kontaktat sin handläggare efter att själv ha letat reda på ett praktikprogram som drevs i arbetsförmedlingens regi. Hon agerade målmedvetet för att få en praktikplats vid ett kulturhistoriskt museum, vilket initialt möttes med motstånd. Vore det inte bättre, resonerade handläggaren, om hon praktiserade vid Naturhistoriska museet som hade tydligare koppling till naturfrågor? Hanna förstod då att handläggaren trodde att hon studerat ekologi och minns med en suck ”Shit, det här kommer ju att bli hur knasigt som helst!”. Efter att ha rätt upp missförståndet lyckades hon dock få sin vilja igenom.

Hannas målmedvetenhet framstår dock som mer undantag än regel. För de flesta meddelare präglades övergången från studier till arbete av varierande grader av osäkerhet och desorientering, vilket sammanfattas koncist i Jons fråga; ”Helvete, vad skall jag göra nu?”. För Jon såväl som för Elena och Fanny ledde det initiala trevandet till någon form av tjänst, men de planer som eventuellt fanns fick revideras och inträdet i arbetslivet präglades av samma serendipitet som lett många av meddelarna till etnologi. Särskilt i jämförelse med vänner och bekanta vilka valt utbildningar med en tydligare yrkesanknytning framträder denna form av ambivalens, påpekar André.

Elias: När du hade läst klart precis och haft din praktik, vad tänkte du då att du skulle göra? Var du orolig för att du skulle kunna hitta någonstans att göra det där du ville, eller?

André: Ja, men absolut, det var ju... det var ju inte så goda utsikter för att få jobb som etnolog när man kollade på platsbanken – eller på platsjournalen som det kallades på den tiden [...] om jag jämför; på den tiden umgicks jag med en vän som precis hade läst medicin. Alltså, han fick jobb redan som student för det var sådan brist på läkare och han kunde välja mellan vilket sjukhus, vilken vårdcentral han ville. Inte bara i Sverige utan han kunde peka kartan var som helst i världen. Jag som inte ens såg en annons där dom sökte en etnolog kände mig självklart lite... jag behöll jobbet som lagerarbetare för säkerhets skull, men jag hade tur i alla fall. Jag har aldrig varit arbetslös etnolog ändå, från och med den dagen jag tog examen och var klar med den sista kursen, den sista terminen, så jag har aldrig varit arbetslös. Men det fanns

ändå hela tiden någon slags oro. Oro att jag inte kommer hitta något – vad händer sen liksom? [...] jag kanske inte hittar något som jag vill jobba med, som jag hade läst till, som jag var utbildad till.

Ett generellt tvivel kring vad de egna färdigheterna kan platsa är givetvis inget som uteslutande drabbar vare sig etnologistudenter eller humaniora-alumner. Att förstå vilka delar av en akademisk utbildning som kan omsättas i arbetslivet är en process som enligt sociologen Richard Sennett (2006:106) kan ta flera år. Med bristen på initial riktning följer dock svårigheten att finna en plats där denna självkänedom kan utvecklas, vilket kan antas förstärka det upplevda tvivlet. Avsaknaden av självklarhet i relationen mellan de egna färdigheterna och arbetsmarknader gör – som André påpekar – att känslan av osäkerhet håller i sig även efter att frågan om sysselsättning ”löst sig”.

Bara blir

Oro menar Ahmed (2011:181) är en känsla som klibbar fast vid det som är nära och som kontinuerligt gör sig påmint, vilket här kan förstås i termer av svårigheten att se potentiella riktningar. Men även när riktningar varit tydliga har vägen kunnat te sig snårig. Utöver att söka sig vidare inom akademien framhåller meddelarna museerna som en plats där de egna färdigheterna potentiellt skulle kunna sträckas ut. Bland de som i ett tidigt skede var orienterade mot att arbeta inom museisektorn fanns dock en medvetenhet om att det kunde bli svårt att ”få in foten” och att det därför kunde vara en osäker investering. I meddelarnas berättelser framhålls en bild av museerna som präglade av tröghet, med få öppningar för arbetssökande. Denna bild förstärks ytterligare av de meddelare som varit yrkesverksamma inom museerna under en längre tid. Ellinor som tog sin examen under 1980-talet menar att det förr fanns utrymme för de som ”bara” var etnologer och arkeologer. Idag förväntas ytterligare specialisering – som kurspoäng inom kommunikation eller projektledning – för att exempelvis få en tjänst som kommunikatör.

Hanna, som beskriver sig som en bestämd person som alltid fullföljer projekt hon gett sig in i, hade en tydlig bild av vad hon ville göra. Redan när människor under studietiden ställde frågan ”Vad kommer du bli då?” svarade hon helt sonika ”Jag skall jobba på museum” – vilket hon sedan också gjort, trots att det som hon säger finns ”en tjänst på tusen personer”. I efterhand tillstår hon att inställningen var naiv, men att den ändå gav henne riktning och momentum nog för att ta sig igenom flera år av projektanställningar, vikariat och museitjänster utan direkt koppling till hennes utbildning, fram till den projektledartjänst hon har idag. Hannas berättelse visar på tydlig orientering och en upplevelse av de egna färdigheternas som tillämpliga –

en känsla av att ”jag kan” (jfr Svensson 2011:69). En förutsättning för detta är att hon varit riktad mot ett artikulerat mål, vilket tillåtit aspekter av hennes förmågor ta form (jfr Ahmed 2006b:552). Det är inte bara en fråga om att känna de egna färdigheternas tillräcklighet, utan även att ha en idé om var de kan vara det.

Något som ytterligare synliggörs är att även en stark orientering kan leda in på krokiga och stundtals svårnavigerade vägar, vars framkomlighet under färdens gång upplevts som mindre självklar än när de beskrivs i efterhand. Också denna berättelse omfattar känslor av oro, som då Hanna uttrycker att hon varit naiv. Insikten om att saker och ting kunnat bli annorlunda, gör sig påmind. Arbetsmarknaders relationella karaktär innebär dessutom att en stark orientering i sig inte är tillräcklig för att nå fram till uppsatta mål. Det måste även finnas en form av efterfrågan, vilket blev tydligt för Beatrice som under hela sin studietid önskade arbeta med samtidsdokumentation. Efter flera år av tillfälliga tjänster med anknytning till dessa frågor beslutade hon sig för att istället ta en fast tjänst som kommunikatör – ett yrke hon upplever har mindre direkt koppling till utbildningen – för att få en mer stabil arbetstillvaro. Arbetet kan rymma drömmar om det lustfyllda, men är också ett medel för att hantera vardagens ekonomiska villkor, här och nu. Att vara riktad som Hanna är dock ett tillstånd av upplevd kontroll, åtminstone över den egna förmågan och drömmar om möjliga framtider. Där riktning finns ter sig vägen mindre godtycklig.

En mer vanligt förekommande berättelse än den om tydlig riktning in i yrkeslivet är den om att saker och ting ”bara blir”, exempelvis genom att ett mail med rubriken ”Jobb?” skickas eller en praktik som mögelsanerare leder till ett chefsjobb. Precis som meddelarnas vägar in i ämnet kan detta förstås som en form av serendipitet, en öppenhet inför det uppdykande som villkorats av tidigare orienteringar, vilket Ellinor berör då hon beskriver vad som präglats hennes yrkesbana.

Ellinor: Både tur och skicklighet, faktiskt. Tillfälligheter. Det har varit mycket tillfälligheter. Som du frågade, så har jag inte sökt många jobb – jag har sökt det här jobbet – men jag har inte sökt många. Stadsarkivet sökte jag inte, museet sökte jag inte. Nej, det är inte många jobb jag har sökt, utan jag har blivit tillfrågad. Det kan man tycka är både tur och skicklighet. På rätt tillfällen skall det finnas en plats ledig just när jag är tillgänglig.

”Tillfälligheter” upplevs som slumpmässiga, men förmågan att ta dem tillvara det är beroende av förberedelse, vare sig det rör sig om lärdomar från studietiden eller från livet i övrigt. Att dra den egna linjen genom tillfälligheter gör det dock svårare att artikulera en stark orientering. De till synes godtyckliga vägarna från utbildning till arbete kan därför i sig skapa en upplevelse av oro och desorientering (jfr Svensson 2011:72). Billy Ehn skriver i *Arbetets flytande*

gränser (1981:187f) att rörelser bland det senmodernas arbetsmarknader är nära knuta till föreställningar om att människor når självförverkligande genom autonomi och oberoende. På en marknad förväntas människor göra val bland alla potentiella transaktioner för att uppföra sig själva som självständiga och handlingskraftiga. Ett liknande resonemang finns hos sociologen Roland Paulsen (2010:72), som menar att förväntningarna på den enskilde att ta plats i yrkeslivet är så självklara att ett misslyckande att göra detta inte bara medför en ekonomisk risk, utan även ett hot om att destabilisera den egna identiteten. När tillvaron ”bara blir” går möjligheten att fatta beslut förlorad och den förväntade handlingskraften placeras någon annanstans (jfr Mol 2008b:3f; Svensson 2011:74). Att inte kunna ta ut riktning och istället uppleva sig som underkastad tillfälligheternas spel är att ligga ur linje med normerande föreställningar för hur vägen till arbete bör stakas ut.

Detta är belysande för den negativa retorik som omger humaniora-alumners inträde i yrkeslivet, trots att deras reella möjligheter att finna arbete inte skiljer sig avsevärt från grupper med annan utbildningsbakgrund (se Jensen & Lennartsdotter 2006:44; Schoug 2008:88f). I meddelarnas berättelser är det inte deras möjligheter att få avlönad anställning som är anmärkningsvärd, utan de tillsynes godtyckliga vägar som lett dem dit. Att de riktningar som framstår som tydliga simultant uppfattas som svårforcerade leder till ifrågasättande av de egna förmågorna. Den osäkerhet som meddelarna upplevt vid inträdet i arbetslivet blir därmed cirkulär. Avsaknaden av en tydlig plats att orientera sig mot gör att de i utbildningen förvärvade färdigheterna både känns breda och smala. Den vaghet som präglar uppfattningen av de egna färdigheterna gör det i sin tur svårt att ta ut riktning. Möjligheten att känna sig orienterad har därför för många ersatts av att saker ”bara blir”. Detta kringskär i sin tur den egna upplevelsen av agens och valmöjlighet, vilket gör att känslor av oro och ambivalens kan dröja sig kvar.

Marknadslogik

Att ta ut riktning är det första ledet i att navigera arbetsmarknader. Nästa led är för de flesta arbetssökande – oavsett utbildningsbakgrund – att visa på värdet hos de egna förmågorna för potentiella arbetsgivare. Meddelarna har inte bara behövt hantera otydligheten i sin egen väg framåt, utan även den tilltänkta arbetsgivarens förväntningar. Vad som erbjuds i termer av arbetskraft måste göras tydligt för att en transaktion skall komma till stånd (jfr Callon 1999:184). Färdigheter, meriter och erfarenheter måste artikuleras, tydliggöras samt skänkas en form som gör att den arbetssökande betraktas som anställningsbar och kompetent (jfr Ehn & Löfgren 2012:130f).

I utbildningspolitisk retorik konnoterar anställningsbarhet de färdigheter som kan anses vara attraktiva för arbetsgivare, vilket inte bara innefattar specialistkunskaper utan även ”egenskaper som flexibilitet, initiativrikedom, förmåga till lagarbete och livslångt lärande” (Schoug 2008:17). Enligt genusvetaren Katariina Mäkinen (2016:78) inbegriper därför anställningsbarhet som begrepp hanteringen av förväntningar samt upprättandet av ett löfte om den flexibilitet och lärförmåga en person för med sig in i en anställning (se även Andersson 2003:64). Kompetens är i sin tur besläktat med en lång rad begrepp – så som kunskap, färdighet och skicklighet. I kontrast till ”kunskap” och ”färdighet”, vilka kan förstås som obestämda storheter, definierar *Svenska Akademiens ordlista* (2015) kompetens som ”tillräcklig skicklighet”. På så vis är det ett begrepp vilket aktualiserar arbetsmarknaders relationella karaktär. Färdigheter och meriter kan endast omvandlas till kompetens då de bedöms som tillräckliga i relation till arbetsuppgifter och förväntningar. Begreppet utgör därmed en såväl inkluderande som exkluderande mekanism för att från arbetsgivarens håll sortera bland potentiella arbetstransaktioner (Fägerborg 1996:13; Salomonsson 2003:31f; jfr Sennett 2006:124). Att kompetens som regel tillskrivs innan den arbets sökande satt händerna i tilltänkta arbetsuppgifter innebär paradoxalt nog att den även blir en form av potentiell skicklighet, skild från arbetets praktiker (Mäkinen 2016:78; Sandberg 2009:17f; Sennett 2006:140). Att navigera bland arbetsmarknader blir därför en fråga om att presentera sig själv i enighet med mer eller mindre tydligt artikulerade konventioner.

Presentationsarbetet kan sägas ske genom uppföranden där den egna livs linjen objektifieras för att bli känn- och hanterbar (jfr Mol 2002:49f). Detta sker allt som oftast genom arbetsmarknadens egna genrer, så som ansökningsbrev, CV:n eller arbetsintervjuer (jfr Jensen & Lennartsdotter 2006:71f). I samtal och på papper skall personlighetsdrag, studier, tidigare arbetslivserfarenheter och meriter sammanställas till en iscensättning som antas appellera till läsarens förväntningar. I sin avhandling *Arbetslöshet och arbetsfrihet* visar etnologen Maria Andersson (2003:49) på hur den starkt disciplinerande retorik som omger arbete – eller framförallt avsaknaden därav – uppmuntrar till denna objektifiering av den egna personen i termer av ”arbetsmoral”. En produktiv och nyttig samhällsmedborgare skall inte bara arbeta, utan även vara beredd att uppföra sig själv på ett sätt som låter dennes potential som arbetskraft bedömas.

Att uppföra sig som anställningsbar innebär därför att ordna personliga erfarenheter på så vis att de blir begripliga och åtråvärda, att följa den *logik* som gör marknadstransaktioner begripliga. Logikbegreppet används av Mol (2008b) för att benämna hur komponenter och uppföranden sätts samman till meningsbärande berättelser och mönster. Det bör därför inte förväxlas med anspråk på objektivitet eller rationalitet i universell bemärkelse.

Logiker är lokala och grundade i praktiskt handlande, men på de platser där kunskapande praktiker upprepas blir vissa uppföranden mer begripliga än andra (Mol & Berg 1994:261; Mol 2008b:8f; Mol 2010:259). Eftersom logiker inte med nödvändighet är reflekterade eller explicit ideologiska finner begreppet resonans i Michel Foucaults (1974) definition av diskurs – där relationen mellan språk, materialitet och praktiker hänger samman på historiskt och kulturellt situerade vis (Mol & Berg 1994:263; Mol 2008b:8). Att Mol – och i förlängningen jag själv – väljer logik framför diskursbegreppet beror på att hon betraktar begreppet som alltför nedtyngt av teoretiska debatter hon ej avser adressera, inte minst gällande språkets förmåga att determinera tillvaron. Vidare bör logiker förstås som inbäddade i praktiker snarare än existerande som strukturer. Det är i ordnandet av vardagslivets de bör spåras, snarare än i hur anspråk på sanning blir dominerande. Om kunskapsobjekt uppförs på multipla vis måste också sätten att känna tillvaron vara flerfaldiga utan att hegemoni med nödvändighet upprättas (Mol 2002:61f; 2010:262; se även Lee 2012:177). Arbetets centrala roll i organiseringen av vardagslivet gör dock att de konventioner som omger det kan vara svåra att överskrida.

Då förväntningar på att ta plats i arbetslivet är sammantvinnade med identitetsskapande blir marknadens logik ett självklart sätt att ordna de egna erfarenheterna i uppförandet av sig själv som anställningsbar och kompetent (se Bodén 2016:19). Detta kommer bland annat till uttryck hos Lars, som arbetar som konsult i egen regi och därför behöver marknadsföra sina färdigheter på regelbunden basis när han träffar presumtiva kunder. Trots att han gjort det upprepade gånger finner han det svårt att hitta rätt artikulation. ”Jag känner mig lika dum varje gång för jag vet inte själv och jag känner krav av att kunna göra det. Vara tydlig liksom. Det här är jag – pang!” förklarar han. Konsulten Fannys resonemang är liknande då hon berättar att ”jag har ingen standardpresentation egentligen, det borde man ha och det filar jag på hela tiden. Nånting som funkar i alla lägen, men det finns liksom inte riktigt”. När jag frågar varför en ”standardpresentation” är så viktig, förklarar hon att det delvis är för hennes egen del, för att känna sig ”enhetlig och konsekvent” och inte ”förvirrad”.

På grund av den vaghet och tvetydighet som klibbar fast vid etnologi-begreppet har det i sig begränsad förklaringsförmåga inom marknadslogiken. Att tala om sig själv som varumärkeskonsult eller ”varumärkeskonsulten som använder kulturstudier som ett redskap för att bättre förstå människor och skapa varumärken” är för både Fanny och Lars att föredra framför det mer kortfattade ”etnolog”. De båda är inte ensamma om att uppleva begreppet etnologi som en hämsko för uppförandet av anställningsbarhet. Ytterligare en meddelare menar att hon borde ha en ”hissversion” – det vill säga en presentation som inte tar länge tid än en hissfärd – för att förklara de färdigheter som inbegrips inom etnologi, men att hon ännu inte

hittat den. När jag frågade Hanna om vad hon tror kan vara ett positivt resultat av att delta i den här studien uttrycker hon en förhoppning om att den skall bidra till att göra det enklare att artikulera styrkorna hos humanistiska och samhällsvetenskapliga färdigheter. ”I och med att man kan applicera den här kunskapen på så många olika områden, om man inte känner till ens styrkor, vetenskaps- eller kunskapsmässigt, då blir det väldigt svårt att sälja in sig själv hos potentiella arbetsgivare. Det blir också väldigt svårt att inse vad man kan jobba med” konstaterar hon.

Anpassning till marknadslogiken innebär därmed att andra strategier får tillämpas för att uppföra de egna färdigheterna som relevant kompetens. Elena berättar om hur hon i en rekryteringsprocess för en tjänst som kommunikatör försökt tona ned etnologi som begrepp, för att istället framhäva sin förmåga att arbeta i projekt, kommunicera med många olika slags organisationer samt att inträda i rollen som översättare mellan personer och perspektiv. Hennes strategi gav ”utdelning ganska fort” och hon blev kallad till intervju. Rekryteraren hade blivit märkbart intresserad av ”översättarrollen” men hade samtidigt hakat upp sig på att Elena använt sig av begreppet kultur. Detta sammantaget med ett antal kortare anställningar vid museer i meritlistan fick rekryteraren att tveka – var inte Elena snarare en kulturarbetare än en person med den sorts kompetens tjänsten krävde? ”För henne var det där ’kultur’ nånting med nån historia och museer och nåt sånt, men jag tror ändå det var det där med kommunikation och projekterfarenhet som fick henne att tänka att det kanske kunde passa med mig ändå. Så på det viset gick jag vidare där” minns hon. Under återstoden av projektet lät Elena bli att prata om sin utbildning i någon större utsträckning. Först i dess slutskede, efter att framgångsrikt ha medlat och ”översatt” mellan olika grupper i projektet, berättade hon att ”det är kulturanalys jag har gjort hela tiden!”. Elena tyckte det var viktigt att hennes arbetsgivare och kollegor fick veta att det fanns ett namn för hennes sätt att arbeta och analysera, så att de även i framtiden skulle kunna fråga efter en etnolog om de stod inför liknande problem. Att uppföra sig själv och sina färdigheter som etnologiska blev därmed först möjligt efter fullbordat faktum; efter att ha inpassat sig i marknadslogiken och blivit tillskriven kompetens.

Att uppföra sig

Det tiotal CV:n och personliga brev som fem av meddelarna låtit mig ta del följer samma mönster som berättelserna ovan. Det är endast av Fanny som ämnet lyfts fram och presenteras närmare i uppräkningsen av meriter, då hon åberopar sin utbildning i en spontan arbetsansökan till ett stort bolag inom samhällsplanering. I brevet frågas retoriskt om företagens vana av att arbeta

med kvalitativa metoder, med en efterföljande försäkran om att Fanny besitter såväl formell utbildning som flerårig arbetslivserfarenhet av att ha arbetat med etnografi och användardriven innovation. Detta artikuleras ytterligare som vana att intervjua för att förstå människors handlingar, reaktioner samt sätt att resonera kring sin tillvaro, och inte enbart för ”samla in åsikter och svar”. Ett etnografiskt arbetssätt utlovas även kunna nå det outtalade – ”så som erfarenheter, upplevelser och känslor”. Fanny uttrycker det som att hon ”står med ena benet i den etnografiska fältmetoden och det andra i intresset för strategi och utveckling”, en kombination som gör det möjligt för henne att ”utifrån människors behov och drivkrafter skapa förutsättning för lyckad innovation och social hållbarhet”. En utmaning var att hitta rätt personer i organisationen att rikta sig till menar hon, då personer med ”mer humanistiska eller samhällsvetenskapliga kompetenserna ofta sitter lite ingrottat i organisationerna och det är ju inte dom det skyltas med på hemsidorna”. När hon väl tagit reda på vem som hon skulle kontakta fick hon snabb och positiv respons.

Fanny: Jag tyckte nog att den spontana känslan var ’Ja, det här är en kompetens som vi är intresserade av’. Inte såhär ’Oj, vilken konstig, du borde nog höra av dig till någon annan’, utan tonen var verkligen ’Absolut, det här är nånting som vi behöver i vårans bransch’.

Fanny berättar att flera arbetsgivare visade intresse och hennes spontanansökning ledde till en tillsvidare tjänst. När hon ingår i konsultteam på sin nya arbetsplats får hon ”ofta flagga med etnologtiteln” och det finns ett intresse från organisationens sida att visa upp henne som en tillgång. Fannys ansökningsbrev är dock ett undantag. Bland ansökningar till tjänster inom museisektorn – vilket merparten av ansökningarna består av – lyser explicita referenser till etnologiutbildningen med sin frånvaro. Gissningsvis kan etnologins historiska associations till det museala bidra till att en närmare specifikation betraktas som överflödigt, men det gör även att meddelarnas personliga förståelse av ämnesaffiniteten blir svår att utläsa. Möjligheten att få arbeta med ”etnologisk teori och praktik” – som en av meddelarna uttrycker det i ansökan till en tjänst riktad mot samtidsdokumentation – framstår mer som en tillgång hos tjänsten än hos den sökande. Att ha studerat etnologi kan lyftas fram som ett tecken på intresse för frågor rörande historia och kulturarv, men närmare än så artikuleras inte färdigheterna som förvärvats under studierna. Även i ansökningar till andra typer av tjänster spelar dock etnologi och annan utbildning en återhållen roll. I ansökningarnas utformning figurerar akademiska meriter i listformat i CV:n, men då ofta utan närmare beskrivning än när studierna utfördes eller – i ett fall – som en punktformad sammanfattning av utbildningens centrala komponenter: Intervjuer, deltagande observation, research, faktasammanställning.

Då utbildning artikuleras i ansökningsbrev är det ofta i form av specifika komponenter som tydligt kan associeras med den sökta tjänsten, som att förtrogenhet med kvalitativa metoder kan ge lämplig vana i att hantera känsligt material inom en tjänst som handläggare. Istället framhävs i högre grad tidigare arbetslivserfarenhet. Vana av publicering, att formulera sig i tal och skrift, kommunikation, pedagogik och administrativa frågor lyfts fram som självklara styrkor. När Beatrice ansökte om tjänsten som kommunikatör för en kulturarvsorganisation var det främst hennes erfarenhet av att leda projekt som efterfrågades och som hon betonade. Etnologiämnets association med kulturarvsfrågor var relevant, men inte på något sätt avgörande. Med tanke på de arbetsuppgifter som tjänsten innefattade hade den som anställdes lika gärna kunnat vara arkeolog eller mer renodlad kommunikatör, resonerar hon. Istället var det de kontakter hon skaffat sig då hon arbetade vid ett regionmuseum som värdesattes högst.

Att vissa erfarenheter lyfts fram på bekostnad av andra är en följd av marknadens logik, där arbetsgivarens förväntningar dikterar vilka drag och färdigheter som kan beredas utrymme. Etnologen Angela Nilsson (2006:126) visar i sin studie av kommunala rekryteringsprocesser att de tankestilar som genomsyrar en organisation är starkt påverkande för vad som bedöms vara rätt kunskaper och vad som utgör kompetens (se även Furåker 2005:7; Fägerborg 1996:261). I den mån etnologi generellt är ett begrepp med okänd innebörd eller som leder associationer i fel riktning har det begränsad förmåga att verka förklarande för meddelarnas färdigheter och uppföra dem som kompetenta.

Erfarenhet av att arbeta med administration och kommunikation kan komma till användning i snart sagt vilken organisation som helst och ger till skillnad från studier prov på tidigare anställningsbarhet. Att artikulera ett mer generellt tilltal med etnologi tycks svårare, även om Fannys ansökan visar att det går att "packa upp" ämnet för att visa på dess potential. Då hennes brev inte var en ansökan riktad mot en specifik tjänst, utan mer av ett försök att väcka potentiella arbetsgivares intresse kan hon tänkas ha haft större spelrum för uppförandet av sig själv. Tidigare studier av konsulter som saluför etnografi visar att de ofta på ett liknande vis gör det med löften om att kunna nå något "annorlunda" – det som andra undersökningsmetoder inte förmår beskriva – för att fånga kunders och arbetsgivares intresse (Ehn & Löfgren 2009; Sylow 2008:23f). Det som skänker en handelsvara värde är enligt antropologen Arjun Appadurai (1986:3) inte en fråga om dess inneboende kvaliteter, utan om omständigheterna för transaktionen. I den mån organisationer följer en likriktad kunskapssyn, kan värdet hos det "annorlunda" lätt te sig marginellt.

Tidigare i kapitlet konstaterade Lisa att hon genom etnologiutbildningen utvecklat social kompetens och intellektuell flexibilitet – färdigheter som

ligger i linje med de som ofta benämns som typiska för anställningsbarhet (Schoug 2008:17). På ett liknande vis villkorades de kontakter Beatrice upparbetat inom museisektorn av att hon en gång sökt sig dit för att få fortsätta arbeta med de frågor hon fattat intresse för under studierna. I den inramade transaktion som ansökningsprocessen innebär måste det som erbjuds göras tydligt och får därför skiljas från dess möjliggörande nätverk (jfr Callon 1999:188). Utifrån marknadslogiken är det personen som skall uppföras som ett handlingskraftigt och kompetent alternativ med potential för värdeskapande (jfr Andersson 2003:64; Mäkinen 2016:82; Salomonsson 2003:48f). Erfarenheter och de sammanhang där de förvärvats omvandlas till personliga egenskaper och etnologin blir därför en marginaliserad eller tyst medresenär.

Marknadslogiken gör därför mer än att ställa krav på retorisk skicklighet i framställandet av den egna förmågan. Den ordnar också vägen till arbete som ett linjärt förlopp där tjänsteutlysningar typiskt följs av ansökningsbrev och arbetsintervjuer (jfr Mol 2008b:53ff). Det finns en efterfrågan och utifrån detta skall ett erbjudande om kompetens komponeras, vilket fixerar den personliga biografien som jämförbara egenskaper hos den arbetssökande – skild från de affiniteter som format den. Om erbjudandet inte accepteras placeras ansvaret hos den arbetssökande, som antingen saknat de förväntade egenskaperna eller inte kunnat uppföra sig själv som ett nog tydligt alternativ. Även om förloppet inte med automatik leder framåt – tjänsten kan trots allt tilldelas en sökande som bedöms ha större potential – låter det sig överblickas i termer av orientering, då det framträder som en rät linje där skeenden följer på varandra. För den som söker en väg in i arbetslivet kan därför marknadslogiken te sig logisk som orienteringspunkt. I praktiken framstår dock formaliserad rekryteringsprocess mer som undantag än regel för meddelarnas vägar till arbete. När andra vägar följs framträder etnologi på andra vis.

Nätverk

Kontakter som etablerats under studietiden har för många meddelare hjälpt till i de första stegen ut i arbetslivet. Karen blev under arbetet med sin D-uppsats rekryterad av sin handledare in i ett större forskningsprojekt; Lars rekommenderades av en lärare att delta i en kulturarvsutredning; Nadia samarbetade med en intresseorganisation för migranter under sitt uppsatsarbete vilket i sin tur ledde till en längre projektanställning; André praktiserade under sina studier vid en kulturinstitution där han sedan fick möjlighet att arbeta deltid med olika ”strötjänster”. Även om flera av meddelarna i föregående kapitel beklagade sig över den bristande arbetslivsanknytningen

inom utbildningen, vittnar många om att de under studietiden haft möjlighet att skapa relationer som i sin tur lett till arbete. Ofta har då ämnesföreträdare inom akademien varit en aktiv part i att peka ut möjliga vägar eller agera referenspersoner. Studierna i etnologi såväl som i andra ämnen har möjliggjort etablerandet av sociala nätverk vilka hjälpt flera av meddelarna att söka sig fram till anställningar.

Enligt medievetaren Andreas Wittel (2001:54) binds ekonomiska värden på så vis upp i mellanmänskliga relationer (se även Holm 2006:47). Att skapa ett personligt nätverk kan vara en betydande resurs för navigationen av arbetsmarknader. Etnologin fungerar dock som ett nätverk bortom direkta personliga relationer, då ämnet uppförs genom associativa linjer mellan personer, institutioner och andra komponenter (jfr Latour 2005:5). Dessa nätverk visar på hur ämnet kan bidra till att upprätta vägar in i arbetslivet på mer indirekta vis.

När mailet med rubriken ”Jobb?” landade i Jons inkorg samtidigt som han stod inför arbetsförmedlingens erbjudande om att vidareutbilda sig till lastbilsreparatör tedde det sig i stunden som en lyckosam tillfällighet. När han berättar vidare om övergången från studier till arbetsliv nystas de händelser som bidrog till att han blev tillfrågad upp. Jon beskriver det som att ”framtiden börjat komma ifatt” honom redan under studietiden och att han med frågan ”Shit, vad fan skall jag jobba med?” i huvudet bläddrat i kurskatalogen efter kurser som innehöll praktik. Med en förhoppning om en väg in i museibranschen valde han en kurs i museologi och började genast leta efter en plats där han kunde placera sina åtta veckors praktik. Jon hittade en etnolog – Anita – som arbetade med samtidsdokumentation på ett kulturhistoriskt museum i trakten. Enligt egen utsago tjatade han sedan på henne tills hon sa ”Okej, du kan praktisera här”. Under praktiken fick han sedan tillsammans med Anita utföra flera former av kulturarvsdokumentation innan det var dags att gå tillbaka till universitetet för att slutföra studierna. Detta förde honom i sin tur till frågan ”Helvete, vad skall jag göra nu?” och arbetsförmedlingen.

Ungefär samtidigt som Jon tog sin examen träffade Anita en annan etnolog – Olof – på en nätverksträff för museer. Han frågade om hon kände någon som under några månader kunde hjälpa honom med att sortera och katalogisera delar av en samling museiföremål. Anita berättade om sin praktikant, vilket i sin tur ledde till att Olof skickade det redan omskrivna mailet med rubriken ”Jobb?” och ett innehåll som Jon summerar som ”kan du komma och träffa mig för jag kanske har ett jobb som skulle kunna intressera?”. En knapp vecka efter att han tagit examen hoppade därför en ”otroligt nervös” Jon på sin cykel för att träffa Olof som mer eller mindre omgående sa åt honom: ”Jaja, du har ju redan fått jobbet, det är bara frågan om

du vill ha det!”. Jon tackade utan att tveka ja och arbetade under de följande månaderna med att katalogisera museiföremål.

Efter att han var klar och skulle säga ”tack och adjö” visade det sig att museet var i färd med att omlokalisera ett magasin. För detta behövdes en projektassistent, vilket ledde till ytterligare något års anställning. Nästa uppdrag gällde föremål från andra museer som skulle föras in i magasinerna, vilket Jons tidigare erfarenhet gjorde honom lämplig för. Detta följdes av att projektledaren för en ny utställning sjukskrevs och Jon tillfrågades om han kunde tänka sig att ta över, trots att han saknade tidigare erfarenhet av budget- och personalansvar. Plötsligt skulle han projektleda ”kanske en åttio hantverkare” och förvalta en budget på flera miljoner. När utställningen väl var färdig och arbetet skulle dokumenteras samt arkiveras tyckte kollegan att ”det där får etnologen göra”, så Jon spenderade ytterligare ett år med att sammanställa ”två-tre-fyra hyllmeter med arkivmaterial”. Efter det var ”projektet slut”, men Jon fick via Olof ett tips från en annan etnolog om en projektledartjänst som han sökte, vilket i sin tur ledde till en flerårig anställning. Berättelsen visar på hur etnologi blir verksamt i etableringen av associativa nätverk där meddelarna kan söka sig fram. Delvis kan detta ske genom att lära känna rätt personer, delvis sker det genom att meddelarna genom sin ämnesbakgrund blir associerbara.

Att tjänster tillsätts genom informella kontakter snarare än genom mer formaliserade rekryteringsprocesser är förhållandevis vanligt förekommande. Mellan 60 och 85 procent av svenska tjänstetillsättningar sker genom någon form av nätverksrekrytering (Schoug 2008:64). Det signifikanta här är att ämnesaffiniteten fungerat som en dörröppnare för Jon, särskilt då han själv svävade lite på målet när jag frågade honom om vilken användning han hade av utbildningen i sin katalogiseringstjänst. När den sammanfattande rapporten för projektet skulle skrivas kunde han förvisso lägga ”ett etnologiskt filter eller skimmer över texten”, men i det vardagliga arbetet var det mer en fråga om ”sunt förnuft”.

Jon: Egentligen var det att plocka upp en skiftnyckel, sätta ett nummer på den, fylla i den i en lista, lägga den på en plats. Alltså, det var inte värre än så, för nu låg allting huller om buller på hundra kvadrat. Så egentligen behövde man inga kunskaper, utan det var snarare så att etnologen på museet pratade med en annan etnolog som sa ’Ja men jag känner en etnolog, ta honom, han kommer fixa det där’. Så att det fanns liksom inget sånt här ’Har han läst Malinowskis samlade verk?’.

Likt Maria, vars första uppdrag som museipraktikant gick ut på att sanera mögel, var de arbetsuppgifter Jon mötte inte på något direkt vis relaterade till den träning han fått under utbildningen i etnologi, trots att han fått tjänsten i egenskap av att vara etnolog. I informella rekryteringsprocesser är det inte

ovanligt att större vikt läggs vid att sökande skall komplettera eller passa in i personalgruppen, snarare än att bidra med specifika färdigheter (Schoug 2008:65). Att likhet söks kan därför vara en delförklaring till hur en kedja av händelser som den ovan beskrivna sätts i rörelse. När det kommer till museer tycks dock även platsen i sig spela en roll.

Berättelser som Jons förekommer bland flera meddelare som arbetat mot att ”få in en fot” i museisfären. I en tjänst som receptionist, värd, bibliotekarie eller museichef är det inte säkert att utbildningen på något tydligt sätt kommer till användning i de dagliga göromålen, men den kan som för Jon bli verksam som en form av sammanlänkande affinitet. Platser som Nordiska Museet i Stockholm, Kulturen i Lund, Arbetets Museum i Norrköping, fri-luftsmuseet Jamtli i Östersund, Mångkulturellt centrum i Fittja eller det riksomspännande samarbetsorganisationen Samdok blir till noder i ett nätverk där etnologiska komponenter känns igen och bereder plats. Även om kulturanalysens intåg ledde till ett minskat intresse för museala frågor inom den akademiska etnologin så har äldre tiders bevarandeideal fortsatt att praktiseras inom museisfären (Arnstberg 1997:64). Trots att många meddelare som studerat under 1990- och tidigt 2000-tal under studierna fått höra att etnologins relation till museer främst ligger i det förflutna tycks den historiska kopplingen ändå gjort dem till självklara orienteringspunkter (jfr Ehn & Löfgren 2012:142). Museerna blir därför platser där gamla kurskamrater och andra etnologer kontinuerligt ”ploppar upp”, som Ellinor – verksam inom museisektorn sedan tidigt 1990-tal – uttrycker det. Att forskningssamarbeten i praktiken fortsatt finnas mellan den akademiska etnologin och museer bidrar till att de blir platser med en täthet av etnologiska sammanlänkningar (se exempelvis Gunnemark 2016). Fastän arbetsuppgifterna inte med nödvändighet knyter arbetet till utbildningen, uppför den historiska kopplingen mellan ämnet och museerna en form av *platsaffinitet*. Affiniteten består delvis av sociala band etnologer emellan, men även av tradition och materialitet, då dessa platsers genomkorsas av ämnets hinterland.

Bland meddelarna finns även exempel på att liknande affinitetsband kan aktualiseras i formaliserade rekryteringsprocesser. Att tjänster specifikt riktade till etnologer utlyses är mycket ovanligt enligt meddelarna, men åtminstone fyra av dem har sökt och fått tjänster utifrån platsannonser som explicit efterfrågat personer med en etnologisk utbildning. I dessa fall har i regel någon som varit med och utformat annonsen själv studerat etnologi. Andra etnologer har därför varit mer än symboliska förebilder som med sin närvaro visat på potentiella orienteringar i arbetslivet. Genom att utforma tjänster anpassade för etnologer har de skapat ekonomiska och färdighetsmässiga förutsättningar för meddelarna att söka sig framåt. Detta har även öppnat upp för affinitetsband som löper utanför den traditionella anknytningen mellan ämnet och museisektorn. Bland meddelare som exempel-

vis André och Nadia – vilka båda arbetar med jämställdhet och mångfald inom en offentlig respektive ideell organisation – finns en association till ämnet som främst går genom de frågor de behandlar. Med en kritisk förståelse av hierarkier och stratifiering som uppstår mellan grupper i samhället kan etnologutbildningen bindas till de problem som skall adresseras i det dagliga arbetet. Detta kan förstås som en form av *problemaffinitet*, vilken artikuleras av meddelarna själva, men som även erkänns av arbetsgivare och kollegor. ”Ethnos är det ju, jag tror att folk förstår att det handlar om en grupp människor” förklarar André.

För meddelarna är etnologi en av flera linjer som kan följas i de nätverk som lett dem mellan olika anställningar och tjänster. Som sociala samman slutningar tenderar sådana nätverk att vara ambivalenta, då de alltid är associerade med potential för värdeskapande (Wittel 2001:62). Även den form av etnologiska nätverk som beskrivs ovan måste förstås som strategiska och flexibla, men där Wittel (2001:65) menar att sociala nätverk i arbetslivet sätter individen i centrum till nackdel för delad historia tycks det omvända här vara praxis. Affinitetsbanden mellan ämnet och institutioner som Nordiska museet leder till att meddelarna själva kan bli associerbara. Den tillit som ligger till grund för arbetstransaktioner är givetvis inte skilda från meddelarna som personer – Jon fick under såväl praktik som arbete ge prov på sin egen förmåga – men även ämnestillhörigheten tycks stå som garant för en form av kompetens (jfr Wittel 2001:67f). Detta skiljer ytterligare nätverksrekrytering från mer formaliserade rekryteringsprocesser, där meriter urskiljs och avskiljas från sina tidigare sammanhang i uppförandet av en kompetent arbetssökande. Istället är det genom att redan vara samman tvinnade i etnologiska associationsbanor som såväl arbetsgivare som arbetstagare finner varandra (jfr Callon 1999:185). I kontrast till marknadslogiken kan detta förstås som en nätverkslogik, där kompetens istället uppförs genom tidigare relationer på såväl ett direkt som indirekt vis. Snarare än iscensättandet av erfarenheter som personliga egenskaper är det istället ämnesaffiniteten och det relationella som sätts i första rummet.

I förlängningen kan detta leda till etableringen av ett eget nätverk av professionella och vänskapliga relationer som pekar vidare mot nya möjliga arbetsplatser. Hur arbete leder till arbete på det vis Jon beskriver nyanserar även berättelsen om hur saker och ting ”bara blir”. Strategiska investeringar under studietiden samt fallenhet och förmåga att utföra arbetsuppgifter samspelade i hans fall med tillfälligheter för att skapa ett obrutet flöde av arbetstillfällen. Sett genom nätverkslogiken framstår de skeenden som leder till arbete som mindre linjära än inom marknads distinkt avgränsade transaktioner. Där marknads linje är rät, vecklar nätverket ut sig över tid och leder genom krökar och prång. Inom båda logikerna är handling och aktivitet avgörande för framåtrörelse, men på marknaden är handlingen

klart placerad i nuet. Trots att kontrollen över hur saker utvecklar sig är begränsad inom marknadslogiken – det är till syvende och sist arbetsgivaren som avgör om den sökande får en tjänst eller ej – är möjligheten att agera och fatta beslut för handen. I nätverket är agensen förskjuten i tid, då handlingar och beslut i det förflutna kan få konsekvenser som är svåra att förutse. Likt alla fall av serendipitet är de uppdykande tillfälligheterna beroende av hur meddelarna orienterat och investerat sig, men nätverket placerar den upplevda agensen i någon annans händer (jfr Mol 2008b:53f).

Mol (2002:108f) menar att precis som olika sorters vägar kan bära varierade former av trafik utan att vara varandras motsatser, så kan skilda logiker löpa parallellt utan att kontroverser uppstår. I stor utsträckning är så fallet även här, då nätverk leder till marknadsliknande transaktioner och vise versa. Friktion uppstår dock mellan den föreställt linjära vägen in i arbetslivet och de mer krokiga och godtyckliga stigarna som i praktiken leder framåt. Att normerande föreställningar kring hur arbetslivet skall navigeras genom aktiva val och på egna meriter inte kan uppnås kan ge upphov till vidare känslor av desorientering (Ahmed 2006a:15). Den serendipitet som präglar nätverkslogiken gör det ytterligare svårt att upprätta nya linjer, då det som skapar framåtrörelse finns i det förflutna. I utvecklandet och sammanvinnandet av de associativa banor som lett till arbete spelar dock etnologiska affiniteter en mer aktiv roll, än i distinkt avgränsade transaktioner.

Gör det själv

För merparten av meddelarna har vägarna till arbete löpt genom informella nätverk eller via formaliserade ansökningsprocesser. Mindre vanligt är att likt Stephan starta ett eget företag. Efter att han tagit examen arbetade han under flera år i kortare forskningsprojekt och vid museum, tills han genom kontakter fick en kommunal tjänst inriktad mot att skapa förutsättningar för medborgarinflytande. Att initiera och leda olika typer av dialogprocesser med kommunens innevånare beskriver Stephan som ”fantastiskt roligt”, inte minst då det var ett uppdrag där han kunde omsätta sin träning i kvalitativa och etnografiska metoder i det vardagliga arbetet. Ryktet om Stephans sätt att arbeta spred sig till andra kommuner och han fick förfrågningar om att hålla föreläsningar och kurser. ”Så det började jag göra lite och så sa min chef att ’Om du skall vara borta såhär mycket så får vi börja ta betalt!’ och där började jag tänka ’Jag kan göra det här själv!’” återberättar Stephan. Sagt och gjort, så startade han en egen firma.

Eftersom det redan fanns många som efterfrågade hans expertis blev övergången enkel. Det fanns initialt ingen brist på kunder och när han arbetat ett tag började tidigare uppdragsgivare rekommendera honom, vilket i sin

tur ledde till nya uppdrag. ”Jag har aldrig ringt ett enda säljsamtal faktiskt” konstaterar han och fortsätter ”jag tror inte jag skulle vara så bra på det. Jag är nog egentligen ingen superentreprenör, men jag har haft tur på det sättet att kunderna har kommit till mig”. Istället för att gå till kommunkontoret började Stephan en mer kringresande tillvaro, med hela landet som arbetsplats. Att komma i kontakt med stora och små kommuner, på landsbygden och i städer, där det är ”olika avstånd mellan politiker och kommuninnevånare” är något som gör arbetet spännande menar han. Samtidigt betonar han att det inte är en särskilt glamorös tillvaro med att lakoniskt konstatera att han ”har sett många stadshotell”. Stephan hade egentligen aldrig tänkt sig arbeta någon annanstans än inom offentlig sektor. Han ”råkade” bli entreprenör: ”Jag började fundera på ’Vad är mitt drömjobb just nu?’ så bara ’Men den tjänsten finns ju inte!’, så då får jag anställa mig själv!”.

Ytterligare tre av meddelarna försörjer sig på eller har försörjt sig genom att driva ett eget företag, där de på ett liknande vis marknadsför sina etnologiska färdigheter. För Stephan var det en möjlighet att renodla sina arbetsuppgifter och i större utsträckning än tidigare arbeta med det ”roliga”. Lars arbetade redan som varumärkeskonsult när han beslutade sig för att läsa etnologi, med det explicita syftet att bättre förstå mänskliga och kulturella processer. Fanny startade enskild firma då hennes anställning som etnograf vid ett konsultföretag tog slut. Hon ville utveckla och försörja sig på sina etnografiska färdigheter och den enda möjligheten att göra det som hon såg, var att börja arbeta i egen regi. Kristin, som är den enda av meddelarna som driver ett företag med medarbetare och anställda, ger en något mer elaborerad förklaring till varför hon vid millennieskiftet började tala med en vän om att lämna sin tjänst inom en biståndsorganisation för att starta ett konsultföretag.

Kristin: IT-bubblan var som störst. Alla pratade om att man skulle ladda varumärken, det skulle finnas nytta med produkterna och det var ju det jag gjorde när jag hade jobbat som antropolog. Man knäckte kulturkoder och tittade på vad är det för nytta som människor behöver. Hur skapar vi ett mer värde av nånting? Hur förstår vi den kultur en produkt ingår i? Men dom marknadsundersökningar som gjordes, dom kunde inte leverera dom här vita fläckarna på kartan. Det kommer man inte åt om man gör en enkät eller när man gör fokusgrupper utan då måste man [...] jobba med etnografi. Så då såg man att här finns en jättemarknad för oss. Lika gärna som man ger dom här slutsatserna i ett biståndssammanhang så kan vi ge dom här slutsatserna till vårt eget samhälle.

Sedan dess har hon arbetat för företag, kommuner och andra organisationer med målet att utveckla tjänster och produkter genom att ”knäcka kulturkoder”. Situationerna som ledde dessa meddelare till att starta eget

skiljer sig åt, men samtliga betonar viljan att arbeta med kvalitativa och etnografiska metoder. Det begränsade utrymmet för att göra detta i befintliga organisationer ledde dem till att ta ut ny riktning (jfr Martinsson 2016:198f). Det som länkar Stephan och de andras arbete samman med utbildningen kan i kontrast till plats- och problemaffinitet förstås som en *praktikaffinitet*, då det främst är genom tillämpningen av metoder och perspektiv som associationen till ämnet upprättas. I arbetet utför de den typ av etnografiska och kvalitativa undersökningar som de tränats till under studietiden.

För att detta skall bli möjligt krävs dock omfattande arbete för att få uppdrag, då alla inte varit lika lyckosamma som Stephan när det kommer till att bli kontaktad av presumtiva kunder. Precis som andra arbetsmarknader är beroende av formella eller informella öppningar i en organisation så måste någon form av efterfrågan finnas för att kunder skall anlita meddelarna. Ett sätt att hitta kunder är genom offentliga upphandlingar, där expertis i olika undersökningsformer efterfrågas. Detta innebär ofta att meddelarnas etnografiska eller kvalitativa färdigheter sätts i konkurrens med företag som erbjuder kvantitativa undersökningsformer. Kristin berättar att det kan vara ett problem då upphandlare – exempelvis kommuner – inte alltid har särskilt goda kunskaper kring olika undersökningsformers kunskapsbidrag. ”Alltså, om vi offererar nånting som är etnografiskt när dom andra offererar telefonintervjuer så är det ju självklart att vårt är för dyrt i förhållande” förklarar hon. Samtidigt finns det organisationer som har ”koll på läget” och som inte i första hand går efter pris utan ”kvalitet”. Då detta är mer undantag än regel går mycket tid åt till att befinna sig i ”anbudsträsk”, där Kristin med kollegor får lägga anbud på långt fler uppdrag än vad de får in.

Fanny tycker att det ofta efterlyses en ”kvalitativ aspekt” i många upphandlingar, men i praktiken är det som efterfrågas i regel till mer formaliserade undersökningsformer – så som fokusgruppintervjuer. I anbud blir det därför viktigt att försöka omformulera problemställningen och visa på att mer öppna, etnografiska undersökningsformer bättre kan svara mot upphandlarens behov. Det gäller samtidigt att vara kompromissvillig förklarar hon. Enligt hennes erfarenhet är etnografi ett förhållandevis okänt begrepp som kan leda associationer i många olika riktningar. Därför finns det anledning att med en ny kund demonstrera en mer generell förtrogenhet med kvalitativa metoder. Lars berättar om en tidigare kollega som hade en ”sturskare inställning” än han själv och som helt sonika vägrade ta sig an uppdrag där han inte fick arbeta utifrån sina egna villkor. Lars tycker kompromisslösheten har ett värde och att kunden inte alltid har rätt. Om de haft det hade de sannolikt inte behövt hans hjälp. Det är dock ett ideal som är svårt för honom att följa i praktiken, då försörjningen kommer i första hand. ”Hade man en jättetrygg finansiell situation så skulle nog den vägen vara skön att ta. Jag hamnar nog lite oftare i kompromisser” konstaterar han. I perioder

där det går långt mellan uppdrag är det svårt att tacka nej, speciellt om det innebär att inte bli tillfrågad igen.

Vare sig kundkontakter skapas genom upphandling, säljsamtal eller nätverksmöten ställer det än större krav på meddelarna att uppföra sig själva som ett tydligt alternativ (jfr Mäkinen 2016:79). Att förklara sig själv och de egna färdigheterna är på ett annat vis än för den som söker en given tjänst en kontinuerlig del av arbetets vardag, vilket såväl Lars som Fannys tankar om vikten av att hitta en ”standardpresentation” visar på. Ämnesanknytning tycks dock spela en mer framträdande roll här, då det är genom de ”annorlunda” kunskapsanspråk etnografiska metoder erbjuder som meddelarna kan kontrastera sig mot konkurrenter.

Etnografi har blivit ett mer vedertaget sätt att utföra marknadsundersökningar, inte minst som en metod för att identifiera ännu oartikulerade behov (Mariampolski 2001:165; Tidd & Bessant 2009:252). Arbetssättet är kanske inte lika etablerat i Sverige som i exempelvis USA, men det förekommer att meddelarna blir kontaktade av presumtiva kunder som specifikt efterfrågar etnografi (se Ehn & Löfgren 2009:32; Sunderland & Denny 2007:13ff). Det etnografiska kan i sig ha ett tilltal, ett löfte om att bidra med något oväntat och överraskande, även om det inte alltid är helt klart vilken form detta tar sig eller hur det skall användas (Ehn & Löfgren 2009; Sylow 2008). Fanny menar att de kunder som kontaktar henne kan delas in i två kategorier. Dels rör det sig om företag som är ”våldigt mycket i framkant och vill prova nåt nytt [...] det skall testas bara för att [de] inte gjort det förut”. Dels rör det sig om kunder hon benämner som ”desperata”, vilka ”gjort allt utom just det här och nu kan det vara värt att prova vad som helst, bära eller brista liksom”. Båda kundtyperna är bra anser hon då de är öppna för nya infall och alternativa tolkningar. De som ligger i framkant kan kosta på sig att arbeta med nya metoder utan att det hotar att skada den existerande verksamhet. Krisande kunderna kan ibland vara mer skeptiska upplever hon, då de har liten anledning att tro att Fannys arbetssätt skulle lösa deras bekymmer, när inget annat gjort det. Att analysera kulturella mönster och förväntningar inom organisationen blir därför avgörande för att hennes retorik och resultat bättre skall kunna passas in i verksamheten.

I stor utsträckning uppger de andra företagen att de likt Stephan främst får uppdrag genom redan upparbetade kontakter. Nöjda kunder kommer ofta igen och då vet de vad de kan förvänta sig. När det finns ett upparbetat förtroende blir det också lättare att utforma undersökningar efter eget huvud, menar såväl Kristin som Fanny. Att etablera och upprätthålla förtroliga relationer genom det personliga nätverket är därmed också en förutsättning för att uppföra affinitet med ämnet. Betalande kunder är givetvis en förutsättning för att de metoder meddelarna tränats i skall kunna omsättas i praktiken, men i ett första möte med en kund kan det även vara nödvändigt att

i viss utsträckning inordna sig i dennes kunskapslogiker. Där förtroende redan är etablerat finns mer utrymme att själv diktera formerna för undersökningar och därmed större möjlighet att aktualisera den egna träningen. Att försörja sig som frilansande konsult ställer därför inte bara stora krav på vad som levereras, utan även på meddelarnas förmåga att hantera förväntningar, sociala relationer samt att etablera tillit. Hantverksmässig skicklighet är inte i sig nog, utan arbetet villkorar även de sätt som meddelarna kan uppföra sig själva på, i termer av lyhördhet, flexibilitet och pålitlighet (jfr Mol 2008b:18; Sennett 2006:126; Wittel 2001:67f). Att på så vis förkroppsliga hela den professionella verksamheten kan ge upphov till dubbla känslor.

Lars, Stephan och Fanny uttrycker alla att de ser på sina företag som ett medel för försörjning snarare än som ett mål i sig – en hållning vilken inte är ovanlig bland frilansande humanister (Ekström & Sörlin 2012:36). Under tiden som undersökningen pågått har de tre sökt – och i vissa fall fått – anställning i andra organisationer. Lars menar att han egentligen är ointresserad av att tjäna pengar. Det är främst ett nödvändigt ont och ”ett aber” för honom som egen företagare, då han måste kompromissa mellan att arbeta på det sätt han vill och kundernas önskemål. För Fanny var den egna firman ”en tillfällig lösning” för att kunna fortsätta arbeta med de metoder och frågor hon var intresserad av tills dess att hon fick en annan tjänst som tillät detsamma. Fanny är också den av egenföretagarna som uttrycker störst missnöje kring att vara verksam ”i en egen liten låda”, då hon upplevde sig som sammanhangslös och utan tryggheten av någon som ”backar upp”. Under arbetet med denna avhandling fick hon anställning i ett större företag. Hon kan tänka sig att återigen bli frilansande konsult i framtiden. Först vill hon etablera sig bättre i arbetslivet och upparbeta starkare kundkontakter, så att det inte behöver vara en ”ångestgrej”. Stephan, som ”råkat bli entreprenör”, anser att han inte är en särskilt bra företagare då det lätt händer att han lägger ner mer tid på uppdrag än vad han får betalt för. Budget och tid är ständigt närvarande betingelser, men uppdragen kan alltid göras lite bättre och han tycker det är svårt att bara göra ”good enough”. Han ”vill mer”, vilket lätt hamnar i konflikt med ett mer ekonomistiskt tänkande som han förknippar med att vara en bra företagare.

Samtidigt som rollen som frilansande konsult inte är befriad från ambivalenta känslor, betonar samtliga meddelare friheten i att vara sin egen som en av de främsta tillgångarna. Att finansiera sin egen lön genom kortare uppdrag skiljer sig vid första anblick inte så mycket från att söka projektpengar för att finansiera en museitjänst menar Fanny, som tidigare arbetat på museum. I jämförelse tycker hon att rollen som egen företagare gett henne större möjlighet att sätta sin egen agenda och påverka sin situation. Även om kundunderlaget kan variera uppstår en starkare upplevelse av riktning i arbetet genom meddelarnas kontinuerliga uppförande av sig

själva. De kan även dra en tydlig linje mellan sin utbildning och sitt arbete i form av praktikaffiniteten, där de förkroppsligar såväl etnologiska färdigheter som professionell expertis. Den primära utmaningen ligger istället främst i att hantera de vaga föreställningar som andra har om den egna förmågan genom att fortlöpande arbeta med självpresentation och nätverksrelationer. Dessa meddelares situation präglas därmed av såväl marknads- som nätverkslogiken. De är i hög utsträckning skilda från ämnets associativa nätverk och begrepp som etnologi eller etnografi har åtminstone initialt en begränsad förklaringskraft för vilken typ av värde de kan bidra med. Genom upprättandet av egna professionella nätverk kan ämnet dock beredas större plats, inte minst då meddelarna påvisar dess fördelar och förmåga att fånga sådant som inte låter sig utforskas med andra kunskapande praktiker.

Prekärt läge

För merparten av meddelarna har det första steget in i arbetslivet inte varit av det slag som låtit ämnesaffiniteter upprättas. Många är de vilka likt André – som fortsatte att köra truck på ett lager – fått behålla eller skaffa sig okvalificerade tjänster för att klara försörjningen. Lagerarbetare, fritidsledare, butiks- eller vårdbiträde är några exempel på de arbeten meddelarna haft i väntan på något annat – vilket är vanligt bland nyligen utexaminerade humaniorastudenter (Schoug 2008:63). Som regel har dock denna typ av arbetslivserfarenhet satts inom parentes i mina samtal med meddelarna. Detta kan givetvis härledas till mitt intresse för utbildningens inflytande i yrkeslivet, men jag hävdar att det även kan spåras till den av André uttryckta oron över att inte få arbeta med det han utbildat sig till. Ahmed (2006b:559f) menar att investeringar är förpliktigande i den mening att de inte bara görs med en förhoppning om framtida utdelning, utan att avkastning också förväntas. Att knyta affinitetsband mellan studier och arbete är därmed ett sätt att rätta ut den egna linjen och skapa konsekvens, där det förflutna får betydelse för samtiden och stickspår sorteras bort.

I talet om arbete och om att ”hitta ett jobb” finns implicit en föreställning om fast anställning och fyrtio timmars arbetsvecka, trots att villkoren för lönearbete i praktiken sällan ser ut på det viset (Andersson 2003:10). Exemplet på meddelare som gått direkt från studierna till en tillsvidareanställning i en tjänst de associerar med sin utbildning är ytterst få och förekommer med något undantag endast bland de disputerade. Upprepat talas det istället om praktikplatser, vikariat och projektanställningar. Även om dessa sedan lett vidare till mer varaktiga anställningar försvinner något i berättelser om hur tillfälligheter följt efter varandra på ett lyckosamt vis. Att i efterhand konstatera att situationen ”löste sig” kan inte tas som bevis för att det var en själv-

klarhet där och då, vilket lätt gör att den osäkerhet som medföljer kortare anställningar utan garanti om avancemang förblir oartikulerad.

Merparten av meddelarna har med tiden uppnått stabila positioner i arbetslivet, men olika former av praktikplatser har för många varit ett första steg på yrkesbanan. Med detta följer att arbetsgivare inte betalat lön eller förbundit sig att efter praktikens slut erbjuda någon form av anställning (jfr Standing 2011:16). Tidsbegränsade tjänster som vikariat och projektanställningar erbjuder en något tryggare ingång in i arbetslivet, men också dessa anställningsformer tar förr eller senare slut. Även berättelser som Marias eller Jons – där saker nästan tycks fallit på plats av sig själva – omfattar perioder med osäkra anställningsformer som kan räknas i år. I längre eller kortare perioder efter examen har de därför befunnit sig i en arbetssituation som kan beskrivas som *prekär*, vilket enligt arbetsrättsforskarna Judy Fudge och Rosemary Owens (2006:11) innefattar osäkerhet kring fortsatt anställning, begränsat rättsligt och fackligt skydd samt låg inkomst. Begreppet kan inbegripa en rad olika anställningsformer – så som deltidsanställningar, tidsbegränsade anställningar och egenföretagande – vars gemensamma nämnare är att de skiljer sig från den traditionella bilden av tillsvidareanställning och fyrtio timmars arbetsvecka, snarare än att sinsemellan dela egenskaper.

Den normerande retorik som fortfarande omger arbete framställer arbetstagaren som heltidsanställd och med en arbetsgivare vilken övervakar och kontrollerar arbetet, men även erbjuder anställningstrygghet och sociala förmåner. Denna förståelse stammar ur efterkrigstidens industriella ekonomi – vilken sedan 1900-talets slut varit en krympande sektor i länder som Sverige. Istället har tjänstesektorn och en kunskapsbaserad ekonomi brett ut sig (Arvidsson 2001:90f; Fägerborg 1996:266fff; Ohlsson 2008:14f). Fudge och Owens (2006:10f) betonar att detta inte lett till en total omvandling från ”gamla” till ”nya” anställningsformer, men efterfrågan på flexibel arbetskraft har ökat och därmed förekomsten av prekärt arbete. Denna form av flexibilitet tillåter i teorin arbetsgivare anpassa arbetskraften efter uppdykande behov, men innebär som regel en ökad otrygghet för arbetsökande – inte minst i ekonomiska termer (Fahlgren, Mulinari & Sjöstedt Landén 2016:18; Fredman 2006:177; Gleerup, Nielsen, Olsén & Warring 2018:10f; Standing 2011:36f; jfr Willim 2002:73).

Enligt Fudge (2006) kan även den form av frilansande egenföretagande som exempelvis Stephan och Lars bedriver förstås som en form av prekärt arbete, då de har begränsad kontroll över inflödet av uppdrag och därmed en osäker inkomstsituation (se även Gleerup m.fl. 2018:19; Hörnqvist 2016:20). Meddelarnas val att starta företag har i de flesta fall grundat sig i viljan att arbeta med vissa metoder eller frågor. Därför skiljer sig deras situation från en traditionell föreställning om entreprenörskap, vilken i högre grad innefattar

kontroll över produktionsmedel, ackumulerande av ekonomiskt kapital och expansiva ambitioner (jfr Fudge 2006:203f). Att anställa sig själv innebär fullt ansvar för pension samt sociala avgifter och kan även innebära svårigheter med att exempelvis få banklån till en bostad om det inte finns en partner med stabil inkomst med i bilden. Med Kristin som ett möjligt undantag – då hon har medarbetare – är företagen helt och hållet avhängig meddelarna som personer. Stephan, som när vi träffas planerar att gå på föräldraledighet, menar att verksamheten avstannar totalt i det ögonblick han slutar jobba. ”Jag kommer ju inte att ha någon verksamhet som bara väntar på mig efter en föräldraledighet. Om allt står still i ett halvår eller ett år så är det ju inte bara att säga såhär ’Ja, men nu skall jag börja jobba igen!’. Så det får vi se hur jag skall lösa” säger han och tillägger med tillförsikt ”det löser sig”.

Ekonomen Guy Standing (2011) har argumenterat för att den ökade förekomsten av prekärt arbete lett till uppkomsten av ett ”prekariat” – en klass i vardande – då allt fler arbetstagare lever under osäkra anställningsformer utan att kunna motse förbättrade villkor. Begreppet är en syntes av prekär och proletariat, men i kontrast till en mer traditionell definition av arbetarklassen saknar ”prekariatet” på grund av sina tillfälliga och fragmenterade arbetsvillkor förutsättningar för att upprätta en tydlig yrkesidentitet (Standing 2011:8f). I vilken utsträckning det ”prekariat” Standing beskriver faktiskt kan betraktas som en enhetlig samhällsklass har ifrågasatts, då kategorin omfattar heterogena grupper med intressen splittrade av linjer som utbildningsnivå och etnicitet, vilket gör gemensam organisering problematisk (se Alfonsson 2018:21f; Furåker 2014:73; Odgaard 2018:68ff). Frånsett detta tycks inte heller meddelarna platsa inom begreppsdefinitionen, då prekära arbetsförhållanden för samtliga följts av tryggare förutsättningar. Inte heller den misstro mot offentliga institutioner som Standing (2011:8) menar utmärker ”prekariatet” präglar meddelarnas berättelser – snarare är det som kommer till uttryck det motsatta.

Detta innebär dock inte att klassbegreppet i vidare bemärkelse är irrelevant för beskrivningen av meddelarnas situation på arbetsmarknaden. I dess mest grundläggande bemärkelse fixerar klass grupperingar med delade ekonomiska förutsättningar, vilka kan antas reagera på likartade vis inför ekonomisk förändring. Formerandet klassmässiga kollektiv är därmed nära sammanlänkat med samhällets ekonomiska värdeproduktion och de sociala intressegrupperingar som dessa ger upphov till (Albert & Hahnel 1979:245). Sett till meddelarnas uppväxtvillkor står det klart att de kommer från varierande klassförhållanden med skilda ekonomiska och utbildningsmässiga förutsättningar. Vilka kollektiv en person kan sägas ingå i är dock alltid beroende av hur egenskaper och erfarenheter accentueras (jfr Mol 2008b:65; Wright 2005:192). Om istället villkoren vid inträdet i arbetslivet fixeras så får meddelarnas erfarenheter istället sägas vara snarlika. Den grundkomponent

de för med sig till arbetets marknader i termer av utbildning och färdigheter är i stort sett densamma, vilket gör att den enskildes erfarenheter och villkor delas av fler.

I sig är detta inte nog för att slå fast en entydig klasstillhörighet för samtliga meddelare, men de delade erfarenheterna kan förstås som klassmässiga i den utsträckning de ger upphov till liknande sätt att orientera sig (jfr Hörnqvist 2016:30ff; Mörck 1992:54). Resonemanget kommer utvecklas vidare i avhandlingens nionde kapitel, men jag vill här betona hur den delade utbildningsbakgrunden bidrar till formandet av delade erfarenheter även utanför studiernas ramverk. Meddelarnas position på arbetsmarknaden framstår med rätta som optimistisk – då de i regel rört sig från otrygga till stabilare ställningar i yrkeslivet. Samtidigt präglas den av av oro inför möjligheten till säker försörjning och potentialen för att upprätta affinitet mellan utbildning och arbete. Den höga utbildningsnivå meddelarna besitter står inte som garant för en trygg position i arbetslivet utan tycks snarare ge upphov till ambivalenta känslotillstånd (jfr Gleerup m.fl. 2018:9).

Dessa tendenser är antagligen inte unika för meddelargruppen, men de får sägas vara specifika och typiska (jfr Kaijser 1997:88). Då Schoug (2008:85f) visat att personer med en renodlad examen inom humaniora i lägre grad är anställda på heltid samt att tiden innan de etablerat sig i arbetslivet är något längre än för genomsnittet, får det antas att utbildningsbakgrunden bidrar till uppkomsten av prekära positioner. Vilken typ av arbetsplatser meddelarna orienterat sig mot spelar sannolikt också in. En meddelare som varit verksam inom museibranschen sedan tidigt 1990-tal påstår exempelvis att det vid de flesta museer varit mer regel än undantag att anställda inledningsvis ”hankat sig fram på tillfälliga anställningar” och ”hängt sig fast” innan de till sist varit ”inne”. Tillfälliga eller projektbaserade anställningar är knappast en nyhet inom kulturfären, men dessa förhållanden förbättras sannolikt inte av att liknande tendenser sprids inom övriga arbetsmarknader (Gleerup m.fl. 2018:21).

Förhoppningen om att till slut ”komma in” gör det möjligt att ändå ta ut riktning i den prekära och fragmenterade arbetstillvaron. Hanna förklarar att hon tog en tjänst som museivärd – ”jag tyckte det var kul men det var ju inte det jag ville jobba med [...] det var ju inte det jag hade pluggat till” – som hon tog tjänstledigt ifrån då det dök upp vikariat eller projekt på museets andra avdelningar. Hon arbetade under dessa förhållanden i flera år och när jag frågar henne om det inte varit en frustrerande upplevelse är hennes svar klucket. Å ena sidan menar hon att ”den generella situationen” varit frustrerande – ”att inte liksom ’Nu har jag det här och nu är det här mitt nio-till-fem-jobb’ och liksom kunna få en långsiktigt i det”. Å andra sidan betonar hon möjligheten att få en bred och varierad arbetslivserfarenhet, samt en god insikt i branschen hon kämpat för att ta sig in i. ”Det är liksom få

personer som får den möjligheten att förkovra sig” förklarar Hanna. Ambivalensen står mellan otryggheten i kortsiktiga anställningar och privilegiet i att få arbete med det hon själv valt, på en arbetsplats med få öppningar.

Vera ger prov på en liknande balansgång då hon resonerar kring om etnologutbildningen borde innehålla obligatorisk praktik. Att praktisera vid olika museum under och efter studietiden var något som lärde henne mycket om vad det innebar att arbeta som etnolog. Att skaffa sig erfarenhet är viktigare än att få betalt resonerar hon, eftersom det i förlängningen kan leda till betalt arbete. ”Rent humanistiska jobb” uppskattas inte så mycket, vilket hon tycker är synd. Men, det är också något hon förlikat sig med. När jag frågade henne varför hon tror att det är så, blev hennes svar: ”Jag vet inte. Är det att man som humanist är så glad att få göra nånting som man brinner för, så att man gör vad som helst för ganska lite pengar kanske? Kanske är det det”.

I frågan om rörlighet i arbetslivet och upplevelse av potentiella alternativa arbetsplatser är det svårt att skära fram tydliga grupperingar bland meddelarna, då det är en fråga som relaterar till flera faktorer – exempelvis trivsel på arbetsplatsen, familjeförhållanden och position inom organisationen. Om någon generalisering tillåter sig göras är det att de meddelare som arbetar inom musei- eller arkivsektorn i lägre grad ger uttryck för tankar om att söka sig till en ny arbetsplats, än de som exempelvis är verksamma som tjänstemän eller konsulter. Det innebär inte att de i praktiken saknar rörlighet, men att de främst tycks söka nya tjänster då tidsbegränsade förordnanden tar slut, som när ”projektet var slut” för Jon. Den låga rörligheten på dessa arbetsplatser kan förstås som ett tecken på att de är särskilt attraktiva, men det är även möjligt att de verksamma inom dessa områden likt meddelarna ser få alternativa vägar framför sig (Furåker 2006:67). Det upplevda privilegiet att vara en av få utvalda som har möjlighet att arbeta vid museum – vilket Hanna ger uttryck för ovan – spelar sannolikt in i detta; väl ”inne” blir det viktigt att måna om sin plats.

Åtskillnaden mellan museiarbetande meddelare och andra skall inte överdrivas på denna punkt, men visar att de yrkesbanor meddelarna rört sig utmed påverkar vilka framtider som ses som möjliga. Bland meddelarna finns ett antal som valt att säga upp sig från en fast museitjänst för att söka sig till andra arbetsplatser, men då detta skett har de i samtliga fall befunnit sig i en ledande position på sina respektive arbetsplatser. Som metafor blir det nästan övertydligt; den som befinner sig högt upp i arbetsplatsens hierarki kan se längre och därmed skönja fler potentiella vägar. Därför blir det också av betydelse att inte betrakta meddelarna som en grupp med alltigenom likvärdiga privilegier. Även om utbildningsbakgrunden delas är museichefen och den vikarierande guidens villkor på arbetsplatsen eller -marknaden inte desamma.

De förhållanden som beskrivs här och i kapitlet som helhet omfattar långt fler än personer med en etnologisk utbildning. Som Schoug (2008) visat är det mönster är återkommande bland humanister i en vidare bemärkelse. Genom Fudge och Owens (2006:3) kan än längre sammanlänknings göras, då de menar att ökningen av prekärt arbete är direkt relaterat till frågor som globalisering, avindustrialisering i västvärlden samt rörelsen mot en tjänste- och kunskapsbaserad ekonomi. Utbildningsbakgrunden står inte ensam att skylla för den friktion meddelarna upplevt i sökandet efter ett stabilt arbetsliv. Men, med den typ av arbete som meddelarna utifrån sina förutsättningar sett som möjligt och önskvärt följer åtminstone periodvis en prekär arbetssituation. För den enskilde kan prekära perioder vid inträdet i yrkeslivet medföra att det tar än längre tid att utveckla den självkänedom och förtrogenhet med de egna färdigheterna som gör det lättare att ta ut riktning på arbetsmarknaden (jfr Glerup m.fl. 2018:13; Standing 2011:78). Detta kan även få kollektiva konsekvenser för meddelarna, såväl som för andra som konkurrerar om liknande tjänster. Obetald praktik kan potentiellt ge viktiga erfarenheter och kontakter, men det är en arbetsform där arbetsgivaren erbjuder lite i termer av trygghet. I gengäld får denne gratis om än oerfaren arbetskraft, vilket kan inverka menligt på löner och möjlighet till faktiskt anställning inom en organisation (Standing 2011:75f). Att dessa linjer upprepat följs gör dem till en självklar och normaliserad komponent i uppförandet av en yrkesbana inom de branscher meddelarna orienterar sig mot (jfr Ahmed 2006b:555).

Den uttryckta frustration detta medför till trots, talar meddelarna om det som något de helt enkelt fått räkna med i övergångsfasen från student-till yrkesliv. Oavsett om det rör sig om en museitjänst eller att frilansa uttrycks tankar om att det är ett privilegium att få arbeta med frågor som låter sig associeras till utbildningen och därför är ett mått av otrygghet acceptabelt. Retoriken som ger uttryck för humanister och etnologers mörka utsikter i yrkeslivet kan därmed i någon mån sägas vara internaliserade hos meddelarna, då anpassning snarare än motstånd är det mest framstående förhållningssättet (jfr Pripp 2001:22ff). Med strävan efter att upprätta affinitet och skapa en upplevelse av konsekvens eller kontroll över hur den egna linjen vecklar ut sig följer ett slags sårbar position på arbetsmarknaden (jfr Glerup m.fl. 2018:27).

Arbetsmarknadens logiker

I kapitlets inledning gav Lisa uttryck för att etnologiutbildningens bredd borde göra den till en tillgång inom många verksamheter. Sett till de olika slags organisationer där meddelarna är anställda tycks hon ha rätt i sitt ut-

talande, vilket kommer att utforskas närmare i de nästföljande kapitlen. Här har jag dock främst uppehållit mig vid de friktionsytor som uppstått då meddelarna försökt orientera sig på arbetsmarknaden. Den första av dessa källor till motstånd kan förstås som en dubbel osäkerhet, vilken delvis stammar ur att utbildningen på samma gång upplevs som bred och smal. Detta har försvårat möjligheten att föreställa sig punkter att orientera sig mot, vilket lett till att de egna färdigheterna upplevs som vaga. Omvänt så har vagheten kring den egna förmågan gjort det svårt att föreställa sig platser där denna skulle kunna konkretiseras. Att förklarande begrepp – så som kultur eller vardagsliv – i sig är mångtydiga gör det även svårt att skapa konkretisering i samtal med andra. Ofta blir istället vägen framåt först synligt i efterhand – efter att saker och ting ”bara blivit”.

Nästa källa till friktion är den som finns mellan det jag här kallat marknads- och nätverkslogiker. Marknadslogiken ordnar tillvaron som ett linjärt förlopp. För att potential skall kunna bedömas och en transaktion skall kunna komma till stånd måste person och erfarenhet objektifieras för att låta sig överblickas. Etnologiska komponenter blir då i regel otydliga och marginaliserade, eftersom utbildningsbakgrund och ämnestillhörighet är sekundärt i relation till färdigheter som kan paketeras med ett generellt tilltal. Kompetens blir i sin tur en fråga om anpassning utifrån mer eller mindre vagt formulerade förväntningar. Inom ramarna för nätverkslogiken blir istället utbildningsbakgrunden och den personliga biografien tydligare aktörer i vägen till arbete. Kompetens blir i högre grad en fråga om igenkänning, där ämnet kan stå som tecken för förmåga, även när kopplingen till faktiska arbetsuppgifter är diffus. Det är genom att ha investerat sig i dessa kollektiv som meddelarna hamnat i sammanhang som lett till anställning. Vägen kan te sig slumpmässig – som om saker ”bara blir” – men tillåter ändå spårandet av kontinuitet då nätverket betraktas på avstånd.

Åtskillnaden är inte värderande eller ömsesidigt uteslutande, men i kontrasten logikerna emellan synliggörs den friktion som uppstår mellan föreställda, förväntade och faktiska skeenden. I generella drag tycks nätverkslogiken ligga mer i linje med hur det gått till då meddelarna trätt in i yrkeslivet, medan marknadslogiken i högre grad speglar sinnebilden av hur arbetsmarknader bör navigeras. Den senares linjära förlopp gör den enkel att överblicka och placerar beslutsfattande och agens hos den arbetsökande. Inom den förra stakas orienteringslinjer ut institutionellt och socialt. Där etnologer redan sökt sig fram blir det lättare för efterföljande att vandra, vilket kan verka begränsande för den egna upplevelsen av handlingskraft samt för upprättandet av nya spår. Även om långt fler meddelare passerat genom nätverket låter det sig svårligen upprättas som en alternativ, rät linje i förhållande till den normativa marknadslogiken, då den kort och gott uppför sig allt för slumpmässigt och krokigt (jfr Göransson 2012:97). Att

göra val och fatta beslut är enligt Mol (2008b:73) en grundkomponent i uppförandet av subjektivitet i det senmoderna, västerländska samhället. Detta gör att situationer där möjligheten att välja inte är tydlig och för handen kan bli desorienterade eller destabiliserande. Att förlika sig nätverkslogikens serendipitet kan därför upplevas som friktionsfyllt, då den tydliggör hur kringskurna den enskildes möjligheter att välja kan vara.

De tendenser jag påvisat genom kapitlet kan även skönjas bland andra alumner med liknande utbildningsbakgrund (se Ekström & Sörlin 2012:65f; Gleerup m.fl. 2018; Lökken 2007:12; Schoug 2008:63f). Bland de genusvetare som intervjuats av Lundberg och Werner (2013:60f) är antalet arbetsökande få, men likt meddelarna tycker många att utbildningen gett lite i termer av en tydlig ”yrkesprofil”. De som har en anställning associerad till utbildningen upplever vägen dit som slumpmässig eller slingrig, med perioder av tillfälligt eller ideellt arbete. Detta ställer i sin tur höga krav på den enskilde att etablera personliga kontakter och nätverk för att upprätta starkare orienteringslinjer.

Den tredje friktionsytan är den genomgående förekomsten av prekära arbetsförhållanden. Inte heller detta är unikt för meddelargruppen eller för humanioraalumner i stort, utan kan betraktas som en växande tendens i Sverige såväl som i andra industrialiserade länder (Fudge & Owens 2006:10f). Som regel härleds detta till det senmoderna skiftet mot en kunskapsbaserad ekonomi och har beskrivits som ett utslag av nyliberal logik, där den enskildes valfrihet och ansvar inför den egna situationen accentueras (Sjöstedt Landén 2016:33). Osäkerheten på arbetsmarknaden tenderar dock att avspegla stratifieringar och hierarkier som återfinns i andra samhällliga relationer (jfr Furåker 2005:7). Otrygga anställningsförhållanden tenderar också att drabba kvinnor i högre utsträckning än män (Fredman 2006:199; Fudge & Owens 2006:12; Petersson McIntyre 2016:267; Sjöstedt Landén 2016:32). Tydligt åtskilda erfarenheter mellan könen är svåra att på denna punkt skönja inom meddelargruppen, men de är – likt gruppen humaniorastudenter i bred bemärkelse – övervägande kvinnor (jfr Ekström & Sörlin 2012:33). Även om förekomsten av prekärt arbete därför inte entydigt låter sig härledas till meddelarnas utbildningsbakgrund är det en specifik och delad erfarenhet. Med det meddelarna sett som möjligt eller eftersträvänsvärt har prekära arbetsförhållanden följt, inte minst inom museisfären där osäkra anställningsformer enligt meddelarnas utsagor länge varit något att räkna med.

Prekära arbetsförhållanden tenderar att individualisera yrkeslivet, då dess risker placeras hos arbetstagaren, snarare än -givaren. Detta kan i sin tur urholka möjligheten till kollektiv organisering (Fredman 2006:187f; Gleerup m.fl. 2018:13). När meddelarna berättar om sina upplevelser av prekära ingångar till arbetet är det som präglar deras berättande inte främst

indignation utan acceptans. Etnologen Magdalena Petersson McIntyre (2016:26) menar att människors tendens att acceptera snarare än motsätta sig ogynnsamma arbetsvillkor stammar ur den självklarhet med vilken vi förväntas delta i arbetslivet (se även Andersson 2003:10; Paulsen 2010; Standing 2011:45). Friktionen som upplevs i mötet med arbetsmarknader härleds av meddelarna till beslutet att investera sig i etnologi. Det prekära och vaga är något de får räkna med på den stig de slagit in på och den enda instans som uttalat hålls ansvarig är utbildningen, som eventuellt kunnat förbereda dem bättre inför vad som komma skulle. Den självklara associationen mellan svårigheterna att navigera arbetsmarknader och valet av studier placerar dock meddelarna i en position av handlingskraft. Det är i de egna besluten och inte arbetslivets godtycklighet som friktionen kan spåras. Att ytterligare betrakta det som ett privilegium att få arbeta med frågor relaterade till den egna utbildningen – osäkra anställningsformer till trots – kan förstås som ett sätt att tillskansa sig själv kontroll över situationen (jfr Petersson McIntyre 2016:265).

Att det finns få arbetstillfällen där etnologer explicit eftersöks är inte synonymt med att det inte finns etnologiska jobb, vilket meddelarnas berättelser tydliggör. Genom kapitlet har jag föreslagit tre former av affinitet som på olika vis knyter meddelarnas utbildning till deras arbete. Platsaffiniteten håller samman genom ämnets historiska koppling till kulturinstitutioner, praktikaffiniteten associerar arbetet till ämnet metodologiskt medan problemaffiniteten står att finna i empiriska frågor och teoretiska perspektiv. I följande kapitel kommer dessa tre former för affinitet att beskrivas vidare i relation till det arbete meddelarna utför.

7. AFFINITETER I ARBETE

Analytiker. Researcher. Arkivarie. Chefsarkivarie. Verksamhetsledare. Strateg. Konsult. Kanslichef. Koordinator. Kommunikatör. Informatör. Projektsekreterare. Projektledare. Utvecklingsledare. Handläggare. Utredare. Pedagog. Intendent. Etnograf. Antalet yrkestitlar som omfattas av denna studie är nästan lika stort som antalet meddelare. Titlarna är det första som möter den som undrar vad meddelarna ”pysslar med”. De dyker upp på webbsidor, visitkort, dörrskyltar och anställningsavtal. För merparten av meddelarna är det också yrkestiteln som används när de presenterar sig själva i professionella sammanhang. Till skillnad från titeln etnolog, som i regel leder till fler frågor än vad det den besvarar, är exempelvis ”projektledare” ett begrepp vars innebörd ses som självklar. För frågan om vad meddelarna faktiskt gör i arbetet kräver dock även ovan nämnda titlar ytterligare förklaring. Vad innebär det att leda ett projekt? Vilka är en arkivaries arbetsuppgifter? Var konsulterar en konsult?

Om en svepande kategorisering låter sig göras kan meddelarna sammantaget sägas ägna sig åt det som kallats förstäelseyrken, kunskapsarbete eller immateriellt arbete (Ekström & Sörlin 2012:45; Pettersson 2007:141; Wittel 2001:65). Med detta menas att det som produceras genom arbetet främst tar sig form som tjänster, information eller kommunikativa insatser. Kategorin är inte oproblematiserad, då utpekandet av vissa former av arbete som kunskapsarbete skyler det faktum att alla yrken är beroende av kunskap, kompetens och förtrogenhet (Albert & Hahnel 1979:259; se Fägerborg 1996; Ohlsson 2008; Silvé 2004). Meddelarnas arbete kan inte sägas vara immateriellt i absolut mening, då kunskap alltid villkoras av materiella komponenter, vilket jag avser visa i detta kapitel (jfr Latour 1999b; Mol 2002). Kategoriseringen pekar dock ut meddelarna som en del av ett skifte i det senmoderna, västerländska arbetslivet, där allt färre arbetar med den direkta produktionen av fysiska varor (Fudge & Owens 2006:10f; Mäkinen 2016:72; Wiklund 2012:235). De värden som meddelarnas arbete skapar är i de flesta fall av det slag som inte kan räknas eller med handen beröras. Frågan som skall adresseras här blir därmed vilka dessa värden är och hur de uppförs.

Kapitlet kommer att behandla de mål och praktiker som döljer sig bakom meddelarnas yrkestitlar samt hur kunskapsuppföranden i det vardagliga arbetet gör etnologiska affiniteter kännbara. Inledningsvis kommer jag uppehålla mig vid de övergripande syftena för meddelarnas yrken och

arbetsplatser. Detta följs av en närmare presentation av tre fall som på olika vis artikulerar uppförandet av kunskap och andra värden genom arbetet. Kapitlet avslutas med en diskussion kring hur materialiseringen av kunskap och etnologisk kompetens kan förstås.

Produktionsled

För den som söker etnologins kärna eller essens kan förklaringen ”etnologi är vad etnologer gör” tyckas otillfredsställande och vag (jfr Gerholm 1993:11). Med den performativa förståelse som förespråkas av Mol (2002) tycks dock definitionen fullt rimlig, men följs då av ytterligare frågor; vad är det som görs? Och hur görs det? Innan hur:et berörs i mer utförlig detalj kommer jag uppehålla mig vid vad:et – det vill säga det som skall göras eller uppföras genom meddelarnas arbete. Näst yrkestiteln härleds ofta svaret på frågan om vad meddelarna gör i sitt arbete till de övergripande syftena för de organisationer de ingår i. Arbetets syftesförklaringar kan förstås som en idealiserad artikulation av de krafter som driver och binder samman en organisations disparata delar (Czarniawska 1998:10). Till skillnad från de många och ibland oreflekterade praktiker som utgör det vardagliga arbetet är syftet något som förhållandevis enkelt låter sig kläs i ord.

Med titlarna museichef och projektledare framhåller Maria och Hanna museernas roll som kunskapsförmedlande och demokratifrämjande institutioner. Museet är en plats där kunskap blir något ”folk får ta del av” menar Hanna. Maria betonar på ett liknande vis vikten av att museer arbetar för och tillsammans med ”omvärlden”. Museerna skall tjäna samhället genom att samla, vårda och återberätta på ett sätt som gör historia och kultur tillgängligt för alla. Konsulter som Stephan och Lars beskriver i sin tur syftet med sina verksamheter som att förbättra kontakten mellan exempelvis företag eller kommuner och deras kunder respektive innevånare. Stephan – som i huvudsak arbetar med medborgarinflytande – menar att målet med de projekt han genomför är att få de som arbetar inom offentlig förvaltning att höra röster som annars inte kommer till tals i samhällsplanerande processer. Han menar att hans roll är att agera ”kommunens goda minne”, så att politiker och tjänstemän inte rör sig allt för mycket i det abstrakta och generella, utan påminns om vardagslivets komplexitet. Lars – som istället främst erbjuder sina tjänster till företag som vill utveckla sitt varumärke eller sina produkter – uttrycker sitt syfte som att ”minska avståndet mellan en organisation och dess omvärld”. Att hjälpa ett företag förstå användares perspektiv möjliggör nya tankebanor och praktiker, menar han. Uppförandet av länkar mellan beslutande eller producerande instanser och de medborgare som berörs av dem är ett återkommande syfte för såväl frilansande som anställda

konsulter. Som ambition minner detta om syftesförklaringarna som gavs av de museiverksamma meddelarna. Konsulternas uppföranden skall i den bästa av världar också främja kunskap och demokrati, men då i kundens organisation snarare än på ett samhälleligt plan.

Tjänstemän inom offentlig förvaltning, som Nina och André, tenderar att inte uppehålla sig lika mycket vid syftet för organisationen som helhet – sannolikt för att arbetsplatserna är väldigt stora och för att deras funktion kan antas vara allmänt känd. Nina framhåller vikten av informations-spridning för att forskningsinstitutionen där hon är verksam skall förbli samhällsrelevant, men talar i första hand om sin egen roll vilken innefattar såväl marknadsföring som intern kommunikation. Andrés arbete är inriktat mot att hantera frågor rörande mångfald, jämställdhet och likabehandling såväl inom organisationen som i dess kontakt med allmänheten. Det övergripande syftet för båda är att få samhälleliga institutioner att fungera som planerat och deras egna funktioner är i hög grad administrativa, koordinerande och delegerande – att fungera som ”en spindel i nätet”, som André uttrycker det.

Utan att förutsätta att relationen mellan vardagens arbetspraktiker och högre syften är vare sig linjär, kausal eller rationell, kan det meddelarna uppför förstås i termer som ”kunskap”, ”demokrati”, ”minskat avstånd” eller ”en spindel i nätet”. Då syftena är övergripande för hela verksamheten är detta inget meddelarna uppför i isolation, utan som komponenter i det nätverk som arbetsplatsen utgör (jfr Mol 2002:25). Hur det egna arbetets praktiker relaterar till det övergripande syftet är därför inte heller något som kan tas för givet.

Vilka meddelarnas funktioner är varierar givetvis beroende på arbetsplats, men är även avhängigt vilken typ av tjänst de innehar. Tidigare berättade Maria om hur hon rört sig mellan en rad olika tjänster inom museet där hon arbetade. I det hon kallar ”produktionsledet” utgjordes en stor del av hennes tjänst av att handgripligen arbeta med att samla in och förmedla kunskap genom utställningar. Som museichef är syftet det samma, men de vardagliga arbetsuppgifterna andra. När jag frågade om vad hon gör på sitt jobb blev hennes svar ett skämtsamt ”Sitta i möten!”. Som chef är hon ytterst ansvarig för verksamheten, därför kretsar det dagliga arbetet i stor utsträckning kring kommunikation med de politiska instanser som tilldelar museet sitt uppdrag samt att delegera uppgifter till de avdelningschefer som är ansvariga för den operativa verksamheten. Enligt henne själv upplevde hon affiniteten med etnologi som mer närvarande i sin tidigare roll, då hon hade större användning av de praktiska färdigheter hon övats i under studietiden när hon arbetade med insamling och förmedling.

Hur ämnesaffiniteten aktualiseras i meddelarnas arbete skiljer sig därför även mellan liknande arbetsplatser. I föregående kapitel artikulerade jag tre

former av affinitet genom vilka meddelarna associerade utbildningen till sitt arbete; platsaffinitet är en sammanlänkning som sker via ämnets historiska koppling till institutioner som museer och arkiv; praktikaffinitet associerar utbildningen till arbetet genom tillämpningen av exempelvis etnografiska metoder; problemaffinitet binder i sin tur samman perspektiv och empiriska frågor som rör exempelvis kulturell tillhörighet och samhällelig stratifiering. Marias exempel visar att flera associativa sammanlänkningar kan inrymmas i en och samma tjänst, då hon i "produktionsledet" betraktade sig som såväl praktiskt som platsmässigt i linje med sin utbildning. I sin roll som chef är det dock främst platsaffiniteten hon betonar, då hennes dagliga arbete i liten utsträckning grundar sig i etnologiskt associerade praktiker.

Syftesförklaringarna kan förstås som det arbetet skall uppföra, men frågan om hur detta sker är fortfarande obesvarad. För att ge en förtätad förståelse av relationen mellan mål och praktik kommer jag i det följande beskriva tre fall. Dessa har delvis valts ut för att de artikulera de tre formerna av affinitet. Vart och ett av fallen står dock inte entydigt som representant för en typ av affinitet, då flera olika associativa banor kan aktualiseras i ett och samma exempel. De kan i viss utsträckning betraktas som idealfall, då de fixerar ett givet uppförande där affinitet och syfte ligger i linje med varandra och samspekar för att framgångsrikt nå ett utsatt mål.

I berättelserna ger meddelarna prov på hur de i arbetet är tydligt orienterade, har kontroll och kan omsätta sina färdigheter i praktiken (jfr Svensson 2011:69). En positiv känsla av riktadhet kan antas värdesättas högre än de mer undflyende eller ambivalenta känslor som arbetet ger upphov till (jfr Ehn & Löfgren 2007:102; Flatley 2008:12). Fallbeskrivningarna skyler därmed också något av det arbete som villkorar dem. Uppgifter som projektrapportering, säljsamtal, möten eller mailkorrespondens är alla tidkrävande och nödvändiga komponenter i mer övergripande uppföranden, men de saknar något av det folkloristen Amy Shuman (2005) kallar "tellability"; de lånar sig kort sagt inte särskilt väl till att spinna en berättelse kring. Många delar av det dagliga arbetet är så underförstått, oreflekterat eller helt enkelt trivialt att det är svårt att sätta ord på (jfr Nehls 2003:68; Pripp 2001:164f). Vad detta innebär för den etnologiska affiniteten i arbete kommer att diskuteras vidare i nästföljande kapitel. Viktigt att ta i beaktande i läsningen av fallen är dock att det som enklast låter sig återberättas inte med nödvändighet är det som är mest talande för hur meddelarna spenderar sina arbetsdagar.

Att uppföra inflytande

Efter att ha arbetat på kommunkontor startade Stephan ett eget företag för att i högre utsträckning kunna arbeta med frågor rörande medborgarinflytande. Övergången till en tillvaro som frilansare gav honom större frihet att utforma undersökningar efter eget huvud och befriade honom från många av den tidigare tjänstens administrativa uppgifter. I egen regi kunde han istället satsa på de delar av arbetet som han tyckte var mest lustfyllda. ”Jag vill jobba med det här, jag vill fortsätta att bli bättre på det här och jag vill göra det i sammanhang där man vill satsa på det, så då startade jag eget och sen har jag haft jobb för fullt sen dess” förklarar han. Stor del av arbetet går ut på att hålla kurser och föreläsningar om vad organisationer som vill arbeta med medborgarinflytande bör tänka på: ”Då är det mycket frågan om hur det påverkar demokratin, vilka människor deltar, hur kan vi göra inkluderande processer, så att dom här dialogerna – som dom kallas – inte bara blir ett forum där redan starka röster hörs ännu mer”.

Stephan ägnar sig dock inte enbart åt utbildning, utan genomför även själv deltagandeprocesser. Grundidén med att föra dialogprocesser är att ge medborgare en möjlighet att påverka sin närmiljö på ett mer direkt vis än genom politiska val. Konkret kan det röra sig om hur bibliotek utformar sin service eller hur en park i en stadsdel skall se ut. Med eftertryck påpekar Stephan att det är viktigt att de röster som ”inte hörs hela tiden” lyfts. På frågan om hur detta går till elaborerar han.

Stephan: Det kan man göra på väldigt många olika sätt. När man jobbar med medborgardialog så kan det vara stormöten när man bjuder in människor och sen får dom sitta i smågrupper med olika frågor kring hur den här parken skall kunna se ut eller så. Jag brukar ofta föredra att jobba mycket mer uppsökande. Jag går till fritidsgården och gör en workshop med ungdomar där, sen går jag till öppna förskolan och sätter mig med småbarnsföräldrarna och pratar om hur den här parken skulle kunna se ut och sådär, så jag jobbar mycket med små grupper. Man gör workshops. Ibland är det mer en fokusgrupp i form av en semi-strukturerad gruppintervju och ibland är det mer workshops där man sitter och ritat och har kartor och sådär. Det kan se väldigt olika ut. Jag har blivit en ganska bra processledare när det gäller att hålla i samtal med människor och jobba fram nånting i en grupp, att få till en kreativ process där så många som möjligt skall vara så delaktiga som möjligt. Det jag hela tiden strävar efter är väl att försöka jämna ut dom här skillnaderna som också kan finnas i ett och samma rum – där vissa personer tenderar att dominera ett samtal och andra blir tysta – och att jobba med olika metoder för att komma runt det.

Genom att exempelvis använda kartor för att märka ut otrygga platser kan Stephan låta emotionella värden anta materiell form. Med post-it-lappar

eller blädderblock kan tankar och idéer samlas in, vilket gör dem synliga och jämförbara för deltagarna. När han arbetat med barn har han även experimenterat med att be dem rita teckningar av hur de vill att platser skall ta form eller låta dem skriva berättelser om sina bostadsområden. Att använda könsseparatistiska grupper är ett annat av hans handgrepp för att undersöka och påvisa hur olika miljöer kan upplevas ur ett genusperspektiv. Sammantaget låter detta processen anta materiell form, där känslor, drömmar och förhoppningar blir mer påtagliga och kan ligga till grund för Stephans sammanställning och rapportering. Utförandet av själva medborgarsamtalen artikuleras som en rättfram och lustfylld del av arbetet. Kommunikationen med beställarna kan dock utgöra ett mer krävande moment, då de ofta kan vara oklara med varför de kontaktar honom samt vad de faktiskt vill uppnå. Detta innebär delvis att han måste ”hålla dom i handen” och få dem att känna sig trygga, men också att ställa kritiska frågor till dem.

Elias: Kan du säga nånting om hur den här processen ser ut, från ax till limpa så att säga? Alltså, vad är det faktiskt du gör?

Stephan: Jag börjar med att fråga mina uppdragsgivare varför dom vill göra det. Hjälpa dom tydliggöra vad som är syftet och definiera vad det finns för påverkansutrymme. Om jag märker att påverkansutrymmet är väldigt litet så brukar jag avråda, för att tyvärr – det är därför jag är lite trött på det här också – man gör mycket för syns skull och jag vill inte hålla på med det. [...] Varför gör ni det här? Vad vill ni med det? Vad är påverkansutrymmet? Okej, vad går att påverka? Vad går inte att påverka? Skall vi ha ett tydligt genusperspektiv i det här eller? Har ni några särskilt prioriterade målgrupper? Vi vet att dom här målgrupperna oftast är lite svårare att nå, så vi kanske skall göra särskilda insatser mot dom. Det är väldigt mycket att ställa frågor i början och då försöka landa i en planering där man bestämmer ’Okej såhär många insatser skall vi göra. Workshops, hur skall vi kommunicera kring det?’. Man plockar in en kommunikatör och man gör en kommunikationsplan. Där måste jag ofta vara med och bevaka för när det kommer in kommunikatörer så förvandlas det oftast till en kampanj där man skall få ut ett budskap mer än att man skall fråga, så där behöver jag liksom vara med och vägleda lite och bevaka lite. Det brukar ibland ta den vägen att ’Ah, det här blir ett bra sätt för oss att förankra vårt projekt!’ – Nej, nej, nej, nej, nej! En dialog kan aldrig handla om att förankra nånting, nu måste vi backa! Förankring kan i bästa fall bli en oförudd biffekt.

För att göra medborgarnas vardagsfarenheter hanterbara för beställaren räcker det med andra ord inte bara att utföra en väl utformad och öppen dialogprocess. En framgångsrik dialog är lika beroende av att beställaren

förbereds och får insikt om vad det egentligen är denne kan lära sig mer om. Att om och om igen ställa frågor för att bidra till förtydligande, men även för att kritiskt utmana kategorisering, blir därför en central del av Stephans arbete. Ett exempel på när processen måste backas och diskussionen nyanseras är då beställaren ber honom göra "lite workshops med invandrar-kvinnor". För att processen skall kunna bli inkluderande måste på förhand skapade kategorier utmanas, annars riskerar den att inte leda till något som beställaren inte redan visste. Att ställa både kritiska, informationsinsamlade och lyhörda frågor är något Stephan menar ligger i linje med utbildningen i etnologi. Sättet att arbeta beskriver han som "ganska etnografiskt", då det baserar sig på att vara på plats och lyssna på människors behov för att förstå hur de gör platsen till sin. Att i varje del av processen hålla sig frågande och öppen såväl som att framhålla det mänskliga perspektivet leder enligt Stephan till en framgångsrik dialog. Där kan både medborgare samt beställare känna sig trygga och hörda, men inte utan att behöva konfronteras med komplicerade eller kritiska frågor.

Att uppföra likabehandling

En av de saker som fick André att under studietiden investera sig i etnologi var den kultursyn som genomsyrade ämnet. Att han vuxit upp i en mångkulturell miljö för att sedan i unga år flytta till Sverige gjorde att han redan bar med sig många funderingar kring etnicitet, tillhörighet och mänskliga rättigheter när han började studera. "Allt jag var med om som etnologistuderande kändes som att det passar mig perfekt" förklarar han och säger att även om han inte studerat etnologi hade han antagligen blivit "en liten etnolog". För André var det självklart att hans studier i etnologi och intresset för kulturella frågor skulle vara styrande i valet av arbete. Han konstaterar att antalet tjänster riktade till en etnolog på arbetsförmedlingens platsbank i princip var obefintligt, men han är ändå en av de få meddelare som hittat, ansökt om och fått en anställning där etnologisk utbildningsbakgrund specifikt efterfrågades. Tjänsten var inom en stor offentlig organisation och inriktad på att arbeta med frågor rörande migration. Avdelningschefen som var ansvarig för utlysningen hade själv läst etnologi och tyckte att utbildningen utgjorde ett gott komplement till den övriga arbetsgruppen, vilken främst bestod av beteendevetare och socionomer. Den första tiden arbetade André "operativt" med migrationsärenden, men han rörde sig sedan vidare i organisationen och arbetade när jag träffade honom som ansvarig för samordning samt kommunikation inom jämställdhet och mångfald. "Jag har blivit lite av en centralbyråkrat. Det är väldigt mycket skrivjobb, jag sitter framför datorn

och gör [...] förslag till beslut, svarar på remisser och offentliga utredningar och godkänner olika planer” förklarar han.

Inom ramarna för sin tjänst ansvarar André för att koordinera och kommunicera frågor som rör mänskliga rättigheter, demokrati, jämställdhet och integration inom en organisation som har flera tusen anställda. Självt ställer han sig kritisk till integration som begrepp, då han anser att det signalerar att människor som kommer till Sverige måste anpassa sig. Istället borde de bemötas utifrån sina egna villkor. Integration kan om något få stå för de praktiska frågor som följer med att komma till ett nytt land – som att lära sig språket eller komplettera utbildning – menar han. Detta kan hans organisation hjälpa människor med, men då är det viktigt att se på kultur som något som skapas tillsammans, ”så att det inte bara blir en kultur som dominerar och en kultur som är den riktiga”. Syftet med hans tjänst är att sprida kunskap kring hur organisationens medarbetare kan förhålla sig till och hantera möten över kulturgränser. I praktiken innebär detta att han ”drar i trådarna” för en rad formella och informella nätverk som inkluderar avdelningar och arbetsgrupper inom hans arbetsplats såväl som kommuner, landsting, intresse- och frivilligorganisationer.

En del i Andrés arbete med att uppföra dessa frågor och värderingar genom hela organisationen har varit att sammanställa en mångfaldspolicy. I sin slutgiltiga form rörde det sig om ett flersidigt häfte i fyrfärgstryck och med glansigt papper. Den inleds med en programförklaring som sätter upp mål vilka alla organisationens avdelningar och medarbetare skall arbeta mot. För att fortsättningsvis kunna tillgodose individens rättigheter i en värld präglad av tilltagande globalisering och migration krävs det att organisationen är medveten om vad det innebär att verka inom ett mångkulturellt samhälle. Genom att följa policyn är tanken att samtliga medarbetare skall kunna ge människor ett bättre bemötande, oavsett bakgrund. I linje med Andrés tankar kring integration betonas det i policyn att begreppet fungerar bäst för att beskriva praktiska insatser, men att det är mindre lämpligt att tillämpa för att förstå möten människor emellan. Det är den enskildes rättighet att bemötas utifrån sina egna villkor. Därför är öppenhet och en förståelse för att kultur är något alla formas av värderingar som bör genomsyra organisationens arbete.

I policyn uttrycks även att integration är ett begrepp som döljer andra grunder för ojämlikhet, så som klass eller kön. Organisationens grundläggande värderingar – demokrati, jämställdhet, möjlighet till försörjning, individens rättigheter – omfattar alla människor i samhället, oberoende av bakgrund, politisk, social eller ekonomiska ställning. Utfästandet av mål och visioner följs av handlingsplaner för olika områden inom organisationens verksamhet, som kommunikation med allmänheten, samverkan med andra organisationer, anti-diskriminering eller fortbildning. Dessa ger en antydan

om hur och när målen skall omsättas i praktiken. Policyn sammanfattas med en fördelning av ansvar för att säkerställa att den efterlevs samt direktiv för hur detta kan utvärderas.

Det drygt tio sidor långa dokumentet sattes samman genom en lång process där André först gick igenom organisationens tidigare handlingsplan för likabehandling, konsulterade andra organisationer som författat liknande dokument samt rådfrågade UNESCO för ”tips och inspiration”. Punkterna i policyn fick ta ytterligare form då André diskuterade dem med representanter för andra arbetsgrupper och organisationer i hans nätverk. Han antecknade, skickade mail och gick på möten för att skapa ett omfattande underlag inför författandet av dokumentet. ”Det var inte så att det bara var mina tankar, absolut intel!” försäkrar André, även om det föll på hans lott att sammanfatta de olika erfarenheterna och åsikterna till ett första utkast av policyn. Förslaget gick sedan på remiss till ledning, politiska instanser och arbetsgrupper, vilka föreslog vissa ändringar innan André färdigställde den version av policyn som gick till tryck. När han bläddrar i dokumentet konstaterar han att det i stort motsvarar hans förståelse av mångkultur, även om vissa ändringar fick göras efter remissrundan.

André: [...] dom här centrala värdena som vi kan samsas kring [...] i det nya samhället. Det handlar inte om att exempelvis jämställdhet är något som dom andra – nysvenskar – skall lära sig, utan när man jobbar med jämställdhet så kan man också ha det här övergripande perspektivet att det är ett mål som angår oss alla. Oavsett var man är född så är det viktigt. Man får det inte i modersmjölken, att man är jämställd bara för att man råkar vara född i ett visst land, i det här fallet Sverige. Eller, att man inte är jämställd bara för att man råkar födas i Irak.

André ställer det mångkulturella mot det nationalistiska och menar att det senare inte går att ha som samlingpunkt i ”ett samhälle där det råder mångfald”. Istället måste värden som demokrati, jämställdhet [...] och att alla individer har rätt att välja sitt liv och sin identitet” stå i centrum. Medan policyn var på remiss kom det dock in krav på att det svenska språket skulle stå med som ett kärnvärde, vilket André ställer sig lite tveksam till. Om det övriga arbetet fungerar så blir språket en del av helheten, så det är lite onödigt att framhålla det för sin egen skull resonerade han.

Att policyn finns på papper samt i organisationens administrativa system är ingen garant för att dess värderingar och handlingsplaner efterlevs. Arbetsplatsen är så stor att samtliga anställda sannolikt inte ens vet om att den existerar. ”Det finns ju väldigt många dokument, väldigt många strategier och planer” konstaterar André och tillägger att det finns en risk att ”det avstannar nånstans på vägen”. Därför lägger han mycket tid på att hålla kontinuerlig kontakt med personerna i sitt nätverk, för att informera

och stämma av om vilka resurser som behövs för att olika avdelningar skall kunna implementera policyn. Med dokumentet finns det dock något att ta på, menar han. Delvis hjälper det i organisationens kommunikation utåt, då den kan visa vad den står för. Den gör även det André och hans kollegor skall arbeta med till något konkret, som går att plocka upp, bläddra i och stämma av emot. De stora värderingarna blir hanterbara och kan fungera vägledande när de i bokstavlig mening går att peka på.

För André binder tjänsten samman studiebakgrunden med frågor som är av personlig och politisk vikt för honom, på ett sätt som ”förenar nytta med nöje”. Även om politisk styrning och omfattningen på organisationen gör att den kultursyn han förknippar med etnologi inte passerar utan att utmanas, har han i policydokumentet liksom i sitt övriga arbete utrymme att motverka en förenklad syn på människor. Att inte närma sig kultur som en fråga om ”svenskar” och ”andra”, utan istället som något vilket skapas tillsammans är den affinitet till etnologi han själv framhäver med störst eftertryck. Han kallar sig därför också med självklarhet etnolog, även om det inte är hans officiella yrkestitel.

Att uppföra det osynliggjorda

Hanna är en av de meddelare som genom flera år av kortare anställningar inom såväl arkiv och samlingar som publik verksamhet ”hängde sig fast” vid ett kulturhistoriskt museum. Redan tidigt under studierna hade hon bestämt sig för att hon skulle arbeta på museum eftersom det var en plats där hon skulle få använda sig av sin etnologiutbildning. När jag mötte henne hade hon sedan något år lett en satsning på att stärka arbetet med socialt utsatta minoriteters representation inom museets verksamhet. Detta var ett område som hon själv arbetat med tidigare, därför blev hon tillfrågad om att delta när en ideell organisation kontaktade museet för att etablera ett gemensamt projekt på temat. Projektet syftade till att inventera och utöka det egna museets samlingar på området, men även att etablera ett strategiskt samarbete med museer i hela landet. Hanna berättar att hon från början var medveten om att perspektivet kunde vara svårt att implementera då ”vissa inte är så mottagliga för förändring” inom museer i generell mening. Hon kände dock att hennes mångåriga erfarenhet av att ha arbetat inom olika typer av museiverksamhet hade gett henne en god bild av de utmaningar projektet stod inför. Den potentiella trögheten och konservatismen inom museiverksamheten härledde hon till den ambivalens som kan existera inför museernas dubbla uppdrag som publikattraktion och folkbildare.

Hanna: [...] vad är det som är viktigt? Vad är museets uppdrag? Alltså varför har vi museer? Det är det existentiella jag tror många... museer brottas med... det dilemma på nåt sätt. Att hårdra det – skall man bara göra publiksuccéer? Lätta publiksuccéer? Eller skall man ta tag i 'svåra ämnen' – inom citations-tecken? Det kanske inte ger så mycket intäkter, men varför har vi då museer? Och vems historia är det vi berättar? Och så vidare och så vidare. Om man tar till exempel social utsatthet så är det ofta ett dåligt samvete. Man vet att man bör göra, men man gör det inte. Då är det ju väldigt jobbigt om nån kommer så här 'Vad har ni gjort som senaste femtio åren? Vilka dokumentationer har ni egentligen? Det står i dom här och dom här dokumenten, ni får pengar från regeringen!' [...] Alltså, det blir ju väldigt jobbigt. Dom hamnar i en försvarsposition och skall man jobba vidare med det så är det ganska svårt liksom.

Elias: Är du den personen då som har kommit och...

Hanna: Ja, på ett sätt. Fast jag har ju haft en lite annan ingång. Men ja, jag tror det hänger samman med att museer betraktas som kunskapsinstitutioner. Folk vänder sig till museerna för att få svar. Om man då börjar ifrågasätta – 'Vad är det för kunskap ni producerar egentligen?' – då blir det jobbigt oavsett om det är universitetet eller om det är ett museum.

Som projektledare hade Hanna ansvar för projektets administrativa ledarskap, med allt vad detta innebär av koordinationsarbete mellan museum och externa samarbetspartners. Hennes främsta uppgift var utöver detta att driva två delprojekt. Det första omfattades av en enkät som hon tillsammans med en medarbetare formgav och skickade ut, för att "få koll på" den medvetenhet som existerade kring social utsatthet på museer runt om i landet. Hon och kollegan valde medvetet att använda sig av öppna svarsalternativ, snarare än att låta de svarande "bedöma från ett till fem". "Kortfattat så kan man säga att många inte har det här perspektivet integrerat" konstaterar hon och tillägger att det ännu inte blivit ett "genomgripande perspektiv, som genus har blivit".

Precis som Hanna misstänkte kom enkäten att röra upp en del känslor, då den gav prov på såväl ömma tår som dåliga samveten. Det kvalitativa sättet att närma sig problematiken menar hon gav större möjlighet att adressera dessa känsliga punkter under projektets gång, eftersom de museianställda som svarade kunde artikulera problemet utifrån sina egna erfarenheter. Om det första delprojektet kan sägas ha fungerat som ett verktyg för att kartlägga potentiella friktionsområden får det andra sägas ha klivit rakt in i ett. Hanna ville, som hon säger, "vända på perspektivet" och göra en digital frågelistinsamling riktad till de utsatta grupper vars liv projektet ämnade synliggöra. I Hannas ögon fanns det liten potential för de som vanligen svarade på

museet frågelistor – främst äldre personer – att artikulera de erfarenheter som påvisats vara frånvarande i de existerande samlingarna. Istället skapade hon med hjälp från ett inhyrt företag en webbportal där vem som helst som definierade sig som tillhörande målgruppen kunde dela sina erfarenheter. Att låta meddelarna själva definiera sin tillhörighet, vad deras berättelser skulle innefatta och hur den skulle förmedlas – som text, fotografier eller teckningar – var för Hanna ett sätt att ”flytta makten från institutionen till individen” och låta ”individen få styra vad som skall sparas, vad som är historia”. Vissa medarbetare opponerade sig mot detta

Hanna: Jag tror man sa såhär 'Du kan ju inte bara släppa lös! Du måste ju styra upp det, det är ju du som är etnologen! Det är du som har den vetenskapliga kompetensen att ställa dom rätta frågorna. Det i sin tur genererar ju kunskap som är vetenskaplig blablablabla', medan jag inte alls ser det så.

Elias: Vad var din tanke bakom det här då? Varför är det viktigt?

Hanna: Varför är det viktigt? Nej, men det är dels min erfarenhet av det material som jag har sett produceras, men också mitt generella engagemang i att titta på maktstrukturer och maktteori. Vad är det för kunskap vi producerar? Till vem producerar vi det? Och när man också ser i arkiven finns det jättemånga bra etnologiska beskrivningar som fyller en viktig funktion, men det kan inte enbart utgöras av ett sånt material och därför måste vi få in en annan typ av material för att få en bredare bild. [...] Det är det som är min poäng. Vad är det för historia vi producerar när vi skapar en bild av Sverige? Eller av vårt samhälle? Eller ja, museer? Man måste liksom börja föra in flera perspektiv i historieskrivningen, det är inte så svart eller vitt. När museer eller universitet har stått för 'sanningen' – inom citationstecken – då blir det ju väldigt normativt. Att börja röra om i det där, det sätter igång saker kan jag säga.

Trots skepticism hos vissa kollegor hade Hanna stöd från såväl museets som projektets ledning och insamlingen kunde utföras som planerat. Genom att ”jobba som galningar” med referensgrupper, utskick genom ideella organisationer och på sociala medier ackumulerade insamlingen över två hundra ”berättelser om livet”, vilka enligt Hanna var allt annat än tragiska. Framgången med den webbaserade insamlingen ledde till att flera museer tog kontakt för att lära sig om metoden och den initiala kritiken tystnade. Istället har museet fortsatt att använda liknande metoder i flera samlingsprojekt. Över lag beskriver Hanna projektet som en framgångshistoria med starkt genomslag, vilket lyfte frågan om representation av socialt utsatta minoriteter även på museer som inledningsvis visat svalt intresse. Detta ledde i sin tur till en fortsättning på projektet där Hanna utformat en utbildning för museipersonal i frågor som rör mångfald och samverkan i hanteringen av samlingar och dokumentation. Hennes förhoppning var att ett mer varaktigt

nätverk skulle kunna etableras, så att problematiken även fortsättningsvis lyfts fram i museers historieskrivning.

Materialiseringar

Om värden så som ”inflytande”, ”demokrati” eller ”kultur” är drivande krafter eller punkter att orientera sig mot i meddelarnas arbeten följer frågan om hur dessa blir till. De existerar inte i en färdig form någonstans ”där ute”, men de uppstår inte heller ur tomma intet (jfr Latour 2005:28f). Värdena görs, komponeras, uppförs – processer vilka kräver arbete, men även komponenter som kan agera byggstenar. I Hannas och Stephans berättelser är det vardagliga en central del i uppförandet, men människors liv låter sig inte i sin helhet transporteras från sina levda rum till museisamlingarna eller kommunkontoren (jfr Latour 1999b). På samma vis som den här texten är villkorad av att meddelarnas liv materialiserats genom intervjuutskrifter och anteckningar är deras uppföranden beroende av olika materialiserande praktiker. Insamlande, inventerande eller intervjuande praktiker kan förstås som processer där kulturella värden, erfarenheter och mellanmännsliga relationer materialiseras och skänks en hanterbar form, vilken låter sig förflyttas över tid och mellan platser (Latour 1999b:26; jfr Klein 1990:63). Stephan, André och Hanna förvandlar alla ”values into value”, som antropologen Karen Lisa Goldschmidt Salamon (2005:48) uttrycker det. Genom arbetet uppförs vardagslivets normer och erfarenheter i en form vilken kan tillskrivas värde.

I Hannas berättelse mobiliserades ambitionen att göra det marginaliserade synligt av sprickan mellan det föreställda, inkluderande musei-idealet och en påtaglig frånvaro i museets ackumulerade material. I två delprojekt materialiserades det osynliggjorda genom att hon skapade kontrasterande konturer, med hjälp av en inventerande undersökning respektive en dokumenterande insamling. Ett steg mot att uppföra det inkluderande idealet möjliggjordes i båda fallen med hjälp av nedtecknade berättelser. Dessa vävdes av Hanna ihop med erfarenheterna från att ha samlat in materialet, till ett underlag för utbildning.

I författandet av ett policydokument band André samman forskning, politiska idéer och erfarenheter av att arbeta med likabehandling. På papper blev detta sammantaget en idealiserad förståelse av hur organisationen borde verka, samt en fingervisning om hur den i praktiken kan göra det. Värderingar blev till värde då detta tillåter organisationen kommunicera sina ambitioner och sin goda vilja både internt och mot det övriga samhället. Det som tidigare var utspritt och efemärt gick i dokumentet att peka på i bokstavlig mening, delas medarbetare emellan och enligt uppställda kriterier utvärderas.

Stephans arbete med att uppföra inflytande omfattade inskriberingen av upplevelser och känslor av stadsrummet genom teckningar och kartor. På så vis kunde han föra med sig stycken ur människors liv för att analysera, kontrastera och komponera samman en rapport; en mer riktad form av materialisering. Rapporten kan sedan färdas till nya platser och uppgå i nya uppföranden – exempelvis utformningen av ett parkområde – där beställaren blivit bättre förberedd på att svara mot kommuninnevänares förväntningar.

Fallen visar även att meddelarna inte är ” nakna ” i sina yrkesutövanden, utan att de former av material som uppförs villkoras av ett flertal komponenter (MacKenzie 2009:4; Mol 2002:25). Penna och anteckningsblock tillåter intryck ta fast form oberoende av eventuella begränsningar i minnet. Kamera och diktafon, videokamera eller – än oftare – en smartmobil med samtliga funktioner och automatisk säkerhetskopiering i molnet, möjliggör de materialiseringar som ligger som grund för den egna analysen. Det som dokumenterats kan sedan färdas vidare, in i rapporter eller museiutställningar och vidare därifrån (jfr Ehn & Löfgren 2009:40). Datorn med tillhörande mjukvara är en plats där digitala materialiteter samlas och skänks nya former i sammanställningen av utställningstexter och rapporter, omsorgsfullt utformade webbsidor eller digitala presentationer i PowerPoint (jfr O’Dell & Willim 2015:96f; Willim 2018:204). Dessa komponenter är i sig inte fullt ut determinerande för de kunskapsobjekt meddelarna uppför. Att utföra etnografi eller uppföra kulturarv och demokrati har bevisligen gjorts historiskt utan vare sig iPhone eller MacBook. Möjligheten att snabbt ta många bilder, skapa stora kvantiteter textliga beskrivningar, använda mjukvara för analys, redigera ljud och video i datorn samt snabbt söka kompletterande information via internet ökar dock utförandets hastighet och omfattning.

I Hannas, Stephans och Andrés berättelser spelar inte bara ting utan även andra människor en avgörande roll. De är beroende av sina egna meddelare eller informanter, uppdragsgivare och kollegor. Att sätta samman en museiutställning kräver medarbetare med olika färdigheter. En utställningsansvarig som delegerar och koordinerar arbetet; en etnolog som utför intervjuer, analyser och textuella sammanställningar; en fotograf som skapar bilder; en utställningstekniker som löser logistiska och designmässiga aspekter; en informatör som ser till att utställningens existens förmedlas till omvärlden. Detta är endast de närmast berörda. I förlängningen tillkommer tilltänkta och reella besökare, övriga chefer och kollegor som är involverade i verksamheten, politiker som fördelar skattemedel som i sin tur kommer från skattebetalarna. Arbetets uppföranden är därför inte något som enkom sker genom meddelarnas vilja och skicklighet. De bakomliggande kedjorna av möjliggörande komponenter tenderar att osynliggöras beskrivningar av

arbetet, även om såväl Hanna, som Stephan och André betonar vikten av att kunna hantera mellanmänskliga relationer i sitt yrkesutövande.

Genom materialiseringar komponeras kulturella kategorier samman och blir synliga, påtagliga och verkliga (jfr Jespersen, Petersen, Ren & Sandberg 2012:6; O'Dell 2009:20ff). Den samling av text, bilder och modeller som meddelarna sammanfogar beskriver och utgör värden som "kultur", "demokrati" eller "vardagsliv". I materialiserad form har de större kapacitet att appellera såväl intellektuellt som emotionellt (Mellander & Fagerström 2013:326; O'Dell & Willim 2015:96). På detta följer dock att den verklighet som kan bli till genom materialiseringar av uppenbara skäl inte delar förutsättningar med det ursprungliga sammanhanget. En museiutställning, en rapport eller ett policydokument inrymmer saker och ting på ett annat sätt än en stadsdel, en arbetsplats eller ett liv. I sin materialiserade form kan dessa dock transporteras in i nya sammanhang (jfr Mol 2002:141; 2008a:32).

Hanna, Stephan och André betonar samtliga vikten av att uppmärksamma komplexitet i förhållanden som annars tas för givna, exempelvis genom att visa på de stratifieringar som inryms i museets inkluderande ideal eller att framhålla kultur som något relationellt snarare än essentiellt. Samtidigt innebär materialiseringar alltid en reduktion av komplexitet då somligt skärs bort för att annat skall kunna framträda med tydlighet (Mol & Law 2002:2f). Hur en reduktion sker beror delvis på de tilltänkta formerna för det material som meddelarna till syvende och sist lämnar ifrån sig. En illustrerad rapport, en utställning spridd i flera rum, en föreläsning med PowerPoint-presentation eller en avhandling på flera hundra sidor villkorar alla komplexitet på olika vis (Ehn & Löfgren 2009:46). Konsulten Kristin – som har flerårig vana av att presentera etnografiska resultat i en lång rad miljöer – har i tidigare kapitel gett prov på en kritisk hållning mot det sätt som komplexitet hanterades på inom etnologiutbildningen. Ofta finns det enligt henne en tendens att göra materialet "förbenat komplext", till den grad att det blir ohanterligt och förpassas till en byrålåda istället för att bli en meningsfull utgångspunkt i förändringsarbete. I komplexa sammanhang är det hennes uppgift att plocka ut de delar som kan omsättas till handling, inte bara att visa på komplexiteten i sig. Stephan ger uttryck för samma tankebanor då han betonar att alla former av rapportering bör komponeras samman av modeller, bilder och textutdrag för att "visualisera kultur", snarare än att enkom utgöras av "trettio sidor text".

Elias: Varför är det bättre än att skriva trettio sidor text?

Stephan: Nej, men det handlar väl om nån skall läsa det jag gör och det är egentligen ingen skillnad på det jag skriver eller om en ekonom skulle skriva nån text. Det är mest en vetskap om att tiden dom personerna som jag vill skall läsa det jag håller på med har – den är ganska liten. [...] Kan man hitta

nåt visuellt stöd för att hjälpa till så är det väldigt bra, så det handlar egentligen om att hitta rätt uttryck för det jag håller på med, för att den kunskapen jag skapar skall vara då användbar som möjligt. Annars så blir det bara en bilaga i nån process [...] jag vill ju förflytta saker. Jag vill förflytta positioner på en viss plats och hjälpa den bli bättre.

Såväl Stephan som Kristin och merparten av meddelarna betonar hanteringen av komplexa relationer och material som en av sina främsta förmågor. Men det är tydligt att reduktionen av komplexitet inte bara är en olycklig bieffekt, utan också en förutsättning för att material skall kunna färdas mot sina avsedda destinationer. En materialisering som i hög grad strävar efter att reproducera en processuell och komplex förståelse av det kulturella riskerar att lämpa sig dåligt som underlag för konkreta handlingsprogram (Pripp & Öhlander 2005:14; jfr Czarniawska & Mouritsen 2009:171). Genom kategoriseringar, punktlistor och visualiseringar kan den annars röriga vardagen uppföras i en form som blir ett hanterbart alternativ bland andra i marknadstransaktioner eller beslutsfattandeprocesser (Dahlén 1997:178; O'Dell 2009:20ff).

Med reduktionen följer en risk för att det levdas processuella karaktär osynliggörs, där det kulturella istället framställs som fasta kategorier, existerande oberoende av mänskligt liv (se Öhlander 2005). Teoretiskt eller empiriskt grundade kategoriseringar kan då komma att hanteras som statistiska sanningar, snarare än som anpassningsbara och analytiska verktyg (Larsson 2010; Mellander & Fagerström 2013; Petersen & Damsholt 2008). Detta aktualiseras ytterligare när materialiseringar reser in i nya sammanhang dit meddelarna inte kan följa med. När materialiseringar släpps iväg är det inte självklart att de vägar de tar kan förutses eller kontrolleras och likt alla komponenter kommer de villkoras på nya vis då de sätts samman i nya kompositioner (jfr Åsberg 2012:13f). Om en materialiserings framgång bedöms utifrån dess förmåga att vara "användbar" och uppgå i nya relationer följs detta även av en förlust av kontroll över hur de används och tolkas.

I följande kapitel kommer jag vidare att diskutera hur meddelarna försökt styra de banor som deras kunskapsmaterialiseringar rört sig längs efter. Viktigt att påpeka är dock att de kritiska perspektiv på reduktionen av komplexitet som presenteras här ovan även är något som förekommer i meddelarnas egna berättande. Å ena sidan måste sakernas tillstånd förenklas då de skall bidra till någon form av värde. Å andra sidan vill de i linje med sin akademiska träning vinnlägga sig om att förenklingar inte sker godtyckligt och utan omsorg. Enligt Mol och Law (2002:4ff) kan rötterna till förståelsen av reduktionism som i sig problematisk spåras till psykoanalys och i förlängningen poststrukturalism – två tanketraditioner som historiskt haft stort inflytande inom humaniora. En på förhand artikulerad kritik mot reduktion bortser dock från hur kunskap är beroende av att ordna och objektivifiera

komplexa förhållanden. Materialiseringars slutgiltiga form säger lite om de former av komplexitet som navigerats under deras sammansättning.

Att närma sig meddelarnas arbete i termer av materialisering accentuerar hur uppförandet av kunskap och värden villkoras av mer än enskilda personers förmågor. Alla former av organisationer är beroende av att jämka samman visioner med system för att ordna tillvaron (Mol & Law 2002:9). Det meddelarna tillför är sätt att ordna som följer vissa logiker och som betonar vissa former av komplexitet på bekostnad av andra. Detta härleder de i stor utsträckning till utbildningen i etnologi och hur denna sammanlänkning ser ut kommer att behandlas vidare i detta och nästföljande kapitel. Materialiseringsprocessen pekar samtidigt på att de färdigheter som förvärvats genom utbildningen inte är essentiella eller entydiga. Även dessa villkoras av sammanhangen de uppgår i samt av hur de riktas (jfr Petersen & Munk 2013:114; O'Dell & Willim 2015:100).

Bevaranden

Det arbete konsulter som Stephan eller tjänstemän som André utför tjänar främst till att fånga värden och mellanmännsliga förhållanden som en del i en förändringsprocess. Materialen de skapar skall inspirera, motivera eller informera beslutsfattare i företag eller myndigheter. På så vis skapas de med avsikten att mer eller mindre omedelbart föras från en plats till en annan. Hannas arbete är också beroende av materialiserade former av kunskap, då hon inventerar museisamlingar och skapar nya arkivmaterial. Vid museer och arkiv är det inte främst ett materials förmåga att transporteras mellan platser som betonas, utan dess resor över tid. Som Hannas berättelse visar är det en rörelse som leder såväl framåt som bakåt, då material skall skänkas lämplig form för att bevaras inför framtiden. Arkivhandlingar eller föremål ska kunna tas fram ur samlingarna för att uppföra förflutenheter. I bevarandets praktiker upprättas affinitet till etnologi dels genom museernas platsliga association, samt dels via de syften och metoder som historiskt varit karaktäristiska för ämnet (jfr Hallberg 2001:72; Svensson 2012:38f).

Etnologen Charlotte Hyltén-Cavallius och arkeologen Fredrik Svanberg (2016:10) artikulerar utifrån ICOMs – International Council of Museums – riktlinjer museernas syfte som att samla, bevara, beforska och kommunicera. Genom museerna skall allmänheten ha tillgång till det gemensamma arvet av kunskap och kultur. Ambitionen att främja människors delaktighet och synlighet i det gemensamma arvet gör museet till en plats som strävar mot uppförandet av demokrati och mänskliga rättigheter (Hyltén-Cavallius & Svanberg 2016:16). Hannas syftesförklaring för museerna var näst intill ordagrant densamma och speglas även av andra meddelare som arbetar

inom museer och arkiv. Hennes berättelse visar att åtagandet att förvalta allmänhetens arv inte är oproblematiskt – vilket kan exemplifieras med situationer där människor och grupper som osynliggörs i samhället placeras utanför det som kan anses vara av allmänt intresse (jfr Hylltén-Cavallius & Svanberg 2016:10f). Att uppföra kulturarv är därför alltid en politiskt laddad process.

Länken mellan syfte och praktik är inte alltid självklar, vilket Beatrice – som tidigare arbetat vid ett kulturhistoriskt museum – ger uttryck för när hon konstaterar att ”man aldrig kan veta vad som är intressant för eftervärlden”. För att exemplifiera frågar hon retoriskt ”hur var det på sjuttioalet? [...] Alla var inte hippies eller bodde i kollektiv... om man har fler dokumentationer att titta på så förstår man ju att det även då fanns variationer, som det gör nu”. För att den framtida bilden av samtiden inte skall bli allt för stereotyp krävs ett inkluderande anslag i bevarandeverksamheten.

Med ett mångfacetterat material kan det förflutna uppföras som något nyanserat snarare än homogent. Dylka materialiseringar lånar sig gärna till att uppföra tradition, lokalhistoria eller kulturarv som i sig betydelsefulla ting, men kan som i Hannas fall även drivas av en tydligare interventionistisk ambition. Beatrice ger uttryck för liknande tankar då hon säger ”att man kommer ifrån ett museum eller en institution och uppmärksammar någons vardag gör ju att man kanske börjar tänka på den på ett annat sätt, att den blir viktig, att ens egen värld blir betraktad som viktig och värd att bevara”. Att ändra former och förväntningar för vilka liv och vad som skall bevaras antas inte bara ha konsekvenser för uppförandet av arv och historia, utan även för de personer vars liv bevaras.

Samtidsdokumentation av det slag som Beatrice utfört är ett återkommande inslag i berättelserna hos alla de meddelare som arbetar eller har arbetat vid museer. Meddelarna har utfört dokumentationer av fabriker som skall stängas, tidiga snabbköp, kommunala tjänstemäns arbetsförhållanden såväl som boendeformer för studenter. Även om allt inte hotats av omedelbart försvinnande drar Beatrice paralleller till den formen av ”panikräddningar” tidigare etnologer och folklorister ägnat sig åt. Ambitionen att med kamera, intervjuer och insamling av föremål göra samtiden beständig i ett magasinerbart material tycks onekligen ge eko av det högre syfte som motiverade etnologin fram till kulturanalysens inträde (jfr Arnstberg 1997:64; Löfgren 1996:44).

Snarare än som insamlandet av existerande arv är dokumentationen – likt materialisering av andra värden – att betrakta som en process där kulturarv uppförs och blir till (Grahn 2006:417; Hylltén-Cavallius & Svanberg 2016:23). Ett museiföremål skapas då det avskiljas från sitt tidigare sammanhang och förs in i samlingarna, där det villkoras på nya vis genom sina nya relationer. Föremålet vittnar därför inte bara om sitt ursprung, utan även om

den som samlat in det, bedömt det som värdefullt och ordnat in det i museets kunskapande logik (Gustavsson 2014:14; Hyltén-Cavallius & Svanberg 2016:81). Ellinor arbetar som chef för ett litet kulturhistoriskt museum med samlingar som främst berör närområdets historia. Till skillnad från museichefen Maria, vars arbete i huvudsak rör museets strategiska och administrativa sidor, ingår det även i Ellinors uppdrag att på ett mer direkt vis arbeta med museets samlingar. Detta sker exempelvis då hon tar emot föremål som människor från orten vill donera till museet. I hennes ögon har dock dessa föremål låg förvärvspotential om de inte kan knytas till en berättelse. Utan en kortare intervju där den som lämnar ifrån sig föremålen får berätta om sitt liv och tingens betydelse blir det bara ”ett dött föremål utan någon historik”. ”Så man får pumpa dom lite när dom kommer” konstaterar Ellinor.

Med anteckningsblock i handen, frågar hon om var föremålen kommer ifrån, när de använts, vad de betytt för ägaren och om det finns några fotografier från var och när de använts. Att komponera samman nedtecknade berättelser med föremål tillåter bevarande, som vid andra tider eller på andra platser kan uppgå i nya uppföranden, utan att Ellinors närvaro är nödvändig. Om vardagslivet riskerar att te sig allt för komplext och därför måste reduceras till mer lättnavigerade kategorier så riskerar det bevarade att istället te sig för enkelt – som något som kan stå för sig själv, snarare än att få sin mening genom sitt sammanhang. En avgörande skillnad mellan det bevarande som sker vid en minnesinstitution och ett mer alldagligt sparande av ting – i lådor och hyllor, på vindar och i källare – är ambitionen att komponera material med många lager av synliga relationer.

Att packa samman nutid eller dåtid för framtid är dock endast ett av bevarandets led. För att det bevarade inte skall förbli avskurna material, utan externa relationer, krävs att det uppgår i nya uppföranden. Museets ringa storlek och begränsade personalstyrka gör att Ellinor inte bara har ansvar för administrativa uppgifter och insamling, utan även sammanställning av utställningar och publika aktiviteter. När Ellinor återger hur hon satt samman en utställning om ”när bilen kom till bygden” visar hon hur relationer upprättas mellan material i och utanför museets samlingar, i syfte att uppföra ett stycke lokalhistoria, såväl som att placera in orten i en större berättelse om modernitetens utbredning.

Ellinor: [...] säg att jag skall skriva om bilar, då finns ju bilarna rent fysiskt. Då kan man ju gå in och kontrollera, det blir ju nätet och biblioteket, vilken typ av bilar är det, alltså rent faktamässigt. När tillverkades dom, vilken teknik har dom och vilket material är dom gjorda av och liknande. Det är ganska enkelt. Sen har vi nånting i arkiven som heter Motorklubben och då går jag ju ner där och kolla vem var medlem i den där klubben, vilka yrkestitlar dom hade, vilka åldrar dom hade, var det män eller kvinnor och jag kan ta fram körreglementen, jag kan ta fram mötesdokument [...] och så kan jag gå ner i

vårt bildarkiv och ta fram fotografier på bilarna. Så man kan säga att om jag nu skall ställa ut nånting så går jag både till föremålen, till biblioteket, till bildarkivet och till pappersarkivet och hittar information. Så brukar jag gå till väga. Om jag nu skall ha någon person, som den här mannen [Ellinor pekar på en låda med föremål på sitt skrivbord vilka hon nyligen tagit emot] – nu lever han så han kan berätta själv – men annars så finns det andra sätt. Då tar jag min kunskap med mig från när jag jobbade på stadsarkivet, om man nu skall släktforska lite, ta reda på när han födde och dödde och var han har bott nånstans och information just om personen [...]

I kompositionen av utställningsföremålet – som i sin tur uppgår i uppförandet av lokalhistorien – översätts därmed en rad olika material till ett heterogent men sammanhängande kunskapsobjekt, bestående av textuella berättelser, ting och bilder. På samma vis som den samtidsdokumentation meddelarna utför idag skall låta vardagsliv färdas över tid blir sammansättningen av intervjuer och arkivkällor ett sätt att materialisera förflutna liv i samtiden. Genom att binda olika narrativa lager till insamlade saker blir de mer än ”döda föremål”.

Berättelserna ovan kan lätt ge intryck av att bevarande praktiker är relativt harmoniska och enkla att ”packa” ner eller upp. Den friktion Hanna konfronterades med då hon ville utmana gränserna för museets samlingar vittnar dock om att de inte ligger tysta och inaktiva mellan den stund då de samlades in och det tillfälle de mobiliseras för att uppföra forskning eller utställningar. Även tingen har ett vardagsliv mellan uppförandena, då de både sätts och sätter i rörelse för olika intressen (jfr Gunnemark 2004:109f). Ambitionen att uppföra värden som demokrati och mänskliga rättigheter genom bevaranden kan lätt framträda som varandes av allmänt intresse, men jämte altruismen ryms även mer personliga känslor och motiv. Det arbete som investerats i samlingar kan som Hanna konstaterade göra dem till känsliga områden där praktiker utanför det konventionella riskerar att släppa lös antagonism eller att blottlägga dåliga samveten (jfr Grahn 2006:254f).

Genom bevarande praktiker synliggörs ytterligare att även om meddelarna kan sägas ägna sig åt kunskapsarbete handlar det i vardagen till stor utsträckning om att komponera samman texter, tankar och ting (jfr Hyltén-Cavallius & Svanberg 2016:20f). Att packa ner och packa upp bevarade material är en process som belyser att hanteringen av komplexa förhållanden inte är enkelriktad, utan omfattar pendlingar mellan det förenklande och det komplicerande. I bevarandet aktualiseras även ämnesaffiniteten flerfaldigt genom det praktiska utövandet och i den historiskt platsliga associationen, samt perspektiven på vilka liv och berättelser som bör bevaras.

Etnologisk kompetens

Engenomgående diskussion i det här kapitlet har varit hur meddelarna genom sitt arbete hanterar olika former av komplexa förhållanden. Komplexitet i bred bemärkelse kan förstås som de tillfällen då saker i världen förhåller sig till varandra på flertydiga vis, när händelser sker i relation till varandra utanför ett linjärt tidsflöde eller när fenomen delar utrymme på sätt som inte låter sig beskrivas geografiskt. Att förstå och ordna komplexa förhållanden är därför något som kan ske på multipla vis och där en form av komplexitet lyfts fram osynliggörs i regel andra (Mol & Law 2002:1ff). De berättelser om materialiseringar vilket detta kapitel grundat sig på rör dock inte komplexitet i bred bemärkelse. Det är istället specifika former av komplexa förhållanden, vilka ger genklang åt de etnologiska komponenter som listades i kapitel tre: kritiskt granskande av underförstådda normer och värderingar (Svensson 2012:8); tillämpningen av kvalitativa metoder för att undersöka människors egna förståelser av vardagslivet (Wiklund 2011:76); en dialogisk förståelse av relationen mellan samtid och förflutet (Gunnemark 2011b:246f); en processuell snarare än essentiell kultursyn (Öhlander 2011:15ff). De komplexiteter som uppförs är av det slag som kan sägas utgöra det upplevda, det kulturella eller det vardagliga. Flera av meddelarna ger uttryck för att de via dessa förhållningssätt vill visa på att människor inte följer abstrakt rationalitet, utan att vardagslivet förstås genom situerade och delade tolkningsmönster.

Efter avslutade studier, i mötet med arbetsmarknader såväl som i mötet med mig har meddelare pekat ut svårigheten med att artikulera vad de egna färdigheterna består i. Inte sällan betonas färdighetens intuitiva aspekt, vilken riktar uppmärksamheten mot särskilda företeelser och tillåter meddelarna skönja vissa mönster. Att beskriva slutresultatet av det egna arbetet – *vad* som gjorts – är många gånger enklare än att beskriva *hur* det gjorts, då görandet är en process formad av intuition, erfarenhet, experimenterande samt inkorporerade teorier och perspektiv (Ehn 2011:54f; Sylow 2008). Förståelsen av den egna förmågan kan ytterligare grumlas av de öppna gränser mellan vardag och forskning som präglar etnologin (Gerholm & Gerholm 1992:125). Var gränsen går mellan professionell färdighet och personlig hållning är svårt att utpeka.

Att se till arbetets materialiserande uppföranden synliggör hur de värden som meddelarnas arbetsplatser strävar mot måste komponeras samman. De färdigheter som krävs för att uppföra dessa värden är därför inte enbart situerade i meddelarnas händer, utan kräver samarbete från andra och annat (MacKenzie 2009:4; Mol 2002:25; Latour 1999b:39). Kartor och nedtecknade berättelser tillåter vardagliga erfarenheter att ta form. Luckor i museisamlingarna får det marginaliserade att bli greppbart. Ett dokument låter ideal och värderingar färdas mellan olika platser i en utspridd organisation. Detta tycks dock förtydliga snarare än förta meddelarnas

färdigheter. Genom materialiseringar kan de även uppföra sina förmågor och sig själva etnologiskt.

Särskilt tydlig blir detta när konsulterna Fanny och Lars resonerar kring vilken roll skapandet av nytt material har i deras respektive yrkesutövande. I företaget där Fanny arbetar är hennes uppgift att utföra etnografiska undersökningar på uppdrag av andra organisationer. Ofta rör det sig om beställare vilka vill veta mer om de konsumenter som nyttjar deras tjänster och produkter. Fannys uppdrag blir då att leverera överraskande insikter om människors sätt att resonera och handla i vardagen. Genom intervjuer, deltagande observation, dagboksskrivande och karteringar materialiserar hon människors hem, arbetsplatser eller konsumtionslandskapen där de rör sig. Leveransen till beställaren sker i regel i form av en eller fler muntliga och skriftliga rapporteringar. Mängden materialiserat vardagsliv som företaget besitter har därmed blivit omfattande. Fanny resonerar därför kring om det i längden är hållbart ur affärssynpunkt att inför varje projekt skapa stora mängder material. I regel kan tidigare studier svara på många av de frågor som beställaren ställer, men det kunden förväntar sig är ett unikt fältarbete. ”Det går inte att säga till kunden; ’Vi tänker smartare än alla andra’ eller ’Vi tänker på ett annat sätt! Betala oss för att vi skall tänka åt er på ett annat sätt!’ [...] det är ju egentligen det vi gör. Det är inte det unika materialet egentligen som är nyckeln” förklarar Fanny. Även om hon tillstår att olika typer av material krävs för att exemplifiera och ge form åt insikter så är det inte i första hand det som företaget levererar till kunden. Lars som arbetar med närbesläktade frågor för ett liknande resonemang och konstaterar att ”den intellektuella förmågan är underskattad”. Det Lars bidrar med när han anlitas är förmågan att tänka kreativt och att ”vrída och vända på saker”, vilket gör honom fundersam kring vilken funktion fältstudierna fyller. Kanske är det mest för honom själv som de är viktiga? ”Det är kanske för att kunna använda den här maskinen” – säger han och pekar på sitt huvud – ”som jag behöver gå ut och titta på hur det ser ut nånstans. För den här maskinen är det jag säljer sen”. Att det krävs mer än att erbjuda förmågan att ”tänka på ett annat sätt” visar att materialiserande processer gör meddelarnas färdigheter greppbara, om än inte enkla att urskilja.

Trots att Lars lokaliserar det som säljs till sitt eget huvud pekar meddelarnas berättelser mot att den analytiska förmågan eller den efemära ”känslan” grundar sig i ordnandet av material. Modeller tecknas. Bildserier sätts samman. Museiföremål katalogiseras. Textstycken kopieras och klistras in i olika digitala dokument. Post-its flyttas runt i fyrfältsdiagram. Komponenter flyttas runt för att skapa rörelse i tankar och resonemang. Det analytiska arbetets hantverksmässiga karaktär är något som utvecklas över tid och som därför kan vara svårt att skänka en tydlig form (Sennett 2006:127). Svårigheten att definiera, beskriva eller förklara den analytiska processen gör att

den kan liknas vid det Latour (1999b:304) kallar en "svart låda". Med detta menas att så länge ett uppförande av kunskap är framgångsrikt så tenderar uppmärksamheten att riktas mot dess slutresultat, snarare än de många komponenter som villkorar det (se även MacKenzie 2009:34). De tre fall som förevisats tidigare i detta kapitel såväl som andra exempel på materialiseringar kan betraktas som framgångsrika i den bemärkelsen att disparata erfarenheter, intryck och ting satts samman till meningsbärande helheter. Det vanskliga i att efterlikna eller att i detalj redogöra för hur dessa sammansättningar gått till – utan att steg för steg rekonstruera undersökningsprocessen – gör den svarta lådans innehåll svårt att urskönja. Samtidigt tjänar resultatet som bevis för att meddelarna "tänker på ett annat sätt". Där den egna förmågan tidigare beskrivits som svår att artikulera framträder den här med större tydlighet.

Att se till arbetets upp- och utföranden tillåter kompetens att artikuleras på ett annat vis än som tillskriven potential. I Stephans, Hannas och Andrés fall kommer det egna yrkesutövandet i linje med arbetets uppställda syfte. Detta ger upphov till en känsla av riktadhet, en positiv orientering i spänningsfältet mellan arbete och den egna förmågan. I berättelserna binds erfarenhet och påhittighet samman i hanteringen av problem för att ge prov på den egna färdigheten. Kompetens blir där istället en fråga om upplevd handlingskraft och känslan av att "jag kan" (jfr Ahmed 2006a:159; Svensson 2011:69). I de tre fallen är det inte bara fråga om ett väl utfört arbete i generell mening. De tre meddelarna betonar att de nått framgång genom att inte bara göra det som förväntats, utan att de ställt siktet högre för att uppleva hantverksmässig stolthet i relation till arbetet (jfr Sennett 2006:103f). För samtliga är ambitionen att röra sig utanför uppsatta ramverk något de härleder till sin etnologiska träning, exempelvis genom att kritiskt ifrågasätta institutionella konventioner; att stå för en relationell snarare än essentiell kultursyn; att erbjuda en kvalitativ förståelse av människors vardagliga känslor och erfarenheter. Upplevelsen av riktning i arbetet kan även härledas ur det förflutna (Ahmed 2006a:50ff). Genom en förlängning av den egna livslinjen från utbildning till arbetsliv kan samtid och förflutenhet bindas samman i arbetets uppföranden. Då etnologiska komponenter mobiliseras i yrkesutövandet skänks mening till tidigare orienteringar och meddelarnas får avkastning på den investering de gjort.

Fallbeskrivningarna visar ytterligare att upprättandet av en stark riktning inte är en självklarhet. Samtidigt som upplevelsen av att kunna och att ha kontroll stärks av att hinder passerats, pekar de ut hur meddelarna utmanats av konservativ kunskapssyn, vaga förväntningar eller svårigheten att förmedla kunskap mellan olika platser inom en och samma organisation. Det som är en källa till upplevd kompetens kan därför även ge upphov till osäkerhet, ambivalens och en erinran om vardagslivets små, svårtydda för-

luster (jfr Flatley 2008:47). De fall som diskuterats här ger alla prov på situationer där meddelarnas sätt att ”tänka på ett annat sätt” varit framgångsrika, vilket inte alltid är ett givet utfall. I nästa kapitel kommer jag mer utförligt visa på de spänningar och friktioner som kan uppstå i meddelarnas försök att tillämpa sin utbildning i arbetet. Här vill jag dock betona att även om idealfallen kan ses som uttryck för kompetens är det ingen självklarhet att utvecklandet av meddelarnas egna linjerna sätts i första rummet inom ramarna för arbetet.

Tidigare etnologiska studier av yrkesgrupper där arbetets performativa aspekter utforskats, har visat på vikten av att tillägna sig de handlag och manér som kan förväntas av yrkesrollen (se Petersson 2003; Silvé 2004). Bland meddelarna finns inte på något självklart vis ett gemensamt manus för professionalitet att följa – vad som förväntas av en museichef skiljer sig från det som förväntas av en samordnare inom offentlig sektor eller en frilansande konsult. Genom att se till vilka kunskapsuppföranden de bidrar till kan vissa generella mönster skönjas, inte minst i hur arbetet associeras till utbildningen. Exempelen i det här kapitlet visar även att yrkesstolthet förvisso stammar ur bekräftelsen på att en uppgift är väl utförd, men den kan även härledas till tillämpningen av etnologiska komponenter i arbetet. Med materialiseringar av kunskap och värden kan meddelarna för omvärlden ge prov på hur de ”tänker annorlunda” och för sig själva upprätta etnologiska affinitetsband.

Arbetslinjer

De färdigheter som i föregående kapitel framstod som svåra att sätta ord på har här istället uppträtt med större tydlighet. När de omsätts för att lösa problem eller ges en plats att agera på och en riktning att röra sig i, kan det som upplevs som intuitivt – som ”att ha känsla” – ta fastare form. Via materialiseringen av kunskap blir de än tydligare, för att inte säga direkt påtagliga. I de fall som återberättats i kapitlet har meddelarnas affiniteter materialiserats genom såväl bruket av etnologiska metoder som teoretiska utgångspunkter och bevarandepraktiker med långa rötter inom ämnet.

Jag har medvetet låtit det vara en öppen fråga ifall meddelarna och de organisationer de ingår i faktiskt bidrar till de värden de säger sig sträva mot. Med förståelsen av kunskapsobjektens multipla uppföranden följer att dessa inte är de enda vis som de kan uppföras på. Dessutom skulle enkom meddelarnas utsagor lämpat sig dåligt för en kritisk evaluering av organisationernas arbete. Problematiken som medföljer de olika uppföranden som presenterats här har diskuterats mer omfattande annorstädes. Att tillämpa etnografi och kulturvetenskaplig teori för instrumentella syften kan verka konserverande och få analytiska kategorier att framträda som statiska sanningar (Dahlén 1997;

Larsson 2010; O'Dell 2009). Sammansättningen av kulturarv riskerar alltid att verka uteslutande, då somligt och somliga med nödvändighet väljs bort för att synliggöra annat och andra (Grahn 2006; Hyllén-Cavallius & Svanberg 2016). Författandet av styrdokument kan bli ett rutinartat sätt att hantera laddade frågor utan att förändra rådande förhållanden (Ahmed 2012). Reflexmässig misstänksamhet mot den förenkling av tillvaron som följer på alla slags kunskapande uppföranden tenderar dock att dölja de komplexa tillstånd som passeras under förenklingsprocessen (Mol & Law 2002:4ff). O'Dell och Willim (2015:100) menar att etnografiska arbetsätt bör betraktas som processer vilka aldrig är avskild från hur och var de riktas. Att på förhand avgöra vad som utgör ett gott uppförande blir då svårare, eftersom resultat alltid existerar i ett dialogiskt förhållande till sin mottagare. Intuition och reduktion vävs i meddelarnas berättelser samman för att lyfta vissa former av komplexitet framför andra. Materialen de skapar laddas med både implicita och explicita "instruktioner" för hur de bör användas. Det innebär dock inte att de alltid kommer mottas på avsett vis eller användas över huvud taget, vilket tillför ytterligare nivåer av komplexitet som inte är direkt synliga här (jfr Frow 2004:356; Knuts 2006:47).

Kritiska invändningar är dessutom redan närvarande i såväl Stephans som Andrés och Hannas berättelser. Det som satt deras tre fall i rörelse är delvis ett ifrågasättande av rådande förhållande och konventioner, med en tanke om att nya sammansättningar kan erbjuda kritiska alternativ. Villkoren för att uppföra kritik kommer att utforskas närmare i följande kapitel, men det som här bör tas i beaktande är hur meddelarna uppför sig själva såväl professionellt och etnologiskt genom att omförhandla organisationers riktningar. Genom sitt arbete har de gjort skillnad.

Förståelsen av kompetens, vilket i föregående kapitel framstod som något som tillskrevs meddelarna från en extern källa, situeras här mellan den egna personen och en given situation. Upplevelsen av handlingskraft – av att framgångsrikt ändrat rådande förhållanden – vävs samman med den egna biografien, utbildningen och organisationens syfte för att skapa en stark orientering där samtliga komponenter kommer i linje med varandra. Kompetens som självupplevd kategori är på samma gång en känsla av att vara i linje med sitt sammanhang och ett kvitto på att tidigare investeringar betalat sig (jfr Lundberg & Werner 2013:59f). Affinitetsbanden instrumentaliseras och även om de inte nödvändigtvis är direkt synliga för omgivningen finns det möjlighet för meddelarna att artikulera dem och göra dem explicita. De uppföranden som återgetts i detta kapitel utgör dock endast en liten del av meddelarnas sammantagna arbetsvardag. Långt ifrån alla lägen erbjuder samma möjlighet till upplevd handlingskraft och sammanhållen orientering. I nästföljande kapitel uppmärksammas därför situationer där framåtriktningen stöter på patrull och affinitetsbanden inte på ett lika självklart vis låter sig knytnas.

Samhällsorientering på svenska

Om

8. FRIKTIONSYTOR & SPÄNNINGSFÄLT

Med utgångspunkt i tre fallbeskrivningar diskuterades i föregående kapitel hur meddelarna i sitt yrkesutövande upplevde sig som tydligt orienterade, då räta linjer lät sig upprättas mellan arbetets övergripande syften och deras egna färdigheter. Förmågan att "tänka annorlunda" materialiserades i kunskapande uppföranden och kunde därmed även ligga till grund för en känsla av handlingskraft eller kompetens. Som såväl Hannas, Stephans och Andrés berättelser visade rör det sig inte om en process utan friktion eller spänningar. Att de framgångsrikt navigerat implicita tankemönster inom organisationer, vaga förväntningar eller explicit motstånd kan sägas ha stärkt deras egen orientering, men belyser samtidigt att deras relativa framgång inte var en självklarhet. Förmågan att "tänka annorlunda" möjliggörs inte enbart av meddelarnas skicklighet. De färdigheter de för med sig villkoras på nya vis då de kommer i kontakt med nya människor, ting, rutiner eller direktiv.

Även om det under senare år etablerats yrkesinriktade etnologiska utbildningar har yrkestillämpningar behandlats i mycket liten utsträckning under meddelarnas studietid. De har därför fått finna egna förhållningssätt och strategier för att navigera de spänningar som uppstått när de färdigheter och den självbild de odlat under utbildningen mött arbetslivets villkor. I det här kapitlet utforskas situationer som på samma gång accentuerat och utmanat möjligheten att upprätta räta linjer mellan studier och arbete. Dessa har artikulerats som fem spänningsfält vilka upprepat förekommer i meddelarnas berättelser. Det rör sig om att kunna överbrygga skilda kunskapslogiker, formulera meningsfull kritik eller att beröra bortom det intellektuella, men även om att hantera kunskapsarbetets praktiska villkor och arbetsplatsens konventioner. Berättelserna som följer är av det slaget att de betonar friktion, men de ger även en fingervisning om hur den kan hanteras.

Kvalitet

Oavsett om det rör sig om reducerande materialiseringar av samtida vardagsliv eller komplicerande kompositioner av bevarade material, är hanteringen av komplexitet en tydlig tematik i meddelarnas berättelser om arbetet. Det är dock inte fråga om komplexitet i generell bemärkelse. De former av komplexa förhållanden meddelarna berör fixerar i regel hur enskilda

människors upplevelser kan förstås i relation till historiska, sociala eller kulturella sammanhang, vilket traditionellt är frågor som undersökts inom kvalitativ forskning (Denzin & Lincoln 2005:1f). Likt inom etnologi i stort kan en kvalitativ syn på kunskap och komplexitet sägas vara dominerande bland meddelarna (Wiklund 2011:76; Öhlander 2011:30). Fanny – som arbetar som konsult – uttrycker det som att det hon gör är att söka svaren på frågor som ”varför, hur, vad eller vem” snarare än ”hur ofta, hur många, hur länge”. I jämförelse med en kvantitativ kunskapssyn, där exempelvis generaliserande mönster i stora populationer eftersöks, tenderar det kvalitativa att rikta sig mot det specifika och erfarenhetsnära – med andra ord; det som inte enkelt låter sig artikuleras genom siffror (Denzin & Lincoln 2005:10ff). Då flera kunskapande praktiker omfattas inom båda kategorierna, kan de förstås som sätt att ordna och legitimera kunskap. De är, för att återigen använda Mols (2008b) begrepp, skilda logiker som skänker mening till varandra genom kontrasterande jämförelse.

Det sätt på vilket den kvalitativa logiken gör sig tydligast påmind bland meddelarna är i arbetets kunskapsmaterialiseringar. Stephan motiverar sitt användande av intervjuer, gruppsamtal och frågelistor med att det är ett sätt att fånga känslöstämningar och svårartikulerade behov. Han suckar högt över kunder som använder undermåligt utformade enkäter för att undersöka efemära värden som identitet och trygghet. För att få mer än enkla utsagor om ”bra” och ”dåligt” krävs utrymmen där människor i högre detalj kan beskriva sin vardag. Många av hans beställare har begränsad kunskap om den typen av metoder och perspektiv. Likt fler av de andra egenföretagande konsulterna betonar han därför vikten av att arbeta med beställarens förväntningar. I Stephens fall är beställarna i regel redan införstådda med att det han levererar är människors röster och åsikter, inte kvantitativa material. Ett problem han har stött på är beställare som vill utföra medborgardialog ”för syns skull”. Då blir det lätt ”kvant – hur många har vi pratat med?” som blir det viktiga. Stephan menar att den stora utmaningen då ligger i att hjälpa beställaren med att formulera mer meningsfulla frågor.

Konsulterna Fanny och Kristin, som i högre utsträckning deltagit i upphandlingar eller marknadsfört sig mot andra företag, konfronteras oftare med organisationer där siffror och statistik är det dominerande sättet att ordna kunskap. I dessa situationer blir det avgörande att argumentera för att kvantitativa metoder främst tjänar till att svara på frågor som redan formulerats, medan kvalitativa lättare kan avtäcka ”vita fläckar” eller ”innovationsytor”. Med utgångspunkt i exempelvis etnografi kan oförutsedda behov synliggöras och nya idéer artikuleras (Ehn & Löfgren 2012:136f; Tidd & Bessant 2009:252). Det kan uppstå friktion då beställare vill att etnografiska material skall kvantifieras och skänkas en för dem mer igenkännlig dräkt, men att göra det är ”det värsta man kan göra” menar en av meddelar-

na. Istället är det viktigt att framhäva det kvalitativa materialets styrkor, som förmågan att komma ”nära” människors vardagsliv, visa på oväntade insikter samt att skapa överraskande ”aha-upplevelser” (jfr Ehn & Löfgren 2009:36). I de material som överlämnas är det även viktigt att ge prov på att förmågan att se mönster eller ta fram det överraskande inte bara är en fråga om metod, menar Kristin. Om ”det skall bli en etnografisk studie” krävs en teoretisk förförståelse för att binda samman de disparata materialen. Metoder som intervju eller observation kan därför inte stå på egna ben.

Att materialisera känslor, värderingar, det förbisedda, det intresseväckande – delar av tillvaron som med svårighet låter sig kvantifieras – är en källa till distinktion för Kristin. En konsult anlitas för att ”tänka annorlunda” och även om Stephans, Hannas eller Kristins sätt att arbeta betraktas som okonventionella, så är det också detta som gör att de sticker ut i konkurrensen. Samtliga konsulterande meddelare uppger att de kunder som kontaktat dem i regel blir nöjda, vilket i sin tur kan leda till ytterligare uppdrag. Där glappet i kunskapssyn inte kan överbryggas blir de sällan anlitate. Därför blir sannolikt spänningarna mellan kvalitativa och kvantitativa logiker tydligare för de meddelare som är fast anställda inom en organisation.

Karen arbetar med att utvärdera arbetsplatshälsa för en statlig myndighet. I arbetet sammanställer hon policydokument, enkäter och intervjuer för att få en bild av hur medarbetare på en arbetsplats uppfattar miljön och hälsotillståndet. Detta sammanställs till ett utlåtande som sedan går igenom en lång kvalitetssäkringsprocess, innan avvikelser slutgiltigt listas och åtgärder föreslås. Processen är omgiven av juridiskt bindande konventioner, men det finns ändå utrymme för personliga arbetssätt. Karen ser en klar skillnad mellan sina egna utvärderingar och de som utförs av hennes statsvetarkollegor. Utöver att de i högre utsträckning använder sig av kvantitativa data och statistik uppfattar hon att de tänker ”ju fler desto bättre” när det kom till att utföra utvärderande intervjuer. I kontrast till kollegorna, som hon främst tycker använder intervjuguider som en slags manual, låter hon själv papperna ligga tills i slutet av intervjun och fokuserar intervjuarbetet på att ”få en berättelse” snarare än en formell avrapportering. ”Där tror jag är en krock där etnologin faktiskt har påverkat mig [...] eller om det bara är min erfarenhet av alla intervjuer jag har gjort [...] men kanske att det har nånting med det att göra ändå” funderar hon.

Ambitionen att samla erfarenhetsnära berättelser och inte nöja sig med att ”bocka av” frågor menar Karen ger en närmare relation till arbetsplatserna hon besöker. Detta motiverar henne att inte ”gå och harva” eller hålla sig distanserad, utan att ”ge tillbaka” till dem hon intervjuat. Hon upplever sitt sätt att arbeta som mer beroende av det intuitiva och taktila – ”att ha känsla” – än kollegornas. ”Det är nånting där i processen, att man redan har sett och man vet vad man skall ställa för frågor väldigt snabbt och sådär. Det är nånting

där som man blir väldigt snabb på och som man inte kan förklara” berättar hon. Inom en organisation som i huvudsak opererar utifrån en kvantitativ logik kan dock det intuitiva och kvalitativa ge upphov till spänningar. Karen beskriver sin första period vid myndigheten som ”lärorik”, med tillägget att hon fick utstå en hel del stress då hennes avvikande arbetssätt gav upphov till friktion mellan henne och kollegorna. Med tiden har hon hittat sätt att kompromissa. Självvironiskt konstaterar hon: ”Jag förstår inte varför man skall mäta allt, så det är nog krocken med allt egentligen. Då blir man nästan lite sådär förmer [...] man tycker att man kan se igenom det där hela tiden – jag ser ju igenom det där!”.

Karens oförståelse inför att allt skall mätas pekar mot ett annat sätt som en kvalitativ logik framträder på. Utöver att vara ett sätt att ordna kunskap där det specifika och erfarenhetsnära premieras, framhålls den som något i sig värdefullt. Tankegångarna blir exempelvis synliga i Hannas resone-mang kring huruvida museer bör satsa på ”lätta publiksuccéer” eller ta upp ”svåra ämnen”, som de hon själv arbetat med. ”Det kanske inte ger så mycket intäkter, men varför har vi då museer?” frågar hon sig. Ilse, en av Hannas kollegor, ställer sig samma fråga.

Ilse: [Museet] är också en organisation där framgång mäts i pengar just nu, så vi använder ekonomisk retorik för att tala om hur bra vi är och det faller vi på, eftersom vi är en offentlig organisation, vilket innebär att vi faktiskt kostar mer än vad vi drar in – vad vi någonsin kommer att kunna dra in. Om vi använder en ekonomisk retorik för att förklara varför vi finns så kommer vi i längden att tappa, för även om vi drar in två miljoner per år så har vi kostat tio gånger mer. Så att jag tycker att vi förlorar på att bara säga ’Nu har vi haft tiotusen besökare och såhär mycket intäkter’. Vi måste hela tiden titta på vad det är vi bidrar med i samhället. Vad är våra styrkor? Vilka effekter har vår verksamhet?

Ilse menar att det är ”helt galet” att använda näringslivets retorik i den offentliga, folkbildande verksamhet som ett kulturhistoriskt museum utgör. Hon tillstår att denna övertygelse ligger i linje med hennes politiska värderingar, men framför allt betonar hon att det inte är en rationell premiss att arbeta utifrån. En kvantitativ logik där intäkter likställs med framgång förhindrar institutionen från att spela till sina styrkor anser hon. Museets och utställningarna innehåll borde enligt Ilse utformas i dialog med skattebetalarna, som i förlängningen finansierar verksamheten. Endast i en engagerad form av interaktion kan meningsfulla mål för utvärdering ställas upp. Museets nuvarande sätt att utvärdera verksamheten är enligt henne missriktad.

Ilse: Just nu har vi en marknadsavdelning som gör utvärderingar åt oss där vi får frågan 'Hur fick du reda på den här utställningen? Är du nöjd? I hur stor grad? Motsvarar det dina förväntningar? Vilket postnummer har du och är du man eller kvinna?'. Det är ju jättefint men hur skall vi kunna utveckla verksamheten och bli bättre genom dom frågorna? Är vi bra så kan vi ju klappa oss på axeln och säga 'Fan vad vi var bra!'. Var vi dåliga kan vi säga 'Attan också!', men vi vet ju inte varför. [...] Så då blir ju den här statistiken, det handlar ju bara om att göra den, 'Check: Vi har frågat publiken' och sen mäter vi likt förbaskat i ekonomiska termer i slutänden och vi vet fortfarande inte vad vi skall göra och varför och hur. För mig är det helt obegripligt att man har en sån här stor organisation utan att fundera på 'Vilken roll har vi? Vad skall vi ha för effekter?'. Jag förstår inte!

För att verksamheten skall kunna utvärderas och göras bättre menar hon att institutionens syfte måste tydliggöras. Om en utställning eller visning exempelvis skall öka deltagarnas källkritik eller empati med människor i det förflutna så måste specifika frågor utformas som tillåter besökare artikulera detta även på indirekta vis. "Tyckte du det var roligt?" är inte en fråga Ilse ger mycket för. Om det – som Ilse påstår – inte går att utforma museiverksamheten så att den kan bära sin egen ekonomi och samtidigt uppföra demokrati, folkbildning och lokalhistoria, borde det ligga i beslutsfattares intresse att faktiskt få veta vad de får ut av den. Att endast vända sig till dem med siffror över antalet besökare är en dödfödd strategi, då siffrorna gör det omöjligt att argumentera för att något skall förändras, menar hon. Låga siffror säger bara att verksamheten är olönsam. Höga siffror visar att rådande förhållanden är välfungerande. Att istället mäta resultat utifrån en kvalitativ logik "handlar om att vara ekonomisk" enligt Ilse, då det bara är på det viset museet kan förbättra sin verksamhet och förvaltandet av sina tilldelade resurser. Eftersom hon själv inte är i chefsposition är det lite hon kan göra för att förändra situationen. Hon önskar att de politiker som lägger budget för museet kom med tydligare krav, utöver att verksamheten måste bli billigare i drift.

Precis som Ilse påpekar står en kvalitativ logik inte nödvändigtvis i motsatsförhållande till former för ekonomisk rationalitet, vilket den typ av konsultuppdrag Fanny eller Kristin utför ytterligare vittnar om. För konsulterna är det genom förmågan att uppföra "något annat" som de potentiellt kan skapa ekonomiskt värde. Affiniteten mellan ekonomiskt värde och en kvantitativ logik framstår dock som starkare i meddelarnas berättelser, sannolikt för att de båda baserar sig på en översättning av vardagslivets komplexitet till former av lätträknade enheter. Skilda logiker framstår med störst tydlighet då de kontrasteras mot varandra. Detta innebär inte att de alltid står i motsatsförhållande till varandra eller att de inte kan existera tillsammans på en och samma plats (Mol & Berg 1994:259). Kristin förespråkar metodo-

logisk flexibilitet och menar att studenter i etnologi samt antropologi borde lära sig statistiska och kvantifierande arbetssätt för att kunna behandla fler frågor. En metod ger en sanning, flera ger mera än en resonerar hon. Ilse och Karens försök att företräda en kvalitativ logik inom institutioner som styrs utifrån kvantitativa konventioner kan ses som en ytterligare form av samexistens, om än mer friktionsfylld.

Inom offentligt finansierade verksamheter har sedan 1980-talet styr-system som betonar vikten av mätbarhet och standardisering blivit allt vanligare – vilket ofta benämns i termer av ”new public management” eller ”audit culture” (Sjöstedt Landén 2012:251f; Strathern 2000:3f). Utifrån en kvantifierad måttstock skall mål sättas upp och ansvar utmätts ifall dessa inte nås, vilket betonar individens skyldigheter framför sociala eller organisatoriska faktorer. Likt flexibiliseringen och individualiseringen av arbetsmarknaden brukar dessa tendenser beskrivas som ett utslag för en nyliberal rationalitet (Sjöstedt Landén 2012:260; 2016:38f; jfr Larsen & Wiklund 2012:8). Inom dessa styrssystem tillskrivs kvantifierad kunskap större precision än andra kunskapsformer vilket lätt leder till att det som kan räknas är det enda som tillmäts betydelse (Ekström & Sörlin 2012:49). Med en entydig värdeskala är det enklare att jämföra prestationer mellan skilda sammanhang. För att uppnå sina mål stimuleras därmed organisationer till att använda sig av styrtekniker, riktvärden och institutionella praktiker vilka på andra platser kunnat skapa största möjliga värde (Brown 2015:138). På detta följer att lokala värden och former av komplexitet överskuggas av en kvantifierande logik, vilken strävar efter att reducera komplexitet på ett translokalt plan. Att utvärdera verksamheter utifrån en kvalitativ logik är dock – som Ilse påpekar – ingen omöjlighet (se Gerholm 1985:20f). I organisationsomfattande system anpassade för kvantitativa data kan det dock vara svårt att få det erfarenhetsnära att passa in, vilket även gör det svårare att utvärdera effekterna av kvalitativa kunskapsuppföranden.

Vilken typ av erkännande eller motstånd det kvalitativa möter skiljer sig mycket från meddelare till meddelare, inte minst beroende på var de befinner sig i sina respektive organisationer – hierarkiskt såväl som i relation till kunskapande praktiker. I kontrasten logikerna emellan kan meddelarna synliggöra sätt att ”tänka annorlunda” och därmed sina egna färdigheter. Utöver att vara en källa till professionell distinktion tar det sig uttryck som en form av ideologiskt ställningstagande bland många av meddelarna, då de menar att det erfarenhetsnära och vardagliga bör uppvärderas i relation till det som enklare låter sig mätas och vägas. När kvalitativa kunskapsanspråk utmanas – vilket de inte sällan görs – kan det stärka såväl som försvåra meddelarnas möjlighet att upprätta längre orienteringslinjer mellan utbildning och arbete. Att framgångsrikt övertyga om och visa på det kvalitativas möjligheter kan vara en stärkande bekräftelse på relevansen i den

egna investeringen. När den egna kunskapsförståelsen inte hörsammas kan det i sin tur leda till en känsla av friktion mellan arbetets övergripande syfte, de egna färdigheterna och arbetets vardag.

Kritik i praktik

Att uppföra sig eller kunskapsmaterial på alternativa vis ger direkt eller indirekt en antydning om att världen kan förstås på varierande sätt. Alternativ – som kvalitativa uppföranden – kan därför fungera som ett ifrågasättande eller en kritik. Som begrepp bär kritik på ett flertal konnotationer, men i generella drag kan det sägas röra sig om artikuleringar vilka visar att sakernas tillstånd inte är givna (Jørgensen 2007:298). Ett kritiskt sinnelag är en grundbult inom alla vetenskapliga discipliner, men dess betydelse framhävs ofta som särskilt signifikant för samhällsvetenskap och humaniora – etnologi inräknat (Ekström & Sörlin 2012:160; Svensson 2012:15; Jørgensen 2007:294). Inom humaniora framhålls det kritiskas potential som möjligheten att utmana egna såväl som andras tankebanor och avtäckta oreflekterade normer för att visa på ojämlika maktförhållanden (Nordin 2013:78f; Schoug 2003a:20f). Kritiskt ifrågasättande är också ett av de vanligaste svaren meddelarna ger på frågan om vad de tagit med sig från studierna, även om flera likt Hanna tycker att ”det låter så klyschigt”. Att kritiskt granska makt, genus eller likt en rumpnisse fråga sig ”Vaffö gör de på detta viset?” är en förmåga som kan tillämpas i arbetet såväl som i det övriga livet.

Stephans, Hannas och Andrés berättelser kan på olika sätt betraktas som praktiska exempel på ett kritiskt förhållningssätt i arbetet. För Stephan var det främst en fråga om att utmana kategoriseringar som beställare formulerat på förhand – som när han ombads att ”göra lite workshops med invandrarkvinnor” utan vidare syftesförklaring. Ett kritiskt granskande av museers historieskrivning kan sägas ha legat till grund för Hannas projekt och hennes ambition att synliggöra marginaliserade samhällsgrupper. André framhåller sin ”antropologiska” kultursyn som ett kritiskt inslag i verksamheten. Han har varit noga med att betona att kultur inte bara en egenskap hos ”de andra”, utan något alla människor är del i – vilket han fått på pränt i organisationens policydokument.

I samtliga exempel har det kritiska förhållningssättet synliggjort tillstånd meddelarna uppfattat som problematiska, vilka de sedan lyckats utmana och förändra. Likt andra framgångsrika uppföranden tycks de tillfällen då kritik nått fram ha större potential för att överföras till berättad form än när den slagit fel. En anledning kan mycket väl vara att det framgångsrika är mer lustfyllt att diskutera än situationer som lätt kan framstå som personliga nederlag. En annan anledning är att misslyckandet lätt blir till en

icke-händelse, som när Ilse förespråkade kvalitativa utvärderingsmetoder på museet där hon arbetar. Kritik som inte hörsammas förblir en åsikt bland många och möjligheten att omvandla den till intervention är avhängig mer än utpekandet av outtalade normer eller antaganden. Även när kritiska inläggningar inte får fäste kan de dock ha effekt.

Elena blev efter hon tagit examen tillfrågad av en marknadsanalysfirma om hon var intresserad av att utföra en etnografisk undersökning som en del i ett större projekt. Med en lätt sarkastisk ton noterar Elena att de betraktade etnografi som "en ny metod" och något "hett". Inledningsvis kände hon sig smickrad av att bli tillfrågad och tänkte för sig själv; "Åh, äntligen någon som frågar efter ens arbetskraft som etnolog!". Projektet syftade till att hjälpa ett medieföretag lära sig mer om "vad som rör sig bland dom unga idag" och visade sig vara "otroligt frustrerande". Det första problemet hon i efterhand identifierade var att analysfirman hade ett långtgående samarbete med sin kund. Detta innebar att det redan fanns många lager av tidigare studier, vilka resulterat i kategoriseringar och segmenteringar av företagets tilltänkta målgrupper. Det Elenas etnografi skulle bidra med var att sätta "ansikten på segmenten", men en kritisk frågeställning saknades.

Elena: Dom hade namn på de olika personlighetstyperna som de hade identifierat [...] och dom hade hittat 'typiska' representanter för sina kategorier som jag skulle intervju och sen 'hang around' med... marknadsanalysfirman såg inte att man skulle behöva ha någon problemställning eller något visst som man skulle behöva se på ... ja, vad skulle liksom den här observationen kretsa kring?

Även om segmenten ursprungligen komponerats med omsorg utifrån vad Elena kunde bedöma, så fanns det en tendens att i praktiken behandla dem godtyckligt. Hon minns tillbaka till en medarbetare som – när en av studiens deltagare hoppat av – rekryterat en ny på gymmet utifrån personen utseende och att den pratat om ett populärt tv-program. Enligt medarbetaren passade personen perfekt in i segmentet som var lite "white trash", återger Elena med en ogillande min. "[P]å nåt vis blev jag insyltad i en konstruktion av stereotyper, när min uppgift som etnolog skall vara att dekonstruera dom" sammanfattar hon något resignerat.

Enligt Elena är ett kritiskt ifrågasättande en essentiell komponent i etnografisk metod och för att bli meningsfull måste en etnografi vara mer än deskriptiv. Genom förhandling med sina medarbetare lyckades hon vidga undersökningens syfte till att även inkludera hur deltagarnas medieanvändande varierade mellan olika platser och sammanhang. Detta till trots ledde sammanställningen och analysen av observationerna som utförts av Elena och en medarbetare till en "skyttegravskrigssituation". Där medarbetaren strävade efter att stärka och illustrera företagets segment-

kategorier försökte Elena analysera och kritiskt dekonstruera. ”Vi hade inte alls samma syn på vad det här hade för grund” konstatera hon och fortsätter ”jag tror dom började tycka jag var ganska besvärlig. Alltså, jag kände mig själv skitbesvärlig. Hur många gånger orkar jag upprepa samma saker när ingen förstår?”

Den slutgiltiga rapporten blev något av en kompromiss. Elena kunde infoga sin analys av variationer i mediebruk jämte företagets utbroderade segmentporträtt. Det hela kostade dock på i termer av energi och Elena berättar att det ”tog ett tag” innan hon ”repade sig igen”. Diplomatskt summerar hon episoden genom att påpeka att firmans sätt att arbeta inte var drivet av dåliga intentioner. Konflikten uppstod på grund av att det redan fanns ett långvarigt samarbete med kunden, där båda parterna investerat för mycket i segmenten för att kunna förkasta dem. Elena säger med ett skratt att projektet gick ”emot alla [hennes] principer”, men att hon lärde sig en viktig läxa som underlättade arbetet i nästa projekt hon deltog i.

Krav på förändring riskerar alltid att mötas av motstånd från de som vinner på att saker förblir som de är eller upplever sig förlora på att saker blir annorlunda (Fahlgren, Mulinari & Sjöstedt Landén 2016:25). En kritik som stannar vid att ta isär, att blottlägga och göra sårbart utan att visa på alternativ riskerar att förkastas (Ehn & Löfgren 2012:139). Elenas erfarenheter synliggör att även med de bästa av intentioner kan en kritisk hållning leda till en personlig kostnad. I arbetet investerar människor tid, energi, pengar och sig själva, vilket laddar det med emotionella energier (jfr Ehn & Löfgren 2007:102). Att genom kritisk dekonstruktion peka ut svagheter i de sammanlänkningar som människor investerat sig i kan medföra att arbetets svarta lådor öppnas och dessa energier släpps lösa. Den som inte kan navigera dessa känslomässiga landskap kan lätt bli vad Ahmed (2011:183) kallar en ”affektfrämling” – det vill säga någon som bryter de gemensamma orienteringarna och ”dödar glädjen”. För den som bara ögonblickligt gör ett snedtramp behöver konsekvenserna inte bli så stora, men de negativa känslor som uppstår i brott av detta slag kan klibba fast vid personer. Flera meddelare vittnar om att de på grund av kritiskt ifrågasättande upplevt sig som ”en sån där jobbig” eller ”en besvärlig akademiker”. Att gå på tvärs med arbetsplatsen gemensamma orientering kan kosta på, vilket artikuleras i Elenas, Karens och Ilses berättelser.

En tid efter att ha avslutat samarbetet med analysfirman rekryterades Elena för att delta i evalueringen och summeringen av ett projekt som drivits inom ett statligt verk. En av anledningarna till att rekryteraren bestämde sig för att anställa henne var att hon framhåvt sin förmåga att agera ”översättare” mellan olika människor och positioner inom organisationer. Det tog inte lång tid för Elena att se att lösningen på problemet projektet avsett adressera i sin tur hade gett upphov till nya svårigheter. Projektets ursprungliga mål hade

varit att förbättra verkets kontakt med allmänheten. Detta hade i sin tur lett till en spricka mellan de ”där ute” – som i fält skulle sköta kommunikationen – och de ”här inne” i projektets styrgrupp. Till skillnad från det tidigare projektet var hon inte anställd i egenskap av etnolog eller etnograf, utan som kommunikatör. Hennes huvudsakliga uppgift var att formulera och nedteckna en manual för verkets nya kommunikationsstrategi och för att få bättre överblick intog hon rollen som projektgruppens sekreterare. På så vis kunde Elena placera sig i centrum för all kommunikation och alla möten, med tillgång till rapporter såväl som de kvalitativa och kvantitativa material vilka legat som grund för olika åtgärder inom projektet. Om projektledningen verkligen bara ville ha checklistor utifrån sina egna färdigformulerade koncept kunde de nedtecknat dem själva, resonerade Elena. Som en externt rekryterad person fanns det mer hon kunde bidra med – inte minst ett kritiskt perspektiv. Erfarenheten från det föregående projektet ledde henne dock till att arbeta med en mer indirekt form av kritik.

Den bild Elena skapade sig av projektet visade på att kommunikationen mellan projektgrupperna var otydlig, vilket bidrog till brister i kontakten med allmänheten. Otydligheten ledde i sin tur till tappat förtroende för organisationen som helhet, men framför allt mellan fältpersonal och projektledning. Projektledningen uppfattade fältpersonalen som undvikande och ovillig att kommunicera med allmänheten. Fältpersonalen å sin sida tyckte sig få minimal uppbackning i vad de uppfattade som ett stressande möte, där de skulle agera ”ansikte utåt” för en stor organisation vilken de själva knappt kände sig delaktiga i. Som sekreterare kunde Elena kartlägga olika friktionsområden och så sakteliga föra samman de olika logiker som tidigare hållits åtskilda. Genom att sammanställa egna anteckningar, mötesprotokoll, enkätundersökningar och föreslagna åtgärder började hon se att de frågor och problemställningar som i den offentliga retoriken beskrevs som öppna i själva verket var mycket rigida. Att utmana de problem som redan formulerats för att hjälpa ledningen artikulera nya frågor blev därför en självpåtagen uppgift för Elena.

I stället för att närma sig problemet rakt på använde hon sin position som sekreterare för att undan för undan vidga projektets problemformulering och synliggöra de hierarkier som skadade tilliten mellan de medverkande. När Elena slutligen avlade rapport i anställningens slutskede mottogs hennes kritik med igenkänning av medarbetarna. Under den tid de arbetat ihop hade de bit för bit kommit i linje med Elenas tankebanor och med varandra. Hon uttrycker sig försiktigt om det faktiska resultatet av insatsen – ”jag hoppas att jag ändå lyckades förmedla nånting som de inte hade tänkt på” – men menar samtidigt att något hände i gruppen under arbetets gång.

Elena: Det som var allra mest upplyftande med det var att jag tyckte att atmosfären i gruppen blev bättre och bättre. I slutet av det projektet så sa folk saker som att 'Jo, men vi brukar ju alltid tycka om att ifrågasätta och problematisera saker, du och jag!'. Så var stämningen absolut inte i början. Jag tror att i bästa fall så kan kulturanalysen lösa upp saker lite grann och det bästa är om man kan få folk med i det, att det inte bara är kulturanalytikern som löser upp och reflekterar utan att folk faktiskt själva är med i den processen, för då blir dom själva... bättre på sitt jobb tror jag, också i fortsättningen.

Elena är noggrann med att uttrycka att kulturanalytiker som går in med "någon slags frälsarroll" i åtanke riskerar att få de som skall hjälpas emot sig. Istället bör människors engagemang i frågor användas för att skapa rörelse, vilken sedan med små medel kan ledas i alternativa riktningar. Utmaningen ligger i att få människor och organisationer att "lossa på" de kategoriseringar som begränsar dem, menar hon och slår fast att "man måste sluta att tänka att man skall vara någon sån här frifarande forskare. Man måste prata med och involvera dom människor som det är tänkt skall ta del av dom här insikterna, så att dom själva kan tänka på det. Man är ju ingen ensam supertänkare alltså". När projektet var över berättade hon för sina kollegor att hennes sätt att arbeta kallas för kulturanalys, "så att dom skulle kunna fråga efter en etnolog eller kulturanalytiker nästa gång".

Elenas berättelse kan sägas ge prov på det som kallas "dubbel kulturanalys" (Damsholt 2011:57f; Ehn & Löfgren 2012:143f). Med detta menas att etnografiska och kulturanalytiska praktiker inte bara används för att söka svaret på frågor "där ute". Den dubbla kulturanalysen skärskådar även de sammanhang där frågorna ställts, så att svaren kan förhålla sig till de normer, förväntningar och intressen som finns "här inne". Att "känna in" – att kunna navigera arbetets känslomässiga landskap – är en viktig del av det analytiskt arbete för den som vill förändra tillstånd utan att framstå som hotande (jfr Ehn & Löfgren 2012:143f). Likt Elena artikulerar Hanna, Stephan och André på sina egna vis att de inte är några "ensamma supertänkare" och att deras möjlighet att uppföra kritik varit beroende av att de involverat berörda parter i processen. Snarare än en fråga om kritiskt avstånd kan det sägas röra sig om en form av kritisk närhet, där de genom att involvera och investera sig själva lyckats förflytta positioner (jfr Birbak, Petersen & Jensen 2015:283f; Forsemalm 2013:394f). Förmågan att problematisera har delats mellan meddelarna och andra.

Likt andra former av värden eller kunskap måste kritik vara mer än tankar och ord för att bli verksam i arbetet. Om den inte skall reduceras till en åsikt om att tillstånd borde vara annorlunda måste den praktiseras, uppföras och komponeras samman på ett sätt som visar att andra tillstånd är möjliga (jfr Latour 2004). Kritiken som uppförs av Stephan, Elena eller Hanna är i samtliga fall avhängig att många olika typer av materialiteter och

relationer kommer samman i kompositionen av alternativ till rådande normer eller praxis. Än en gång spelar meddelarnas position i organisationen som helhet en roll i vilka sammankomster som blir möjliga. Att som Hanna ha museets styrelse bakom sig eller som Stephan anta konsultens externa expertroll ger större mandat att artikulera kritik. Det Elenas berättelse visar är att även positioner som inte är sanktionerade vare sig genom officiella titlar eller ekonomiska resurser kan vara en drivande komponent i kritiska uppföranden. I sin mer tillbakadragna sekreterarroll kunde hon på ett mer diskret vis visa på var glappen fanns mellan målbilder, förväntningar och praktiker.

Berörande

Att "ha känsla" är bland meddelarna ett återkommande sätt att beskriva de intuitiva och taktilla aspekterna av den egna analytiska förmågan. I detta och föregående kapitel har vikten av att såväl känna till som att känna in betonats. Den kunskap meddelarna uppför är beroende av och leder till att olika former av känsliga lägen hanteras, i såväl emotionell, social som kognitiv mening (jfr Edwards 2010:24). Några förekommande exempel på detta är navigationen av arbetets känslomässiga spänningsfält i uppförandet av kritik, materialiseringen av känslouttryck och stämningar eller frammanandet av överraskande upplevelser. Att hantera känslor får sägas vara en färdighet som är avgörande för alla former av arbete som involverar mellanmänskliga relationer (Olsson 2008:32). För att förmågan att "tänka annorlunda" inte skall förbli blott en tanke krävs dock att saker sätts i rörelse och människor skiftar ställning. Meddelarnas arbete kan därför både beröra och röra till det.

I Hannas inventering och insamling av museimaterial på temat social utsatthet rördes många olika känslor upp – så som dåligt samvete för och oro kring bristfällig kunskap. Särskilt tydligt blev detta då hon skulle översätta projektets resultat till en fortbildningskurs för museipersonal. Vid de första kurstillfällena möttes Hanna av tystnad från deltagarna, vilket för hennes del var frustrerande. Det kändes inte som att hon nådde fram. Efter att kursen pågått ett tag började dock deltagarna öppna upp sig och Hanna fick veta att passiviteten inte berott på oförståelse eller ointresse. Snarare hade deltagarna upplevt de nya perspektiven som "omtumlande" och svåra att greppa. Insikten om hur mycket kunskap som saknas och hur mycket arbete som kvarstår kan bli förlamande, oavsett hur angelägen frågan är, resonerar hon. Lite självkritiskt tillstår Hanna att hon jobbat med liknande frågor under en lång tid, till skillnad från kursdeltagarna. Det kritiska avtäckandet av ojämlika förhållanden inom samhället i stort såväl som inom museerna klibbar

fast vid oros känslor, vilket kan bli överväldigande för den oförberedde (jfr Ahmed 2004:66). ”Det handlar ju om att plötsligt börja få folk att tänka och se struktur och det gör man ju inte i en handvändning liksom” konstaterar hon.

Även Stephan och André vittnar om de negativa känslor som kan komma till ytan då laddade frågor aktualiseras i arbetet. Oftast behöver beställaren då någon att ”hålla i handen” menar Stephan. Viljan att adressera ojämlikhet och skapa förändring finns ofta, men sällan kunskap om hur detta skall gå till. Att föra ett öppet men kritiskt samtal kring avsikter och förväntningar blir därför inte bara ett sätt för Stephan att bättre artikulera målen för sina insatser. Det ger också möjligheter stävja oro och skapa en förtrolig relation mellan honom och beställaren. Med tiden är detta något han tycker sig blivit bra på att ”känna av” och han får ofta höra ”åh, jag känner mig så trygg när du är här, du vet vad du gör!”. I känsliga lägen är det därför viktigt att skapa trygghet, för att i förlängningen kunna befrämja rörelse och öppna upp för alternativa sätt att förstå tillvaron (jfr Ahmed 2004:5ff; Hemmings 2005:549). Projekt där möjlighet att ”röra om” saknas bör enligt Stephan undvikas, då dessa främst tenderar att göras ”för syns skull”. Det måste finnas öppenhet för dialog om några positioner skall kunna förflyttas.

Att hantera de känslor som uppstår genom exempelvis kritiska uppförande kan därför förstås som ena sidan av myntet. Känslor kan även aktivt sättas i rörelse för att ge utrymme för förändring menar konsulten Lars. Genom etnografiska metoder hjälper han företag med organisations- och varumärkesutveckling. Med egna ord uttrycker han det som att syftet är att sätta kunden ”i gungning”, vilket inte alltid är en njutbar upplevelse. ”Man blir en åkallare av existentiell ångest och det blir jättejobbigt för en del. [...] Men det är en förutsättning, för annars kan vi göra som förra året. Gungningen i sig är det som skapar förändring” säger han. Utöver att arbeta med etnografiska material har han därför även experimenterat med att använda musik och förinspelade hypnossessioner för att skapa olika stämningar eller ”mentala landskap”. Om ett företag präglas av en viss förståelse av tillvaron är det hans uppgift att skapa utrymmen där det går att tänka annorlunda.

Det är få meddelare som uttrycker sig i lika tillspetsade ordalag som Lars. Hans berättelse får här tjäna som en artikulation av att det är nödvändigt att skaka om, överraska och agitera för att skapa utrymme för att ”tänka annorlunda”. Att beröra är att göra mer än att berätta att tillvaron kan uppföras annorlunda. Det är att få tillvarons motsägelsefullhet att överraska och kännas i kroppen, här och nu – vilket etnologen tillika konsulten Ida Hult (2008:40) kallar ett ”light bulb moment”. Likt alla de kunskapande praktiker som diskuterats här involverar detta ofta mer än enbart mellanmänskliga relationer. Lars användande av musik är ett exempel på detta och

museichefen Ellinor ger vidare prov på hur materialiteter kan hjälpa till att skapa rörelse när hon sätter samman en utställning.

Ellinor: [...] vissa fakta måste man ju ha, till exempel årtal, men jag försöker nog fånga lite sådant som man kanske inte förväntar sig att få veta, som väcker lite tankar. Inte bara den här torraste faktan utan någonting som du inte har tänkt på, som väcker lite intresse av att 'ah, måste nog veta lite mer där! [...] Att en vanlig besökare skall tycka att det är intressant att få reda på, det är nog så jag tänker. Lite intresseväckande och lite spännande. Lite oväntat.

Ett museiföremål kan inte bara stå för sig själv och det krävs något mer än "den torraste faktan", som Ellinor säger. Materialet måste skapa nya relationer, det måste nå ut till museibesökaren. "Jag vill ju gärna förmedla nånting, inte bara kunskap utan även en känsla av nåt vidare" säger hon och förklarar att det måste "väcka lite tankar, lite aha-upplevelser så folk själva vill tänka vidare". Som etnolog menar Ellinor att hon är intresserad av att få människor att dra paralleller till historien och förstå större sammanhang – inte bara att berätta "hur det är". Att sätta samman föremål, fakta eller bilder med mer erfarenhetsnära berättelser från arkiv och samlingar ger fler möjligheter för besökaren att skapa associativa band till det förflutna. För yngre besökare har Ellinor ordnat med skattjakter och tipspromenader så att de på ett lekfullt vis kan söka sig fram genom museet och även själva förkroppsliga förflutenheter via beröring av föremål, utklädsel eller lekar från förr.

Enligt antropologen Sandra Dudley (2010:8) har materiella ting, ljud och bilder en särskild förmåga att beröra då de är "där" och kan upplevas sensoriskt såväl som emotionellt, fysiskt och språkligt. Genom bilder kan exempelvis förflutna och fjärran landskap göras närvarande på ett sätt som ord inte tillåter (Edwards 2010:34). Andra material, så som museiföremål, kan på liknande sätt mobiliseras för att skapa en upplevelse av närhet eller angelägenhet. Även etnografiska material kan tjäna liknande syften. Oavsett om det rör sig om studier i samtiden eller i arkiv är förmågan att "komma nära" tätt förknippad med arbetssätten. Utdrag ur fältdagböcker, citat, bilder eller filmat material används exempelvis av konsulterna Fanny och Stephan för att skapa närhet mellan sina informanternas vardagsliv och de platser där beställaren befinner sig. Att med hjälp av etnografiska material visa på vardagslivets små motsägelsefulla handlingar ochoreflekterade praktiker kan potentiell leda till igenkänning och identifikation (Ehn & Löfgren 2012:134f). Omvärlden befinner sig då inte på armlängds avstånd, utan upplevs här och nu.

Att lyckas beröra museibesökarna är enligt Ellinor också viktigt för att de skall "få något med sig" från den korta interaktionen som museibesöket består i. Att få kunskap att färdas och få fäste på nya platser kräver mer än rationella resonemang. Det är inte alltid lätt att veta vilken påverkan kvalita-

tiva kompositioner har när de väl mottagits av kunder, medarbetare eller besökare. I en intervjustudie med etnografiska konsulter citerar Ehn och Löfgren (2009:41) en informant som säger att det vid avslutade projekt kan kännas som att resultaten ”slängs över en vägg”, då hen har liten insikt i hur de mottas eller vad som görs med dem efter det levererats. En liknande förståelse återfinns inte bara hos konsulterande meddelare, utan även bland de med fasta anställningar inom en organisation – som André. I jämförelse med de ekonomer och socialsekreterare han arbetar med – som kan räkna på ärenden och insatser – är det betydligt svårare att mäta effekterna av hans kvalitativa arbete. Erfarenheten säger honom att den attitydpåverkan han vill åstadkomma kan sprida sig ”som ringar på vattnet”. ”Man gör en insats som påverkar kanske en av hundra men den personen kanske fortsätter påverka, förstår du? Det är det jag tröstar mig med, men det har jag inte bevis för heller. Men nåt bra måste jag ha gjort i alla fall!” förklarar André med ett skratt.

Kunskap som inte låter sig räknas inom rådande logiker tenderar att marginaliseras. Teoretiskt grundade kategoriseringar eller analytiska exempel kan lätt omvandlas till statiska ”fakta” när de skiljs från de sammanhang där de komponerats (Larsson 2010; Mellander & Fagerström 2013). Att i ett styrelserum eller i mötet mellan besökare och museiutställning få material att beröra kan vara ett sätt att ge riktning till deras fortsatta färd. De insikter som överraskat eller de skildringar av det förflutna som känts nära har enligt meddelarna större förmåga att dröja sig kvar hos mottagaren än ”den torraste faktan”.

Enligt Ehn och Löfgren (2012:138) är förväntan på överraskningseffekter något som klibbar fast vid etnografi och kulturanalys. Detta kan delvis härledas till förmågan att synliggöra normer och vanor som vanligtvis inte artikuleras (Ehn & Löfgren 2012:146). Överraskningseffekter och aha-upplevelser är dock bara en effekt som meddelarna berör i sina skildringar av arbetet. Känslor och kännande är lika mycket en del av sättet att arbeta som något som skall materialiseras eller framkallas hos beställare, medarbetare, besökare eller informanter. Det etnologiska, etnografiska eller kulturanalytiska kan därför associeras till det känslomässiga såväl genom förmågan att komma nära, som genom de känslor vilka släpps lös vid kritiskt problematiserande.

Begreppet berörande kan därför sägas omfatta en lång rad skilda men besläktade metoder och förhållningssätt meddelarna övats i, vilka kan förstås i termer av social kompetens, pedagogik eller känslorarbete, såväl som estetiska och stilmässiga avvägningar. Sammantaget visar de på att de kunskapsuppföranden som meddelarna uppgår i måste förstås som mer än intellektuella övningar. Möjligheten att ”tänka annorlunda” är också villkorad av förmågan att beröra och att kännas angelägen (jfr O’Dell & Willim 2015:95f). Genom att framkalla en känslomässig respons, då normer och

antaganden ställs på sina huvuden, kan människor orientera sig på nya vis i tillvaron, vilket ändrar förutsättningarna för att förstå och relatera till världen (jfr Ahmed 2004:5ff). Särskilt viktigt tycks detta bli för kunskap som svårligen låter sig värderas genom kvantitativa logiker. Om dess värde inte kan räknas kan det i alla fall kännas.

Koordinationsarbete

De spänningsfält som hittills ritats ut i detta kapitel betonar alla friktion, konfrontation och utmaningar meddelarna genom åren fått hantera i yrkeslivet. Såväl i mina samtal med dem som i den här texten fixeras lätt det dramatiska, vilket döljer en arbetsvardag som många gånger är betydligt mer rutinartad. Vardagslunken, vilken i realiteten utgör den största delen av meddelarnas arbetstid, gör sig i berättad form inte lika bra som mer laddade situationer (jfr Löfgren 2007:358). Den må inte vara lika händelserik som utförandet av en etnografisk studie eller insamlandet av museimaterial, men villkorar ändå dessa uppföranden. De undanskymda eller oreflekterade delarna av arbetet kan liknas vid det Mol (2002:18) kallar koordinationsarbete – det vill säga den form av arbete som möjliggör och ordnar uppföranden av kunskap.

Många av de praktiker som inte direkt relaterar till kunskapande förblir outtalade i mötet med meddelarna, men de framträder med större tydlighet i de veckoböcker som fem av dem författat. Under några veckors tid bokfördes samtliga veckodagars arbetsuppgifter. Beskrivningarna sträcker sig från punktformade uppräknings till mer reflekterande dagboksanteckningar. Sammantaget får de ”möten” av olika slag att framstå som den enskilt vanligast återkommande arbetsuppgiften – oavsett om författaren varit museiintendent, konsult inom stadsplanering eller statlig tjänsteman. Planeringsmöte inför utställningar; ekonomimöte; möte om forskningssamarbete mellan museer och högskola; nätverksträff på andra myndigheter; lönesamtal; strategimöte med ledningsgruppen; avstämningsmöte med närmaste kollegan; många småmöten; förhandlingsmöte om upphandling av datorsystem; budgetmöte; vanligt veckomöte; möte om utveckling av webbplats; lunchmöte med planering av pedagogisk verksamhet; verksamhetsmöte om utvärderingar; möte om föreläsningsserie; spontanmöte; möte för planering av kommande möte.

Frekventa möten är givetvis inte särskilt utmärkande för meddelarnas arbetsplatser, men listan ovan kan tjäna som en påminnelse om arbetsvillkoren inom den typ av organisationer där de är verksamma. Möten kan bokstavligt sägas utgöra en form av koordination, som i bästa fall skapar gemensam orientering medarbetare emellan. Koordinationsarbete omfattar dock även en lång rad andra arbetsuppgifter. När jag ber Kristin uppskatta

hur en typisk arbetsdag ser ut svarar hon snabbt att sjuttio procent av arbetstiden går åt till administrativa uppgifter som att ”sitta och fila på utskickstexter eller frågor eller... om loggan skall ligga en millimeter dit eller en millimeter dit för att uppfylla kommunernas loggekrav” vid upphandlingsanbud – en nödvändighet i det hon kallar ”upphandlingsträsket”. Till detta kommer även personalfrågor och rekrytering av informanter, vilka också är tidskrävande processer.

Flera meddelare som arbetar vid museer, arkiv och andra kulturinstitutioner talar om vikten av att ”få in projekt” genom att söka pengar från exempelvis fonder. Att som en del av arbetet själv vara ansvarig för att hitta finansiering för den egna lönen är därför inget unikt för konsultrollen. Även om kundrelationen inte på samma vis är central, så är finansieringsformen inte utan förpliktelser. Projektet Hanna driver måste varje år avstämmas med de fonder som bekostar det för att nästa års finansiering skall utbetalas. Att hålla en noggrann budget och dokumentera de aktiviteter och resultat som ryms inom projektet är därför avgörande för den årliga återrapporteringen. Mellan tummen och pekfingret uppskattar Hanna att fyrtio procent av hennes arbetstid går åt till koordinationsarbete. Arkivarien Sonia svarar på min fråga om vad hon lägger mest tid på i sitt arbete med att det är ”hemskt mycket administrativ intern rumba” och fortsätter ”det handlar hemskt mycket nu om alla världens blanketter och rättigheter och avtal [...] Över huvud taget så upplever jag att den här organisationen liksom på tio år har blivit hemskt mycket mer hierarkisk och byråkratisk och formell än vad man tidigare var”.

Som regel beskriver meddelarna administrativa, ekonomiska och koordinerande arbetsuppgifter i ett något resignerat tonfall. Vissa delar av koordinationsarbetet må vara oundvikligt. Formaliserade styrsystem med krav på återrapportering, ”alla världens blanketter” eller millimeterprecision i utformningen av anbud kan dock kännas som ett hinder för det som upplevs ge arbetet vikt (jfr Jönsson 2008:31). Att koordinerande arbetsuppgifter inte tas upp i samtalet med mig kan även bero på att det är svårt för meddelarna att betrakta dem som en grund för etnologisk affinitet. I den administrativa rumban är det inte mycket som särskiljer dem från kollegorna.

För vissa meddelare – som museichefen Maria – utgör koordinerande uppgifter en så omfattande del av det dagliga arbetet att hon tycker det är svårt att alls upprätta några affinitetslinjer, utöver det faktum att hon arbetar vid ett museum. Meddelare med titlar som kommunikatör, projektledare eller koordinator ger uttryck för en liknande syn på relationen mellan arbete och utbildning. Kommunikatören Beatrice minns med viss längtan tillbaka till den tid då hon arbetade med samtidsdokumentation och produktionen av museiutställningar. Det arbetet var i hennes mening ”mer etnologiskt”. På min fråga om varför svarade hon:

Beatrice: Då gjorde jag väldigt mycket intervjuer och skrev och gjorde böcker, tog fram underlag till utställningar och samtalade mycket mer, hade läsgrupper och jobbade tillsammans med andra personer. Det var mycket mer sånt arbete. Nu är det ju väldigt mycket administration som egentligen vem som helst skulle kunna göra. Jag menar, att skriva protokoll behöver man ju inte vara etnolog för att göra. Sköta register och utskick och sånt eller ordna utbildningar. Man behöver inte ha etnologisk kompetens. Så, därför.

Organisationen där hon nu är anställd arbetar med frågor som rör fortlevnaden och demokratiseringen av det svenska kulturarvet, men hembygdsgårdar eller folkdräkter är bokstavlig mening något Beatrice sätter händerna i ytterst sällan. Hennes uppgift är att som en ”spindel i nätet” se till att organisationens medlemmar har tillgång till all nödvändig information, samt att upprätthålla kommunikationskanaler till kringliggande organisationer. Även om Beatrice talar gott om sin arbetsplats är avsaknaden av praktisk affinitet till etnologi något hon beskriver i termer av förlust. Liknande synsätt kommer till uttryck från meddelare som arbetar inom yrken med platslig affinitet – som museer eller arkiv – men som främst har koordinerande arbetsuppgifter. Som administratör, arkivsekreterare eller museireceptionist kan det lätt upplevas som att den egna utbildningen är irrelevant och utbytbar. Det blir därför svårare att upprätta de längre orienteringslinjer som binder samman den egna bakgrunden med arbetets syften och praktiker i en handlingskraftig framåtriktning.

Trots en mer koordinerande roll kan dock den etnologiska träningen komma till användning för att förstå de traditioner, rutiner och kommunikationssätt som präglar en arbetsplats, även när detta inte sker på ett lika påtagligt vis (Ehn & Löfgren 2012:141). Jon är anställd som projektledare med ansvar för kommunikationsfrågor inom en stor statlig myndighet. Till skillnad från de flesta av sina närmaste kollegor, vilka har journalistisk bakgrund och sköter det kommunikativa arbetet genom att skriva texter – som foldrar, kommunicéer och uppdateringar av webbsidor – är Jon i huvudsak ansvarig för interna eller publika event.

Grundförutsättningarna för arbetet är som han uttrycker det både enkla och konkreta. En deadline och en budget skall hållas och även om den senare ofta är knapp anser han sig vara skicklig på att arbeta inom ramarna. Det som komplicerar saker i arbetet är allt som oftast mellanmänniska relationerna. Finkänslighet och intuition är färdigheter som exempelvis krävs när det kommer till att förhandla fram rimlig förberedelsestid för forskare och andra som skall presentera sin verksamhet på något av Jons event. ”Jag tänker på det här under samtalet – vad jag har använt min etnologiska kunskap till – så är det nog att hantera människor” konstaterar han efter att ha redogjort för hur svårt det kan vara att få professionella akademiker att uttrycka sig koncist – ”så folk begriper”. På min fråga om huruvida förmågan

att hantera människor är något han blivit bra på – opreciserat om jag refererar till hans utbildning eller hans arbete – svarade han:

Jon: Jag tror faktiskt det, precis som när du är ute och intervjuar folk. Jag tänker såhär; när jag intervjuade folk så målade jag upp ramen inombords, i min hjärna. Sen när jag märkte att dom började sticka utanför den så fiskar jag in dom. Dom kan få röra sig fritt där inne, men så fort dom kommer utanför så bara in med dom! [...] Jag tror det är så jag använder mitt projektledarskap också. Man är ganska fri i mina projekt så länge man håller sig till det man skall göra [skratt]

Jon frågar sig själv om förmågan att hantera människor springer ur hans etnologiska träning eller ur "ren människokänedom". Varken han eller jag kan svara på den frågan, men många av de moment inom etnologiutbildningen som kretsar kring att skapa förståelse för andras syn på världen och att "komma nära" ställer krav på social smidighet (jfr Arnstberg 1997:24; Lökken 2007:15). Oavsett hur frågan besvaras torde det stå klart att dessa två komponenter tillsammans tillåter Jon den "fingertoppskänsla" som är nödvändig för att utföra projekten han tilldelas.

De känslor som tydligast kommer till uttryck i relation till koordinationsarbete är negativa – det är distraherande, det är tråkigt, det är en förlust. Likväl kan det vara lustfyllt och vilsamt, inte minst då det ofta är lätt att bocka av avklarade uppgifter och gå vidare i arbetet. Det som här beskrivits som koordinationsarbeten är inte en statisk kategori av arbetsuppgifter, utan något som ändrar karaktär beroende på vad som fixeras som kunskapsobjektet. När etnologiska affiniteter skall kartläggas förskjuts vissa moment i arbetet till periferin. Om istället affärstransaktioner varit det som skulle undersökas hade indelningen sannolikt sett annorlunda ut. Med detta följer även att koordinationsarbeten inte på något entydigt vis är av mindre vikt i utförandet av meddelarnas arbete – de är i många fall avgörande för att kunskapande uppföranden skall bli möjliga. Koordinationer är en form av uppförande och vise versa. Att en åtskillnad görs är främst för att påvisa hur associativa banor knyts mellan utbildning och yrke samt för att synliggöra den myriad praktiker som döljs bakom berättelser om arbetet. Det koordinationsarbeten visar är att etnologiska affiniteter endast framträder i en begränsad del av yrkesutövandet. För en stor del av arbetsuppgifterna upplevs utbildningsbakgrunden som utbytbar, vilket i sin tur kan ge en känsla av desorientering, då sammanlänkningen av studier och arbete förefaller godtycklig. Arbetslivets villkor kan på så vis stå i vägen för förlängningen av den investerade linjen, trots den tillsynes självklara affiniteten mellan etnologi och vissa frågor, arbetssätt eller befattningar.

Utan referens

En genomgående fråga i avhandlingen är på vilka vis associativa band upprättas mellan meddelarnas utbildning och arbete. Praktiker, platser och problem kan alla bidra till att göra relationen kännbar, men värdet i att göra dessa sammanlänknings explicita är inte självklara. Begrepp som etnolog, etnograf eller kulturanalytiker kan tjäna som en källa till distinktion, men skapar i vissa situationer förvirring och snedställda förväntningar. Artikulationer av affinitet i arbetet omges av ambivalens. I jämförelse är upprättandet av explicita sammanlänknings en essentiell del av akademins kunskapspraktiker, inte minst i form av citeringar och referenser. Hanterandet av refererande praktiker är en av de saker som skiljer vetenskapligt vetande från vardagligt, då de upprättar spårbarhet och en form av transparens i kompositionen av kunskap (jfr Latour 1999b:56ff). Genom referensen styrks sanningsanspråk, och släktskap eller avstånd kan upprättas mellan texter och forskningssammanhang (Ehn & Löfgren 2004:78f). Den situerar ett kunskapsuppförande i relation till vetenskapssamhället och stödjer sig på auktoriteten i redan existerande forskning (Mol 2002:30). I styrsystem där bibliometrisk data används i fördelandet av forskningsresurser blir refererandet utöver en form av koordinationsarbete en resurs i kompositionen av akademiskt kapital.

Det berättelserna i detta kapitel kretsat kring är hur etnologiska praktiker och hinterland aktualiseras och sätts i arbete på platser som primärt styrs av andra logiker än de akademiska, samt hur de med nödvändighet uppförs på nya vis. I linje med detta blir även referensen något som inordnas i "andra" logiker. Att åkalla vetenskaplig forskning kan vara en strategi för att stärka en redan etablerad auktoritetsposition, men så behöver inte alltid vara fallet (jfr Mellander & Fagerström 2013:326). Till att börja med är det få meddelare som gör anspråk på att regelbundet ta del av ny etnologisk forskning. Att hålla sig à jour med pågående utveckling inom olika forskningsfält är en viktig del i många meddelares arbeten, men det rör sig då oftast om ett mer instrumentellt läsande, riktat mot specifika frågor. Flera meddelare uppger att de läser texter av vänner eller gamla kollegor, men då inte främst som en del av arbetet. Ett mer öppet och sökande läsande i syftet att orientera sig i samt återknyta till etnologi sker i liten utsträckning då vardagslivet kommer i vägen, även om tankar om att de "borde" eller "gärna skulle vilja" är återkommande. När etnologisk eller närliggande forskning aktualiseras blir det därför främst i de former som följt med meddelarna från studietiden, men undantag förekommer.

Konsulten Fanny är en av dem som allra tydligast ger uttryck för nödvändigheten i att återvända till etnologiska texter. Teoretiska modeller kan underlätta pedagogiska förklaringar av svårbeskrivna fenomen och i klassikerna går det att hitta inspiration när hon "kört fast i analysprocessen". När

Fanny undrar ”Vad är det jag håller på med egentligen?” brukar hon återvända till verk som *Kulturanalyser* (Ehn & Löfgren 2001) eller *Vardagslivets etnologi* (Ehn & Löfgren 1996). ”När man tycker att något inte är intressant så läser man där och bara; ’Men det är ju också intressant att det här inte är intressant!’ och så känns det plötsligt som att det är meningsfullt ändå” förklarar hon. Att som etnolog uppföra kunskap vilken betraktas som ”annorlunda” av hennes kunder, är något hon kan använda sig av för att skapa auktoritet. Utan den akademiska forskningens hinterland skulle det vara mycket svårt för henne att utföra och marknadsföra etnografi i kommersiella sammanhang.

Fanny: Jag tycker att man kan hitta så många likheter mellan det jag gör och det man gör inom akademien. Jag skulle inte klara mig utan den akademiska etnologin i ryggen, så det finns nåt tydligt samband som knyter mig dit ändå. Det är ju uppdragsgivaren som är skillnaden.

De linjer Fanny drar kring sitt eget arbete och ämnet artikulerar likhet snarare än skillnad. Med den kunskapsförståelse som argumenterats för här ligger dock svaret till vad som *gör* skillnad i det Fanny själv påpekar; uppdragsgivaren. En komponents funktion och betydelse uppstår genom dess relationer, därför förblir vare sig etnologisk kunskap eller praktik detsamma när beställare eller målgrupp är andra än de som innefattas av akademins refererande logiker (Petersen & Munk 2013:113; O’Dell & Willim 2015:99).

När jag frågar Fanny om aktivt refererande i de rapporter eller presentationer hon skapar blir svaret att enstaka referenser till forskningsrapporter kan vara nödvändiga för att fastslå vetenskapligt understödda fakta. Mer sällan refererar hon till teoretiska eller filosofiska koncept och då mest för att befästa att vissa sätt att argumentera är vedertagna. Stephan resonerar på ett liknande vis och beskriver sitt eget explicita användande av referenser som ”mellanmjölk, eller lättmjölk nästan”. Även i hans arbete artikuleras referenser sparsamt och främst för att befästa att etnografiska eller kvalitativa metoder är vetenskapligt etablerade. Över lag menar de båda att referenser bör användas med försiktighet då de ger ett allt för akademiskt intryck, vilket av kunden ofta betraktas som motsatsen till de praktiskt inriktade insatser de vill utföra. Genom att förespråka etnografi utmärker de sig redan som tillräckligt främmande fåglar och det finns ingen anledning att göra saker än mer komplicerade.

Explicit refererande är något som generellt tycks göras med sparsamhet bland meddelarna. Det finns dock flera exempel på hur direkta referenser kan mobiliseras för specifika syften. Ilse har vid upprepade tillfällen satt *Kulturanalyser* (Ehn & Löfgren 2001) eller *Den kultiverade människan* (Frykman & Löfgren 1979) i händerna på gymnasieelever hon undervisar vid museet, i syfte att komplettera historisk källkritik med självreflektion. André är den

av meddelarna som allra tydligast ger uttryck för att akademiska texter han kommit i kontakt med under etnologistudierna är ett aktivt verktyg i det likabehandlingsarbete han utför. I presentationer och samtal använder han gärna pedagogiska exempel för att visa på hur orättvisor reproduceras i vardagen, som *Horan i bondesamhället* (Frykman 1977) för att artikulera problematiken kring stigma och utsatthet. I diskussioner om segregation har han använt *Rosengård och den svarta poesin* (Ristilampi 1994) för att visa på hur talet om förorter och de som bor där formar ett utanförskap såväl geografiskt som språkligt.

Texter som dessa kan enligt André tillämpas för att skapa igenkänning och för att beröra – som en slags ”språngbräda” för att lyfta personliga erfarenheter till en analytisk nivå. Samtidigt är han noga med att påpeka att utrymmet för ett akademiskt refererande är begränsat till ett fåtal sammanhang. När strategidokument eller utredningar skall författas går det bra att referera till ”hård” forskning, som en ”undersökning som man gjort på SCB eller så”, men att referera till ”olika tänkare och så skulle kännas för... för teoretiskt, tyvärr. Det har jag fått veta. Det har jag lärt mig”. Kulturforskningens teorier betraktas även här som det praktiskas motsats, medan kvantitativ forskning med ett mer implicit teoribruk mottas som sanningar, vilka lättare passar in i organisationens handlingsprogram. Referenser till ”mjukare” källor kan användas i samtal och presentationer där André själv är närvarande, men de kan inte stå för sig själva.

Det upplevda behovet av att träna bort manér som uppfattas som alltför akademiska är inte begränsat till den typ av konsultverksamhet eller den offentliga förvaltning som Fanny respektive André arbetar i. Även bland meddelare vilka är verksamma inom traditionellt forskningsanknutna institutioner som museum finns berättelser om en ”anti-akademisk” hållning. Akademiker betraktas lätt som personer vilka ”ställer konstiga frågor” menar Maria. Ilse drar sig till minnes att hon efter sin arbetsintervju blev informerad om att hon fick sin tjänst *trots* att hon använt analytiska begrepp – så som performans och homogen. Beatrice, som också är verksam inom en kulturarvsinstitution, svara på frågan om hon brukar återvända till texter hon läst under studietiden med att såväl Anthony Giddens som Michel Foucault är tänkare som kan hjälpa till i de egna tankebanorna. Att göra mer explicita referenser är dock otänkbart, då det skulle kunna leda till ”någon akademisk snobbstämpel och det får man vara jätteförsiktig med här. Man kan prata om det på nåt annat sätt kanske, men man skriver inte ut det för då blir det liksom – Jaja, det där är för någon annan, det är inte för oss”.

Oavsett om det tas för ett tecken på snobbism, skapar svårgripbar komplexitet eller bidrar till alltför långdragna resonemang kan refererande praktiker förstås som tillhörande en annan logik än arbetsplatsens. Likt för kvalitativa alternativ och kritik har detta ställt krav på meddelarna att anpassa

det som lärts under studietiden till att bättre resonerar med arbetsplatsernas logiker (jfr Lundberg & Werner 2013:63f; Pettersson 2007:143). Kristin uttrycker det som att hon under sina första år som konsult gick igenom en "avakademisering". Det etnografiska arbetet hon och kollegorna utför skall "hålla för en vetenskaplig granskning" och analyserna som de levererar baserar sig på teoretiska perspektiv, men referenser i akademisk mening är något de skalat bort och språkbruket har ändrats. Detta innebär inte bara att språket gjorts mer tillgängligt, utan också mer auktoritärt. Kristin berättar med en ironisk ton att "det tog några år innan vi rensade bort alla dom här förminskningsorden [...] det finns vissa tecken på att det kanske eventuellt skulle kunna tolkas som att...". Den försiktighet som Kristin förknippar med akademien är inte en tillgång i hennes nuvarande arbete, åtminstone inte när den uttrycks explicit. Malin fick motta samma lärdomar av en kollega under sitt första uppdrag som etnograf vid en större konsultfirma.

Malin: Det var ju ett helt annat sätt att jobba än vad man är van vid, det kändes som att det tog ett tag innan jag kom in i det och hon fick mig att förstå – 'Nej men nota inte, gör inte såhär, ha inte med det' – ett mycket rakare sätt som efter ett tag – när jag på nåt vis kunde släppa den här akademiska genren eller sättet att skriva med mycket noter och hänvisningar och sånt – så kändes det ganska befriande att bara 'bonk!' – 'Såhär är det! Såhär är det! Såhär är det!'. Alltså mycket, mycket rakare språk och inte tillkrånglat och inte 'kanske' och 'det här kan analyseras eller möjligen tolkas om' eller så.

Även om etnologisk affinitet har tillåtit meddelare som Malin att uppföra sig själv professionellt kan, akademiska konventioner vara ett hinder. "Akademien är väldigt duktig på att bryta ner ens självförtroende så att man inte vågar påstå något utan att man refererar till minst tjugo källor på varje sak" konstaterar Kristin. Avakademiseringen innebar mer än att anpassa formen för hur etnografi presenteras. Det är även ett förflyttande av akademins distribuerade auktoritet till Kristin och Malin som personer. Inom arbetsplatsernas logiker faller kunskapande eller sanningsbärande kedjor inte samman då referenser – i akademisk mening – försvinner (jfr Latour 1999b:69). De främsta referenterna som förenar länkarna i dessa kedjor är istället meddelarna själva.

Förlusten av referenser kan därmed även förstås som en vinst i termer av hur expertis och auktoritet associeras till meddelarna. Vetenskapligt, metodologiskt eller teoretiskt kapital blir personligt och har därför potential att mobiliseras för positionering på arbetsplatsen eller arbetsmarknaden. Avsaknaden av transparens som förlusten av referens innebär förvandlar meddelarnas kunskapande med etnologiska komponenter till en svart låda – en svårgenomskådad komposition vars interna komplexiteter kan ignoreras så länge de ger resultat (Latour 1999b:304). Med detta inte sagt att refererande

praktiker skulle göra det lättare för meddelarnas kunskapsuppföranden att färdas till nya sammanhang, då detta skulle bryta mot de dominerande kunskapslogikerna på många arbetsplatser.

Avsaknaden av referens kan verka bidragande till mystifieringen av kulturanalytiska praktiker, då ny kunskap uppstår ur handlag som är främmande och svåra att överblicka (jfr Löfgren & Willim 2005:10f). Frånvaron av refererande praktiker placerar dessa uppföranden utanför akademins logiker. De kan färdas dit, men riskerar att även där betraktas som avvikande och med ett lägre värde än det som produceras inom forskningens referensramar (jfr Perez Vico 2018:38; Wiklund 2012:252). Än en gång kan skilda refererande praktiker inte förstås som det enda som skapar avstånd mellan meddelarnas arbete och det arbete som sker inom akademien. Den kan dock fungera som en komponent i uppdelningen dem emellan, inte minst då akademiska meriter kvantifieras genom bibliometrisk data, citeringar och referenser.

Omakademisering

Jag sammanfattade föregående kapitel med att konstatera att kompetens inte enbart kan förstås som en tillskriven kategori där färdigheter skänks värde eller potential från en extern position. Den kan även förstås som upplevelsen av att vara i linje, där de egna färdigheterna och den egna biografien kan sättas i rörelse för att lösa problem och besvara frågor. I det här kapitlet har jag visat att dessa linjer sällan låter sig upprättas utan friktion. Konkurrerande kunskapslogiker eller arbetets administrativa villkor kan verka störande, vilket ger en mer ambivalent bild av de affinitetsband som diskuterats genom de tidigare kapitlen.

Pendlingen mellan upplevelsen av handlingskraft eller kompetens och känslor av ambivalens eller godtycke påminner om den relation Ahmed (2011:95f) menar existerar mellan stolthet och skam. Dessa känslor är tätt sammanbundna, samexisterande och samkonstituerande, där den hotande förlusten av den förra ständigt påminner om den andras närvaro. Upplevelsen av kompetens stammar ur känslan att vara riktad och i linje, men i det här kapitlet demonstreras att meddelarna har begränsat inflytande över arbetets villkor och att det många gånger kräver att de egna intressena underordnas andras. Det som i föregående kapitelns idealfall var en källa till distinktion och yrkesstolthet, kan istället leda till upplevd friktion, osäkerhet eller godtycke (jfr Flatley 2008:47). Särskilt hotande tycks detta vara i moment där meddelarna uppfattas som besvärlig av omgivningen – då de blir någon vars kritik stjälp snarare än hjälper. Att hålla hårt i affinitetsbanden kan straffa, sig om det leder till att en stämpas som ”en besvärlig akademiker”. Det analytiska och teoretis-

ka som i föregående kapitel visade sig vara kategorier baserade i praktik får då stå som det praktiskas motsats. Den omslutning som finns kring begrepp som kultur eller vardagsliv kan medföra att de blir problematiska som grund för tolkningsföreträde i arbetet, medan andra kunskapslogiker är mer implicita och självklara (jfr Ehn & Löfgren 2012:137; Pettersson 2007:148).

Upprättandet av meningsfulla orienteringar i dessa situationer ställer därför krav på andra färdigheter, så som förmågan att anpassa såväl de egna arbetsformerna som sätten att rikta sig genom arbetet. Kristin beskrev det tidigare i kapitlet som en form av ”avakademisering” – det vill säga en fråga om att skala bort många av de manér som fostrats under utbildningen. Då affinitetslinjer ändå låter sig upprättas är det en fråga om anpassning snarare än total förvandling. Det tycks mig därför mer träffande att tala om denna process som en form av omakademisering (se även Mellander 2018). Meddelarnas berättelser tyder på att det finns kontinuitet mellan etnologistudierna och förmågan att förhandla mellan skilda kunskapslogiker, att formulera verksam kritik eller att få kunskap att upplevas som betydelsefull. De linjer som binder samman är inte raka, utan kräver förhandlande, jämkande och justerande. Något förblir, men mycket förändras och komponenter som rest med meddelarna får nya egenskaper i mötet med nya förhållanden.

Ett alternativt sätt att förstå innebörden av kompetens utifrån detta är kort och gott som förmågan att anpassa sig och sina färdigheter. Detta torde bli särskilt viktigt för den som företräder kunskapslogiker vilka inte redan implicit ligger till grund för organisationers verksamhet (jfr Fägerborg 1996:261). Enligt Helena Petterson (2007:162) är förväntningar på att blandandet av kompetenser skall leda till resultat som är större än summan av de enskilda komponenterna problematisk, då olika former av färdigheter tenderar att åtföljas av åtskilda kommunikativa logiker. Där en dominerande kunskapssyn redan är etablerad infinder sig lätt likriktning snarare än pluralism (se även Fors & Berg 2018:100ff). Kompromissvilja och anpassning är därför något som förändrar etnologiska affiniteter – ibland till den grad att de kan vara svåra att känna igen. Samtidigt är det en förutsättning för att dessa linjer alls skall låta sig dras. Uppföranden som inte passar in i de rådande kunskapslogikerna inom en organisation kan lätt avfärdas med frågan ”än sen?” (Ehn & Löfgren 2009:44f; Ehn & Löfgren 2012:154). Närhet snarare än avstånd blir därför en förutsättning för kritiska förhållningssätt, åtminstone om de förväntas bidra till faktisk förändring.

Omfattningen av det jag valt att kalla koordinationsarbeten utmanar också upprättandet av affinitetsband. Med detta inte sagt att koordinationsarbetet inte ställer krav på kreativitet, kritiskt tänkande, förmåga att beröra eller att väga olika logiker mot varandra – men på ett personligt plan tycks det för meddelarna vara svårt att artikulera det som etnologiskt. På ett mer

generellt plan belyser detta ett problem med debatten om utbildningars relevans för arbetsmarknaden. Om fler än meddelarna som ägnar sig åt så kallat kunskapsarbete antas arbeta utifrån liknande förutsättningar, kan det tyckas som att behovet för ämnesspecifika färdigheter är begränsat i arbetslivet. Istället är det potentialen för flexibilitet och generella färdigheter – så som god språkhantering och förmåga att behandla stora mängder information – som i huvudsak blir verksamma inom arbetet (jfr Lökken 2007; Schoug 2008). Frågan om etnologins eller humanioras relevans för yrkeslivet skulle kunna vändas till att bli en fråga om arbetets innehåll. Vad meddelarna för med sig i form av färdigheter, förmågor och erfarenheter framstår mer som ett över- än underskott. Detta påkallar också behovet av att inom akademiska sammanhang diskutera förväntningarna på och innebörden av att ”arbeta med det man utbildat sig till”. Det är inte enbart utbildningens innehåll eller kvalitet som tillåter affiniteteter att artikuleras, utan även arbetslivets villkor.

Möjligheten att upprätta meningsfulla orienteringar och linjer mellan utbildning, arbete och vardagslivets övriga sammanhang kommer att diskuteras vidare i nästföljande kapitel. Där kommer jag även att vidare beröra en tematik som varit närvarande i detta och föregående kapitel – närmare bestämt hur de kunskapsuppföranden meddelarna uppgår i är sammanlänkade med vissa värderingar och föreställningar om vad som kan anses vara av godo. I det här kapitlet har meddelarna gett uttryck för såväl politiska, etiska och estetiska värden de strävar efter att uppnå genom sitt arbete, vilket är nära förbundet med deras professionella färdigheter och distinktion (jfr Silvén 2004:24f). Ämnesaffinitet och kunskapande praktiker låter sig därför inte enkelt avskiljas från vad som hålls för viktigt såväl i som utanför arbetet.

9. KÄNN DIG SJÄLV

I spänningsfältet mellan utbildning och arbete konkurrerar olika politiska, ekonomiska, sociala och kulturella intressen om att fastslå vilka funktioner dessa instanser skall fylla. Debatten kring nyttan med humaniora som återgavs i avhandlingens inledande kapitel är att betrakta som ett utslag av detta. Är den högre utbildningens syfte att skapa arbetskraft? Ska skattemedel finansiera studier som inte bidrar till samhällsekonomins tillväxt? Bör alla värden räknas i pengar? Kan utbildningsväsendets företrädare själva definiera vilka värden de bidrar till, utan att enbart tala i eget intresse? Oavsett ställningstagande i debatten förmodas arbete och utbildning kunna berika och förbättra såväl samhället som den enskilde medborgaren (jfr Schoug 2008:18). Vilka värden de bidrar till att skapa är därför något som går att spåra i politisk retorik såväl som i människors vardagsliv.

För meddelarna existerar varken arbete eller utbildning i isolation från alla de andra komponenter som utgör vardagen – så som barn, partners, huslån, bandylag, måleri, bokcirkel eller husdjur (jfr Sjöstedt Landén 2012:56; Bergwik 2013:158). Det professionella livet formar och formas av personliga prioriteringar, strävanden och värderingar. För att skapa vidare förståelse för arbetets och utbildningens betydelse för meddelarna kan därför inte enbart arbetsplatsen fixeras. Arbetet spillar över sina gränser och påverkar villkoren för hur människor förstår och finner mening i livet (Ehn 1981:116). Meningsskapande rör i sin mest grundläggande form människors strategier för att upprätta ordning och stabilitet mellan vardagslivets skilda sammanhang. Som upplevt tillstånd kan mening likställas med känslan av att vara orienterad, då värderingar och handlingar kommer i linje med varandra

Att sträva efter ett gott liv eller en meningsfull tillvaro är enligt genus-teoretikern Lauren Berlant (2011:1f) en form av optimistisk orientering mot det som ännu inte är realiserat. Strävandet i sig är inte alltid präglad av optimism, utan kan lika gärna upplevas i termer av saknad, längtan eller begär. Människors föreställningar om innebörden av en meningsfull vardag är sällan helt och hållet deras egna, då det är lättare att ta ut riktning längs de stigar där andra redan färdats (Ahmed 2006a:120). Föreställningarna följer därför lätt normerande linjer. Detta blir exempelvis synligt genom det självklara vis på vilket arbetet antas vara en essentiell komponent i sammansättningen av ett givande vardagsliv (Andersson 2003; Paulsen 2010). Huruvida arbete och utbildning kan infria förväntningarna på att tillvaron ska ”add

up to something” är långt ifrån säkert (Berlant 2011:2; Petersson McIntyre 2016:17f). Att på samma gång uppleva sig som privilegierad och utsatt i sökandet efter anställning är ett uttryck för arbetets ambivalenta betydelse i upprättandet av en tydlig orientering.

I det här kapitlet spåras hur meddelarna vävt samman utbildning och arbete i den egna levnadsberättelsen för att uppföra meningsbärande helheter. Särskilt intresse fäst vid hur etnologiska affinitetsbands mobiliseras i kompositionen av självbild, ordnandet av vardaglig erfarenhet och upprättandet av de orienteringslinjer som följts genom livet. I tur och ordning uppmärksammas deras förståelse av den egna karriären, hur det lustfyllda får utgöra en samlande kraft i relationen mellan arbete och utbildning samt etiska och politiska värden, vilka är av betydelse för deras orienteringar. Avslutningsvis diskuteras hur mening skapas i kontrast mot den akademiska etnologin samt hur meddelarnas erfarenheter kan förstås i termer av klass och delade, professionella intressen. Sammantaget utforskas hur meddelarna känner sig själva, sin utbildning och sitt arbete i relation till uppförandet av ett meningsfullt vardagsliv.

Karriärer

Sätten på vilka utbildning och arbete kan vävas samman med de egna livs-linjerna för att skapa en meningsbärande helhet är flerfaldiga och personliga. Samtidigt saknas det inte konventioner och vedertagna logiker för hur detta kan ske. En sådan logik är karriären. Karriärbegreppet denoterar ursprungligen väg, körbana eller att röra sig framåt i hög hastighet. I dagligt tal konnoterar begreppet föreställningar om att ”stiga i graderna”, att ackumulera kunskap, resurser och status (Conradsson 1997:130f). Etnologen Karin Salomonsson (2003:48) menar att karriärer som forskningsobjekt är att betrakta som multipla. De artikuleras genom tekniska system och inskriptioner – som CV:n och arbetsansökningar – och kan därmed bli en slags handelsvara. Karriär kan också stå som synonym till den biografiska bana som löper genom yrkeslivet. Den kan även förstås som en normerande logik för hur människor över tid förväntas röra sig uppåt i arbetsplatsens hierarkier (se även Conradsson 1997:133; jfr Ambjörnsson & Jönsson 2010:10). Samtidigt är karriären en upplevd process, förankrad i vardagen. Att bygga en karriär genom sammanlänkningen av erfarenheter från arbetslivet är ett sätt att binda samman personliga investeringar till en sammanhållen linje (Salomonsson 2003:49; jfr Sennett 2006:21f).

Enligt Salomonsson (2003:49) kan en individnära förståelse av karriärer aktualisera de frågor om självbild och reflexivitet som genomsyrar det senmoderna samhället (se även Svensson 1997:40ff). Till skillnad från ett yrke –

vilket kan bytas flera gånger under en livstid – följer karriären den enskilda personen. En individnära förståelse undslipper dock inte de normerande förväntningar som karriärbegreppet inbegriper. Snarare än den linjära progression som karriärer lätt förknippas med, har dock meddelarnas berättelser om såväl valet av utbildning som inträdet på arbetsmarknaden präglats av ambivalens, sökande och tillfälligheter. Jag håller för sannolikt att den trassliga vägen in i yrkeslivet inte är något unikt för meddelarna, för utexaminerade etnologer generellt eller ens humanister i vid bemärkelse. Flexibla och prekära arbetsformer återfinns i många branscher och yrkesgrupper (se Fudge & Owens 2006; Gleerup m.fl. 2018; Martinsson 2006; Sjöstedt Landén 2016; Standing 2011). I det här sammanhanget kontrasteras berättelser om svårigheten att orientera sig mot idealiserad och normativ föreställning om karriären som en rät och friktionsfri linje genom arbetslivet (jfr Conradsson 1997:132). Meddelarnas krokiga vägar upplevs i jämförelse som avvikande från normen (jfr Ahmed 2012:40f). På så vis associeras det svårforcerade, snåriga och riktninglösa till etnologi.

När jag frågade Lisa – som arbetat på museum, inom offentlig förvaltning och i forskningsprojekt – om varför hon ville delta i studien svarade hon ”jag tror jag är ett bra exempel på vad som händer med en etnolog. Eftersom karriärvägarna är rätt så vaga så tror jag att det krävs en viss typ utav kreativitet eller drivkraft för att hitta vägar helt enkelt”. Hon ställde sig sedan retoriskt frågan om ”just dom där vägarna är etnologiska eller inte”, men slog ändå fast att hon tror de är det. Eftersom etnologi ”traditionellt har varit ett museiämne” och hon arbetat på museum för att sedan söka sig till andra arbetsplatser tycker hon det finns en likhet mellan hennes och ämnets banor. Den etnologiska förmågan att ”bygga broar mellan olika discipliner” är det som följt med Lisa mellan olika arbetsplatser och har enligt henne själv lett till framåtriktning.

Lisa är en av de meddelare som jag haft möjlighet att intervjuas vid upprepade tillfällen. Under vårt första möte beskrev hon sin väg som slumpartad, fylld av ”bananskal” vilka gjort att hon halkat i oväntade riktningar. När vi träffades en andra gång ställde hon sig mer fundersam till denna beskrivning:

Lisa: Jag tänkte på att jag lägger fram det som att 'Ja, men jag kände nån där och sen hade jag en möjlighet att komma dit' och det känns som att jag är rätt så planlös på ett sätt. Samtidigt så har jag ju haft tur då i mina karriärvägar eller vad man skall säga – antikarriär. Nånstans har det ju alltid löst sig. Jag är ju en nomad i yrkeslivet och det framgår ju, men jag kände att jag nog berättar det lite sådär att 'Jaja, så var jag där och så hände det och så var jag där och så hände det' och det kanske är sant, men det är ändå mycket arbete och tankemöda runt om det där som jag kanske inte riktigt kom in på eller som jag inte

riktigt tänker på när jag berättar om det [...] det känns som att jag inte riktigt bryr mig, utan det ramlar på och det kanske inte är riktigt sant även om det är så jag framställer det. Jag vet inte.

Lisas reflexiva diskussion kring sin egen "antikarriär" ger eko av den serendipitet som ledde henne till ämnet, genom ett möte med *Den kultiverade människan* (Frykman & Löfgren 1979) och en tanke om att museer kunde vara en möjlig väg in i yrkeslivet. Bananskalen har dock inte varit fullt så många som berättelsen först gav sken av och det råder ingen tvekan om att det krävts möda och beslutsamhet för att hon skulle komma dit hon är idag. Det Lisa varit orienterad mot är att hitta platser där hon kunnat "bygga broar". Detta gör det i sin tur svårt att knyta samman olika arbetslivserfarenheterna till en sammanhållen och uppåtstigande karriär. Stephan talar om sin egen yrkesbana på ett liknande vis när han säger att han inte är intresserad av att "göra karriär", i betydelse av att klättra i hierarkier. "Jag flyttar mig sidledes och jag klättrar inte. Jag blir inte chef. Jag får inte mer makt och jag tjänar inte mer" förklarar han. "Jag har testat lite olika plattformar för att försöka förändra världen! Det är så jävla pretentiöst, men nånstans är det ju det som... det var det jag ville när jag började plugga etnologi och så har jag provat lite olika sätt och faktiskt blivit lite besviken varje gång" fortsätter han med ett skratt. Likt Lisas sätt att resonera är det Stephans vilja att "göra skillnad" som drivit framåt och bundit samman den väg han gått.

Även bland meddelare vilka "hängt sig kvar" och stigit i graderna vid en och samma arbetsplats – exempelvis Hanna som gick från praktikant till projektledare eller Sonia vars bana började som projektanställd student och ledde henne vidare till en tjänst som arkivchef – är förhållandet till den egna yrkesbanan ambivalent. Då Hanna först berättade om sin väg in i museivärlden var det som en rak linje. När någon under studietiden frågade henne "vad blir man då då?" svarade hon kort och gott att hon skulle jobba på museum, vilket hon sedan gjort som praktikant, vikarie, projektanställd och projektledare. När vi möttes en andra gång frågade hon sig om vägen verkligen varit så rak som hon låtit påskina. "Det slog mig – vilket är så typiskt när man berättar – att det ser ut som en rak linje. Ofta är det ju inte så när det väl sker, utan det är i efterhand man kan kolla och se att det finns en kontinuitet i det" resonerade hon. Beslutet att studera etnologi var beroende av tillfälligheter, även om det fanns en tanke om en framtida museianställning. Att hon lyckats hänga sig kvar härleder Hanna till att hon tidigt hittade en "nisch" i frågan om social utsatthet, vilket gav henne såväl riktning som expertis inom ett område som efterfrågades.

Chefsarkivarien Sonia förhåller sig i sin tur något kallsinnig till den egna banan, trots att hon nått en högt uppsatt position inom en organisation som enligt henne själv har få öppningar för nya anställningar.

Sonia: Jag tror inte alla människor är jättemålmedvetna, men det kan bli helt okej i alla fall. För mig har det nog varit hemskt mycket slumpen som har avgjort och jag har varit på rätt tid, på rätt plats och fått erbjudanden. Det har liksom bara löst sig för mig. Det har aldrig varit mycket stress på det sättet. När något har tagit slut så har jag fått ett erbjudande om nånting annat och det där... det brinner inte. Jag har aldrig brunnit för det här.

”Trevligt” är ordet hon använder för att beskriva sitt arbete, även om hon tillstår att det finns stunder då det hettar till – som när hon guidat studentgrupper i arkivet och kommit på sig själv med att tänka ’Åh gud, här skulle jag vilja jobba!’ [...] Sen tänkte jag: Åh nej, jag jobbar ju här!”. Sonia beskriver sig uttryckligen som privilegierad, då hon fått en tjänst inom det hon utbildat sig till, vilket varit få av hennes studiekamrater förunnat. Privilegiet får dock dela plats med känslan av att hon inte riktigt valt sin egen bana. Saker har ”bara blivit” och hon känner sig ibland förvånad: ”Oj då! Såhär gick det. Såhär gick det ju”. Känslan av att inte ha valt kan stärkas av att Sonia inte ser några alternativ eller något hon hellre skulle vilja göra. Hennes investering har lett henne dit hon är nu och det är gott nog.

Hos alla fyra präglas berättelsen om den egna yrkesbanan av ambivalens, tillfälligheter och ett kritiskt reflekterande kring pålitligheten hos de egna utsagorna. Ett självreflexivt förhållande till det egna berättandet är inte unikt etnologiskt, men meddelarna är via utbildningen tränade i att ifrågasätta sin egen roll i sammansättningen av berättelser. När den kritiska blicken vänds mot den egna levnadsberättelsen uppstår en tvekan inför om saker och ting verkligen skett på det vis de återges, vilket gör det svårt att dra den klättrande linjen som karriärer förknippas med. Att som Sonia ställa sig tveksam till om hon faktiskt valt den bana hon färdats utmed går även på tvärs med de ideal som enligt Billy Ehn (1981:187f) är kopplade till det senmoderna arbetslivet och tron på självförverkligande genom aktiva val av livsstil, av produkter och av arbete (se även Fahlgren, Mulinari & Sjöstedt Landén 2016:17; Mol 2008b:73).

Sonia kan avgjort sägas ”ha gjort karriär”, genom sin rörelse uppåt i organisationens hierarki, men hennes investering i etnologi har också avgränsat vad som varit valbart och möjligt. Sonia är orienterad, men längs en bana som inte tycks utlova några alternativa riktningar (jfr Ahmed 2006a:40). Att vara på en plats som upplevs som privilegierad kan spela in i detta – vilket diskuterades i kapitel sex – men det kan även relateras till ålder. Re-orientering genom omskolning omnämns av få meddelare som ett realistiskt alternativ, även om de har längre kvar till pension än Sonias tio-femton år. Tveksamheten stammar ur en konkret oro för att nya investeringar inte skall ge avkastning, då ålder vid en viss gräns upplevs minska snarare än öka anställningsbarhet. Normativa föreställningar om livslopp kan spåras hos meddelarna, där utbildning kommer före arbete och en person vid en viss

ålder förväntas uppnått stabilitet samt hittat sin plats. Den som inte gjort det hamnar ”ur linje”, utanför det förväntade och blir därmed avvikande (Ambjörnsson & Jönsson 2010:10f; jfr Alftberg 2012:48). Det kan därför kännas mer friktionsfritt att hålla sig fast vid de investeringar som gjorts.

De mer generella förändringar som skett i arbetslivet sedan 1980-talet – exempelvis ökningen av tidsbestämda anställningar och en idealisering av mobilitet kontra kontinuitet – kan enligt sociologen Ray Pahl (1995:2) försvåra uppförandet av tydliga karriärsbanor. Att röra sig ”sidledes” – som Stephan uttryckte det – menar Pahl har blivit mindre av ett val och mer av en förutsättning i arbetslivet. Detta har i sin tur gjort det svårare att artikulera vad en framgångsrik karriär består i. Framgång har därför kommit att värderas allt mindre genom socialt klättrande, till förmån för förmågan att uppföra ett ”good self” (Pahl 1995:6). Denna tendens kan spåras i såväl Stephens ambition att ”göra skillnad” som Lisas brobyggande, där orienteringen genom utbildning och arbetsliv knyts till personliga färdigheter och värderingar. Även om deras strävan innebär ett politiskt och moraliskt ställningstagande, faller de med Pahls definition inom ramarna för en annan typ av framgångsberättelse.

I ordets mest grundläggande betydelse har samtliga meddelare en karriär, då de alla har rört sig i banor genom arbetslivet som generellt kan sägas lett dem mot säkrare anställningsformer och ökat ansvar. Som meningsbärande och sammanhållande logik beskrivs dock karriärbegreppet i mer tvetydiga termer. Banan genom yrkeslivet upplevs som slumpartad och det reflexiva ifrågasättandet av den egna berättelsen gör det svårt att associera sig med den stereotypa uppåtstigande karriären. Att låta andra värden och komponenter vara det som håller samman berättelsen om sig själv, kan därmed vara ett sätt att skapa kontroll (Sennett 2006:188; jfr Conradsson 1997:139). Karriären som en stigande, klättrande eller ackumulerande process har därför här återhållen funktion i uppförandet av mening i vardagslivet.

Det roliga

Där karriärslogiken förpassas till bakgrunden, så framträder istället mer personnära värden som sammanhållande för meddelarnas banor. Att ”bygga broar” eller ”göra skillnad” är exempel som lyfts av Lisa och Stephan, men ofta artikuleras det sammanhållande i mer direkt känslomässiga termer. ”Jag tror jag skall vara driven av lust” resonerar Stephan. Berättande längs dessa linjer återkommer i olika former bland meddelarna och artikuleras här som ”det roliga”.

Beatrice – kommunikatör inom en kulturarvsorganisation – beskriver det som att hon aldrig ägnat någon större tanke åt hur efterfrågan på

arbetsmarknaden kommer se ut eller vad som vore karriärstrategisk klokt att studera. Vad som lett henne framåt och varit en ”röd tråd” är att ”det här tycker jag är roligt och det här tycker jag är kul” – med en förhoppning om att saker löser sig på bästa sätt genom engagemang. Tjänstemannen André uttrycker det som att han alltid varit en sökare och att även om han inte hade läst etnologi skulle han varit ”en liten etnolog” i sin vardag, som undersökt och ifrågasatt det han sett omkring sig. Genom etnologiststudierna och sitt arbete har han kunnat ”förena nytta med nöje”. ”Ofta när man pratar med författare, fotbollsspelare och sådär så är det ’Jag gör vad jag älskar, vad jag tycker om’. Det är någon slags – vad skall man säga? – bevis på att man har lyckats i livet. Jag gör också det jag tycker om” fastslår han. Att arbeta med mångfaldsfrågor inom offentlig förvaltning var kanske inte det han drömde om som barn, men han anser att det han nu gör passar hans ”habitus” – ”som Bourdieu skulle säga”.

Museiintendenten Alex har sedan barnsben velat bli ”någon slags äventyrare”, vilket på ett sätt infriades genom etnologiststudierna. Konsulten Kristin talar om det lustfyllda i arbetet med att ”knäcka kulturkoder”, vilket för henne binder samman studier och arbete. Museichefen Maria talar sig varm om museet som en arbetsplats fylld av kreativa och roliga människor. Projektledaren Nadia betonar vikten av att på olika sätt utmana sig genom såväl studier som arbete. Den egna banan värderas på så sätt främst via dess kapacitet för att inrymma det lustfyllda och roliga. De gånger pengar kommer på tal förskjuts de likt ”att göra karriär” till periferin, som då egenföretagarna Lars och Stephan talade om att de främst såg sina företag som ett medel för att arbeta med intressanta frågor. Det skall dock inte tolkas som att alla meddelare är nöjda med sitt löneläge. Ilse och Ellinor som är verksamma vid museer anser båda att de – som Ellinor uttrycker det – inte får ”credit i lönekuvertet” för sina långa utbildningar och det arbete de lägger ner. ”Det är den personliga tillfredsställelsen som man får. Jag tycker det är roligt, det gör jag [...] det är klart jag skulle kunna tänka mig andra jobb, men det är många som kanske är mer välbetalda som jag inte skulle kunna tänka mig. Så det är för min personliga utvecklings skull” tydliggör Ellinor.

Ellinors resonemang kan förstås på en rad olika vis. Att motivera sina orienteringar utifrån den egna nyfikenheten och personlig utveckling snarare än att drivas av materiella intressen är inte ovanligt bland studenter inom humaniora i generell mening (Schoug 2008; jfr Lundberg & Werner 2013:37ff). Det kan förstås som ett politiskt eller moraliskt ställningstagande för andra värden än monetära. En mindre idealiserad förståelse som tidigare lyfts i avhandlingen är att en prekär arbetssituation och förhållandevis låg inkomst är ett pris meddelarna förväntar sig betala för privilegiet att arbeta med det de utbildat sig till. För att hitta en plats som låter affinitetsband knytas kan åsidosättandet av ekonomiska värden vara nödvändigt (jfr Gleerup m.fl.

2018:18). En mer vardagsnära tolkning är förstås även att pengar ofta anses vara något fult att tala om eller motiveras av (jfr Schoug 2004:166f). Oavsett om meddelarna tas på orden eller om deras utsagor nagelfars mer kritiskt när det kommer till ”det roliga” som en drivkraft, kvarstår det att de inom arbetslivets ramar söker efter det lustfyllda eller den personliga utvecklingen. Ambitionen att ”kombinera nytta med nöje” – som André säger – betraktas såsom självklar.

Givetvis är detta delvis ett resultat av de kriterier jag själv ställt upp i sökandet efter meddelare. Sammansättningen av gruppen är beroende av att de själva artikulerat etnologiutbildning som relevant för yrkesutövandet. Om studiens ramar vidgats för att inkludera fler av vardagslivets meningsbärande sammanhang hade sannolikt även andra platser än arbetet cirkulerat i berättelsen om ”det roliga”. I detta specifika sammanhang skall dock ”det roliga” inte förstås som alla de lustfyllda ting vilka förgyller livet i generell mening. I meddelarnas berättelser fungerar det som ett sätt att förklara hur den egna yrkesbanan utvecklats sig. Jag betraktar därför ”det roliga” som ett logiskt ordnande av den serie händelser som utgör färden genom utbildning och yrkesliv, vilket syftar till att skapa koherens och mening (jfr Mol 2008b:8; 2010:259f). Meddelarnas val av ”det roliga” sker i kontrast mot en karriärslogik, men valet av det lustfyllda sker fortfarande inom arbetslivets ramar. Detta åskådliggör hur människors möjlighet att välja ständigt är kringskuren av materiella villkor och normerande förväntningar på vad som utgör rätt typ av val (Ehn 1981:189; Fahlgren, Mulinari & Sjöstedt Landén 2016:9; Mol 2008b:4; Sjöstedt Landén 2011:306). Trots uttryckt ambivalens och motstånd mot karriärsambitioner eller pengar som motivation utmanar denna logik inte normerande antaganden om arbetet som en självklar del i upprättandet av en meningsfull vardag – snarare tvärtom (jfr Ehn 1981:187f; Andersson 2003; Paulsen 2010).

Samtidigt som det lustfyllda fungerar som en meningsskapande logik visar meddelarnas berättelser att arbetslivet inte alltid genomsyras av positivt laddade känslor. Prekära arbetsförhållanden, svårighet att orientera sig bland arbetsmarknader, friktion mellan olika kunskapslogiker eller omfattande administrativa plikter är några av de situationer där arbetet framträder som allt annat än lustfyllt. Det roligas logik är därför sammantvinnad med känslor som frustration, oro och leda. Detta paradoxala förhållande menar jag kan förstås som ett utfall av det Berlant (2011:24) kallar ”cruel optimism”. Enligt Berlant finns återkommande och delade förväntningar på att kärleksrelationer, pengar eller arbete skall kunna ge lycka eller mening. Den optimistiska orienteringen mot exempelvis arbete blir ”grym” då dessa förväntningar inte infrias, medan förhoppningen om att så kan ske består (Berlant 2011:1f). Med detta menar jag inte förta den mening eller lust meddelarna faktiskt uttrycker att de upplever i relation till arbetet. I förhållande till en

mer instrumentellt orienterad karriärslogik öppnar dock det roligas logik för denna typ av motsägelser. Om ”det roliga” är ett sätt att låta personliga värden vara en drivkraft för att skapa koherens och riktning i den egna levnadsberättelsen hotas dess meningsbärande förmåga i de stunder då arbetet inte är lustfyllt eller utmanande. Att sälja sin arbetskraft är alltid en fråga om att låta andra intressen än de egna ta plats i livet (jfr Mäkinen 2016:72). Den optimistiska förhoppningen på arbetet som en väg till ”det roliga” är möjligtvis inte enbart grym, men laddad med ambivalens.

Tanken om att få arbeta ”med det man utbildat sig till” präglas också av en ambivalent optimism. De affinitetsband som håller samman arbete och utbildning kan – som jag påvisat – stundom vara vaga och sammanlänkningen utmanas inte minst av själva arbetslivets villkor. Ambitionen att hitta ett arbete där utbildningen kommer till användning är likt det roligas logik ett sätt att försöka stärka sammanhållningen i den egna banan och att få tidigare investeringar att bli meningsfulla i nuet. Att tvinnas samman studier och arbete genom ”det roliga” bidrar till upplevelsen av framgång samt till att uppföra det Pahl (1995:6) kallar ett ”good self”. Upprättandet av affinitetsband – eventuella svårigheter till trots – är därför inte bara en fråga om att hitta associativa likheter mellan utbildning och arbete utan även en strävan efter att upprätta meningsbärande linjer mellan då och nu.

Förhoppningen om att arbetet skall vara något utöver en källa till försörjning är återkommande på många platser i samhället (Ehn 1981:187f; Paulsen 2010:72). Det är dock utmärkande för meddelarna att de genomgående beskriver sina val av såväl utbildning som arbete med att de låtit ”det roliga” vara ledsagare. I kontrast till en karriärslogik där vägen från studier in i yrkeslivet ordnas som en linjär progression accentueras personnära värden genom det roligas logik. Sökandet efter det lustfyllda tillåter upprättandet av meningsbärande linjer, trots stundvis irrande eller desorientering, då det är genom att känna – emotionellt och taktilt – som mening skapas. Slutdestinationen för den formen av sökande hållning blir därmed svårare att ställa på förhand och framgång måste främst bedömas utifrån personlig upplevelse (jfr Mol 2008b:54). Med detta följer dock risken för dissonans mellan det lustfyllda som ordnande ideal och vardagliga upplevelser i arbetet. Det roligas logik blir ett disciplinerande påbud när framgång i arbetet måste sökas i de egna känslotillstånden (Mäkinen 2016:71f; jfr Ahmed 2006b:559f). I ”det roliga” sätts även det personliga tydligt på spel. Detta belyser att de sätt på vilka människor söker mening i vardagen samtidigt kan verka slitande på känslor, kropp eller självbild (Berlant 2011:27f; Gleerup m.fl. 2018:13). Särskilt tydligt blir det i arbetet, vilket inte bara är en knutpunkt för kulturella eller sociala förväntningar och normer, utan även ekonomiskt villkorande för vardagslivet.

Det viktiga

Som logik kan "det roliga" förstås som en känslonära och ambivalent strategi för att upprätta meningsbärande linjer genom den egna levandsberättelsen. När meddelarna talar om vad som är viktigt, betydelsefullt eller nyttigt rör de sig dock utanför sig själva – som när Stephan ironiserar över sina pretentioner på att "göra skillnad". Föreställningar om vad som utgör ett meningsfullt vardagsliv är enligt den danska etnologen Tine Damsholt (2015:41) sammanbundet med vad som anses vara dygdigt i egna såväl som i andras ögon (se även Sennett 2006:189). I föregående kapitel artikulerade flera meddelare ambitionen att använda sina färdigheter för att ändra rådande förhållanden till det bättre. Den egna gärningen förväntas bidra till något av samhällelig vikt och betydelse. Likt "det roliga" är "det viktiga" eller "nyttiga" något meddelarna eftersträvar genom arbetet.

Hanna talar precis som Stephan om vikten av att "göra skillnad" och – återigen likt Stephan – suckar hon självironiskt över sina "save the world"-ambitioner. Ändå är det potentialen till förändring som får henne att arbeta som bäst. "Har jag inte det elementet i arbetet så tycker jag det är tråkigt och jag gör kanske inte mitt bästa" förklarar hon. När jag frågade henne om vad det innebär att göra skillnad svarade hon att det handlar om att skapa förändring i frågor hon tycker är viktiga – som att exempelvis använda museet för att lyfta demokratiseringsfrågor, mångfaldsfrågor och "allas rätt att få tillgång till en kultur eller samhället eller historieskrivning". Frågorna tar utgångspunkt i hennes egna intresseområden, men sträcker sig även utanför det personliga då det handlar om "allas rätt" – inte minst gällande de som själva inte kan projicera en stark röst. Hanna resonerar att arbetet nödvändigtvis inte är den enda möjliga arenan för göra skillnad och lyfter fackligt eller ideellt engagemang som alternativ. Hon säger dock med eftertryck att "det är en otrolig förmån att kunna få jobba med det och det vill jag försöka göra i så stor utsträckning som möjligt".

Vad som bedöms vara viktigt är i många fall mer eller mindre explicit kopplat till politiskt laddade frågor. Maria och Ilse – båda verksamma inom museisektorn – betonar att museet är en plats som finansieras av skattebetalarna och att dessas intressen därför måste vara vägledande för innehållet i utställningarna. Det är viktigt att "lyssna in" – som Maria säger – eller inse att museet inte är till för de som arbetar där, vilket Ilse poängterar. Meddelare som arbetar med mångfaldsfrågor nämner Sverigedemokraternas (SD) valframgångar 2010 och 2014 som ett tecken på att en polariserande och essentialistisk kultursyn sprider sig i det svenska samhället (jfr Lindsköld 2015:18). André – som arbetar inom en politiskt styrd organisation – anser att detta går på tvärs med den kultursyn han förespråkar. Ett ökat inflytande för SD kan direkt påverka hans arbete och eftersom han själv invandrat till Sverige blir han även fundersam kring vilka konsekvenser det kan få för

honom som privatperson. Som tjänsteman kan han inte vara öppet kritisk, men han försöker leta efter ”andra uttryck” i arbetet. Nadia, som arbetar med liknande frågor inom den ideella sektorn, är i sitt arbete inte lika direkt påverkad, men lyfter likväl SD som ett motexempel till hennes ambition att ”skapa en miljö för människor att kunna leva normalt, utan konflikter”. Partiets framgångar ser hon som ett tecken på att det behövs fler diskussioner kring ”värdegrund, värdebegrepp, moral, etik och alla dom här grejerna” på alla nivåer i utbildningssystemet.

Andra politiska grupperingar och beslut pekas också ut av meddelare som exempel på varför deras arbete är betydelsefullt. Stephan betonar att hans bana är ”väldigt politisk” och att offentliga medel inte går till dem som behöver dem mest är en av anledningarna till att han intresserar sig för frågor som segregation och urbana livsvillkor. Stratifiering längs sociala, ekonomiska och etniska linjer menar han är en ”ödesfråga i vårt samhälle”. Därför är det av yttersta vikt att människor kan vara med och påverka sin egen närmiljö. Att på så vis vara politisk i sitt arbete ser Stephan som något eftersträvansvärt men samtidigt frustrerande, då han i regel bara får angripa dessa frågor på ett indirekt vis. Som konsult villkoras hans insatser av uppdragsgivarens önskemål

Även ambitionen att ”göra skillnad” kan förstås som en form av ambivalent optimism, delvis på grund av att det egna arbetets effekter inte alltid är lätta att bedöma. När viljan att göra skillnad sträcker sig utanför den egna arbetsplatsen och in i det omgivande samhället torde detta bli än svårare att utvärdera. Förhoppningen om att förmågan och arbetsinsatsen skall kunna stävja negativ utveckling blir därför ambivalent, då händelser utanför meddelarnas direkta inflytande blir till ett moraliskt imperativ att göra mer och göra bättre (jfr Berlant 2011:23f). Å ena sidan kan negativ samhällelig utveckling – de egna och andras insatser till trots – upplevas som modfällande. Å andra sidan stärker det den personliga orienteringen. Det behövs mer av att ”lyssna in”, mer diskussioner kring värderingar, mer ifrågasättande av segregering linjer genom samhället. Målbilderna siktar mot en form av nytta som sträcker sig utanför meddelarnas egna direkta intressen, då de handlar om att ge röst åt andra och att värna om andras rättigheter. Simultant är meddelarnas färdigheter en potentiellt viktig del för att nå de uppsatta målbilderna och det är på grund av existerande ojämlikhet som deras arbete skänks mening och blir nödvändigt (jfr Ahmed 2012:23).

En annan form av ställningstagande kring ”det viktiga” som inte är lika explicit politiskt laddat återfinns hos de meddelare som är verksamma som konsulter inom näringslivet. Hos dem kretsar diskussionen istället kring de etiska aspekterna av att arbeta för externa, kommersiella intressen. Om arbete vid exempelvis museum på ett tillsynes självklart vis betraktas som en del i uppförandet av demokratiska värden präglas berättelserna om arbetet i

näringslivet av mer kritisk självreflexivitet i frågan om vems eller vilken nytta det bidrar till.

Kristin och hennes kollegor har satt upp ett etiskt ramverk för sig själva, vilket utesluter uppdrag som kan främja spel om pengar, tobaks- eller alkoholanvändande. Hon är visserligen intresserad av att knäcka kulturkoderna runt dessa fenomen och säger att det sannolikt hade varit ekonomiskt lukrativt. ”Att komma åt det hade varit spännande, men inte vad man använder resultatet till” konstaterar hon. Malin, som inte arbetat som konsult i samma utsträckning som Kristin, har en mer pragmatisk hållning och konstaterar att näringslivet finns ”vare sig vi vill eller inte”. Hon ser inget problem med att utföra etnografiska undersökningar för att hjälpa företag ta fram produkter som svarar mot människors önskemål och behov, istället för att de ”producera skit som ingen vill ha”. Malin resonerar att ingen som kommer att lyssna på den som står utanför och ”skriker” fram sin kritik. Om det är förändring som skall uppnås kan det vara bättre att ”kila in sig” på problematiska platser och påverka dem inifrån. Att se sig som för god för att arbeta med näringslivet är i hennes ögon en fråga om klass; ”Det är jäkligt lätt att ha ideal när man har en gedigen medelklassbakgrund, då kan man tycka det är fel att tjäna pengar [...] om man inte har föräldrar som betalar allting eller köper en bostadsrätt åt en – eller vad det nu kan handla om – så vet man att man behöver pengar för att överleva i den här världen. Punkt slut”.

Fanny – som arbetat längre som konsult än Malin men inte är lika etablerad som Kristin – reflekterar dialogiskt kring sin konsultroll, där dialogpartnern oftast får ta den akademiska etnologins skepnad. En ”levande fråga” hon bär med sig är om hon sviker ”etnologiska ideal” genom att arbeta med näringslivet. ”Det är ju lite pretentiöst egentligen, att hålla på att tänka på det” säger hon med ett skratt. När jag frågade henne om varifrån osäkerheten kring ”etnologiska ideal” stammar hade hon svårt att peka ut en enskild källa. Bemötandet och intresset för hennes arbete från representanter för den akademiska etnologin har aldrig varit annat än positivt. Tanken om att det skulle vara problematiskt att arbeta för kommersiella syften är något som Fanny ”bara vet” funnits där som en ”mellan-raderna-kultur” under utbildningen och är något hon associerar med humanistiska vetenskaper över lag. ”På humanistiska institutioner är det underförstått att man ska jobba för nåt högre syfte som inte skall ha med pengar att göra” resonerar hon. Fanny fortsätter med att konstatera att till syvende och sist har dock allt med pengar att göra, oavsett om undersökningar görs i näringslivet eller i akademien. Det som skiljer är beställare och i någon mån den roll teori och metod spelar i utförandet. Skillnaden är en fråga om grader och det finns inga ”vattentäta skott” slår hon fast.

När det kommer till att förklara den roll Fanny själv spelar som konsult är det också genom att framhäva det etnologiska som hon menar sig

kunna tillföra något och agera etiskt. Etnografiska material lånar sig till att visa på ”komplexitet, dubbelhet och motsägelser” i människors vardag. På så vis hjälper hon sina kunder att undvika alltför enkelspåriga tankebanor. Det måste finnas utrymme för det tvetydiga, annars ”blir det inte bra etnografi längre”. Att vara ”lojal” mot sina informanter är viktigt, då uppdragsgivare som saknar vana av att arbeta etnografiskt lätt kan bli raljanta över hur inkonsekventa människor är. ”Man kan absolut ha en glimt i ögat och visa på tokiga inkonsekvenser, men alltid framhålla att det inte är människornas fel eller att dom inte är dumma eller illvilliga eller elaka heller, utan det är bara livets stora svårighet som gör att man gör på ett visst sätt” förklarar hon. Att vara noggrann med anonymisering och vilka delar av materialet kunderna får ta del av är därför också en viktig del i arbetet, för att inte ”misstolkningar” skall uppstå.

Vad som är etiskt riktigt blir något Fanny associerar med det etnologiska hantverket, där människors motsägelsefulla vardag framställs med respekt. Hennes erfarenhet av att arbeta med andra etnografer säger henne också att det är de ”som är lite superetnologiska” som skapar de material med störst potential för värdefulla insikter. Att kunna ”måla upp en miljö” som får läsaren att sätta sig in i situationen är en förutsättning för att något skall kunna sammanfattas i ”fem punkter”. Det etnologiska arbetssättet blir både en fråga om ett etiskt förhållningssätt gentemot informanterna, samt en fråga om att skapa bästa möjliga kvalitet för kunden. Det som framhålls som viktbarande i Fannys berättande är därmed inte primärt en fråga om att upprätta fasta regler för vad hon kan eller inte kan arbeta med, utan om att låta hennes akademiska träning vara styrande.

Behovet av att diskutera och upprätta förhållningssätt för att arbeta mot kommersiella mål kan sägas synliggöra den ”mellan-raderna-kultur” som ställer humaniora och näringsliv i ett motsatsförhållande (jfr Jensen & Lennartsdotter 2006:58f; Schoug 2003b:89). Gränser måste dras kring arbetet för att legitimera det på ett sätt som inte blir synligt i samma utsträckning bland de andra meddelarna – trots att även de ibland ifrågasätter vilken skillnad de faktiskt gör. Att det kommersiella uppfattas som liggande ur linje med det etnologiska eller humanistiska innebär att linjerna måste dras om, oavsett om detta görs igenom ett bestämt regelverk, en kritik av klassprivilegier eller betoning av etnologisk hantverksskicklighet.

Att etnologi klibbar fast vid politiska och etiska värderingar blir särskilt tydligt i Fannys berättelse, men är på ett eller annat vis återkommande bland alla meddelare. Utöver metodologiska eller perspektiverande associationer upprättas även känslomässiga och moraliska band mellan utbildning och arbete. Detta placerar verktygen för att göra sådant som är av vikt eller nytta i meddelarnas händer. Att vilja göra skillnad, ge röst eller visa på kom-

plexitet och dubbelhet är således inte en fråga om ren altruism, utan om att artikulera frågor som de egna färdigheterna är svaret till.

Det får sägas ligga i meddelarnas kollektiva och professionella intresse att frågor som rör "kultur", "vardagsliv" eller "historieskrivning" kan adresseras genom avlönat arbete. Vad som hålls för viktigt kan därför även artikuleras i termer av ett ekonomiskt intresse, där den utbildning och de färdigheter meddelarna förkroppsligar på samma gång kan peka ut och erbjuda lösningar på problem (jfr Graeber 2014:80f). Moraliska och politiska värden är sett till detta sammantvinnade med det professionella. Exempelvis sammanfaller för flera av meddelarna ett intresse för offentlig finansiering av museer som demokratiskapande institutioner med finansieringen av den egna lönen. Oberoende av den bakomliggande intentionen blir arbetet för att ge vissa frågor, metoder eller kunskapsformer legitimitet ett arbete för att legitimera sig själv. Då sökandet efter legitimitet sker längs liknande linjer bland meddelarna kan detta även betraktas som en komponent i uppförandet av en klassmässig position, då de sinsemellan delar intresse av att den typ av kunskapssyn de företräder ska tillerkännas värde på arbetsmarknaden (Albert & Hahnel 1979:266).

Det viktiga eller nyttiga som meddelarna strävar mot är mer än ideal och kan även härledas till utbildningsbakgrund, position i yrkeslivet och professionella intressen. Detta skall inte förstås som ett anklagande finger riktat mot meddelarna. Åtskillnaden mellan vad som är önskvärt och vad som är möjligt är inte alltid enkel att göra (Mol 2008b:52; jfr Silow Kallenberg 2016:91f). Meddelarnas träning och erfarenhet möjliggör att vissa frågor eller problem kan adresseras, vilket bidrar till specifika artikuleringar för det viktiga eller nyttiga – åtminstone inom arbetets ramar. På grund av att många betydelsefulla trådar här tvinnas samman – för att nämna några; etiska och politiska ideal, arbetspraktiker, ekonomiskt intresse och professionellt erkännande – blir det som hålls för viktigt särskilt meningsbärande och känsloladdat (jfr Sjöstedt Landén 2012:50). Att investera sig i "det viktiga" är att tillägna sig själv något av dess vikt, i egna såväl som i andras ögon.

Akademins andra

I Fannys berättelse om det etiskt riktiga och det kunskapsmässigt viktiga framhöll hon etnologi som en sammanbindande komponent. Meddelarnas berättelser om upplevd kompetens i arbetet innehöll flera liknande resonemang, där framgångsrika uppföranden sammanföll med olika former av etnologisk affinitet. Det som artikuleras i termer av etnologiskt i arbetet är i stor utsträckning det samma som artikuleras som lustfyllt och viktigt. Detta tar sig olika uttryck, som när Elena säger sig hamna i "etnologisk chock"

på grund av ”värdelösa sätt att ställa frågor” eller; att som Stephan ha en etnologisk närhet till ”vardagslivet och människor” för att skapa trovärdighet; att använda ”etnologisk förhållningssätt” för att ”navigera” inom en organisation, som Lisa; att som Nina säger drivas av en etnologisk nyfikenhet och lekfullhet. Upprepat blir etnologi en ordnande logik för positivt laddade upplevelser, värden och komponenter – såväl som en strategi för att kontrastera mot dessas motsatser. I meddelarnas liv existerar dock inte etnologi enbart som medresenär längs med den egna yrkesbanan, utan även i den akademiska etnologins institutionaliserade skepnad. Den kan göra sig påmind i den typ av dialogiska resonemang som Fanny tidigare i kapitlet förde kring det etiskt riktiga i att arbeta inom näringslivet, men även genom kontakter med före detta studiekamrater eller lärare som är verksamma inom akademien.

Ett tiotal meddelare berättar att de har mer formaliserade kontakter med den akademiska etnologin, exempelvis genom att ta emot praktikanter, föreläsa om sina arbeten för studenter eller i några fall delta i utformningen av kurser. Bland meddelare som arbetar vid arkiv och museer förekommer även närmare samarbete med forskare – som exempelvis i Hannas undersökning av social utsatthet. Att skriva forskningsartiklar eller kapitel i antologier är också något som ett fåtal meddelarna uppger att de gör med någon form av regelbundenhet. Flera av meddelarna bidrar därför genom sitt arbete till att forma såväl utbildning och forskning inom etnologi, likväl som ämnets hinterland och möjliga yrkesorientering hos studenter.

Att bidra till att synliggöra etnologers vaga karriärvägar är bland meddelarna en återkommande motivering till att delta i studien. Samarbete med den akademiska etnologin kan motiveras på ett liknande sätt. Museiintendenten Alex har exempelvis arbetat för att skapa samverkan med forskare och studenter. Förhoppningen är att samarbetet ska bidra till att fler etnologer blir anställda vid museer och att museivärlden skall ”förstå vidden” av vad en etnolog kan bidra med. De färdigheter etnologer besitter ”går att applicera, går att tillämpa” för att sprida kunskap såväl som att lösa praktiska problem. Om etnologers förmågor varit mer välkända skulle de ”kunna platsa in i vilket sammanhang som helst inom den offentliga förvaltningen – bara det finns tillräckligt med öppna sinnen och förkunskaper”.

I resonemanget ligger meddelarnas och akademins intressen i linje med varandra, i termer av att skapa fler möjliga orienteringar in i yrkeslivet för utexaminerade etnologer. Även här sammanfaller en uttryckt altruism med egenintresse, då spridd kännedom om etnologers förmågor potentiellt skulle öppna fler vägar för meddelarna och fler etnologer i yrkeslivet skulle låta det associativa nätverket breda ut sig. Detsamma gäller givetvis för den akademiska etnologins företrädare – jag själv inräknad – då det finns ett intresse

av att visa på möjliga vägar för arbetslivsorienterade studenter, vilka annars skulle söka sig annorstädes, med minskade utbildningsanslag som följd.

Delade intressen och samarbeten till trots framgår det tydligt i meddelarnas berättelser att avstånd uppförs mellan dem och den akademiska etnologin, exempelvis genom utpekandet av den bristande förmågan att förbereda studenter inför arbetslivet. Avstånd skapas även utifrån vad som hålls för viktigt, där flera meddelare uttrycker att ämnesföreläsare inom akademien är distanserad och mer intresserad av att kritisera från läktaren än att arbeta för förändring. Stephan menar exempelvis att akademins teoretiserande tal om makt och kritik ställer sig i vägen för att praktiskt ta itu med problem. Själv anser han att det är genom att komma nära organisationer som han kan få kritiska förhållningssätt att slå rot. På så vis menar han även att han förvaltar ett etnologiskt arv av aktionsforskning, som han inte längre tycker sig se så mycket av i den akademiska etnologin. Kristin ondgör sig på ett liknande vis över att svenska etnologer och antropologer tycks ha "slarvat bort" etnografien, i den bemärkelsen att metodologin nu återfinns inom en lång rad discipliner och sammanhang med liten kunskap om dess historia. Om ämnesföreläsare mer aktivt etablerat tolkningsföreträde kring etnografiska arbetssätt hade etnologtiteln haft mer tyngd och utexaminerade studenter hade haft ett försprång i arbetslivet, resonerar hon.

Möjligheten att sprida och popularisera kunskap genom museerna är något som framhävs av Hanna och Alex som ett försteg deras arbete har i förhållande till akademisk forskning. "Mycket kunskap delas inte med omgivningen. Det måste etnologi i Sverige bli mycket bättre på och inte bara i Sverige utan överhuvudtaget, humaniora överhuvudtaget och hur gör vi det?" frågar sig Alex retoriskt. Museet framhålls som en bättre plats för simultant arbete med det vetenskapliga och publika, genom såväl publiceringar som utställningar. Arbetet utanför akademien kan då sägas bli närmare knutet till de värden meddelarna anser att etnologi står för. Elena och Fanny nämner exempelvis att de genom sitt arbete blivit mer reflexiva i förhållande till den kunskap de uppför än vad de var under utbildningen. De har, som Fanny säger, kontinuerligt fått förklara etnologi för "en publik som hela tiden är oförstående". Att inte befinna sig i en miljö där de uppfattas som "självklara" har fått dem att reflektera kring sina egna färdigheter och sitt sätt att framställa den på ett djupare plan, menar de båda.

Den kritik meddelarna ger uttryck för upprättar ett meningsbärande avstånd, där det egna arbetet är bättre på att uppfylla värden som "det viktiga" eller "det roliga". Kanske är det till och med så att meddelarna blir mer etnologiska än sina kollegor inom akademien? Ingen av dem säger det rakt ut, men i resonemang som de här ovan knyts värden meddelarna associerar med ämnet starkare till deras positioner och interaktioner med omvärlden. Ett kritiskt förhållningssätt är samtidigt ett tecken på investering i det som

kritiseras (Ahmed 2004:172; Sjöstedt Landén 2011:298). Hade avståndet varit totalt hade den akademiska etnologin varit meningslös som referenspunkt. Istället skapas både närhet och avstånd genom meddelarnas jämförelser.

Uppförandet av avstånd sker inte bara i termer av meningsskapande utan kan även ta sig praktiska uttryck, som för arkivarien Sonia som i sitt arbete regelbundet skriver såväl artiklar som längre skrifter. Hon upplever det som att förändrade konventioner för publicering inom akademien gjort avståndet större.

Sonia: Jag kanske haft lite identitetsproblem – eller inte vet jag, identitetsproblem – men under jättemånga år var det liksom självklart för mig att jag var etnolog och det var min grej och det viktigaste var de här etnologkonferenserna man var på och presenterade, men samtidigt så märker man sedan på dom här etnologkonferenserna att man ändå är utanför det här akademiska. Det märks ju ännu tydligare nu när alla skrifter är refereegranskade, att man har jättesvårt att liksom publicera sig om man inte är i ett seminarium där du hela tiden är med i någon slags diskussion.

Det Sonia berättar om är en praktisk skiljelinje där rådande publiceringskonventioner försvårar hennes möjlighet att uppgå i akademins refererande logik på lika villkor. Att befinna sig utanför akademins sociala sammanhang bidrar ytterligare till att uppföra detta avstånd.

Alla former av avstånd är inte lika enkla att lokalisera. Den ”mellanraderna-kultur” som fördömer användandet av etnologiska eller humanistiska färdigheter för kommersiella syften, är det fler än Fanny som omnämner, även om exemplen på situationer där den explicit kommit till uttryck är få. Stephan och Kristin har båda mött den när de varit inbjudna att berätta om sina roller som konsulter i olika utbildningar, men kritiken har då kommit från studenter. Ingen av dem har hört ämnesföreträdare uttala sig negativt om deras arbete, även om Kristin minns att tillämpad etnografi omtalades som en ”light-produkt” under hennes studietid. Att studenter upplever deras arbete som problematiskt tar jag dock som ett tecken för att föreställningar om att etnologi eller humaniora borde hållas separat från kommersiella intressen även utanför akademien är i kontinuerlig cirkulation (jfr Jensen & Lennartsdotter 2006:58f). Bland meddelarna som arbetar vid museer finns däremot fler direkta exempel på hur museet under utbildningen utpekats som en plats skild från ämnet, då de fått höra att ”museum är det ju ingen modern etnolog som vill jobba på!”. Retoriken kring arbetet utanför akademien kan på så vis fungera avståndsskapande – som en artikulation av en mindre önskvärd, fri eller fin position. Denna svårlokaliserade ”mellanraderna-kultur” blir därför något meddelarna förhåller sig till. Den pekar ut dem som avvikande, även om det inte är helt klart vem som pekar.

Där den etnologiska affiniteten allt som oftast förknippas med något positivt är meddelarnas förhållanden till den akademiska etnologin mer varierade. Relationen kan upplevas som stärkande för meddelarnas orientering, då det egna arbetet upplevs som viktigare, roligare eller mer i linje med personlig erfarenhet och bakgrund. Genom att själva uppföra avstånd kan de genom den kontrast som uppstår tydligare se de värden som ger den egna banan mening (jfr Ehn & Löfgren 2001:157f). När avståndsskapandet ligger utanför meddelarnas egen kontroll kan det istället upplevas som en förskjutning till en position som akademins ”andra”. Känslan av att inte vara lika ”fin” eller genuin, att känna sig malplacerad i akademiska sammanhang eller rent konkret stängas ute av forskningsvärldens konventioner är alla uttryck för detta. Dessa former av avstånd blir hotande för meddelarnas förmåga att förkroppsliga etnologiska affiniteter såväl som den egna självbilden (jfr Sjöstedt Landén 2011:307). I praktiken har den akademiska etnologin begränsat inflytande över meddelarna och deras arbete. Som en referenspunkt för den egna självförståelsen är den dock återkommande i deras berättelser – säkerligen inte minst på grund av att de berättas för mig, då jag som doktorand varit en ämnesrepresentant. Detta innebär att även om meddelarna gjort ämnet till sitt eget, så är det inte bara i kontrast med andra kunskapsområden relationen får sin betydelse, utan även i upprättandet av såväl närhet som avstånd till den akademiska etnologin.

Av delat intresse

Ett begrepp som tangerats på fler platser i avhandlingen – och som är svårt att bortse ifrån i diskussionen om professionella intressen eller de meningsbärande linjer som löper genom arbete och utbildning – är klass. I det här kapitlet har jag påvisat de personnära värden meddelarna eftersträvar i arbetslivet, men lönearbete införlivar också den enskilde i samhällsomspännande nätverk för ekonomisk värdeproduktion. Som kunskapsobjekt artikulerar klass hur människors position i dessa värdeskapande system ligger till grund för deras ekonomiska förutsättningar samt hur detta villkorar erfarenheter, intressen och livsval i relation till andra mer eller mindre privilegierade positioner (Albert & Hahnel 1979:245; Hörnqvist 2016:19f; Wright 2005:184). Jämförbara förutsättningar kan därför antas leda till liknande intressen och i förlängningen aktiv eller passiv formation av kollektiv.

Bland de enskilda meddelarna lyfts klass primärt som en förklarande kategori i berättandet om de egna uppväxtvillkoren och jag har tidigare i avhandlingen redogjort för den förhållandevis stora variationen bland dessa. I det sammanhanget kan klass komma till uttryck som orienteringar vilka formats eller ärvt genom det som utpekats som möjligt, eftersträvansvärt eller

dygdigt under uppväxten (jfr Ahmed 2006b:557). Denna förståelse ligger nära sociologen Pierre Bourdieu (1977:72) definition av habitus – vilket André anspelade på tidigare i kapitlet. Likt Ahmeds orienteringsbegrepp artikulera habitus hur människors personliga hållning formas av deras sociala, kulturella och ekonomiska position, vilket i sin tur påverkar vad som upplevs som görligt eller önskvärt. Vid inträdet i högre studier kan detta exempelvis komma till uttryck som upplevt dålig passform för den som kommer från ett hem utan utpräglad studievana (Lundberg & Werner 2013:46; Schoug 2004:18f). Bland meddelarna finns dock de som gett uttryck för att etnologi valdes därför att ämnets trösklar upplevdes som låga. Där kunde de känna sig hemma, trots sviktande självförtroende i relation till den akademiska miljön. Möjligheten att förlänga och utforska de egna erfarenheterna genom etnologin framhölls som en av anledningarna till att investera sig i ämnet.

Att tidigare orienteringsmönster eller habitus lever kvar i kroppen kom även till uttryck bland en av de disputerade, som trots fullföljd forskarutbildning inte kände sig hemma ”bland hot-shots inom akademien”. Hen härledde detta till sina rötter i arbetarklassen, vilket visar på hur tidigare erfarenhet kan få omgivningen att ”skava” mot den egna personen när denna inte är i linje (jfr Ahmed 2006b:565). Likt andra kunskapsobjekt kan dock klass uppföras på multipla vis och begreppet bör inte primärt betraktas som en egenskap, utan som en relation (Mörck 1992:53; Wright 2005:192). Dess innebörd förändras därför beroende på vilka förhållanden som fixeras, angående den enskildes position i samhällets nätverk för värdeproduktion (Arvidsson 2001:50f; Karlsson 2005:18; jfr Albert & Hahnel 1979:250f). Även om tidigare erfarenhet formar upplevelsen av hemmahörande är det exempelvis svårt att tänka sig att någon som innehar en doktorsexamen skulle betraktas som arbetarklass från en extern position.

Den relation som ligger till historisk grund för klassanalys är den som finns mellan de som äger de materiella förutsättningarna för värdeproduktion och de som enkom förfogar över sin egen arbetskraft (Albert & Hahnel 1979:255). Denna obalans i ägandeförhållanden leder till ojämlig fördelning av makt och därmed till skilda intressen, vilket i sin tur tenderar att resultera i konflikt (Hörnqvist 2016:9). Att klassindelning eller samhälleliga maktasymmetrier alltid kan härledas ur människors ekonomiska ställning har dock utmanats, inte minst då klass svårigen kan skiljas från andra stratifierande linjer – som kön, sexualitet, etnicitet eller ras (Martinsson 2005:32;49; Åberg 2008:78). Inte minst Bourdieu (1977:1984) har argumenterat för att fler kapital än ekonomiska spelar in i formationen av klasspositioner. Kulturella och sociala resurser – så som formell bildning eller ett utbrett kontaktnätverk – kan även de tjäna som komponenter i uppförandet av hierarkiska ordningar och distinktion, givet rätt sammanhang (se även Weininger 2005:87; Wright 2005:187).

Uppdelningen i klassmässiga intressen längs skiljelinjen mellan kapitalägare och arbetare har också utmanats genom uppkomsten av yrkesgrupperingar vilka inte enkelt låter sig placeras i den ena eller andra kategorin (jfr Arvidsson 2001:50f). Högutbildade arbetstagare vars arbete – likt meddelarnas – syftar till kunskapande och kommunikation, snarare än materiell produktion, har upprepat pekats ut som en sådan grupp. Ett flertal begrepp har därför myntats historiskt för att beskriva dessa arbetstgares klassposition, som exempelvis ”professional-managerial class” (Ehrenreich & Ehrenreich 1979); ”coordinator class” (Albert & Hahnel 1979); ”organisande klass” (Martinsson 2006); ”creative class” (Florida 2012); ”serviceklassen” (Hörnqvist 2016:22f); ”salarariat” eller ”proficians” (Standing 2011:7). Dessa begrepp är inte sinsemellan synonyma, men försöker alla beskriva ett kollektiv vars position i yrkeslivet grundar sig i användandet av expertis för att ordna, administrera och skapa kunskap. I gruppens intresse ligger därför att försvara sin expertis och de meritokratiska system där denna tillskrivs värde (jfr Albert & Hahnel 1979:257; Graeber 2014:73; Florida 2012:57; Schoug 2003b:114f). Likt arbetarklassen har de begränsad kontroll över själva produktionsmedlen, men tjänar samtidigt i högre utsträckning på arbetsförhållanden som ordnas hierarkiskt utifrån formell utbildning (Ehrenreich & Ehrenreich 1979:12).

I mer vardaglig vokabulär sammanfaller detta med vad som brukar kallas medelklass – ett begrepp vars analytiska innebörd som bäst är mångtydig och som värst hopplös (Mörck 1992:57). Enligt antropologen David Graeber (2014:76) är det signifikanta för medelklassen inte primärt delade ekonomiska eller professionella intressen. Snarare är det fråga om att vara i linje med samhällliga institutioner och uppleva dem som uppenbart förmånliga för den egna personen. Att med självklarhet tillskriva formell utbildning såväl personligt som samhälleligt värde kan tas som ett uttryck för detta. Medelklass är också det begrepp flera av meddelarna själva använder för att beskriva sin nuvarande position. Detta kommer ofta till uttryck i självvironiserande termer, som när Lisa talar om det ”präktiga” medelklassområde hon bor i eller när Stephan talar om sig själv som representant för ”den där vita medelklassen som alltid får jobb”.

Att slutgiltigt fastslå meddelarnas individuella eller kollektiva klass-tillhörigheter får sägas ligga utanför den här undersökningens kunskapsanspråk och hade även krävt en form av empiriskt underlag som tillåtit mer utförlig jämförelse med andra grupperingar (jfr Weininger 2005:114f). Som jag tidigare argumenterat för bidrar dock den delade utbildningsbakgrunden till upprättandet av gemensamma erfarenheter och intressen i relation till arbetsmarknaden. En magisters- eller doktorexamen inom etnologi får antas generera en försvarlig mängd av det Bourdieu (1984:80ff) kallar ”kulturellt kapital”, men värdet hos detta kapital är avhängigt hur det

tillskrivs betydelse i ett specifikt socialt sammanhang eller fält. Då undersökningen följt etnologins associativa nätverk mellan en rad skilda platser blir kapitalmetaforen otymplig, då det är svårt att säga något sammanhållet om dess värde utöver att ”det beror på”. Att beskriva utbildningsbakgrundens inverkan i uniforma termer av kapital tycks mig även dölja något av de oväntade och specifika sätt som affiniteter och associationer här kommit till uttryck (jfr Kale-Lostuvali 2016:282; Latour 2005:36).

För att närma sig meddelarna som grupp anser jag istället att sociologens Max Webers (1987) användning av begreppet *livschanser* tillåter ett öppnare förhållningssätt (refererad i Hörnqvist 2016:30ff). Något förenklat kan Webers förståelse av klass sägas utgå från hur det människor för med sig till marknaden – som egendom eller förmågor – tillskrivs värde och kan omsättas till livschanser; vilka kan exemplifieras med ökat ekonomiskt kapital eller möjlighet till självförverkligande (Breen 2005:32). Liknande grundkomponenter kan antas ge liknande utfall, men på detta följer inte nödvändigtvis vare sig delad världsåskådning, klassmedvetenhet eller kollektiv organisering – även om människor tenderar att ha politiska åsikter som är fördelaktiga för deras egen position på marknaden (Breen 2005:33f; Hörnqvist 2016:40f). Genom unisont agerande kan då den enskildes handlingar bli kollektiva.

Etnologiutbildningen är inte den enda komponent meddelarna fört med sig till arbetsmarknaden, men det är den de sinsemellan delar. Trots sina förhållandevis skilda utgångspunkter låter sig också tydliga paralleller dras mellan meddelarnas vägar in i yrkeslivet, där den första perioden med få undantag präglats av prekära arbetsförhållanden. I sinom tid har detta för merparten lett vidare till tryggare och mer ansvarsfyllda positioner. Genomgående har de av allt att döma stor frihet att planlägga sitt eget arbete, vilket om inte annat kan spåras i det faktum att så gott som samtliga meddelare valt att träffa mig under arbetstid, snarare än efter. Denna frihet är inte alltid entydigt positiv, men positionerar meddelarna i relation till en gängse definition av arbetarklassyrken, vilka tenderar att vara hårdare tidsmässigt reglerade (Hörnqvist 2016:37). Sett till de varierade yrken meddelarna innehåller framstår deras arbetsvillkor i termer av autonomi och egenansvar som förhållandevis likartade.

Meddelarna samlas även kring en uttryckt icke-instrumentell syn på arbetet – vilket utpekats som typiskt för samhällets sociala mellanskikt (Ohlsson 2008:37f). Att sökandet efter det roliga och det viktiga i stort sammanfaller med meddelarnas professionella expertis menar jag dock grumlar gränsen mellan den explicita förståelsen av arbete som en källa till självförverkligande och ett ekonomiskt intresse för att vissa frågor – så som mångfald eller kulturarv – skall kunna ligga till grund för avlönat arbete. I dessa frågor sammanfaller meddelarnas intressen med andra vars utbildningsbakgrund och arbete också kretsar kring att uppföra och legitimera

dessa kunskapsobjekt – exempelvis museologer, beteendevetare eller journalister (jfr Martinsson 2006:13). Att frågor som berör kultur och identitet cirkulerar i den offentliga retoriken är dock inte entydigt till meddelarnas fördel, då delade intressen även innebär konkurrens om tolkningsföreträde. Cirkulationen av frågor associerade till det etnologiska gör det svårt att skapa professionell ”stängning” – det vill säga upprättandet av ett kunskapsmässigt monopol som kan ligga till grund för kollektiv yrkesexpertis (Mörck 1992:69). När den professionella expertisen blir en personlig konkurrensfördel genom att skilja sig från andras kunskapssyn blir den ytterligare vansklig som grund för organisering. Även detta följer längs klassmässiga linjer, där uppförandet av medelklasspositioner i regel sker i kontrast till – snarare än i samklang med – arbetande kollektiv (Martinsson 2006:164ff). Meddelarnas positioner präglas därför simultant av kollektiva intressen och en delad individualism.

Det meddelarna fört med sig in på arbetsmarknaden har gett upphov till snarlika förutsättningar, men deras positioner i yrkeslivet är inte entydigt homogena. Exempelvis är ekonomisk trygghet och professionell auktoritet inte jämnt fördelade mellan projektanställda kommunikatörer, museichefer eller frilansande konsulter. Därför vore det missvisande att påstå att deras intressen i alla lägen är delade, men förhållningssätten till arbetslivet är i stort likartade. I vilken utsträckning dessa hållningar fanns på plats innan utbildningen påbörjades, formades under studietiden eller uppstod i relation till arbetslivets villkor kan varken jag eller meddelarnas utsagor ge ett definitivt svar på. Istället får dessa komponenter tillsammans antas skapa, förstärka och koncentrera en slags habitus (Bourdieu 1977; 1984), ”plug-ins” (Latour 2005) eller orienteringar (Ahmed 2006a; 2006b) – vilka kommer till uttryck i vad som uppfattas som eftersträvansvärt och möjligt.

Trots att karriären i traditionell bemärkelse tillskrivs begränsat värde bland meddelarna finns vad jag vill kalla en avgjort aspirerande hållning, där den initiala osäkerheten betraktas som ett acceptabelt pris att betala för att upprätthålla affinitet. I Berlants (2011) mening är denna orientering optimistisk och framåtriktad, men präglas samtidigt av en oro inför mer långvarig prekarisering. Detta bidrar vidare till en tendens att ta tillfälligheter till vara och att betrakta de affinitetsband vilka kan knytas som ett privilegium. Liknande hållning kan sannolikt återfinnas hos långt fler kunskapsarbetare än de med etnologisk, humanistisk eller samhällsvetenskaplig utbildningsbakgrund – som exempelvis naturvetare utan klart utstakad professions-tillhörighet (jfr Gleerup m.fl. 2018). Att den optimistiska aspirationen leder till tryggare anställningsförhållanden – om än inte alltid starkare ämnesaffinitet – positionerar meddelarna och andra med liknande orienteringsmönster mot det mer permanenta prekariat som beskrivs av Standing (2011). Den vaghet som omger vägarna in i yrkeslivet och svårigheten att skapa professionell stängning kring den egna expertisen bidrar dock till en

position som är otrugg, sett i relation till de som innehar en mer traditionell professionsutbildning (Gleerup m.fl. 2018:11).

Sett i ljuset av meddelarnas skilda uppväxtförhållanden har etnologiutbildningen resulterat i en form av likriktning av arbetsrelaterade erfarenheter, aspirationer och yrkesbanor. Detta är enbart en av flera komponenter som spelar in i forandet av den enskildes livschanser, men trots all den serendipitet som upplevts på vägen genom yrkeslivet är utfallen på många vis anmärkningsvärt lika. Även om detta för vissa av dem skulle kunna beskrivas som en klassresa anser jag det mer träffande att för gruppen som helhet tala om en form av delad, klassmässig riktning i relation till yrkeslivet. Hur denna riktning uppförts inom ramarna för denna undersökning är dock avhängigt meddelargruppens sammansättning (jfr Mol 2002:32f). Trots min uttalade ambition att inte på förhand definiera innebörden av etnologiskt arbete kan samtliga meddelare placeras inom den heuristiska kategorin kunskapsarbetare. Ett mer aktivt sökande efter meddelare hade säkerligen kunnat leda till större yrkesmässig variation. Exempelvis berättade en meddelare om en etnologiutbildad förskollärare hen kände till efter att jag påkallat denna problematik – vilket tyvärr inträffade efter att fältstudierna avslutats. Samtidigt säger meddelargruppens sammansättning något om de associativa banor vilka löper genom ämnet.

Då utpekandet av meddelare främst skedde från positioner inom den akademiska etnologin, såväl som från andra meddelare, så säger utpekandet i sig något om delade och återkommande föreställningar kring vad det innebär att framgångsrikt använda sin etnologiska utbildning i arbetet. Trots att meddelarna själva uttrycker ambivalens inför sin eventuella framgång och affinitet till ämnet, så vävs de samman med en idealiserad bild av etnologen som fått utdelning på sin investering och därmed uppfört ett ”good self” i yrkeslivet (Pahl 1995:38f; jfr Sjöstedt Landén 2012:59). Föreställningarna tycks här sammanfalla med att framgångsrikt nå professionella positioner som – i brist på bättre termer – får kallas medelklassiga.

Utpekandet har ytterligare klassmässiga dimensioner, då professionella intressen delas av meddelarna och representanter för den akademiska etnologin – som exempelvis att kulturarvsfrågor tillskrivs samhällligt värde och erhåller offentlig finansiering. Affinitet med ämnet kan i så fall även förstås som delade ekonomiska intressen i bred bemärkelse. Den som låter sig pekas ut är den som är igenkännbar och då inte bara socialt, genom platser, problem eller praktiker, utan även genom intressegemenskap, grundad i professionella anspråk på kunskap och expertis. Klass som meningsskapande kategori blir därför simultant en förutsättning för och ett resultat av meddelarnas sammankomst inom ramarna för den här avhandlingen.

Det räta i det skeva

När jag frågat meddelarna om hur de ser på sina framtida vägar genom arbetslivet har svaren varit spridda. Det är berättelser om att vara ”färdig med museer” och vilja prova på någonting nytt; fortsätta arbeta med frågor som rör mångfald och rättvisa resten av yrkeslivet; byta konsultjobbet mot ”en klassisk kulturinstitution” för att vara mer delaktig i det offentliga samtalet; passa på att arbeta utomlands en tid efter att barnen flyttat ut; starta ett museum kring ett specialintresse; arbeta på en mindre kulturellt homogen arbetsplats, med människor från hela världen; söka sig till forskarutbildningen i etnologi för att kunna röra sig friare i tanken; starta konsultfirma för att kunna profilera sig mer mot etnografiska metoder än vad den nuvarande arbetsplatsen tillåter; göra om hobbyn till ett betalande arbete; engagera sig mer i politiskt laddade frågor, arbeta för social upprustning och mot segregation; öppna en bar på en Medelhavsö; stanna kvar på arbetsplatsen för att den erbjuder bra förmåner och arbetsuppgifterna inte är mer tråkiga än roliga; vara kvar på sin nuvarande arbetsplats för att den erbjuder det roligaste, friaste och mest tillfredställande jobbet det går att tänka sig.

Drömmarna rör sig mellan det vardagsnära – ibland till och med planeerade – och önsknings eller friflygande fantasier. Framtiden ter sig mer öppen än stängd, men samtidigt framstår inte riktningen framåt som given. I den mån en tydlig orientering kommer till uttryck är det längs värderande linjer som det viktiga eller roliga. Allt som oftast är bilden av framtiden grundad i det vardagliga och även om synen på framtiden är optimistisk präglas den av samma försiktighet som kom till uttryck i berättelser om inträdet i yrkeslivet. Det finns en medvetenhet om att vägen fram till nu varit krokig och att den sannolikt kommer fortsätta vara det. Orienteringens grund i det vardagliga innebär även att de framtidsutsikter som beskrivs tar utgångspunkt från den plats i (arbets)livet där meddelarna nu befinner sig (jfr Ahmed 2006b:545f). Etnologiämnet omnämns endast i ett fåtal fall, men ämnesaffiniteter gör sig ändå påmind på det vis vilket meddelarnas berättelser i det här kapitlet visat.

Genom kapitlet har jag argumenterat för att etnologins hinterland och meddelarnas affiniteter till ämnet även låter sig spåras i berättelser om livet vilka sträcker sig utanför arbetets ramar. Ämnesaffinitetens meningsskapande förmåga i vardagslivet skall inte överdrivas – det finns släktskapsband med andra och annat vilka framträder som avgjort viktigare för meddelarna. Utbildningen aktualiseras dock på ett självklart vis genom de sätt som meddelarna begripliggör sin färd genom yrkeslivet (jfr Salomonsson 2003:48f). Här har det artikulerats som två parallellt löpande logiker; det roliga och det viktiga. Snarare än att befinna sig på kollisionskurs går de in och ut i varandra, då det lustfyllda förklaras som viktbarande och vise versa (jfr

Mol 2002:108f). Genom de två logikerna framhävs betydelsen av att genom arbetet förverkliga sig själv och tillfredsställa egna känslomässiga behov, såväl som att göra sådant som betraktas som viktigt för samhället i stort; att vara nyttig. Prestige eller status i traditionell mening är inte mål som framhävs, men att eftersträva de värden meddelarna artikulerar som framgång kan enligt Pahl (1995:6) förstås i relation till ett arbetsliv där linjär progression blivit allt svårare att uppnå. Att uppleva det roliga, att åstadkomma det viktiga, är därför både personliga och kollektiva sätt att orientera sig genom arbetslivet i hopp om att uppnå lycka (jfr Ahmed 2006a:21).

I relation till berättelser om hur yrkeslivet "bara blivit" kan dessa logiker även förstås som ett sätt att upprätta agens i den egna biografien. Stigen har varit krokig, rörig och saker inte alltid blivit som meddelarna tänkt sig, men det finns genomgående värden vilka drivit dem framåt. Att känna sig för och låta det personnära vara en drivkraft är ett sätt att situera framåtrörelsen i den egna personen, även om detta sammanfaller med de villkor som erbjuds av arbetslivet (Pettersson McIntyre 2016:265). Därför blir också det roliga och det viktiga ömtåliga linjer att orientera sig längs med, då arbetslivet långt ifrån alltid upplevs som lustfyllt eller betydelsefullt. Förhoppningen om att arbetet skall kunna infria dessa känslotillstånd är ambivalent, eller som Berlant (2011:24) skulle uttrycka det; grym. Den sammanhållande linjen mellan utbildning, arbete och meningsskapande logiker är inte självklar och tycks inte sällan vara hotad av arbetslivets förutsättningar.

I meddelarnas egen förståelse av framgång och mening i arbetet finns den institutionella etnologin med som en kontrasterande instans. Genom kritiska beskrivningar uppför meddelarna simultant närhet och avstånd. Den egna situationen kan på så vis artikuleras som mer i linje med det roliga eller det viktiga, samtidigt som ämnets självklara roll som referenspunkt kan ses som ett tecken på investering (jfr Ahmed 2004:172). Från en extern position har jag argumenterat för att meddelarna tillskrivits framgång, då de av tredje part pekats ut som ett exempel på "etnologer utanför akademien". Jag har ytterligare argumenterat för att detta utpekande bygger på nära sammantvinnade föreställningar om framgång och klass, där meddelarna professionella intressen befinner sig i linje med de som återfinns vid centrala knutpunkter i etnologins associativa nätverk.

Klass har i detta kapitel inte behandlats som en entydig kategori, utan snarare som en relation vars innebörd är avhängig personlig biografi, professionell och ekonomisk position samt externt utpekande (jfr Martinsson 2005:38; Åberg 2008:78). Detta skapar linjer av skillnad och likhet meddelarna sinsemellan, men även i relation till andra yrkesgrupper och till akademien. Klassbegreppet belyser även att arbetets meningsskapande dimensioner inte enbart är internaliserade, utan uppstår i relation till större system för värdeskapande. Det bland meddelarna uttryckta privilegiet att få arbeta med det

de utbildat sig till medför även oro inför den egna positionen i yrkeslivet och prekära arbetsförhållanden. Om kategorier som framgång, karriär eller klass enbart förstås i termer av ekonomi och social mobilitet osynliggörs det emotionella och personliga pris som är kopplat till att anpassa sig efter arbetslivets förväntningar (jfr Graeber 2014:76f; Pahl 1995:12). Affinitet med etnologi har här uppförts som delade intressen såväl som en kontrasterande kategori. Meddelarnas personliga relation till ämnet står för en positivt ordnande logik, i jämförelse med deras pendelrörelse mellan närhet och avstånd till den institutionella etnologin.

I ordnandet av de egna erfarenheterna sammantvinnas etnologi med det roliga och det viktiga för att skapa längre förklarande linjer för hur det egna livet formerats. Detta görs i kontrast till andra linjer som uppfattas som rätare och mer självklara – så som den strategiska karriären eller akademins mästrande mellan-raderna-kultur. I jämförelse framstår meddelarnas väg som skev, ur linje. När de istället betraktas som grupp kan deras upprepade orienteringsmönster förstås som en linje i sig, vilken över tid rätar ut sig (jfr Göransson 2012:25f). Personligt hållna värden, arbetslivets villkor och etnologiska komponenter bidrar till en form av hållning vilken kan sägas vara gemensam för meddelargruppen, men som sannolikt även delas av långt fler inom samhällets semiprekära, aspirerande strata.

IO. ETNOLOGISKA KOMPOSITIONER

När jag bad Fanny berätta om den största utmaningen hon mötte då hon började arbeta som konsulterande etnograf blev svaret ”Emma” – en statsvetare som anställts på samma firma ungefär samtidigt som henne. Emma var nyfiket oförstående inför den etnografiska metoden och dess kunskapsbidrag, men framförallt ”ganska allergisk” mot ”akademiska långsamma, noggranna grejer”. För Emma var ett arbetssätt som var ”snabbt och slarvigt [...] men med en bra tanke” av större värde, eftersom det lät idéer delas och diskuteras kollegorna emellan. För Fanny var detta först främmande.

Fanny: Jag var väldigt – alltså det har jag varit hela livet – väldigt noggrann och väldigt så duktig, så att allting skall vara tipp-topp och att man inte vågar göra fel. Det är väldigt jobbigt att göra fel, och det fick jag ganska snabbt öva bort. Det var den stora utmaningen, att jag tyckte att jag gjorde saker som jag var väldigt, väldigt nöjd med och skrev texter som var väldigt bra och välformulerade och fick bara skit för det, för det var för färdigt och det var för perfekt. Det var liksom jättebra som en isolerad grej, men det passade inte in i helheten eller det gick inte att göra om för det liksom var för kompakt.

Det första halvåret var slitsamt, då det arbetssätt som tidigare gett Fanny ”beröm och höga betyg” inte längre var giltigt. Den inövade vanan att försiktigt säga att ”så här *kan* det vara” fick ge plats åt en resolutare hållning – ”så här *är* det” – vartefter Fanny blev mer erfaren och kände att hon inte ständigt behövde förlita sig på externa källor. Det tog tid, men Fanny kände till slut att ”i det här sammanhanget så är mina erfarenheter så goda som någons och här har jag rätt att uttala mig”. Emma ifrågasatte egentligen aldrig hennes ”etnologiska kompetens” – ”utan det var hur jag paketerade den eller hur jag formulerade den”. Med lite perspektiv på situationen tycker Fanny att hennes etnologiska färdigheter stärktes av Emmas kritiska hållning. Sätten att tala, resonera och framställa idéer på fick anta nya skepnader, men Fanny höll fast vid ambitionen att värna det ”mänskliga perspektivet” samt att med bestämdhet hävda tillvarons tvetydighet. ”Det har varit väldigt bra att jobba med en sån person och ha lite duster ibland. Man får argumentera och slipa sina argument för varför man vill tänka på ett visst sätt eller presentera saker på ett visst sätt. Då känner man sig mycket som en etnolog” avrundar Fanny med ett skratt.

I berättelsen tvinnas flera av de trådar som löpt genom avhandlingen samman; det drabbande och ibland desorienterande tillstånd som kan uppstå i första mötet med arbetslivet; viljan att värna tillvarons vaga och mänskliga aspekter; hur ett ämne med nödvändighet antar nya skepnader då det förflyttas utanför sin akademiska hemvist. Venskapsteoretikern Margareta Hallberg (2001) liknar etnologen vid koreografen, då de båda öppet söker mönster och estetiskt tilltalande former i dialog med omvärlden. Den processuella och konstruerande aspekten hos liknelsen finner genklang i det som beskrivits här, men koreografens utvalda rörelser och väl avvägda steg tycks mindre metaforiskt träffande för den serendipitet som präglar etnologiska orienteringar i yrkeslivet. Ämnet och meddelarna har genomgått konfrontationer, kombinationer och kompositioner, i relation till varandra och till omvärlden.

Här i avhandlingens sista kapitel summeras fyra relationella förhållanden vilka får skilda aspekter av etnologiämnet att framträda. Den första artikulerar relationen mellan meddelarna och etnologin – affiniteten – och grundar sig i hur kontinuitet respektive förändring kan spåras i deras yrkesbanor. Den andra belyser villkoren för mötet mellan mig själv och meddelarna. Den tredje betraktar etnologiska orienteringar genom mer övergripande tendenser hos det senmoderna eller nyliberala arbetslivet. Den fjärde relationen synliggör etnologi och humaniora samt anspråk på samhällelig nytta i vidare bemärkelse. Avslutningsvis skisserar jag fem dilemman som såväl ämnesföreträdare som alumner bör överväga i diskussioner om humanioras och etnologins platser i yrkeslivet.

Affinitetsband

I det uppförande som avhandlingen utgör har huvudrollen varit delad mellan meddelarna och etnologiämnet i sig. Parallellt med etnologialumnerns rörelser i yrkeslivet antar ämnet andra gestalter än de som återfinns hos den akademiska disciplinen. De båda möts och blir ömsesidigt formande i det förhållande jag utifrån Haraway (1992) benämnt som affinitet.

Att under studietiden bli berörd eller ”hitta hem” i etnologin kan förstås som en första instans i upprättandet av affinitet, där det egna sättet att orientera sig riktas i linje med ämnet. Etnologin erbjöd nya sätt för meddelarna att förstå sig själva och sin plats i tillvaron, samt möjlighet att förlänga tidigare erfarenheter genom ämnet (jfr Ahmed 2006a:11). Inom utbildningen gick därför upprättandet av affinitet och ämnesmässig kompetens på många vis hand i hand, då meddelarna skapade sig en förtrolig relation med etnologins historia samt konventioner – dess hinterland – och gjorde dem till sina egna.

Från denna delade utgångspunkt har meddelarna färdats längs olika stigar. Snarare än karteringen av ett sammanhållet och avgränsat fält har spårandet av affinitetsband skett mellan situationer, platser och praktiker (jfr Marcus 1995:98; O'Dell 1999:70f). Resultatet blir ett spretande diasporiskt nätverk, med förgreningar i många riktningar. Affiniteten manifesterar sig dock längs liknande linjer i meddelarnas yrkesliv. Det vill säga; genom arbetsplatser som är inbäddade i ämnets hinterland, samt arbetspraktiker med metodologiskt, teoretiskt eller empiriskt släktskap. De associativa band som knyter samman ämnet med det som hålls för viktigt eller lustfyllt upprättar även en personlig affinitet. När dessa associationsbanor sammanfallit med arbetets syften har dåtid och samtid kunnat länkas samman i en optimistisk framåtriktning och handlingskraft. Att tydligt vara "i linje" med arbetet är dock ingen självklarhet. I vardagen finns många ting som stoppar upp och försvårar upprättandet av affinitet, som dominerande kunskapslogiker eller de koordinerande, administrativa uppgifter som utgör en stor del av det dagliga arbetet.

Viktigt att påpeka är att de affiniteter som beskrivits här inte enkom stammar ur meddelarnas identifikation eller intentionalitet, utan att de även är materiella, institutionella, politiska och sociala. Meddelarna upprättar associationer till etnologi, men ämnet gör också att andra kan associera till dem. Det blir således problematiskt att på ett entydigt vis tala om utbildningens relevans i yrkeslivet. Om kompetens är liktydigt med "tillräcklig skicklighet" återstår frågan om vari tillräckligheten är situerad. Kompetens kan uppföras via marknadens respektive nätverkets logik, men kan också bestå i upplevd handlingskraft då de egna färdigheterna förlängs genom arbetet. Ytterligare återfinns den i förmågan att navigera, överbrygga samt anpassa sig till skilda kunskapslogiker (jfr Fägerborg 1996:261). För att de genom utbildningen förvärvade förmågorna skall bli verksamma och göra skillnad i arbetet kan de inte konserveras, utan måste komponeras samman på nya vis – likt i den process som beskrevs av Fanny.

Definitionen av kompetens som "tillräcklig skicklighet" gör att den enbart kan uppföras i relation till förväntningar eller arbetsuppgifter. Således krävs såväl färdighet som verktyg och erkännande. Med stöd i de forsknings-traditioner som ligger till grund för min analytiska begreppsapparat hävdar jag att kompetens är distribuerat i ett nätverk av heterogena komponenter och inte i alla lägen tydligt situerat hos meddelarna. Att meddelarna av andra pekats ut som "etnologer som arbetar utanför akademien" kan i sig sägas vara en form av kompetenstillskrivning från ett delat ämnesmedvetande. Med andra ord är utpekandet i sig villkorat av kollektiva föreställningar om vad som utgör en skicklig etnolog.

Vidare kan affinitet spåras som hållningar eller orienteringar vilka delas meddelarna emellan. Trots att deras uppväxtvillkor och ingångar i ämnet

skiljer sig åt, att de har läst vid olika tidpunkter och dessutom studerat vid olika institutioner tycks de röra sig utmed liknande linjer. Berättelserna från de finska och danska meddelarna följer i stort samma spår, även om de verk-samma i Danmark med större självklarhet omtalar näringslivet som en pre-sumtiv arbetsmarknad.

Svårigheten i att orientera sig bland arbetsmarknader och förekomsten av prekärt arbete ledde till en ambivalent hållning, där tillfälligheter måste tas tillvara och möjligheten att upprätta affinitetsband betraktas som ett privilegium. Detta innebar i sin tur att när många av dem såg tillbaka på sin yrkesbana, upplevde de att de själva haft begränsat inflytande över hur de rört sig mellan anställningar och arbetsplatser. Genom att framhålla personnära värden i termer av ”det roliga” och ”det viktiga” kunde dock den egna orienteringslinjen ordnas på ett mindre godtyckligt vis (jfr Petersson McIntyre 2016:265). Därmed blev den etnologiska affiniteten en av flera komponenter i en sammansatt självbiografi och orientering mot självförverkligande.

Ytterligare menar jag att frågan om vad som upplevs som lustfyllt och betydelsebärande är nära associerat med meddelarnas professionella eller klassmässiga intressen. Frånsett de personliga uppväxtvillkoren har den delade studiebakgrunden bidragit till vissa gemensamma förutsättningar i arbetslivet – exempelvis relativt stor autonomi i yrkesutövandet samt strävan efter att legitimera värdet hos det kvalitativa eller kulturella. Även om detta inte är unikt för meddelargruppen och jämförbara intressen sannolikt återfinns bland andra med liknande utbildning, är det belysande för de specifika erfarenheter som uppstår i mötet mellan etnologisk utbildning och yrkesliv (jfr Kaijser 1997:88). Där klasslinjer under det tidiga 1900-talet kunde upprättas mellan de som hade respektive inte hade tillgång till högre studier går idag klassmässiga gränser ofta mellan skilda utbildningar (Hörnqvist 2016:51). Högre utbildning kan medföra social mobilitet för den enskilde, men står inte som en garant för en trygg position i yrkeslivet (jfr Gleerup m.fl. 2018:9). Den semi-prekära arbetsmarknadssituation meddelarna befinner sig i, framstår som otrygg i relation till mer tydligt avgränsade professioner, men det är likväl så att mer långvarig prekarisering på ett samhälleligt plan främst drabbar de som saknar eftergymnasial utbildning (Alfonsson 2018). Meddelarnas position får därför sägas präglas av en aspirerande ambivalens. Otryggheten framstår som ett oundvikligt steg på vägen in i yrkeslivet, men parallellt finns en tilltro till att ”det kommer lösa sig”.

Ämnesaffiniteten ändrar karaktär när den ingår i nya sammanhang, då den likt alla komponenter får sin funktion och betydelse genom sina relationer (jfr Latour 2005:46; Law 1999:5; Mol 2010:259). Detta får i sin tur etnologiämnet att framträda på nya vis och listan över typiskt etnologiska komponenter och uppföranden kan göras än längre. I avhandlingen har

ämnet figurerat som ett associativt nätverk vilket erbjuder orientering bland arbetets marknader; en tyst komponent i uppförandet av arbetsmarknadsmässig potential; en rad metodologiska, teoretiska och institutionella praktiker, vilka låter sig överföras från ämnets hinterland till det vardagliga arbetet; värderingar och handlag som mer eller mindre frivilligt anpassas då de i arbetet uppgår i nya relationer; en ordnande logik för det lustfyllda och betydelsefulla; en akademisk disciplin på avstånd, vilken meddelarnas egna positioner kontrasteras mot. Affinitet kan därför betraktas som både mål och medel, då den möjliggör handling och kunskap men även måste upprätthållas aktivt för att räta ut orienteringslinjer.

Hur meddelarna formar sin subjektivitet eller yrkesidentitet genom studier och arbete har beskrivits empiriskt i avhandling. Som professionellt etablerade och med en flerårig akademisk utbildning i bagaget torde de själva vara kapabla att hävda sina respektive subjektspositioner (jfr Haraway 1992; Latour 2005:31). Min strävan har istället varit att visa på affinitetsbandens flerfaldighet. Genom bruket av tankegodis från fenomenologi och ANT kan affinitet till ett ämne spåras utmed de linjer meddelarna använt för att orientera sig, men även i hur saker sker utan avgjort intentionell riktning. Livet händer och "bara blir", ibland på så vis att det inte ens i efterhand låter sig inpassas i logiska ordnanden, då mycket av det är svårartikulerat och undflyende (jfr Law 2004:2). Bland meddelarna har etnologiutbildningen tveklöst varit till hjälp, men inte överallt eller alltid. Oavsett detta har etnologi spelat en roll i kompositionen av deras banor, former av kännande och kunnande samt vad de upplevt som möjligt, viktigt eller meningsbärande.

Närhet & avstånd

Allt för stor närhet eller distans mellan forskare och studieobjekt framhålls i regel som ett hinder i uppförandet av god vetenskaplig kunskap (Bourdieu 1996:35; Hallberg 2001:61). Forskning kan inte ske enbart genom introspektion, men det beforskade kan inte heller vara avskilt från forskaren till den grad att det inte låter sig kännas (Davies 1999:3). Med etnografisk metod blir närheten ofta påtaglig – med fysiska, personliga eller emotionella dimensioner – då forskaren tar del av människors liv, förhoppningar och världar (jfr Davies 1999:9; Haraway 1997:190f; O'Dell & Willim 2015:94f.).

Inom den antropologiska etnografien har avstånd traditionellt betraktats som en styrka, när forskaren kunnat närma sig fältet som en främling "utifrån" för att succesivt ta sig närmare och göra det främmande bekant (Macdonald 1993:19). Inom etnologiämnet – där den egna nationella kulturen länge varit det primära kunskapsobjektet – har möjligheten att anta rollen som främling varit mer begränsad, inte minst i de situationer då etnologer

studerat kulturella grupperingar de själva varit en del av (Ehn & Löfgren 2001:8; O'Dell 1999:61; O'Dell & Willim 2015:92). Närhet till det studerade kan ha sina fördelar – som möjligheten att snabbt orientera sig i fält eller att använda existerande kontaktnät. För att den inte skall leda till ett allt för okritiskt förhållningssätt uppmuntras som regel forskaren att reflexivt begrunda sina egna erfarenheter och hur dessa formar forskningsprocessen (Beckman 2011:231; Gunnemark 2011a:19; Pink 2009:14; Strathern 1987:16; jfr Ehn & Klein 1994:10f; Labaree 2002:100; Jørgensen 2002:38ff; 2003:63). En återkommande devis inom etnologin är därför att det bekanta skall göras främmande.

Då jag i egenskap av etnolog intervjuat andra etnologer om etnologi kan närheten te sig uppenbar. Som jag argumenterat för genom avhandlingen pendlar dock meddelarna mellan närhet och avstånd till ämnet. Att på förhand förutsätta vad närhet består av – i termer av delade erfarenheter eller kulturella gemenskaper – riskerar att stjåla uppmärksamhet från de specifika former av närvaro som uppförs genom forskningsprocessen (Mellander & Wiszweg 2016:96). Om undersökningen granskas utifrån sina egna analytiska premisser står det klart att det är genom att dela och att komma nära som mina utsagor blivit möjliga (jfr Callon 2012:154f; Viveiros de Castro & Goldman 2012:421). Det som studerats är inte ett fält ”där ute”, utan ett nätverk där såväl jag som meddelarna är sammanlänkade genom våra etnologiska affiniteter.

Detta innebär i sin tur att det blir vanskligt att tala om forskarens position i definitiva begrepp som ”insider” eller ”outsider” (jfr Jespersen m.fl. 2012:9; Labaree 2002). I fråga om meddelarnas individuella arbetsplatser har min roll på många vis varit den utanförståendes, då jag i stort saknar egen erfarenhet av att arbeta som vare sig frilansare, museichef eller tjänsteman i offentlig förvaltning. Fixeras istället ämnet och vår delade affinitet uppstår närhet och införståddhet, men släktskapet ändrar samtidigt karaktär beroende på varifrån det åberopas. I den utsträckning vi kan sägas ingå i ett kollektiv, sammanhålls det av vad som varit undersökningens kunskapsobjekt.

Likt all de kunskapsuppföranden som här beskrivits är avhandlingen i sig en komposition, villkorad av meddelare, metoder, texter, begrepp, seminarier etcetera. Att textens sammansättning är en kollektivt betingad process är dock inte synonymt med att jag som forskare står utan ansvar för dess slutgiltiga form (Hansson 2008:32; Wiklund 2013:44). Forskarens roll är att stå som en samlande komponent, vilken ger undersökningens disparata nätverk riktning och sammanhang (jfr Mosse 2006:950). Trots att meddelarna i stor utsträckning redan när vi mötts, fört utvecklade analytiska resonemang kring den egna situationen så är det genom att relateras till varandra som det personligt upplevda kan översättas till delad erfarenhet (jfr Latour 1999b:49). Samman-

taget åskådliggör berättelserna upprepade tankemönster, orienteringar och praktiker – vilkas affinitetsband inte alltid är uppenbara för den enskilde.

För att inte göra den reflexiva processen till forskarpositionens privilegium tillämpade jag ett antal metodologiska handgrepp vilka jag benämnt som "förstahandsreflexivitet". Genom att skapa vidare utrymme för meddelarna att själva kunna vända och vrida på sina resonemang ville jag undvika den kritiska dekonstruktion som kan uppstå då narrativ i efterhand behandlas med förment reflexivitet av forskaren (jfr Latour 2005:32f; Martinsson 2006:164; Sennett 2006:188). Samtidigt har meddelarnas utsagor behövt ordnas på nya vis, då närheten som följer med en delad utbildningsbakgrund inte minst kommer till uttryck i bruket av begrepp och analytiska ingångar.

Teoretiskt rotad retorik används med självklarhet av meddelarna – dels för att adressera frågor de handskas med i arbetet, men även för att analysera sig själva. Exempelvis är kultur, kritik eller identitet givna komponenter i en etnologisk vokabulär, men deras respektive innebörder är flexibla. I intervjusituationerna har detta medfört behov av förtydliganden kring begreppens konnotationer. För att undvika begreppsförvirring samt för att ordna utsagor baserade i olika epistemologier på ett någorlunda symmetriskt vis, krävdes modifiering av det etnologiska ordförådet för min egen framskrivning. Begreppsmässiga överväganden är alltid avgörande för vilka världar som uppförs genom forskningen, men har här varit av särskild betydelse. Beslutet att främst grunda mina analytiska begrepp i Ahmed (2006a) och Mol (2002; 2008b) gjordes delvis med detta i åtanke. Då de båda har en förhållandevis kort tillämpningshistoria inom etnologin bidrog de till en minskad begreppsmässig överlappning mellan mina och meddelarnas resonemang.

Affinitetsband omfattar emellertid mer än berättelser och begrepp. Meddelarna utgör inte något tätt sammanknutet kollektiv där jag som utanförstående trätt in. Uppväxt- och arbetsvillkor skiljer sig dem emellan och kan därmed inte entydigt sägas vara en grund för närhet i min relation till dem. Trots att projektet inte innefattat deltagande observation av klassiskt snitt delas erfarenheter, förutsättningar och intressen i arbetslivet – vilket jag med begreppet meddelare till viss del avsett belysa (jfr Bremer 2011:198). Min egen desorientering vid studietidens slut samt de prekära arbetsformer jag upplevt i strävan efter att upprätthålla sammanlänkningen mellan yrke och utbildning spelade en betydande roll för att sätta undersökningen i rörelse. Oavsett vilken bana som ligger framför mig är det sannolikt att jag – i egenskap av disputerad humanist – återigen kommer konfronteras med liknande förhållanden (Schoug 2004:171). Att adressera de frågor som ligger till grund för avhandlingen får därför sägas ligga i linje med mina professionella intressen. Jag menar att detsamma kan sägas för meddelarna och att deras deltagande i sig kan betraktas om ett erkännande av studiens betydelse

(jfr Carlström 1999:22f; Martinsson 2006:12; Vikkelsø 2007:308). Att projektet antagits och jag anställts för att utföra det, tar jag som en bekräftelse på att intressena delas av långt fler med affiniteter till etnologi och humaniora.

Bland åtskilliga meddelare har deltagandet motiverats utifrån en förhoppning om att undersökningen kan bidra till tydligare artikulatio-
ner av etnologers färdigheter och kunskapsbidrag i yrkeslivet. Avhand-
lingens politiska ambition och den delade strävan efter att ändra rådande
förhållanden är därför en central och sammanhållande komponent (jfr
Haraway 1988:583; O'Dell 1999:64f; Schneider 2002:472). Hur framgångsrikt
jag här lyckas adressera dessa förhoppningar och de utmaningar som möter
utexaminerade etnologer eller humanister får framtiden utvisa. Trots att våra
intressen i stort ligger i linje med varandra måste avhandlingen inordnas i
akademins logiker och är därför varken handbok eller kampskrift. Ironiskt
nog upprättar texten därmed något av det avstånd mellan meddelarna och
akademien som de själva artikulerat genom avhandlingen. För att undvika att
den enbart blir en komponent i uppförandet av mina egen yrkesbana eller
att den mer skrivs *om* än *för* meddelarna, är det angeläget att bejaka den in-
tressegemenskap vi delar (jfr Arnstberg 1997:20; Gerholm 1985:25). Att visa på
det motsägelsefulla och svårartikulerade i meddelarnas berättelser får i sin
tur stå som motvikt till allt för idealiserade eller dystopiska utsikter.

En presumtiv slutsats från min sida är att delandet av professionella
intressen ligger till grund för utpekandet av potentiella meddelare. Även om
meddelarna befinner sig utanför ämnets akademiska knutpunkter placeras
de på så vis i satellitpositioner, där de fortfarande påverkas av den institutio-
nella etnologins dragningskraft. Vem och vilka som – med mitt goda minne
– pekats ut blir talande för kollektiva föreställningar som i etnologins associ-
ativa nätverk cirkulerar kring vad som utgör en framgångsrik tillämpning av
utbildningen i arbetslivet. Meddelarna förkroppsligar sinnebilder av vad som
är typiskt för en ”etnolog utanför akademien”. Detta har i sin tur varit begrän-
sande för vilka typer av yrken som omfattats och därmed potentiellt även för
berättelser om upprättandet av oväntade eller ”misslyckade” affinitetsband.
Möjligheten att peka ut alternativa orienteringslinjer för framtida etnologi-
studenter begränsas därför längs redan etablerade associationsbanor. Sam-
tidigt låter dessa banor sig skrivas fram med större tydlighet, vilket kan stävja
något av den vaghet som återkommer i berättelser om ämnet.

Jag har argumenterat för att utpekandets logik därmed följer och upp-
rättar klassmässiga linjer. Vad som bedöms vara en framgångsrik, etnologisk
yrkesbana är tillsynes grundat i igenkännandet av gemensamma hållningar,
värdering och professionella intressen, samt erkännandet av kunskaps-
mässigt släktskap (jfr Martinsson 2006:13). På så vis blir klass mer än en fråga
om biografisk likhet mellan forskare och deltagare, då det är ett kunskaps-
objekt som uppförs i deras sammankomst (jfr Mellander & Wiszmeg 2016:98).

Hur en grupp meddelare, informanter eller respondenter kommer samman kan därför säga mer om kollektiva förväntningar och föreställningar än vad det slentrianmässiga bruket av begrepp som ”snöbollsrekrytering” låter påskina (se Öhlander 2011:30). Begreppet serendipitet gör sig än en gång påmint, då det tillsynes slumpartade är villkorat av bakomliggande faktorer. Även dessa bör tas i analytiskt beaktande för att en reflekterande process inte enbart skall spegla forskarsubjektet (jfr Graeber 2014; Jørgensen 2003:79). I en reflexiv diskussion kring forskningens villkor och konsekvenser kan det därför vara mer relevant att tala om delade, kollektiva och framåtriktade intressen än självbiografisk korrelation eller divergens.

Sen modernitet & ny liberalism

Artikulationen av meddelarnas erfarenheter eller intressen berättar om något mer än dem själva och etnologiämnet. Levnadsberättelser är alltid situerade i tid och rum, vilket innebär att de formas av politiska, sociala och historiska skeenden (Svensson 1997:39). I det avgränsade och personliga kan därför samhällliga och generella villkor spåras (Geertz 1973:22; Svensson 1997:44). Genom avhandlingen har jag aktivt försökt undvika ”stora berättelser” som på förhand fastslår tillvarons beskaffenhet, för att istället primärt utforska samspelet mellan utbildning och arbete i det lilla och specifika (jfr Birbak, Petersen & Jensen 2015:281; Illouz 2008:4; Petersen & Munk 2013:106). Med arbetets centrala och samhällsligt strukturerande roll följer dock att det svårigen låter sig hanteras i isolation. De breda penseldrag som av andra använts för att beskriva samtiden – så som postindustrialism, ”den nya ekonomin”, kunskapssamhället eller senmodernitet – kan även skönjas i de berättelser som återgetts här (jfr Bodén 2016:182). Dessa begrepp försöker på olika vis fånga de sociala och ekonomiska förändringar som skett under det sena 1900-talet. Automatisering och teknologisk utvecklig, globaliserad handel med varor samt utflyttningen av produktion från Sverige och andra industriländer har bidragit till att handel med tjänster och kunskap utgjort en allt större del av det samhällliga arbetslivet (Bodén 2016:184; Fudge & Owens 2006:10f; Ohlsson 2008:14).

Hand i hand med dessa senmoderna omställningar av produktionen följde även skiften i kulturella ideal samt inom ekonomiska och politiska styrsystem – vilka benämnts som nyliberalism (Berlant 2011:9; Bodén 2016:18; Sjöstedt Landén 2016:33). Uttryck för detta är betonandet av den enskildes valfrihet, flexibilisering av arbetskraften, avregleringar av marknader, privatisering av det offentliga samt spridningen av ekonomistisk retorik och mätteknik till snart sagt alla samhällliga sektorer (Brown 2015:10; Fahlgren, Mulinari & Sjöstedt Landén 2016:18; Fredman 2006:177). Enligt statsvetaren

Wendy Brown (2015:9) kan det nyliberala inte reduceras till enbart ideologi, ekonomisk politik eller förändrade relationer likt de som beskrivits ovan. Istället bör det förstås som en normerande form av rationalitet, vilken ”ekonomiserar” samhället på så vis att alla relationer tar sig marknadslika former och gör räknandet av värde centralt. Inte minst blir detta synligt genom att styrsystem i offentlig sektor anpassas efter den ekonomiska marknadens behov, snarare än att stå som en motkraft till densamma (Brown 2015:63). Globalt sett uppför sig dock det nyliberala på olika vis, med varierade utfall och låter sig därmed inte pekas ut som ett tydligt avgränsat eller ordnat system (Brown 2015:20; Berlant 2011:9; Sjöstedt Landén 2016:34). Uppförandet av nyliberal rationalitet sker lokalt och är grundat i praktiskt handlande såväl som i materiella och sociala relationer (jfr Fahlgren, Mulinari & Sjöstedt Landén 2016:11; Martinsson 2016:186).

För att inte låta det nyliberala stå som en frikopplad, stor berättelse blir det därför viktigt att visa på var och hur det uppförs (Latour 2005:183). I avhandlingen har redan ett flertal uppföranden av nyliberal rationalitet figurerat, exempelvis i den hållning till högre utbildning som kom till uttryck i *Konsten att strula till ett liv* (Fölster, Kreicbergs & Sahlén 2011). Många av de som opponerade sig mot rapporten anklagade den explicit för att vara ett utslag av ekonomistisk och nyliberal ideologi, med en vidhängande snäv definition av värde (se Eliasson 2016; Oscarson 2017; Verdinelli 2011; Westerstrand 2013). Vidare menar Brown (2015:181) att dylika angrepp på akademien är symptomatiska för det nyliberala, då kostsam utbildning utan klart definierat marknadsvärde är att betrakta som resursslöseri. Den enskilde förväntas stärka sitt humankapital, i den utsträckning detta hjälper denne att uppföra sig som ett attraktivt alternativ på arbetsmarknaden (jfr Brown 2015:33f). Valfriheten är en av det nyliberalas dygder, men med den följer förväntningar på att välja ”rätt”, inte minst utifrån vad som uppfattas vara ekonomiskt rationellt (Fahlgren, Mulinari & Sjöstedt Landén 2016:9). Val som inte ligger i linje med optimeringen av ekonomisk vinning ter sig därför irrationella och i förlängningen orimliga.

Andra komponenter som kan sägas vara del i uppförandet av det nyliberala är inte fullt lika explicit ideologiska som utspelet från Svenskt Näringsliv. I berättelserna om meddelarnas möte med arbetsmarknaden kunde dock en internaliserad förståelse av vikten att kunna uppföra sitt eget humankapital skönjas i önskan om att ha en ”standardpresentation” eller ”hissversion” – att kort och gott kunna framställa sig själv som ”anställningsbar” (jfr Bodén 2016:19; Mäkinen 2016:78). Marknadslogiken korrelerar med nyliberal rationalitet, då personliga egenskaper skall instrumentalisternas för värdemaximering. Den ökade förekomsten av prekära arbetsvillkor – som projekt-, tillfällig- eller egenanställning – har även beskrivits som ett kännetecken för och ett symptom av det nyliberala, då det är associerat med

avindustrialisering och flexibilisering av arbetet (Fudge & Owens 2006:3; Pahl 1995:2). Följaktligen har arbetets funktion som garant för ekonomisk trygghet urholkats. Detta har slagit särskilt hårt mot redan utsatta grupper på arbetsmarknaden, men har även ökat otryggheten för många av de välutbildade arbetstagarna (Berlant 2011:11f; Brown 2015:191; Graeber 2014:76f). Bland meddelarna beskrevs deras osäkra arbetsförhållanden främst som en konsekvens av den egna orienteringen och utbildningsbakgrunden, snarare än som en vidare utbredd problematik. Desorienteringen och otryggheten vid inträdet i yrkeslivet betraktades därmed som en konsekvens av att själv ha valt ”fel”.

Ytterligare ett uppförande av det nyliberala kom till uttryck i meddelarnas berättelser om motsättningen mellan kvalitativa och kvantitativa kunskapslogiker. ”New public management” eller ”audit culture” är benämningar på den senmoderna tendensen till att styra offentlig verksamhet som vinstdrivande företag (Larsen & Wiklund 2012:8; Furåker 2005:47; Sjöstedt Landén 2012:251f; 2016:38f; Strathern 2000:5). På detta följer en typ av målstyrning med förutbestämda riktvärden för framgång, där resultat måste vara mätbara för att kunna utvärderas och jämföras translokalt. I syfte att skapa största möjliga vinning kopieras styrtekniker och institutionella praktiker som visat sig framgångsrika i andra sammanhang. Resultatet blir ett ahistoriskt och tillsynes apolitiskt sätt att styra, där lokala värden inom en organisation ersätts med förment neutrala och globala värdehierarkier (Brown 2015:136ff). Särskilt tydligt artikulerades dessa tendenser av de meddelare vilka var verksamma inom museisektorns – som i Hannas undran om museernas syfte är att skapa ”publiksuccéer” eller ta sig an ”svåra ämnen” – men även bland meddelarna verksamma inom privat sektor uttrycktes ovilja mot entydig kvantifiering av vardagliga erfarenheter. En utstakad väg till framgång gör utrymmet för kritiska alternativ mindre, om de inte kan inlemmas i den redan etablerade värdehierarkin (jfr Fahlgren, Mulinari & Sjöstedt Landén 2016:25). Liknande tendenser kan även spåras inom akademiska procedurer där citering och referens ligger till grund för resurstilldelning. Som meddelarnas berättelser visat kan dessa system upprätta skarpare gränser mellan akademien och det övriga samhället, då texter som producerats utanför forskningens refererande logik tillskrivs mindre värde (jfr Ehn & Löfgren 2008:3f; Perez Vico 2018:38; Wiklund 2012:252).

Slutligen har arbetets kolonisering av känslolivet beskrivits som ett typiskt tillstånd i det nyliberala (Petersson McIntyre 2016:9). Berlant (2011:171) beskriver detta som kultiveringen av ”nyliberal subjektivitet”, där arbetstagaren själv blir ansvarig för att frammana ett passionerat förhållande till arbetet. Detta kan delvis ta sig uttryck genom påbud från arbetsgivare där den enskilde uppmantras att ge prov på rätt anda och att ”brinna” för arbetsuppgifterna – vilket inte minst blir synligt inom serviceyrken (jfr Bodén

2016:146; Petersson McIntyre 2016:266f). I en samtid som präglas av allt mer prekära arbetsförhållanden kan talet om att ”älska sitt jobb” också betraktas som en strategi för att upprätta normalitet, då tillskrivandet av passion i relationen till arbetet skänker det mening. I sin tur leder detta till en uppluckring mellan privat- och arbetsliv (Petersson McIntyre 2016:267f). Även om meddelarna i liten utsträckning arbetar inom renodlade serviceyrken, kan den allmänna förekomsten av prekärt arbete i sig antas verka danande för viljan att uppvisa ”en positiv attityd” i uppförandet av ett ”anställningsbart” jag. Uppfattningen om att arbetet är ett privilegium, att varje tillfälle måste tas till vara, är ett sätt att skapa riktning och mening. Sökandet efter ”det roliga” och ”det viktiga” genom yrkesutövandet gör även att arbetet blir mindre av en tidsbegränsad uppgift och mer av en nod, där personlig biografi länkas samman med kollektiva värderingar och föreställningar.

I relation

Uppföranden av det nyliberala ter sig som en tacksam antagonist i berättelserna om meddelarna, etnologin och yrkeslivet. De exempel på nyliberal rationalitet som kommit till uttryck går på tvärs med såväl meddelarnas uttryckta som mer implicita intressen, både i och utanför arbetet. I samtal med meddelarna benämns dock dessa skilda uppföranden inte i termer av nyliberalism och att härleda alla arbetslivets komplicerande faktorer till en enskild källa ger indiciekedjan en lätt konspiratorisk ton (jfr Latour 2005:53). Att entydigt tillskriva nyliberalismen all den friktion meddelarna upplevt är därför problematiskt. Sett till exempelvis de museiverksammas berättelser tycks förekomsten av prekärt arbete knappast vara något ”nytt” inom branschen (jfr Glerup m.fl. 2018:21). Även behovet av att förtydliga de egna färdigheternas relevans för en tjänst, torde ha varit av betydelse i ett längre historiskt perspektiv. De generella mönster inom arbetslivet i det senmoderna eller nyliberala som beskrivits ovan gör dock inte dessa problem enklare att hantera, utan snarare tvärtom.

I motsatt belysning tycks det finns flera instanser där etnologiska komponenter finner god passform i det nyliberala och vice versa. Meddelarna är på flera vis i linje med villkoren inom det senmoderna arbetslivets, vilket inte minst blev synligt bland konsulterna inom privat sektor. I den utsträckning ett ökat intresse för att kapitalisera på det kulturella, känslomässiga eller identitetsnära är ett tecken i tiden torde det finnas utrymme för meddelarnas färdigheter och metoder (Jespersen m.fl. 2012:3f; Löfgren & Willim 2005:12f). Förmågan att nå efemära värden som inte fångas genom andra undersökningsformer kan vara ett sätt att marknadsföra sig själv med ämnet som hjälp. Som frilansande konsult finns också möjligheten att spri-

da dessa frågor till organisationer som inte har resurser för eller intresse av att anställa en etnolog på heltid. Också i utvärderingen och regleringen av mångfald eller jämställdhet kan det nyliberala spåras, då komplexa mellanmänskliga relationer omvandlas till en form av värdeberäkning (jfr Ahmed 2012). Ett ökat intresse för dessa kunskapsområde genererar arbetstillfällen för meddelarna, men sätter dem samtidigt i konkurrens med andra som innehar liknande expertis.

Meddelarnas berättelser visar att flera egenskaper som förknippas med ”anställningsbarhet” – som flexibilitet, social förmåga och vana att hantera ovisshet – fostras indirekt genom utbildningen (jfr Pink & Fors 2018:73; Schoug 2008:17). Vidare får de prekära arbetsförhållandena merparten av dem genomlevt sägas bidra till ytterligare beredskap på flexibilitet och anpassningsförmåga. Osäkerheten som följer med att orientera sig längs vagare linjer framstår inte som särskilt lustfylld, men detta för med sig en villighet att ta det oförutsedda tillvara. Träningen i att hantera det osäkra i omvärlden såväl som i den egna livslinjen låter meddelarna förkroppsliga föreställningar om ”den flexibla kunskapsarbetaren” (jfr Sjöstedt Landén 2012:47).

Relationen mellan det etnologiska och det nyliberala – i den mån dessa låter sig beskrivas som två enhetliga ting – kan relativiseras, men det förtar inte vad jag anser är en grundläggande motsättning dem emellan. På ett personnära plan antyder meddelarnas berättelser att det som hålls för betydelsefullt eller lustfyllt står i konflikt mot värdemässig entydighet och många av dem tycks därför uppleva dålig passform när arbetslivet ordnas utifrån dessa premisser. Bildning – i bemärkelse av att studera för personlig utveckling snarare än med instrumentell nytta i åtanke – har inte berörts närmare här. Begreppet associeras ofta till studier inom humaniora och dessas förmåga att kultivera allmänbildning, kritiska sinnelag och demokratiska medborgare (se Larsen & Wiklund 2012; Ekström & Sörlin 2012; Schoug 2003b). Avhandlingens inledande diskussion kan betraktas som ett uttryck för den ringaktning av bildning som följer med nyliberal rationalitet, där detta betraktas som något som fördröjer och försenar den enskildes väg mot vinstmaximering (Martinsson 2016:196). Det är dock tydligt att definitiva gränser mellan personlig förkovran och arbetsinriktad nytta svårligen låter sig dras, vilket det roligas och det viktigas logik är tecken på. Skapandet av skillnad meddelarna bidrar till i sitt arbete är inte alltid ett resultat av tydligt utstakade, instrumentella mål. Spridningen av en målstyrd rationalitet är hämmande för beaktandet av det oväntade eller tvetydiga, och i förlängning för demokratiska värden i sig, menar Brown (2015:199). Inte minst blir detta märkbart då krav ställs på att högre utbildning ska drivas som vinstdrivande företag med målet att stärka den enskildes humankapital för arbetsmark-

naden, snarare än att verka för att öka medborgares analytiska förmåga och möjligheter att fatta informerade beslut (Brown 2015:177).

De situationer som fixerats här har främst kretsats kring arbetet, men utbildningens inverkan på livet sträcker sig långt utanför den professionella sfären (jfr Ehn 1981:116; Sjöstedt Landén 2012:21f). Studiernas funktion som ett medel för att förstå sig själv, sin bakgrund och sin plats i tillvaron har varit en tydlig och återkommande tematik i meddelarnas berättelser. Övriga konsekvenser av deras beslut att mer eller mindre förutsättningslöst studera etnologi har lett till andra relationer vilka berikat deras liv – så som mötet med livslånga vänner eller partners. Vardagslivets serendipitet får nya värden att framträda under färdens gång, vilka förskjuts till periferin om målet är utstakat på förhand (jfr Brown 2015:43). Om något visar meddelarnas berättelser att intentionalitet inte alltid är närvarande i vardagslivet, men att det likväl går att uppföra en karriär.

På ett mer övergripande plan hävdar jag även att det finns en motsättning mellan det etnologiska och det nyliberala som skulle kunna kallas metodologisk, då den stammar ur de komplexa förhållanden de två uppför och försöker hantera. Som nämnts ovan, tenderar nyliberal rationalitet att reducera tillvaron till former som enkelt låter sig räknas, mätas, vägas och utvärderas (jfr Sjöstedt Landén 2016:38f). Enligt Brown (2005:40f) kan detta förstås som ett konstruktivistiskt projekt, då den ekonomistiska rationaliteten inte är allestädes given. Istället måste den kontinuerligt uppföras för att kunna förflytta sig och institutionaliseras. Förmågan att röra sig mellan platser och sammanhang är en av den nyliberala rationalitetens styrkor, vilket sannolikt är nära knutet till dess kapacitet att materialisera och standardisera lokala förhållanden på så vis att de låter sig jämföras globalt. Det globala kunskapsanspråket kan genom sin inneboende jämförbarhet bidra till en form av transparens i kunskapsuppföranden och styrsystem (Pels 2000:135f). Den kunskap som följer på koordinationen av åtskilda platser framträder dock på bekostnad av lokala, historiska och specifika former av komplexitet (jfr Brown 2015:136f). Nyliberal rationalitet kan därför liknas vid det genusvetaren Sharon Traweek (1992:162) kallar ”a culture of no culture” – en sentens hon myntat för att beskriva partikelfysikers sätt att organisera sitt arbete utifrån objektivistiska ideal. Det innefattar en önskan om att skapa ordning genom att städa undan det som inte faller inom etablerade kategorier; det vaga; det spretande; det personliga. Givetvis är denna strävan både politiskt, kulturellt och historiskt situerad, men den uppförs av nödvändighet som allomfattande, objektiv och singular rationalitet, då det är entydigheten som skänker den riktning.

I kontrast menar jag att etnologin – åtminstone sedan kulturanalysens inträde – i högsta grad är en ”culture of culture”. Oavsett om meddelarnas berättelser eller ämnesföreträdares beskrivningar sätts i första rummet så är in-

tresset och erkännandet av det specifika och subjektiva en central, etnologisk komponent vilken även omfattar själva forskarpositionen. Att ämnet framstår som spretande eller svårfångat beror delvis på att det som undersöks – vare sig det beskrivs som kultur eller vardagsliv – tenderar att uppföra sig på så vis när tillvaron tillåts ha sin gång (jfr Gerholm 1985:20f). Målstyrning och standardisering står i kontrast till det öppna kunskapande vilket idealiseras inom etnologi och etnografi, där oväntade upptäckter i regel är viktigare resultat än bekräftandet av på förhand ställda hypoteser (jfr O'Dell & Willim 2013:315f). Alla former av kunskapsmaterialiseringar reducerar de komplexa förhållanden som undersöks, men förenkling är inte detsamma som entydighet (jfr Mol & Law 2002:5ff). Lokalt kan flera olika sätt att ordna tillvaron existera parallellt – i konflikt eller samförstånd – vilket är den form av komplexa förhållanden som traditionellt undersökts inom etnologi.

Peter Pels (2000:136) menar att förmågan att likt en trickster röra sig mellan och relativisera skilda kunskapsordningar är ett av antropologens främsta kännetecken, vilket här även kan få karaktärisera etnologen. Relativism är ett begrepp som dras med problematiska konnotationer, då det stundom tillskrivs betydelsen av kunskaps- eller värderingsmässigt godtycke och sätts i motsatsförhållande till det reella (Geertz 1984). Bland meddelarna såväl som inom etnologin i stort står dock det relativa sällan i nihilistisk opposition till det verkliga (jfr Hallberg 2001:218). Det rör sig snarare om det Latour (1999b:120) kallar ”relativ relativism” eller ”relationism” – det vill säga att alla utsagor om tillvaron måste förstås utifrån sina villkorande relationer. Spårandet av hur till synes separerade eller förgivet tagna förhållanden påverkar och möjliggöra varandra över avstånd i såväl tid som rum kan sägas sammanfatta många av de utsagor kring etnologiskt kunskapande som förekommit i denna avhandling (jfr Ehn 1997:47). Att på så vis uppmärksamma hur de komponenter som omger människor villkorar deras handlingar kan enligt Haraway (2003:77f) vara ett sätt att motverka en allt för liberaliserad världssyn, där kraften att förändra ständigt tillskrivs det fria valet. De uppföranden av tillvaron som etnologiska respektive nyliberala kunskapspraktiker komponerar kan därmed förstås som grundade på och grundande för olika ontologier, där världen både värderas och manifesteras på skilda vis.

Till vilken nytta?

Inom nyliberal rationalitet framställs akademien – då särskilt humaniora och andra ämnessammanslutningar vars resultat inte enkelt låter sig omvandlas till vinstskapande innovationer – som ett egenintresse vars kostnader borde finansieras av dess ”konsumenter”, snarare än av offentliga medel (Brown 2015:176). Den retoriska åtskillnaden mellan akademi och samhälle är dock

inte begränsad till nyliberala tankeströmningar. I dagligt tal står i regel ”akademiskt intresse” som synonym till det triviala eller betydelselösa (jfr Skarin Frykman 2006:39). Representanter för humaniora har själva ofta hävdad att outsiderpositionen är en förutsättning för kritisk granskning av samtiden, vilket ytterligare bidragit till att upprätta avstånd (Ekström & Sörlin 2012:154). Bland meddelarna återfinns liknande beskrivningar av akademien, men då i ordalag som inskränkt, teoretisk, snobbig eller världsfrånvärd.

Enligt Graeber (2014:77f) har akademien historiskt sett haft en samhällelig särställning i termer av självstyre, där sökandet efter bildning och kunskap fått stå som värden i sin egen rätt. I takt med nationalstaternas framväxt utmanades denna autonomi i praktiken, då ett ömsesidigt beroendeförhållande upprättades mellan stat och akademi. Trots detta överlevde autonomien som ideal och behovet av andra värden än de som är gångbara på ekonomiska marknader erkändes. Sedan 1970-talet menar dock Graeber att en ekonomistisk retorik allt mer slagit rot inom universitetsväsendet, så till den grad att självstyret inte bara är svårt att skönja i praktiken utan även som styrande ideal. Inom svensk forskningspolitik har exempelvis samverkan med andra samhällsliga aktörer gått från att betraktas som ett icke-formellt mål för forskning till att bli en av de grundläggande faktorerna för resurstilldelning (Willim, Berg & Fors 2018:12f). Dyliga förändringar i forskningspolitiska villkor bör inte trivialiseras, men med den förståelse av akademiska discipliner som här artikulerats genom etnologi är det svårt att se dem som någonsin varande autonoma, annat än på ett idémässigt plan (jfr Willim, Berg & Fors 2018:16). Ett ämnes hinterland genomkorsas alltid av samhällsliga samt personliga frågor, intressen, villkor och materialiteter, vilka är en förutsättning för dess existens (Law 2004). I omvänd ordning sträcker sig ett ämne långt utanför sina institutionella gränser och sina koordinationsarbeten, inte minst genom sina alumner.

Om en disciplin enbart bedöms genom räknandet av tekniska innovationer, publiceringar eller samverkansprojekt osynliggörs mer indirekta former av samhällsligt inflytande (Perez Vico 2018:30; Wiklund 2012:252). Den effekt som etnologi eller andra humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnen har på omvärlden är svåra att överskåda och beskrivs ofta svepande som bidrag till det offentliga samtalet eller samhällslig självreflektion. Samtida krav på mätbarhet har fått humanister att motivera sitt existensberättigande med tal om att kritiska förhållningssätt bidrar till demokratiska värden som tolerans och förståelse. Om humaniora uppför dessa värden eller om det främst är att förstå som ett retoriskt svar på ökade nyttokrav låter sig talande nog inte enkelt utvärderas (Schoug 2003a:20f).

Den akademiska etnologin har en lång historia av samverkan, då ämnets ursprung är nära förbundet med uppförandet av nationalstaten, men även i planerandet av det svenska folkhemmet spelade ämnesföreträdare en aktiv

roll i sammanlänkningen av det moderna och det traditionella (Löfgren 1993; jfr Dahlgren 2018:148ff). I någon utsträckning kan ämnet sägas förlorat sitt utmejslade samhällsuppdrag som kulturbevarare i anslutning till kulturanalysens inträde (Arnstberg 1997:24). Bland många forskare har samarbete med externa aktörer levt kvar i aktionsforskningens skepnad, ofta i syfte att synliggöra och stärka marginaliserade gruppers position i samhället (O'Dell 2018:54). I meddelarnas berättelser framträder etnologin på ett liknande vis som en interagerande komponent i uppförandet av allt från offentliga policys, till museal kunskap om det förflutna eller i utvecklandet av varumärken och produkter.

När ett ämnes svarta låda öppnas upp och dess villkorande relationer spåras blir det också lättare att betrakta samverkan som något mer än de situationer då forskare samarbetar med omvärlden. De affinitetsband som alumner upprättar i sitt vardagliga arbete kan förvisso vara både rörliga och röriga, men utgör likväl en form av samverkan mellan ämne och omvärld (jfr Perez Vico 2018:47). Att se till hur metoder och teorier riktas, förändras och finner nya hemvister kan därför vara ett sätt att vidga förståelsen av en disciplins samhälleliga bidrag. För att detta skall bli möjligt kan ämnesgränser inte vaktas svartsjukt utifrån föreställningar om disciplinär renhet eller det kunskapsmässigt genuina (jfr Birbak, Petersen & Jensen 2015:289f; Mellander & Wiszmeg 2016:107; O'Dell & Willim 2015:99).

Denna förståelse av ett ämnes sätt att samverka med omvärlden gör det dock inte enklare att entydigt fastslå vilket syfte eller funktion en disciplin som etnologi har i samtiden. I praktiken bidrar dess komponenter till materialiseringar av kunskap i vitt skilda sammanhang, men det ursprungliga artikulationsproblemet består (jfr Ekström & Sörlin 2012:10). För den som önskar hävda definitiv expertis eller dra räta orienteringslinjer blir etnologin en något oberäknelig komponent att luta sig mot. Samtidigt finner jag önskan om att räta ut linjerna, upprätta tydligare kategorier samt fastslå vad i "nyttan" består i problematisk (Schoug 2003b:88). Att på förhand definiera humanistiska eller etnologiska färdigheters instrumentella aspekter kan förvisso bidra till att skingra den vaghet som omger dem, men frågan som följer är på vems eller vilkas villkor detta sker. Anpassning till former som är igenkännbara som "nyttiga" eller "användbara" i ekonomistisk mening kan tillåta en form av statusmässig utjämning mellan humanistiska och andra kunskapsordningar, men risken är då att själva frågan om vad som är nyttigt inte utmanas.

Detta påkallar behovet av att utmana den retorik som skiljer humanistisk kunskap från den "praktiska" eller "faktiska" världen (jfr Brown 2015:187f). Även i meddelarnas berättelser görs en åtskillnad mellan praktik och teori, där akademien får stå som representant för det senare. Sett till vad de berättar om sina egna arbeten är det dock tydligt att det praktiska är teo-

retiskt informerat och att de två i egentlig mening inte låter sig skiljas åt (jfr Damsholt m.fl. 2003:100). Alla kunskapsfält har sina hinterland, men såväl i meddelarnas som andra forskares beskrivningar tycks dessa vara än mer undanskymda i kvantifierande uppföranden. De passerar därmed enklare som ateoretiska skildringar av sakernas tillstånd. Tydliggörandet av meddelarnas egna såväl som andras teoretiska fundament uppfattas sällan som belysande, utan snarare som verklighetsfrämmande. Ämnesaffiniteten får bli implicit, då dess explicita former klibbat fast vid bilden av ”den besvärliga akademikern”. Även då de inte är avgjort artikulerade rör sig dock etnologiska komponenter och uppföranden mellan samhällliga sammanhang och är som jag visat inte inlåsta i akademins elfenbenstorn.

Begränsat utrymme för explicita artikulationer av ämnesaffinitet är dock bara en av flera komponenter i uppförandet av vagheten som omger etnologiämnet. Många gånger kan det vaga i meddelarnas berättelser te sig som en retorik vilken internaliserats från omvärlden och som kringskär de sätt på vilka det är möjligt att tala om de egna färdigheterna (jfr Pripp 2001:22ff). Jag har även stipulerat att vagheten i viss utsträckning finner grund i etnologins pedagogiska tradition, där tonvikt ofta läggs vid praktiskt utförande. Denna form av lärdomar är som regel enklare att överföra till nya sammanhang än de som tränas inom mer schematiska undervisningsformer (Phillips & Soltis 2010:118). Till skillnad från mer instrumentellt inriktade färdigheter, vilka lätt åldras i takt med att styrsystem och teknologier förändras, torde de därmed även vara mer robusta över tid (jfr Sennett 2006:95f). I gengäld blir de färdigheter som tränas svåra att avskilja från den egna personliga hållningen och uppträder istället som intuition eller känsla (jfr Schoug 2008:55). Vidare kan vagheten spåras i den desorientering som följt meddelarnas inträde i yrkeslivet, där få på förhand etablerade riktningar varit givna. Artikulationsproblemet tvinnas där samman med en orienteringsproblematik, då svårigheten att sätta ord på de egna färdigheterna försvårat möjligheten att finna punkter att rikta sig mot och vise versa.

Slutligen står vagheten att finna i de etnologiska kunskapsobjekten; kulturen; vardagslivet; människan som kulturvarelse. Omfattande kategorier utan givna gränser, nedbäddade i det förgivettagna och alldagliga – det som ofta passerar utan vidare reflektion. Vagheten är inte alltid en hämsko, utan kan som flera meddelare påpekat verka som en utgångspunkt för breda kunskapsanspråk, givet rätt position och kommunikativ kapacitet i yrkeslivet. Sida vid sida med det förmodat vaga framträder dock etnologiämnet i meddelarnas berättelser med tydlighet som en förklarande komponent för den egna identiteten. Ämnets praktiker, texter, historia och företrädare förekommer med sådan frekvens, att det går att ifrågasätta hur väl slentrianmässigt tal om ämnet som vagt eller liminalt stämmer överens med egentliga förhållanden.

Sett till vilka förmågor meddelarna förvärvat eller förstärkt genom utbildningen tydliggörs de generella kapaciteter som tillskrivs humaniora – så som informationshantering, kritiskt tänkande eller språkfärdigheter. Det står också klart att många av de ämnesspecifika komponenter som tidigare listats i den här avhandlingen fått fäste och influerat meddelarnas yrkesutövande samt hållning i vidare bemärkelse. De har blivit bra på att utföra intervjuer och arbeta med kvalitativ metod, röra sig mellan teoretiska traditioner, se till det förbisedda och marginaliserade eller jämföra kulturella fenomen mellan rum och över tid. Bland meddelarna finns de som arbetar med att uppföra det förflutna i museirum och arkiv, utreda eller dokumentera sociala villkor i samtiden samt de som med etnografiska innovationsstudier ska förutse och planera för framtida behov. En liknande tidslig rörlighet finns i relation till ämnets hinterland, där exempelvis konsulterande meddelare berättar om att de sökt upp komponenter som kartering eller frågelistor – metoder vilka de inte tränats i under utbildningen och som omtalats som ”ute” – för att utveckla sina arbetssätt. På ett dylikt vis lever folklivsforskningens äldre bevarandelogik kvar vid museer, men med förnyade kunskapsmål vilka kombineras med de etnologiska komponenter meddelarna införlivat. Den tidsmässiga dimensionens dynamik gör den ”nytta” etnologiutbildningen bidrar till svår att överblicka, eftersom den inte alltid kommer att vara för handen, här och nu.

Som jag visat är det inte med självklarhet färdigheterna meddelarna tränats i kan beredas plats i yrkeslivet. De har övat sig i att relatera sina kunskapsanspråk till dominanta logiker, uppföra kritik som får andra alternativ att kännas möjliga samt att hitta sätt att få analytiska insikter att beröra. Jag finner det dock troligt att den sociala förmåga och det kreativa sinne som övas eller koncentreras genom humanistisk utbildning – inte minst etnologiska fältstudier – även kan vara gynnande för denna form av omakademisering. Som flera av meddelarna själva påpekat finns en bredd i de färdigheter och lärodomar som förvärvats genom studierna och hindren de mött har bestått i att få dessa erkända samt att ta ut riktning, snarare än att de i sig inte skulle vara användbara. Det finns förställningar om att en annan utbildning erbjudit en rakare och mer friktionsfri linje att följa in i yrkeslivet. Att en annan studieväg skulle ha tillåtit meddelarna att ”hitta hem” eller att söka det lustfyllda och betydelsebärande är dock inte säkert. Genom dessa orienteringar upprättas linjer som är riktade mot annat än entydiga definitioner av nytta. Linjerna kan förvisso te sig krokiga både när de följs och betraktas från avstånd, men människors möjlighet att själva definiera vad som är av vikt får i sig sägas vara en central komponent i uppförandet av demokratiska värden.

Kompositionens dilemma

Anledningarna till att krisretoriken är återkommande i berättelser om humaniora är flerfaldiga, men den aspekt som framför andra behandlats här är det Ekström och Sörlin (2012) kallar artikulationsproblemet. Med etnologi som exempel har jag argumenterat för att även detta problem kan brytas ned i mindre beståndsdelar för att visa på hur olika relationer och situationer möjliggör eller förhindrar artikulationen av humanistiska kunskaper och färdigheter. Utifrån meddelarnas berättelser har jag komponerat fem dilemma, vilka har bäring för enskilda studenter såväl som akademiska representanter för humaniora. Dessa kan ligga till grund för fortsatt debatt eller forskning kring humanistisk utbildnings relation till samhälle och yrkesliv.

Det första är det cirkulära orienteringsproblemet. För den som vid inträdet i yrkeslivet inte har en klar bild av den egna kapaciteten eller färdigheten kan det vara svårt att artikulera och därmed föreställa sig var de egna färdigheterna kan omsättas i praktiken. Att det är svårt att ta ut en punkt att orientera sig mot innebär i sin tur att det är svårt att konkretisera den egna förmågan. Åtgärder som föreslagits för att adressera detta är bland annat att öka informationen kring etablering i arbetslivet för studenter (Holm 2006:8); att visa på ”goda exempel” som kan hjälpa studenter att ta ut riktning (Ekström & Sörlin 2012:160; Holm 2006:44); att arbeta för att studenter själva skall bli bättre på att artikulera sina färdigheter och skaffa sig en tydligare professionell självbild (Ekström & Sörlin 2012:65f; Schoug 2008:103f). De personliga drivkrafter som kommer till uttryck i ”det roliga” eller ”det viktiga” är meningsfulla punkter för diskussion samt för att identifiera andra linjer än de redan upptrampade där alumner kan söka sig fram. Att det kan vara svårt att få ett grepp om den egna förmågan innan den konfronterats med faktiska arbetsuppgifter är dock svårt att kringgå, på grund av kompetens relationella karaktär.

Det andra dilemma finns i strävan efter att upprätta affinitet i arbetet, vilken bland meddelarna varit en drivkraft. Med affinitetsaspirationer följer en sårbarhet, vilken främst manifesteras som osäkra anställningsförhållanden. Även där affiniteten mellan utbildning och arbetsplats tycks uppenbar kan själva arbetsuppgifterna – som omfattande administrativa plikter – förhindra att de egna etnologiska färdigheterna förlängs genom arbetet. Detta är inte ett problem som begränsar sig till vare sig humanister eller de som befinner sig utanför akademien. Även på akademiska lärosäten har en ökad byråkratisering lett till att ämnesföreträdare kan ha svårt att upprätta meningsfulla affinitetslinjer i önskad utsträckning (jfr Eriksen 2006:23). För att berättelser om utbildningens relevans inte skall bidra till en grym optimism, påkallar detta behovet av vidare diskussion kring vilka affinitetsband arbetslivet kan ge utrymme för (jfr Berlant 2011:24). Narrativet om humanioras svårigheter behöver inte upprepas, men inte heller allt för

vidlyftigt tal om det allestädes närvarande behovet för humanistiska perspektiv. Frågeställningen om humanistisk utbildnings funktion i arbetslivet kan dock vändas för att handla mer om arbetets relevans för studierna. Det är även värt att upprepat ställa frågan om vem som står att tjäna på att etnologi- eller humanioraalumner betraktar även otrygga arbetsförhållande som ett privilegium. Ytterligare forskning rörande arbetsvillkoren bland prekära, aspirerande kunskapsarbetare skulle kunna belysa affiniteter längs andra linjer än utbildning, vilka potentiellt kan ligga till grund för artikulationen av ytterligare kollektiva intressen.

På detta följer det tredje; frågan om arbetslivanpassning av humanistisk utbildning. Som meddelarna visat finns det många aspekter av de etnologiska färdigheterna som behöver utvecklas och översättas vid inträdet i yrkeslivet. Det är tänkbart att övning i exempelvis att beröra, upprätta kritisk närhet eller komparera kunskapsordningar skulle kunna ge större förberedelse inför och riktning i arbetet. I vilken utsträckning denna form av anpassning skulle förändra villkoren på arbetsmarknaden eller på den typ av arbetsplatser meddelarna orienterat sig mot framstår dock som mer oklart. Även med de bästa av förberedelser skiljer sig akademiska praktiker från de som dominerar på andra platser. Därmed kommer alltid förändring och anpassning ske. Roster som höjs för en instrumentalisering av utbildningar inom exempelvis humaniora och samhällsvetenskap kan sägas drivas av en vilja att minimera oro, i den enskildes liv såväl som på ett samhällsekonomiskt plan. Detta menar jag dock istället bidrar till den oro som stammar ur förväntningen på att livet skall följa räta linjer, där målet redan från början är känt och färden enkelt låta sig utvärderas vid bestämda tidpunkter (jfr Ambjörnsson & Jönsson 2010:11; Björk 2013:247). Dessutom bortser det ifrån de lärdomar som kan göras på snåriga stigar och längs krokiga linjer samt hur detta skapar intuitiva hållningar och beredskap för det ännu inte kända. Större uppmärksamhet kan riktas mot vilka linjer och erfarenheter som kan förlängas genom en disciplin samt vilka omorienteringar detta erbjuder. "Användbarhet" kan gott och väl vara en sådan linje, men att allt för enögt uppehålla sig vid den kan förpassa andra möjliga vägar utanför blickfånget.

Det fjärde dilemmat rör professionell avgränsning och demokrati. Att etnologisk, humanistisk eller samhällsvetenskaplig kunskap inte tillskrivs det värde de förtjänar och att de därmed utgör en vansklig grund för hävdandet av expertis i arbetslivet har på olika vis kommit till uttryck här. Bland meddelarna finns funderingar om vad yrkesmässiga gränsmarkeringar likt de som omger professioner skulle innebära, där tolkningsföreträdare kunde etableras och intressen bevakas. Denna längtan är fullt förståelig, sett till de rätare linjer som professionsutbildningar tycks erbjuda. Frågan är dock om den typen av stängning är önskvärd eller ens möjlig i relation till etnologiska kunskapsobjekt. Att kommunicera kunskap, översätta mellan olika perspektiv eller bidra till spridningen av demokratiska värden kan

enbart ske genom inklusion. Det är för att kultur och vardagsliv är något "alla" kan uttala sig om som de blir möjliga att uppföra etnologiskt. Snarare än genom att monopolisera får professionella positioner stärkas längs andra linjer, som genom förmågan att argumentera, beröra eller översätta.

Det sista dilemma är den spänning som finns mellan föreställningar om valet som subjektgrundande och den vardagliga erfarenheten av att livet "bara blivit". Beslutet att studera ett ämne som gav utrymme för det lustfyllda och betydelsebärande tycks för flera meddelare kringskurit valmöjligheter i yrkeslivet. Detsamma kan sannolikt sägas om snart sagt alla utbildningsformer och sett till den bredd av yrkesutövanden som finns representerade bland meddelarna kan etnologi sägas möjliggöra många olika slags karriärer. Flera meddelare har dock upplevt den etnologiska linjen som snäv och att tillfällena getts snarare än tagits. Den upplevda godtyckligheten och avsaknaden av agens i framåtrörelsen får linjen att framträda som skev i jämförelse med den som löper genom aktiva val av yrke, arbetsplats eller karriär. I enighet med Mol (2008b:73) anser jag det värdefullt att fråga vad som skulle hända om valet inte längre var den avgörande instansen för upprättandet av subjektivitet. Jag menar inte att valfriheten som princip ska ifrågasättas, men att valet bör betraktas som en konsekvens av situationer, snarare än som ett resultat av den enskildes egenskaper och kapacitet. Denna förståelse kan få de riktningar som stammar ur vardagslivets serendipitet att framstå som mindre skeva.

För att avslutningsvis återvända till den fråga som inledde denna undersökning; vad blir man då? Svaren har här visat sig kunna vara många och de är inte heller till fullo dikterade av utbildningsbakgrunden. Etnologers och humanisters yrkesbanor kommer sannolikt fortsätta vara spretande, med många möjliga men få självklara destinationer, vilket talande nog gör att något entydigt svar blir svårt att ge. Motfrågan som bör ställas är dock; vilket värde hos blivandet får det att självklart stå över kunnandet, kännandet och komponerandet? Med uppmärksamheten riktad mot de kompositioner en utbildning som etnologi möjliggör i yrkes- och vardagslivet blir det slutgiltiga målet mindre betydelsefullt än möjligheten att orientera sig längs det lustfyllda, meningsbärande eller angelägna.

Djävulen

48

Död och begravning

44

Folklivskildringar

40

i bröllop

36

35

7

7

7

7

7

7

7

7

7

7

SUMMARY

Ethnological compositions. Work-Life Orientations

The historical backdrop for this study is the ongoing debate on the crisis in the humanities. Many different factors have been attributed as the cause of said crisis. While some claim that representatives of the humanities have failed to demonstrate their relevance, others point to the fact that systems for allocating resource within academia are skewed towards the research conventions of the natural sciences. In order to narrow the issue down, I focus on what has been called “the problem of articulation” within the humanities – i.e. the difficulty to specify its purposes and uses on a societal level – and how this is reflected in the everyday lives of former students. There are few clear-cut career paths associated with a degree in the humanities and thus students often have to find their own way upon entering the labor market. In Sweden, studies have shown that alumni often perceive this process as troublesome and wrought with friction, even though a vast majority find employment and there is little difference in work life opportunities compared to students with other generalist degrees (Schoug 2008). However, it is not always clear in what ways specific skills associated with this educational background can be put to use, besides providing the student with a general aptitude for information management or critical thinking.

To delineate the object of study further, I have chosen to examine the work life conditions of students with a degree in European Ethnology. The discipline has a long history in Sweden, but its identity is often described as vague or liminal. This is in part because of its holistic approach to culture, separating it from subjects within the humanities that study specific cultural forms or expressions. Historically the discipline has been closely associated with museums, folklife research and the preservation of pre- or early-modern cultural heritage. A shift towards ethnographic studies of contemporary culture during the 1970’s led it to become more akin to domestic anthropology and the previously existing museal career paths became less distinct. While Ethnology might not be perfectly representative of the humanities in their entirety, I argue that its characteristics and lack of well-defined professional applications allows the problem of articulation to be addressed and analyzed.

Using the discipline of European Ethnology in Sweden as a point of departure, the aim of the dissertation is to examine former students’

experiences of entering the labor market. It focuses on how their educational background shapes skill, knowledge and self-image in relationship to professional life, as well as how this is expressed in terms of orientation towards personal or societal values. In addition, I ask how the discipline of Ethnology can be recognized and characterized when moving outside of academia.

In the **second chapter** I present the methodological and analytical foundations of the study. The empirical material primarily consists of interviews with twenty-four ethnologists. The criteria for participation were that they should primarily be employed outside of academia, that they held a master's degree or Ph.D. degree and that they found their educational background to be of use in their everyday work. The participants are born between 1960 and 1985 and thus have varying degrees of work life experience. While they have a number of different job titles, the participants can be divided into three rough categories. The first is those who are employed in organizations working with cultural heritage, e.g. museums and archives. The second group works as public officials on a municipal or state level, dealing with communication, project management and matters concerning diversity and equality. The final category encompasses participants who are employed or work on a freelance basis as consultants performing qualitative research for businesses or public organizations.

The interviews have generally followed a chronological structure, starting with questions about the participants' early lives, then moving on to education and entry into the working life, followed by questions about their present work situation and thoughts about the future. In addition, I have gathered work applications and resumés to get a clearer picture of how the participants present themselves and their skills in a professional context, and five of the participants have written diaries listing the activities of their everyday work. I have also asked the seven participants that I have interviewed on more than one occasion to read transcripts from our previous conversations in order to capture their reflective thoughts about the narrative presented there.

Furthermore I introduce three analytical concepts which I have used to structure the empirical material. The first is Annemarie Mol's (2002) *enactment*, grounded in actor-network theory (ANT). Enactment denotes how an object of knowledge is created through practice. Following in the ANT tradition, Mol claims that knowledge is always dependent on more than the human mind. Sociomaterial networks are what make the performative enactment possible.

The second concept is *orientation*, as defined within the queer phenomenology of Sara Ahmed (2006a). Orientation is knowing how one is directed in relation to the world and how to move from one place to another. A person's orientation tends to follow along lines where others have already

passed, thus forming normative understandings of what is possible or desirable. Moving outside of the “straight” lines, along skewed or “queer” paths, can lead to disorientation, confusion or hesitation concerning one’s place in the world. Finally, I introduce the concept of *components*, which describes non-human entities that take part in the enactment of knowledge, as well as objects toward which orientation is established. The properties and meanings of a component are not essential, but dependent on its relationships to other components and people. Thus, the characteristics of a component change as it moves between networks and enactments.

In **chapter three** I give a brief outline of the history of European Ethnology in Sweden, tracing its origins from amateur folk life researchers in the mid-eighteen hundreds, through the founding of museums for cultural history and the formalization of the academic discipline in the beginning of the 20th century, on to the preservation and mediation of traditional Swedish culture for the building of the “folkhem” during the middle of the century (see Klein 2006; Löfgren 1993). During the seventies, the discipline made a turn towards anthropological methods, taking on the shape of domestic ethnography that has been its primary distinguishing characteristic ever since. As a result of this shift, culture began to be treated as ways of thinking, rather than as objects (stories, things, buildings, etc.) in the world. This also led to the introduction of cultural analysis, which is a methodologically and theoretically eclectic approach to ethnological research that has remained dominant within the discipline. I then continue to list several components that are described as typical for the enactment of contemporary Ethnology. These include an interest for the overlooked and taken for granted aspects of everyday life; a comparative approach to cultural phenomena, where the here-and-now is put into contrast with then or there; an aptitude for qualitative research methods, especially interviews and participant observation; an open-ended research design where the salient aspects of culture should not be predetermined. I argue that while the discipline often is described as vague, there is no shortage of descriptive or normative statements about its identity.

In **chapter four** the participants are introduced through their stories about how they came to study Ethnology. While some had a strategic orientation, wanting to study for a future career, most found the subject through serendipity. Although the participants come from diverse social backgrounds, they share the experience of having been “moved” by their meeting with Ethnology. This could e.g. have been expressed through the sudden realization of how cultural norms influenced their worldview, or through an experience of aptitude and competence in relation to the coursework. In turn, this led them to *invest* themselves in the discipline, falling in line with the its conventions and perspectives. Many of them describe this as

feeling “at home” in Ethnology – which in a phenomenological sense can be interpreted as the personal experiences being extended through the discipline to create meaningful direction (cf. Ahmed 2006a). In comparison with courses on other subjects, the participants describe Ethnology as being an analytical and critical discipline, rather than descriptive; eclectic and flexible, rather than dogmatic; practical and method-driven, rather than theoretical. Ethnology let the participants take note of the overlooked, rather than of those whose history already has been written. This allowed for personal questions to be raised as research inquiries, which further cemented the feeling of being at home. When recounting their experiences, the participants use components they encountered during their studies – e.g. texts, teachers or fieldwork assignments – to structure their personal biography as well as their relationship to Ethnology.

In the following chapter – **chapter five** – I look to where the ethnological orientation led the participants. Rather than the positive feelings associated with the discipline that were expressed in the previous chapter, ambivalence and hesitation come to the surface when the time following graduation is discussed. A recurring theme throughout the chapter is the vagueness that seems to “stick” to Ethnology and its associated skills. I argue that the vagueness can be traced to a number of sources, the most obvious one being that the participants felt like their studies had prepared them poorly for entering the labor market. While the vagueness previously allowed for experimentation and openness in relation to e.g. performing fieldwork, it transformed into disorientation upon graduation. The vagueness can also be traced to the pedagogical tradition within the discipline, where skills are learnt through doing rather than knowing. This has given the participants an intuitive analytical ability which lets them view the world through “ethnological lenses”, but that can be hard to separate and objectify as a professional skill since it is closely associated with their personal disposition. All in all, the generalist skills acquired through their studies made many of them feel that many career paths would be possible in theory, but that few – if any – were obvious.

In concluding the chapter, I note that all of the participants did find employment, but that the association between their education and their occupation could take on several forms. Some called themselves ethnologists and claimed it as a professional identity. For others, the association was more uncertain. I exemplify this by recounting the story of Maria, who worked as the director for a museum when I met her. After she graduated she wanted to continue working with ethnographic methods and figured that a cultural history museum might be a good place to do that. She applied for an internship – which she received – and spent her first six months removing mold in the museum’s collections. She then moved on to project based employment, performing documentation tasks for the museum. After some time

she became a full-time employee, working as a curator designing museum exhibits. Later she became promoted to director, meaning that most of her everyday work became centered on administrative duties. To her, the most obvious association between her Ethnological education and her work was demonstrated in her capacity as a curator, where she could use her ethnographic skills in documenting and mediating everyday culture. As a director, she spent most of her time in meetings and had little obvious use for her degree. However, I argue that since her educational background oriented her towards the museum as a work place, it is still a component in the enactment of her career. To encompass the different ways lines of association can be drawn, I propose the concept of *affinity*, as defined by Donna Haraway (1992). Affinity denotes kinship, though not of the genetic kind.

In the following chapter I develop this line of reasoning by further specifying different kinds of affinity linking the participants' work with their educational background. Being a museum director like Maria could be described as an *affinity of place*; where the historical connection between Ethnology and museums of cultural history make for a recognizable line of association, even though the work duties may have little correlation with skills acquired during the studies. As a curator, she could also claim *affinity of practice*; that is, association through the application of for example ethnographic methods. The participants working as consultants emphasize this affinity in particular, since they mainly make their living through marketing qualitative research. A third kind of affinity finds association through issues that are empirically and theoretically related to the ones found in Ethnology, for example ones concerning cultural belonging and intercultural communication. I call this *affinity of problems*, denoting the shared analytical entry points. The three forms of affinity are not mutually exclusive, as Maria's story demonstrates. They do however emphasize that the ties that bind education and occupation together can be multiple and that there rarely is a case of direct knowledge transfer between the two.

Chapter six focuses on the participants' entry into the labor market, mapping out three primary sources of friction that most of them had to traverse. The first one I call the circular problem of orientation; the vagueness sticking to the skills the participants acquired through their studies made it hard to imagine places where they might be put to use. Not knowing how to orient themselves in turn made it hard to properly articulate and make their skills concrete. For most, this meant that the first steps into the working life were hesitant and dictated by serendipitous opportunities, rather than by a consciously laid out plan. The problem for most did not seem to be one of finding employment, but of experiencing agency. This leads to the second source of friction, which I claim is situated between what I call the *market logic* and the *network logic* (cf. Mol 2008b). The market logic encompasses a

prevalent understanding of how employment is gained. An employer puts out a notice of recruitment; the potential employee enacts their own skills and experience in a manner fitting for the position through resumés and work applications; if the applicant managed to raise the employer's interest, an interview is arranged and then the position is either filled or not. In a phenomenological sense, this process appears as a straight line, where events follow in a linear order, thus making them possible to preconceive. However, relatively few participants did in actuality receive employment along these lines and when they did, their educational background rarely was a salient component in the enactment of themselves as an employee with potential.

Instead, most found a job through network recruitment and social contacts. In these situations, Ethnology played a more active role, since internships or projects that the participants had worked with during their studies led to further employment. Further, I argue that Ethnology not only functioned as a basis for social connections, but that it also could be interpreted as a network of associations (cf. Latour 2005). The educational background of the participants allowed them to be associated to certain workplaces and positions, even when direct social connections were not present. In turn, the line of the network logic is winding and hard to apprehend, since actions in the past might affect possibilities in the present or future in an unpredictable manner. The un-linearity of this line made the participants feel like they had limited control and that things "just happened". While neither logic offers full control or free choice, I argue that the market logic is easier to imagine as the ideal way of navigating the labor market, thus leading to a feeling of being "out of line" when situations unfold in more serendipitous way.

The third source of friction is the prevalence of precarious conditions of employment upon the participants' entry into the working life. While all found employment and most achieved a stable professional position over time, the first step of their careers was characterized by unpaid internships and part-time employment. The increase in precarious work is a trend permeating most post-industrial countries and thus it cannot be fully attributed to the participants' educational background (cf. Fudge & Owens 2006). I do however argue that while the situation might not be unique, it constitutes a specific and shared experience among the participants. Work that can be associated with Ethnology is viewed as a privilege, which makes precarious employment an acceptable price to pay. Because of this, the insecure position in the labor market is attributed to the educational background, rather than being viewed as a trait of the market itself.

In **chapter seven** I look to how affinities are put to work. The chapter centers on three cases, describing the enactment of value through the participants' work. The first case describes Stephan, who works as a freelance consultant, performing dialogue processes with municipal citizens. The goal

is to allow people to influence their local communities in a more direct way than through political elections. Using group interviews or map drawing, he materializes the citizens' experiences and feelings in a manner that allows them to be put to use in processes like urban planning.

In the second case, I recount the enactment of an equality policy document within a public administration organization, through the story of the civil servant André. He works with coordinating and communicating issues concerning human rights, equality and integration throughout the organization. In authoring the policy document, he consulted previous policies and colleagues as well as external organizations, in order to put together a wide variety of experiences from working with equality in a multicultural context. While the organization's directors had a final say in what was included in the policy, André prides himself of having based it on an "anthropological" understanding of culture. Treating culture as something that emerges through the meeting of people with different backgrounds rather than as a static property of "the other" is something he believes will strengthen the organization's democratic values.

The third case deals with Hanna, who works as the manager for a project aiming to increase the knowledge and presence of socially marginalized groups within museum collections and exhibits. She performed two surveys as part of the project. The first one was directed towards the staff of a number of Swedish museums with the aim to map out existing knowledge of socially marginalized groups. The survey showed that there was a lot of "guilty conscience" surrounding the issue, since many knew that their lack of knowledge was problematic, but they didn't know how to approach the issue. The results served as the basis for a training program for museum employees. The second survey was directed towards the groups that the project aimed to make visible. Hanna designed a web portal where the target group could share their experiences, which resulted in over two hundred life stories that made previously marginalized groups visible.

I argue that the three cases highlight how the participants' educational background falls in line with the overarching goals of their respective work places, forming a strong line of orientation and a feeling of directedness, or of being competent. This line connects the past with the present, allowing the participants' investment in Ethnology to "pay off". In these cases, affinity of place, practice and problems are enacted as well as a personal form of affinity expressed through values that the participants hold and associate with their educations – such as promoting the perspectives of overlooked or marginalized groups. Through the process of materializing social and cultural relations, the skills that were previously perceived as vague take on a more tangible form.

However, not all aspects of work allow affinity to be established, and **chapter eight** focuses on instances where the participants' skills and world views are challenged, which has necessitated adaptation and translation. One such instance is the qualitative view on knowledge that most participants hold and how it clashes with the quantitative or economic logic that permeates many private and public organizations. The critical perspectives fostered within the humanities can also be challenging to put to use at work and may mark the participants as "difficult academics" if these perspectives are not mandated by their professional position. In order to make room for qualitative methods and critical questions, most of the participants have found strategies to "move" coworkers, clients or customers in the same way that they themselves were moved by Ethnology. Making cultural norms "appear" can create a sense of surprise and have an emotional appeal, which may have a larger impact than intellectual argumentation. Finally, I show that the participants' working days – no matter if they work as public officials, in a museum, or as freelancers – to a large extent consist of administrative duties, which makes their educational background more or less redundant. "You don't have to be an ethnologist to write the protocol of a meeting", as one of them puts it. When their skills and perspective cannot be aligned with work assignments, competence must instead be understood as flexibility and the ability to adapt to the conditions of work, lest they be viewed as being "out of line".

In the **ninth chapter**, the longer lines of orientation that run between education and work in the participants' everyday life are explored. Even though their respective professional trajectories can be described as a career from an external point of view, few use the career as an explanatory category – some even describing their paths as an "anti-career". Instead, what motivates and gives meaning to their orientations I describe as the logics of "fun" and of "importance". In this context, "fun" is to be viewed as making choices motivated by personal growth and self-realization. "Importance" can be understood as striving towards "making a difference" through work, for example by working towards the enactment of a more inclusive cultural heritage – as described by Hanna in chapter seven. The two logics serve as a way of "straightening" the lines along which the participants have moved, creating continuity between then and now and confirming the value of being invested in Ethnology. I also argue that the eschewing of a conventional view on careers may be a move made out of necessity as well as choice. Along with the increase in precarious work during the late modern era, it has become more difficult to make a career in the traditional sense and thus performing a "good self" has become an alternative way of measuring success (cf. Pahl 1995).

In addition, I note that while the articulation of what is of importance often is altruistic, it tends to coincide with the participants' professional skills and expertise. This can be expressed as the desire to legitimize the value of qualitative methods or cultural perspectives. Since this to a large extent unifies the participants' interests with those of ethnologists within academia, this is to be viewed as a further point of affinity. In extension, this serves as a basis for shared professional interests among the participants and can be viewed as a component in the enactment of a class position. While the participants come from diverse backgrounds, they share skills, orientations and – to a large extent – conditions on the labor market. Over time they tend to achieve stable professional positions, but the prevalence of precarious employment in their early careers tend to shape an attitude where work is viewed as a privilege, rather than as a given. This makes their positions seem insecure, when compared to traditional professions like engineers or medical doctors. On the other hand, their extensive education and professional autonomy place them in a privileged position in relationship to the classic definition of the working class. I describe this as manifesting as an aspirational but ambivalent disposition, where the insecure conditions characterizing their early careers are regarded as inevitable, but where there is also confidence in the belief that things will “work themselves out”.

In the **final chapter** I summarize and develop the analytical points made throughout the dissertation. In tracing the participants' paths, Ethnology itself has been enacted in several ways. It has taken the shape of an associative network, through which the participants found employment; it has been a “mute” component in work applications; it has manifested as a range of methodological, theoretical and institutional practices present in the participants' everyday work; as well as a logic for ordering experiences along the lines of “fun” and “importance”. Affinity can thusly be understood as both a means and an end, since it enables practices and knowledge, but at the same time, it is something that the participants strive to achieve in order to straighten out their lines of orientation. Ethnology travels with the participants into a wide variety of contexts and situations and becomes a component in enacting knowledge and making a difference. In my opinion, this is something that needs to be taken into consideration when discussing what the “use” of an academic discipline is.

In the chapter I also relate the participants' stories to the prevalent tendencies in late modern work life that have been referred to as “neoliberalism”. In short, neoliberalism can be described as an economic form of rationality, which treats all societal relations as market transactions (cf. Brown 2015). It can be traced in market liberalization, privatization of the public sphere and the proliferation of economic rhetoric and quantitative measurement technology in virtually all social sectors. While neoliberal rhe-

toric emphasizes the individual's freedom of choice, it also expects people to make the "right" choices in term of economic rationality. Thus, through a neoliberal perspective, academic studies without a clear work life application is often viewed as irrational and unreasonable. In some ways, the participants seem to be a good fit for the labor market of the neoliberal era, being flexible knowledge workers able to capture ephemeral values such as culture in order to – to some extent – capitalize on them. At the same time, their serendipitous career paths do not mesh well with the goal-oriented ideals of neoliberalism. In addition, I argue that there exists a more profound difference between neoliberal governance and ethnological dispositions, which can be traced to their diverging methodologies. Neoliberal rationality strives to handle and describe translocal complexity, standardizing local conditions in a way that allows them to be comparable globally – i.e. through quantification, benchmarking and the counting of value. The worldview that follows from this tends to be ahistorical and homogenized. In contrast, I claim that ethnological enactments of knowledge strive to bring to the surface the inherent complexities of everyday life, tracing the cultural and historical relations that condition the things that are taken for granted.

In conclusion I list five dilemmas I find worthy of consideration when directing further research or debate on the role of the humanities – especially in relation to work outside of academia. The first is the circular problem of orientation; it can be hard to find a direction in the labor market without a clear understanding of one's own skills and vice versa. The second is the expectation of affinity. While establishing affinity has given the participants direction, their ability to do so is often limited in the everyday minutiae of work, e.g. in relationship to extensive administrative duties. Thus, the pertinent question most of the time is not whether the education is relevant for work, but the other way around. The third dilemma is whether education in the humanities should be adapted to better suit the demands of the labor market. While applying academic training in new environments is always good for developing an understanding for the skills one possesses, I believe that a narrow focus on instrumentalization might threaten the intuitive and adaptable aspects of an education in the humanities. Furthermore, I find it doubtful that more specialized courses would change the conditions of the labor market or the prevalence of precarious work.

The fourth is the problem of professional closure. Since the objects of ethnological or humanist knowledge are found within people's everyday life, it is hard to establish a definite, professional expertise. The longing for closure expressed by some participants is understandable, but in my mind also untenable. Culture becomes knowable through ethnological methods because it is part of everyone's lives. Professional positions can thusly not be strengthened through the monopolization of knowledge, but through better

arguments or translations between perspectives. The final dilemma is that of choice. Among the participants, the limited ability to choose their own professional path after graduation was a point of friction. Things often seemed to “just happen”, giving them a limited sense of agency. In line with Mol (2008b) I argue that choice should be viewed as a result of a situation, rather than a property some people possess while others do not. The question that follows is; what are the conditions that make choice possible? If choice was no longer viewed as the basis for becoming an active, human subject, lines not following traditional career paths may not seem so skewed.

APPENDIX I – BEGREPPEN

Genom avhandlingen tillämpar jag ett antal analytiska begrepp för att strukturera, positionera och dramatisera den vetenskapliga texten. Dessa begrepp är, som etnologen Birgitta Skarin Frykman (1992) uttrycker det, förkortningar av längre tankekedjor. De bär betydelse från forskningssammanhang där de brukats tidigare, men det har även varit nödvändigt att anpassa dem utifrån de specifika förhållanden jag undersöker (jfr Mol 2010). I det följande ges en sammanfattning av de bakomliggande tankekedjorna hos avhandlingens centrala begrepp. Ordningen de presenteras i är inte hierarkisk, utan grundad i hur de bäst belyser varandra.

Meddelare är de personer som genom intervjuer, dagboksanteckningar och dokument möjliggjort denna avhandlings sammankomst. En meddelare är någon som delar med sig, vilket skall ses i kontrast till andra benämningar – som respondent (någon som svarar) eller informant (någon som informerar). Ytterligare vill jag med begreppet betona att meddelarna även delar något – erfarenheter, berättelser, liv – med mig, primärt genom en gemensam utbildningsbakgrund samt hur denna villkorar våra vägar framåt genom yrkeslivet.

Komponent används här för att benämna alla de ting som utöver människor möjliggör handling och kunskap – så som föremål, texter, institutioner eller känslor. Det är därmed nära besläktat *aktant*-begreppet inom aktör-nätverkteori, vilken stipulerar att aktörskap blir möjligt genom sammankomsten av människor och ting i *nätverk* (Latour 1999b; 2005). Likt en aktant är en komponent en urskiljbar del av nätverket vilken ändrar dess egenskaper på så vis att nya handlingar eller ny kunskap blir möjlig. Funktion och betydelse hos såväl komponenter som aktanter uppstår i relation till de andra delarna i nätverket och är därför inte fasta egenskaper. Då de förflyttas och uppgår i nya relationer förändrar likväl som förändras de. Vidare innefattar jag i komponentbegreppet den fenomenologiska betydelsen av *objekt* – det vill säga de ting, drömmar eller känslor som människor använder för att ta ut riktning i tillvaron och som skänker deras rörelser mening (Frykman & Gilje 2003). Komponent är därmed ett sammansatt begrepp vilket skall klarlägga hur mänsklig handling, kunskap eller riktning villkoras av ting i omgivningen.

Uppförande är en översättning av Mols (2002) *enactment*-begrepp, vilket grundar sig i aktör-nätverksteori. Begreppet fixerar de situationer då ett *kunskapsobjekt* – i Mols fall medicinska diagnoser – sätts samman genom *nätverk* av människor och olika former av **komponenter**. Uppförande innefattar en förståelse av kunskap som performativ och grundad i praktiker, snarare än som något situerat i människors huvuden. Då ett och samma kunskapsobjekt kan uppföras genom skilda praktiker blir de *multipla*. Hos Mol exemplifieras detta bland annat av hur diagnosen för åderförkalkning sker kliniskt (i ett samtal mellan läkare och en patient med smärta i benet) och patologiskt (genom att ådrorna i ett amputerat ben dissekeras). Båda sätten att ställa diagnos uppför åderförkalkning, men de är beroende av skilda praktiker och komponenter. För att få de olika uppförandena av ett kunskapsobjekt att hänga samman krävs *koordinationsarbeten*, så som statistisk, pappersarbete eller korrelationsstudier mellan de olika avdelningarna på ett sjukhus. I avhandlingen beskriver uppförande de kunskapande processer **meddelarna** uppgår i genom sitt arbete, men jag tillämpar även begreppet för att utforska hur etnologiämnet i sig uppförs i olika sammanhang. Att få en akademisk disciplin att hänga samman kräver exempelvis koordinerande administrativt arbete, ämneskonferenser, författandet av kursplaner och publicering av forskningsresultat.

Hinterland betyder ordagrant inland och används av Law (2004) för att beskriva de komplexa förhållanden som gör vetenskapliga utsagor möjliga. Om **uppförande** kan sägas vara ett begrepp som fixerar hur ett kunskapsobjekt praktiskt blir till i en given situation, iscensätter hinterland istället alla de utsagor om tillvarons beskaffenhet som gör praktikerna möjliga. Laws tankegångar finner sina rötter inom aktör-nätverksteori och han betonar därför att ett hinterland består av såväl materiella som sociala och litterära relationer. De knippen av heterogena **komponenter** – exempelvis texter, metoder, institutioner eller föremål – som utgör en disciplins förflutna villkorar vad som är möjligt att göra, säga eller tänka här och nu. Simultant är hinterland inte statiska, då det förflutna kan ordnas och refereras till på olika vis i samtiden för att stödja specifika utsagor om tillvaron. Här använder jag hinterland främst som ett sätt att benämna etnologiämnets historia med alla de inom- och utomvetenskapliga skiften som sedimenterats till den disciplin som finns idag.

Logik står här inte för rationalitet i generell mening, utan är istället en kontrasterande, analytisk strategi som artikulerats av Mol (2008b) för att förstå olika sätt att ordna kunskap. En logik är ett historiskt och kulturellt situerat sätt att arrangera **komponenter** och **uppföranden** till koherenta berättelser (Mol & Berg 1994). Lokalt länkas kunskapande praktiker samman på så vis att vissa uppföranden blir mer begripliga än andra. Det innebär inte att logiker

alltid är uttalade eller medvetna. Logikbegreppet liknar därmed Foucaults bruk av diskurs, men fixerar i högre grad parallellt verkande praktiker än hur vissa kunskapsanspråk blir dominerande. Flera logiker kan operera sida vid sida utan att en på ett avgörande vis blir hegemonisk, även om friktion kan uppstå dem emellan. Mol använder begreppet för att kontrastera valfrihet och omvårdnad som skilda logiker inom vården. Den marknadslika valfrihetslogiken låter tillsynes patienten välja fritt bland olika vårdpraktiker, friställd från vårdpersonalens förmynderi, samtidigt som hen är utlämnad till att fatta beslut utifrån eget omdöme och – ibland bristande – kunskap. Omvårdnadslogiken utlovar istället insatser som är utformade för att se till patientens bästa, men begränsar i gengäld patientens möjlighet att själv delta i artikulationen av ”det bästa”. På ett liknande vis tillämpar jag begreppet för att exempelvis kontrastera hur en kvalitativ kunskapsförståelse ställs mot en kvantitativ i meddelarnas arbete.

Orientering är ett fenomenologiskt begrepp som används för att beskriva människors sätt att söka sig fram genom tillvaron. Det vis på vilket det tillämpas i avhandlingen baserar sig främst på Ahmed (2006a; 2006b). Att vara orienterad är att vara riktad och veta sin plats i landskapet samt hur rörelsen från en plats till en annan skall utföras. Orienteringen existerar alltid i relation till något. Här använder jag **komponenter** för att beskriva de riktmärken som ger framåtrörelsen mening. Vilka komponenter som möter upp och är för handen eller i blickfånget är ett resultat av tidigare orienteringar samtidigt som det är i de uppstående mötena som blir möjligt att ta ut ny riktning. Enligt Ahmed är det dock inte så enkelt som att människor på eget bevåg kan rikta sig. Det finns mer eller mindre räta *linjer* där andra redan passerat, där stigarna därför redan är upptrampade. Detta innebär i sin tur att vissa linjer erbjuder mindre friktion än andra. Att följa en linje är att *investera* sig i den och de framtider den ger löfte om. För att kunna utforska de rörelser som bryter av från de räta linjerna, inte minst i termer av kön, sexualitet och ras, talar Ahmed om en queer fenomenologi – där queer både denoterar icke-heterosexuella begär och skevheten hos den avvikande linjen. De linjer jag undersöker här är istället de som löper mellan utbildning, arbete och karriär. Dessa tar sig andra uttryck i människors liv, men bär inte desto mindre på normerande förväntningar. I livets skeden finns skilda föreställningar om vad som skall betraktas som eftersträvansvärt, en form av *livslinje* som dikterar i vilken ordning och när en viss riktning bör tas ut (Ambjörnsson & Jönsson 2010). Förlusten av meningsfulla komponenter att rikta sig mot eller rörelser utanför de räta linjerna kan leda till *desorientering* och upplevas som förvirring eller tvekan inför den egna platsen i tillvaron.

Affinitet är en form av släktskap som inte är genetiskt, men begreppet används även inom kemi för att beskriva olika ämnens benägenhet att reagera med varandra. Istället för identitet föreslår Haraway (1992) affinitet som en alternativ, samlande kraft i politiska, feministiska kollektiv. En politik som baserar sig i identitet tenderar att skapa slutning menar Haraway. Istället för att fixera varandet låter affinitet det som delas (erfarenheter, intressen eller **orienteringar**) stå i fokus. I avhandlingen använder jag affinitetsbegreppet för att artikulera de skiftande relationer **meddelarna** har till etnologiämnet och då främst i deras yrkesroller. För vissa meddelare är etnolog en identitet som åberopas, för andra är etnologiska **komponenter** och **hinterland** villkorande för yrkesutövandet. Vidare finns de som upplever relationen till ämnet som vag, men där etnologistudierna ändå varit del i att forma deras nuvarande yrkesbana. Affinitet beskriver hur kopplingarna mellan person och ämne, mellan förflutet och samtid, sätts samman i den egna *livslinjen*. Mitt sätt att tillämpa begreppet hämtar därmed även inspiration från Latours (1999b; 2005) bruk av *association*, vilket saknar affinitetens politiska konnotation, men som på ett liknande vis fixerar hur skilda komponenter länkas samman utan att förutsätta vilka krafter det är som får dem att hänga ihop.

Serendipitet har som begrepp sitt ursprung i den persiska sagan *Tre prinsar från Serendip* (ett persiskt och arabiskt namn för Sri Lanka). I syfte att lära sig om världen sänds sagans tre prinsar ut på en resa av konungen. Under resans gång stöter de på allehanda oväntade äventyr och bekymmer som de genom sitt kollektiva skarpsinne tar sig igenom. Med berättelsen som utgångspunkt myntade den brittiske 1700-talsförfattaren Horace Walpole begreppet serendipitet för att beskriva de ögonblick när något upptäcks av en tillfällighet, men där det också finns ett sinne redo att ta upptäckten tillvara (Merton & Barber 2004). Det som i stunden kan te sig som ett lycklig sammanträffande är sällan pur slump, utan är istället beroende av hur människor tidigare **orienterat** sig och vilka *linjer* de följt. **Uppförandet** av kunskap kan även det te sig slumpartat, men är ofta beroende av ett bakomliggande **hinterland** vilket villkorar hur upptäckter blir möjliga. Kort sagt; det som kommit innan påverkar vilka tillfälligheter som blir möjliga i nuet, även om det för sinnena ändock kan te sig överraskande.

APPENDIX II – MEDDELARNA

Alex. Född 1975-1980. Museiintendent som samarbetar med universitet. I kapitel 9.

André. Född 1965-1970. Tjänsteman i offentlig förvaltning som arbetar med frågor rörande mångkultur. I kapitel 4, 5, 6, 7, 8 & 9.

Beatrice. Född 1965-1970. Kommunikatör och ”spindel i nätet” inom en ideell organisation med tidigare erfarenhet från museisektorn. I kapitel 4, 6, 7, 8, & 9.

Daniel. Född 1970-1975. Konsult inom mellanstort bolag. Ej refererad vid namn.

Elena. Född 1980-1985. Frilansande etnograf, projektmedarbetare och ”översättare” mellan människor och perspektiv. I kapitel 6, 8 & 9.

Ellinor. Född 1960-1965. Museichef vid lokalthistoriskt museum som varit verksam inom museisektorn sedan 1990-talets början. I kapitel 6, 7, 8 & 9.

Fanny. Född 1980-1985. Etnografisk konsult som både drivit egen firma och varit anställd i större företag. I kapitel 5, 6, 7, 8, 9 & 10.

Freja. Född 1980-1985. Projektanställd koordinator för ett kommunalt kultur-
arvssamarbete. Ej refererad vid namn.

Gitte. Född 1960-1965. Avdelningschef vid ett större kulturhistoriskt museum. Ej refererad vid namn.

Hanna. 1975-1980. Projektledare inom museisektorn. I kapitel 4, 6, 7, 8, & 9.

Ilse. Född 1970-1975. Arbetar med formgivning samt visning av musei-
utställningar. I kapitel 4, 5, 8, & 9.

Jens. Född 1980-1985. Verksam som etnograf vid en mindre konsultfirma. Ej refererad vid namn.

Jon. Född 1970-1975. Projektledare i statligt verk som tidigare arbetat som projektanställd vid museum. I kapitel 4, 5, 6 & 8.

Karen. Född 1965-1970. Utredare inom ett statligt verk. I kapitel 5, 6 & 8.

Kristin. Född 1965-1970. Etnograf som driver ett konsultföretag. I kapitel 4, 5, 6, 7, 8 & 9.

Lars. Född 1970-1975. Varumärkeskonsult och egenföretagare. I kapitel 4, 5, 6, 7, 8 & 9.

Lisa. Född 1965-1970. Kommunikatör vid statligt verk med förflutet inom museisektorn. I kapitel 4, 5, 6 & 9.

Malin. Född 1965-1970. Frilansande konsult. I kapitel 8 & 9.

Maria. 1965-1970. Museichef som klättrat i organisationen från att ha varit praktikant. I kapitel 5, 6, 7, 8 & 9.

Nadia. Född 1980-1985. Projektanställd inom ideell sektor med ansvar för frågor rörande migration. I kapitel 4, 5, 6 & 9.

Nina. Född 1970-1975. Statlig tjänsteman som arbetar med kommunikation. I kapitel 5, 7 & 9.

Sonia. Född 1960-1965. Chef för arkivet inom en kulturarvsorganisation. I kapitel 5, 6, 8 & 9.

Stephan. Född 1975-1980. Frilansande konsult som sa upp sig från sitt jobb på kommunkontor för att jobba i egen regi. I kapitel 5, 6, 7, 8 & 9.

Vera. Född 1985-1990. Sekreterare vid en kulturarvsinstitution. I kapitel 4, 5 & 6.

KÄLLOR & LITTERATUR

Bildförteckning

Samtliga fotografier är tagna av författaren.

Intervju (2018). Sida 24.

Hinterland (2018). Villa Lusthusporten. Huserade tidigare Institutet för folklivsforskning och Etnologiska institutionen vid Stockholms universitet. Stockholm. Sida 40.

Etnologiska komponenter (2018). Sida 57.

Alma mater (2018). Villa Holma och Villa Blix. Huserade tidigare Folklivsarkivet samt Etnologiska institutionen vid Lunds universitet. Lund. Sida 83.

Nätverk (2018). Ålhomma, fiskeredskap för ål. Utställningen ”Sydsvenskt fiske”, Kulturen. Lund. Sida 104.

Kartering/Planering (2018). Sida 136.

Offentlig förvaltning (2018). Sida 162.

Arkivhandlingar (2018). Dialekt-, namn- och folkminnesarkivet i Göteborg. Göteborg. Sida 189.

Känn dig själv (2018). Nordiska museets motto och emblem, klistermärke. Stockholm. Sida 190.

Etnologi (2018). Fasadmålning av Yngve Rasmussen och Thorvald Rasmussen (1890), Göteborgs stadsmuseum. Göteborg. Sida 217.

Till arkivet (2018). Dialekt-, namn- och folkminnesarkivet i Göteborg. Göteborg. Sida 241.

Otryckta källor

Ljudupptagningar och utskrifter från 31 intervjuer. I författarens ägo.

Ansökningsbrev och CV:n. I författarens ägo.

Fem veckoböcker. I författarens ägo.

Webbkällor

- Almkvist, Gustaf (2011-07-10): "Humaniora måste resa sig själv". *Svenska dagbladet*: www.svd.se/humaniora-maste-resa-sig-sjalv/om/ledare [2018-09-29].
- Bengtsson, Jan-Olof (2011-07-01): "Att lära vad då, inför vuxenlivet?". *Kvällsposten*: www.expressen.se/kvp/ledare/jan-olof-bengtsson/jan-olof-bengtsson-att-lara-vad-da-infor-vuxenlivet [2018-09-29].
- Carp, Ossi (2011-06-30): "Sabuni: Illa genomtänkt idé". *Dagens Nyheter*: www.dn.se/nyheter/sverige/sabuni-illa-genomtankt-ide [2018-09-29].
- Eliasson, Per-Olof (2016-10-08): "Farväl till en samhällssektor utan vinstintresse? Svenskt Näringsliv har en agenda för högskolan". *Universitetslärares*: universitetslararen.se/2016/10/06/farval-till-en-samhallssektor-utan-vinstintresse [2018-09-29].
- Elmér, Rolf (2011-07-23): "Avfärda inte problemet". *Sydsvenskan*: www.sydsvenskan.se/2011-07-22/avfarda-inte-problemet [2018-09-29].
- Fagerström, Eskil (2011-07-02): "Varför a-kassa när det finns humaniora?". *Sydsvenskan*: www.sydsvenskan.se/2011-07-02/varfor-a-kassa-nar-det-finns-humaniora [2018-09-29].
- Fredman, Pam & Liedman, Sven-Eric (2011-06-26): "Kortsiktig nytta ett hot mot all högre utbildning". *Dagens Nyheter*: www.dn.se/debatt/kortsiktig-nytta-ett-hot-mot-all-hogre-utbildning [2018-09-29].
- Grelsson, Elin (2011-11-14): "Ett ensidigt nytto-perspektiv". *Göteborgs-Posten*: www.gp.se/nöje/kultur/elin-grelsson-ett-ensidigt-nytt-perspektiv-1.868944 [2018-09-29].
- Göteborgs universitet (2018): "Etnologi": kultur.gu.se/amnen/Etnologi [2018-09-29].
- Hannerz, Erik; Mellander, Elias & Ring, Magnus (2011): *Utvärdering av Ungdomens Hus. Uppsala kommun*: www.ungdomenshus.net/dokument/UH2011.pdf [2018-09-29].
- Hansson Schützer, Ann-Charlotte & Lundin, Ulrika (2011-06-30): "Rektor kritiserar utspel från Svenskt Näringsliv". *Göteborgs universitet*: www.gu.se/omuniversitetet/aktuellt/nyheter/detalj/rektor-kritiserar-utspel-fran-svenskt-naringsliv.cid1032275 [2018-09-29].
- Karlsohn, Thomas (2014-04-11): "Fem fronter för humanioras försvar". *Svenska Dagbladet*: www.svd.se/fem-fronter-for-humanioras-forsvar [2018-09-29].
- Kristensson Uggla, Bengt (2011-12-20): "Bara humaniora kan få ekonomin på rätt väg igen". *Svenska Dagbladet*: www.svd.se/bara-humaniora-kan-fa-ekonomin-pa-ratt-vag-igen [2018-09-29].
- Jönsson, Maria (2015-09-22): "Vårt behov av humaniora". *Västerbottens-Kuriren*: www.vk.se/1578982/vart-behov-av-humaniora/ [2018-09-29].
- Liljestrand, Jens (2011-12-21): "Salander möter Kant". *Dagens Nyheter*: www.dn.se/arkiv/kultur/salander-moter-kant [2018-09-29].
- Lundius, Annika (2011-07-05): "Det är hobbykurser vi ifrågasätter". *Svenska Dagbladet*: www.svd.se/det-ar-hobbykurserna-vi-ifragasatter [2018-09-29].
- Lunds universitet (2018): "Etnologi: Kulturmöte. Vardagsliv. Historiebruk": www.lu.se/lubas/subject/etnologi [2018-09-29].

- Nordlund, Karin; Aksal, Fatma & Niska, Lars (2011-07-09): "Svenskt Näringsliv har fel om humaniora". *Uppsala Nya Tidning*: www.unt.se/asikt/debatt/svenskt-naringsliv-har-fel-om-humaniora-1396196.aspx [2018-09-29].
- Olsson, Karin (2016-10-23): "Varning för bunkern Svenskt Näringsliv!". *Expressen*: www.expressen.se/kultur/karin-olsson/varning-for-bunkern-svenskt-naringsliv [2018-09-29].
- Poellinger, Clemens (2011-07-03): "Näringslivet har ingen kultursyn". *Svenska Dagbladet*: www.svd.se/naringslivet-har-ingen-kultursyn [2018-09-29].
- Oscarson, Stina (2015-04-14): "När samhället sköts som ett företag har vi förlorat vår mänskliga frihet". *Dagens Nyheter*: www.dn.se/kultur-noje/kronikor/stina-oscarson-nar-samhallet-skots-som-ett-foretag-har-vi-forlorat-var-manskliga-frihet [2018-09-29].
- Samuelsson, MarieLouise (2011-07-11): "Nyttig onytta". *Sydsvenskan*: www.sydsvenskan.se/2011-07-11/nyttig-onytta [2018-09-29].
- Starow, Niklas (2011-06-30): "Humaniora är en enorm tillgång för Sverige". *Svenska Dagbladet*: www.svd.se/humaniora-ar-en-enorm-tillgang-for-sverige/om/debatt [2018-09-29].
- Stendahl, Sandra (2012-03-20): "Vill se humanister i tekniklabben". *Sydsvenskan*: www.sydsvenskan.se/2012-03-20/vill-se-humanister-i-tekniklabben [2018-09-29].
- Strannegård, Lars (2011-07-11): "Snurrtigt och effektsökande av Svenskt Näringsliv". *Svenska Dagbladet*: www.svd.se/snurrtigt-och-effektsokande-av-svenskt-naringsliv [2018-09-29].
- Söderling, Fredrik & Stenberg, Ewa (2011-07-01): "Slag mot humaniora får hård kritik". *Dagens Nyheter*: www.dn.se/arkiv/kultur/slag-mot-humaniora-far-hard-kritik [2018-09-29].
- Södertörns Högskola (2018): "Etnologi. Om ämnet": www.sh.se/p3/ext/content.nsf/aget?openagent&key=om_ammnet_1297785413516 [2018-09-29].
- Tanaka, Sofia/TT (2011-07-11): "SN vill inte sänka studiestöd". *Dagens Nyheter*: www.dn.se/nyheter/sverige/sn-vill-inte-sanka-studiestod [2018-09-29].
- Umeå Universitet (2018): "Etnologi": www.umu.se/utbildning/amnen/etnologi [2018-09-29].
- Verdinnelli, Cecilia (2011-07-04): "Ett slag mot humanister". *Göteborgs-Posten*: www.gp.se/n%C3%B6je/kultur/cecilia-verdinnelli-ett-slag-mot-humanisterna-1.832954 [2018-09-29].
- Westerstrand, Elsa (2013-20-01): "Debatt för debattens skull". *Fokus*: www.fokus.se/2013/10/debatt-for-debattens-skull [2018-09-29].

Litteratur

- Ahmed, Sara (2004): *The cultural politics of emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Ahmed, Sara (2006a): *Queer phenomenology: orientations, objects, others*. Durham, N.C.: Duke University Press.
- Ahmed, Sara (2006b): "Orientations: Toward a queer phenomenology". *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies*, 12(4), s. 543-574.
- Ahmed, Sara (2011): *Vithetens hegemoni*. Hågersten: Tankekraft.
- Ahmed, Sara (2012): *On being included: Racism and diversity in institutional life*. Durham, N.C.: Duke University Press.
- Albert, Michael & Hahnel, Robin (1979): "A ticket to ride: More locations on the class map" i Walker, Pat (red.) *Between labor and capital*. Boston: South End Press, s. 243-278.
- Alfonsson, Johan (2018): *Nomaderna på den svenska arbetsmarknaden: Det otrygga arbetslivets framväxt och effekter på klasstrukturen. Klass i Sverige – rapport 5*. Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap/Katalys.
- Alftberg, Åsa (2012): *Vad är det att åldras? En etnologisk studie av åldrande, kropp och materialitet*. Lund: Avdelningen för etnologi, Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet.
- Ambjörnsson, Fanny & Jönsson, Maria (2010): "Inledning" i Ambjörnsson, Fanny & Jönsson, Maria (red.) *Livslinjer: berättelser om ålder, genus och sexualitet*. Göteborg: Makadam förlag, s. 7-21.
- Amit, Vered (2000): "Introduction: Constructing the field" i Amit, Vered (red.) *Constructing the Field: Ethnographic Fieldwork in the Contemporary World*. London: Routledge, s. 1-18.
- Andersson, Maria (2003): *Arbetslöshet och arbetsfrihet: moral, makt och motstånd*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Andersson, Maria (2007): "A healthy distance – den långa vägen från Uppsala till FoU-Centrum Söderhamn (och tillbaka igen)" i *Samtal och samhandling. Erfarenheter från FoU-Centrum Söderhamn interaktiv forskning i praktiken*. Söderhamn: FoU-Centrum Söderhamn, s. 42-45.
- Appadurai, Arjun (1986): "Introduction: commodities and the politics of value" i Appadurai, Arjun (red.) *The social life of things*. Cambridge, Cambridge University Press, s. 3-63.
- Arcadius, Kerstin (1997): "Modernitet, identitet och museimän" i Alsmark, Gunnar (red.) *Skjorta eller själ? Kulturella identiteter i tid och rum*. Lund: Studentlitteratur, s. 108-129.
- Arnstberg, Karl-Olov (1997): *Fältetnologi*. Stockholm: Carlsson bokförlag.
- Arvastson, Gösta & Ehn, Billy (2009): "Observationens dynamik" i Arvastson, Gösta & Ehn, Billy (red.) *Etnografiska observationer*. Lund: Studentlitteratur, s. 18-34.
- Arvidsson, Alf (1998): *Livet som berättelse. Studier i levnadshistoriska intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

- Arvidsson, Alf (1999): *Folklorens former*. Lund: Studentlitteratur.
- Arvidsson, Alf (2001): *Etnologi: perspektiv och forskningsfält*. Lund: Studentlitteratur.
- Ask, Jenny (2014): *Lyssna till ditt hjärta: muslimska moderskap och modrandets villkor i Sverige*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Bacchi, Carol (2012): "Strategic interventions and ontological politics" i Bletsas, Angelique & Beasley, Chris, (red.) *Engaging with Carol Bacchi. Strategic Interventions and Exchanges*. E-bok: University of Adelaide Press, s. 141-156.
- Barad, Karen (2007): *Meeting the universe halfway: quantum physics and the entanglement of matter and meaning*. Durham, N.C.: Duke University Press.
- Becher, Tony (1989): "Historians on history". *Studies in Higher Education*, 14(3), s. 263-278.
- Beckman, Anita (2011): "Ur en byrackas anteckningsbok – om reflexivt skrivande" i Gunnemark, Kerstin (red.) *Etnografiska hållplatser: om metodprocesser och reflexivitet*. Lund: Studentlitteratur, s. 217-240.
- Bengtsson, Jan (2001): *Sammanflätningar: Husserls och Merleau-Pontys fenomenologi*. 3:e reviderade upplagan. Göteborg: Daidalos.
- Berg, Linda (2002): "Bakom papper och stål: Ett tekniskt universitet och en disciplin-kultur med särskilt fokus på region, industriell anknytning, kön och etnicitet" i Lundgren, Britta (red.) *Akademisk kultur: Vetenskapliga miljöer i kulturanalytisk belysning*. Stockholm: Carlsson bokförlag, s. 75-140.
- Bergqvist, Magnus (2004): "'Du som är etnograf...' Att vara etnolog på bortaplan" i Sunnemark, Fredrik & Åberg, Martin (red.) *Tvärvetenskap: fält, perspektiv eller metod*. Lund: Studentlitteratur, s. 31-49.
- Bergwik, Staffan (2013): "Den sammansatta världen" i Forser, Tomas & Karlsohn, Thomas (red.) *Till vilken nytta? En bok om humanioras möjligheter*. Göteborg: Daidalos, s. 159-164.
- Berlant, Lauren (2011): *Cruel optimism*. Durham: Duke University Press.
- Birkbak, Andreas; Petersen, Morten Krogh & Jensen, Torben Elgaard (2015): "Critical proximity as a methodological move in techno-anthropology". *Techné: Research in Philosophy and Technology*, 19(2), s. 266-290.
- Björk, Nina (2013): "Människan är sitt eget mål" i Forser, Tomas & Karlsohn, Thomas (red.) *Till vilken nytta? En bok om humanioras möjligheter*. Göteborg: Daidalos, s. 247-250.
- Blehr, Barbro (2009): "Etnologins regionala karaktär och internationella ambitioner". *RIG: Kulturhistorisk tidskrift*, 92(1), s. 28-34.
- Blehr, Barbro (2010): "Gränslös och tydlig: etnologisk kulturanalys i det 21:a århundradet". *Kulturella perspektiv: Svensk etnologisk tidskrift*, 19(3), s. 18-29.
- Bodén, Daniel (2016): *Systemmänniskan: en studie om människan, automationen och det senmoderna förnuftet*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Bourdieu, Pierre (1977): *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge university press.
- Bourdieu, Pierre (1984): *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Bourdieu, Pierre (1996): *Homo academicus*. Eslöv: Brutus Östlings bokförlag Symposion.

- Brante, Thomas (2009): "Vad är en profession? Teoretiska ansatser och definitioner". *Vetenskap för profession*. Borås: Högskolan i Borås, s. 15-34.
- Brante, Thomas (2011): "Professions as science-based occupations". *Professions and Professionalism*, 1(1), s. 4-20.
- Breen, Richard (2005): "Foundations of a neo-Weberian class analysis" i Wright, Erik Olin (red.) *Approaches to class analysis*. Cambridge: Cambridge University press, s. 31-50.
- Brembeck, Helene (1988): *Arbetsstadsdelarnas barn. Livsmönster, uppfostran och skolgång i sekelskiftets Göteborg*. Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige.
- Bremer, Signe (2011): "Med kroppen in i berättarrummet – om närvaro och etik" i Gunnemark, Kerstin (red.) *Etnografiska hållplatser: om metodprocesser och reflexivitet*. Lund: Studentlitteratur, s. 195-216.
- Bringéus, Nils-Arvid (red.) (1971): *Arbete och redskap: materiell folkkultur på svensk landsbygd före industrialismen*. Lund: Gleerup
- Bringéus, Nils-Arvid (2001[1976]): *Människan som kulturvarelse*. 4:e reviderade upplagan. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Brown, Wendy (2005): *Edgework: critical essays on knowledge and politics*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Brown, Wendy (2015): *Undoing the demos: neoliberalism's stealth revolution*. New York: Zone Books.
- Burman, Anders (2013): "Nytan med nyttan" i Forser, Tomas & Karlsohn, Thomas (red.) *Till vilken nytta? En bok om humanioras möjligheter*. Göteborg: Daidalos, s. 247-250.
- Butler, Judith (1990): *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. London: Routledge.
- Börnfors, Lennart (1996): *Bankmannen: en etnologisk studie av yrkesvardag och yrkesidentitet 1945-1995*. Lund: Historiska media.
- Callon, Michel (1999): "Actor-network theory – the market test" i Law, Johan & Hassard, Johan (red.) *Actor network theory and after*. Oxford: Blackwell, 181-195.
- Callon, Michel (2012): "Några element av en översättningssociologi: domesticeringen av pilgrimsmusslor och fiskare vid St. Briuecbukten" i Åsberg, Cecilia; Hultman, Martin & Lee, Francis (red.) *Posthumanistiska nyckeltexter*. Lund: Studentlitteratur, s. 153-174.
- Carlström, Ann Kristin (1999): *På spaning i Stockholm: en etnologisk studie av polisarbete*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Charmaz, Kathy (2006): *Constructing grounded theory: a practical guide through qualitative analysis*. London: SAGE.
- Clifford, James (1986): "Introduction: Partial Truths" i Clifford, James & Marcus, George E. (red.) *Writing culture: the poetics and politics of ethnography*. Berkeley: University of California Press, s. 1-27.
- Conradson, Birgitta (1988): *Kontorsfolket: en etnologisk studie av livet på kontor*. Stockholm: Nordiska museets förlag.

- Conradson, Birgitta (1997): "Ingen såskopp klättrar mot toppen – Perspektiv på yrkeskarriärer" i Jansson, Sören (red.) *Verktygslådan: kulturvetenskapliga perspektiv på yrke och arbetsliv*. Stockholm: Carlsson bokförlag, s. 127-145.
- Crease, Robert; Ihde, Don; Jensen, Casper Bruun & Selinger, Evan (2003): "Interview with Bruno Latour" i Ihde, Don & Selinger, Evan (red.) *Chasing technoscience: matrix for materiality*. Bloomington: Indiana University Press, s. 15-26.
- Czarniawska, Barbara (1998): *A narrative approach to organization studies*. Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Czarniawska, Barbara (2007): *Shadowing and other techniques for doing fieldwork in modern societies*. Malmö: Liber.
- Czarniawska, Barbara & Mouritsen, Jan (2009): "What is the object of management? How management technologies help to create manageable objects" i Hopwood, Anthony G.; Chapman, Christopher S.; Cooper, David & Miller, Peter (red.) *Accounting, organizations, and institutions: essays in honour of Anthony Hopwood*. Oxford: Oxford University Press, s. 157-174.
- Dahlén, Tommy (1997): *Among the interculturalists: an emergent profession and its packaging of knowledge*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Dahlgren, Anders (2018): "Fullständigt otillförlitlig, men absolut outhärlig": en historisk undersökning av projektet Svensk stad. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Damsholt, Tine m.fl. (2003): *De gode studieliv: En kvalitativ undersøgelse af studiemønstre, studieskift og frafald ved Det Humanistiske Fakultet på Københavns Universitet*. København: Københavns Universitet, Det Humanistiske Fakultet.
- Damsholt, Tine (2011): "Brugerdreven innovation og kulturdreven innovation" i Damsholt, Tine; Salomonsson, Karin; Wiszmeg, Andrea & Hvalsum, Laura Schollert (red.) *Kulturdreven innovation: Nye metoder, nye muligheder*. Malmö: Københavns universitet & Lunds universitet, s. 53-60.
- Damsholt, Tine (2015): "Det gode liv i etnologien". *Kulturstudier*, 6(1), s. 37-55.
- Daun, Åke (1969): *Upp till kamp i Båtskärsnäs: en etnologisk studie av ett samhälle inför industrinläggelse*. Uppsala: Verdandi.
- Daun (1982): "Etnologi, ett perspektiv på människors kultur" i Arrhenius, Birgit (red.) *Humaniora i samhället: tio inlägg om humanistisk forskning*. Stockholm: LiberFörlag.
- Davies, Charlotte Aull (1999): *Reflexive ethnography: a guide to researching selves and others*. London: Routledge.
- Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (2005): "Introduction: The discipline and practice of qualitative research" i Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna (red.) *The Sage handbook of qualitative research*. Sage Publications Ltd, s. 1-32.
- Douglas, Mary (1997): *Renhet och fara: en analys av begreppen orenande och tabu*. Nora: Nya Doxa.
- Dudley, Sandra H. (2010): "Object, sense and feeling" i Dudley, Sandra H. (red.) *Museum materialities: objects, engagements, interpretations*. London: Routledge, s. 1-17.
- Edwards, Elisabeth (2010): "Photographs and history" i Dudley, Sandra H. (red.) *Museum materialities: objects, engagements, interpretations*. London: Routledge, s. 21-38.

- Ehn, Billy (1981): *Arbetets flytande gränser: en fabriksstudie*. Stockholm: Prisma.
- Ehn, Billy (1983): *Ska vi leka tiger? Daghemsliv ur kulturell synvinkel*. Lund: LiberFörlag.
- Ehn, Billy (1996): "Närhet och avstånd" i Ehn, Billy & Löfgren, Orvar; *Vardagslivets etnologi: reflektioner kring en kulturvetenskap*. Stockholm: Natur och kultur, s. 89.112.
- Ehn, Billy (1997): "Etnologiska löften". *Kulturella perspektiv: Svensk etnologisk tidskrift*, 6(2).
- Ehn, Billy (2011): "Doing-it-yourself: Autoethnography of manual work". *Ethnologia europaea*, 41(1), s. 53-63.
- Ehn, Billy; Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar (1993): *Försvenskningen av Sverige: det nationellas förvandlingar*. Stockholm: Natur och kultur.
- Ehn, Billy & Klein, Barbro (1994): *Från erfarenhet till text: om kulturvetenskaplig reflexivitet*. Stockholm: Carlsson bokförlag.
- Ehn, Billy & Löfgren, Orvar (1982): *Kulturanalys: ett etnologiskt perspektiv*. 1:a upplagan. Stockholm: LiberFörlag.
- Ehn, Billy & Löfgren, Orvar (1996): *Vardagslivets etnologi: reflektioner kring en kulturvetenskap*. Stockholm: Natur och kultur.
- Ehn, Billy & Löfgren, Orvar (2001): *Kulturanalys*. 2:a reviderade upplagan. Malmö: Gleerup.
- Ehn, Billy & Löfgren, Orvar (2004): *Hur blir man klok på universitetet?*. Lund: Studentlitteratur.
- Ehn, Billy & Löfgren, Orvar (2007): "Emotions in academia" i Wulff, Helena (red.) *The emotions: a cultural reader*. Oxford: Berg, s. 101-118.
- Ehn, Billy & Löfgren, Orvar (2008): "Akademiska mästerskap?". *Kulturella perspektiv: Svensk etnologisk tidskrift*, 17(2), s. 2-7.
- Ehn, Billy & Löfgren, Orvar (2009): "Ethnography in the Marketplace". *Culture Unbound: Journal of Current Cultural Research*, 1(1), s. 31-49.
- Ehn, Billy & Löfgren, Orvar (2012): *Kulturanalytiska verktyg*. Malmö: Gleerup.
- Ehn, Billy & Nilsson, Bo (2006): "Tillämpad kulturanalys: marknadsföring av ett humanistiskt samhällsperspektiv". *Kulturella perspektiv: Svensk etnologisk tidskrift*, 15(4), s. 2-12.
- Ehrenreich, Barbara & Ehrenreich, John (1979): "The professional-managerial class" i Walker, Pat (red.) *Between labor and capital*. Boston: South End Press, s. 5-45.
- Ek, Sven B. (1971): *Nöden i Lund: en etnologisk stadsstudie*. Lund: LiberFörlag.
- Ekström, Anders & Sörlin, Sverker (2012): *Alltings mått: humanistisk kunskap i framtidens samhälle*. Stockholm: Norstedt.
- Elmgren, Maja & Henriksson, Ann-Sofie (2010): *Universitetspedagogik*. Stockholm: Norstedts.
- Eriksen, Thomas Hylland (2006): *Engaging anthropology: the case for a public presence*. Oxford: Berg
- Fabietti, Ugo (2012): "On the Meaning and Role of 'Discovery' in Anthropological Research" i Hazan, Haim & Hertzog, Esther (red.) *Serendipity in anthropological research: the nomadic turn*. Farnham: Ashgate Publishing, s. 15-30.

- Fahlgren, Siv; Mulinari, Diana & Sjöstedt Landén, Angelika (2016): "Inledning: Feministiska läsningar av nyliberalismen – begrepp och grepp om samtiden" i Fahlgren, Siv; Mulinari, Diana & Sjöstedt Landén, Angelika (red.) *Ambivalenser och maktordningar: feministiska läsningar av nyliberalism*. Stockholm: Makadam förlag, s. 7-27.
- Flatley, Jonathan (2008): *Affective Mapping: Melancholia and the Politics of Modernism*. E-bok: Harvard University Press.
- Florida, Richard L. (2012): *The rise of the creative class: revisited*. New York: Basic Books.
- Fors, Vaike & Berg, Martin (2018): "Samproduktionens pedagogik" i Berg, Martin; Fors, Vaike & Willim, Robert (red.) *Samverkansformer: nya vägar för humaniora och samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur, s. 93-III.
- Forsemalm, Joakim (2013): "From Creep to Co-op: Research(er) Paying the Cost of Displacement?". *Culture Unbound: Journal of Current Cultural Research*, 5(3), s. 385-397.
- Forser, Tomas (red.) (1978): *Humaniora på undantag? Humanistiska forskningstraditioner i Sverige: en antologi*. Stockholm: PAN/Norstedt.
- Foucault, Michel (1974): *The order of things: An archeology of the human sciences*. London: Tavistock.
- Fredman, Sandra (2006): "Precarious norms for precarious workers" i Fudge, Judy & Owens, Rosemary J. (red.) *Precarious work, women and the new economy*. Oxford: Hart Publishing, s. 177-200.
- Fredriksson, Cecilia (1998): *Ett paradys för alla: EPA mellan folkhem och förförelse*. Stockholm: Nordiska Museets förlag.
- Fredriksson, Cecilia (2008): "Trend Analysis – For Fashionistas Only?" i Fredriksson, Cecilia & Jönsson, Håkan (red.) *Job*. Lund: Etnologiska institutionen, Lunds universitet, s. 83-90.
- Frow, John (2004): "A pebble, a camera, a man who turns into a telephone pole" i Brown, Bill (red.) *Things*. Chicago: University of Chicago Press.
- Frykman, Jonas (1977): *Horan i bondesamhället*. Lund: LiberLäromedel.
- Frykman, Jonas (2012): *Berörd: plats, kropp och ting i fenomenologisk kulturanalys*. Stockholm: Carlsson bokförlag.
- Frykman, Jonas & Gilje, Nils (2003): "Being there: An introduction" i Frykman, Jonas & Gilje, Nils (red.) *Being there: new perspectives on phenomenology and the analysis of culture*. Lund: Nordic Academic Press, s. 7-51.
- Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar (1979): *Den kultiverade människan*. Lund: LiberLäromedel.
- Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar (2004): "Hur känns kultur?". *Kulturella perspektiv: Svensk etnologisk tidskrift*, 13(4), s. 2-20.
- Fudge, Judy (2006): "Self-employment, women, and precarious work: The scope of labour protection" i Fudge, Judy & Owens, Rosemary J. (red.) *Precarious work, women and the new economy*. Oxford: Hart Publishing, s. 201-222.
- Fudge, Judy & Owens, Rosemary J. (2006): "Precarious work, women, and the new economy: The challenge to legal norms" i Fudge, Judy & Owens, Rosemary J. (red.) *Precarious work, women and the new economy*. Oxford: Hart Publishing, s. 3-28.

- Furåker, Bengt (2005): *Sociological perspectives on labor markets*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Furåker, Bengt (2006): "Anställningsform och inställning till rörlighet: En analys av data från tre undersökningar" i Rauhut, Daniel & Falkenhall, Björn (red.) *Arbetsrätt, rörlighet och tillväxt*. Östersund: Institutet för tillväxtpolitiska studier (ITPS), s. 63-92.
- Furåker, Bengt (2014): "Recension: Prekariatet. Den nya farliga klassen". *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, 20(3), s. 73-77.
- Fägerborg, Eva (1996): *Miljoner och my: kunskapssyn och tänkande på en verkstadsindustri*. Stockholm: Nordiska museets förlag.
- Fägerborg, Eva (1997): "Den första tiden. Fältarbete och arbetssocialisation" i Jansson, Sören (red.) *Verkttygslådan: kulturvetenskapliga perspektiv på yrke och arbetsliv*. Stockholm: Carlsson bokförlag., s. 11-26.
- Fölster, Stefan; Kreicbergs, Johan & Sahlén, Malin (2011): *Konsten att strula till ett liv. Om ungdomars irrvägar mellan skola och arbete*. Stockholm: Svenskt Näringsliv.
- Geertz, Clifford (1973): *The interpretation of cultures: selected essays*. New York: Basic Books.
- Geertz, Clifford (1984): "Distinguished lecture: anti anti-relativism". *American anthropologist*, 86(2), s. 263-278.
- Gerholm, Lena (1985): *Kulturprojekt och projektkultur: en fallstudie av en kulturpolitisk försöksverksamhet*. Malmö: LiberFörlag.
- Gerholm, Lena (1993): "Inledning" i Gerholm, Lena (red.) *Etnologiska visioner: femton forskare reflekterar kring sitt ämne*. Stockholm: Carlsson bokförlag, s. 9-24.
- Gerholm, Lena (1997): "Talande tystnad. Om informell kunskap i formell vetenskap" i Jansson, Sören (red.) *Verkttygslådan: kulturvetenskapliga perspektiv på yrke och arbetsliv*. Stockholm: Carlsson bokförlag, s. 53-67.
- Gerholm, Lena & Gerholm, Tomas (1992): *Doktorshatten: en studie av forskarutbildningen inom sex discipliner vid Stockholms universitet*. Stockholm: Carlsson bokförlag.
- Gleerup, Janne; Nielsen, Birger Steen; Olsén, Peter & Warring, Niels (2018): "Prekarisering og akademisk arbejde". *Tidsskrift for Arbejdsliv* 20(1), s. 9-29.
- Goffman, Erving (1971): *The presentation of self in everyday life*. Harmondsworth: Penguin books.
- Graeber, David (2014): "Anthropology and the rise of the professional-managerial class". *Hau: Journal of Ethnographic Theory*, 4(3), s. 73-88.
- Graffman, Katarina & Börjesson, Kristina (2011): "We Are Looking Forward to Some Cool Quotes! Perspectives on Applied Ethnography". *Ethnologia europaea*, 41(1), s. 97-103.
- Grahn, Wera (2006): *"Känn dig själv": genus, historiekonstruktion och kulturhistoriska museirepresentationer*. Linköping: Tema Genus, Linköpings universitet.
- Gray, Ann (2003): *Research practice for cultural studies: ethnographic methods and lived cultures*. London: SAGE.

- Gunnarsson Payne, Jenny (2017): "Från politisk diskursteori till etnologiska diskursanalyser" i Gunnarsson Payne, Jenny & Öhlander, Magnus (red.) *Tillämpad kulturteori*. Lund: Studentlitteratur, s. 251-272.
- Gunnemark, Kerstin (1998): *Hembygd i storstad. Om vardagslivets praktik och den lokala identitetens premisser*. Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige.
- Gunnemark, Kerstin (2004): *Minnenas galleri: om minnesskåp och kulturarv*. Stockholm: Carlsson bokförlag.
- Gunnemark, Kerstin (2011a): "Metodprocesser och kunskapsförståelse" i Gunnemark, Kerstin (red.) *Etnografiska hållplatser: om metodprocesser och reflexivitet*. Lund: Studentlitteratur, s. 15-36.
- Gunnemark, Kerstin (2011b): "Återvändandets etnografi – om forskning i etablerade fält" i Gunnemark, Kerstin (red.) *Etnografiska hållplatser: om metodprocesser och reflexivitet*. Lund: Studentlitteratur, s. 241-266.
- Gunnemark, Kerstin (red.) (2016): *Sommarliv: minnen, drömmar och materialitet*. Göteborg: Makadam förlag.
- Gustafsson, Lotten (2002): *Den förtrollade zonen: lekar med tid, rum och identitet under Medeltidsveckan på Gotland*. Nora: Nya Doxa.
- Gustavsson, Karin (2014): *Expeditioner i det förflutna: etnologiska fältarbeten och försvinnande allmogekultur under 1900-talets början*. Stockholm: Nordiska museets förlag.
- Göransson, Michell (2012): *Materialiserade sexualiteter: om hur normer framträder, förhandlas och ges hållbarhet*. Göteborg: Makadam förlag.
- Hagström, Charlotte & Marander-Eklund, Lena (2005): "Att arbeta med frågelistor – En introduktion" i Hagström, Charlotte & Marander-Eklund, Lena (red.) *Frågelistan som källa och metod*. Lund: Studentlitteratur, s. 9-30.
- Hallberg, Margareta (2001): *Etnologisk koreografi: att följa ett ämne i rörelse*. Nora: Nya Doxa.
- Hannerz, Erik (2013): *Performing punk: subcultural authentications and the positioning of the mainstream*. Uppsala: Department of Sociology.
- Hansson, Niklas (2008): *Nätverkspolitik: organisering, öppenhet och kontroll i Göteborgs sociala forumprocess 2003-2005*. Göteborg: Mara bokförlag.
- Haraway, Donna J. (1988): "Situated knowledges: The science question in feminism and the privilege of partial perspective". *Feminist studies*, 14(3), s. 575-599.
- Haraway, Donna J. (1989): *Primate visions: gender, race, and nature in the world of modern science*. New York: Routledge.
- Haraway, Donna J. (1992): "The promises of monsters: a regenerative politics for inappropriate/d others". *Cultural studies*, s. 295-337.
- Haraway, Donna J. (1997): *Modest_Witness@Second_Millennium.Female-Man©_Meets_Onco-Mouse: feminism and technoscience*. New York: Routledge.
- Haraway, Donna J. (2003): *The companion species manifesto: dogs, people and significant otherness*. Chicago: Prickly Paradigm.
- Haraway, Donna J. (2015): "Anthropocene, capitalocene, plantationocene, chthulucene: Making kin". *Environmental humanities*, 6(1), s. 159-165.

- Hastrup, Kirsten (2010): *Kultur: den flexibla gemenskapen*. Lund: Studentlitteratur.
- Hellspong, Mats & Löfgren, Orvar (1972): *Land och stad: svenska samhällstyper och livsformer från medeltid till nutid*. Lund: Gleerup.
- Hemmings, Clare (2005): "Invoking affect: Cultural theory and the ontological turn". *Cultural studies*, 19(5), s. 548-567.
- Herrman, Margaretha (1998): *Förändring med förhinder: omvårdnadselevs beskrivningar av sin yrkesförberedande utbildning*. Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige.
- Hillén, Sandra (2013): *Barn som medforskare: en metod med potential för delaktighet*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Holm, Lena (2006): *Humanisters karriärvägar: Arbetsmarknad för disputerade vid Humanistisk fakultet, Umeå universitet*. Umeå: Umeå Universitet.
- Holm, Poul; Jarrick, Arne & Scott, Dominic (2015): *Humanities world report 2015*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Hult, Ida (2008): "The first year in business. The things I wish I had known when I started" i Fredriksson, Cecilia & Jönsson, Håkan (red.) *Job*. Lund: Etnologiska institutionen, Lunds universitet, s. 39-49.
- Hyltén-Cavallius, Charlotte & Svanberg, Fredrik (2016): *Älskade museum: svenska kulturhistoriska museer som kulturproducenter och samhällsbyggare*. Lund: Nordic Academic Press.
- Hyltén-Cavallius, Sverker (2014): *Retrologier: musik, nätverk och tidrum*. Höör: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Hyltén-Cavallius, Sverker & Kaijser, Lars (2012): "Affective ordering. On the organization of retrologies in music networks". *Ethnologia Scandinavica 2012*, s. 64-85.
- Högskoleverket (1995): *Etnologiutbildningen: en utvärdering*. Stockholm: Högskoleverket.
- Högskoleverket (2008): *Granskning av utbildningarna i etnologi*. Stockholm: Högskoleverket.
- Högström, Karin (2017): "Fenomenologi" i Gunnarsson Payne, Jenny & Öhlander, Magnus (red.) *Tillämpad kulturteori*. Lund: Studentlitteratur, s. 55-74.
- Hörnqvist, Magnus (2016): *Klass*. Stockholm: Liber.
- Ihde, Don (2003): "If phenomenology is an albatross, is post-phenomenology possible?" i Ihde, Don & Selinger, Evan (red.) *Chasing technoscience: matrix for materiality*. Bloomington: Indiana University Press, s. 131-166.
- Illouz, Eva (2008): *Saving the modern soul: therapy, emotions, and the culture of self-help*. Berkeley: University of California Press.
- Jackson, Michael (1983): "Knowledge of the body". *Man*, 18(2), s. 327-345.
- Jansson, Sören (1997): "Förord" i Jansson, Sören (red.) *Verktyslådan: kulturvetenskapliga perspektiv på yrke och arbetsliv*. Stockholm: Carlsson bokförlag, s. 7-10.
- Jensen, Casper Bruun (2003): "Interview with Andrew Pickering" i Ihde, Don & Selinger, Evan (red.) *Chasing technoscience: matrix for materiality*. Bloomington: Indiana University Press, s. 83-95.

- Jensen, Ole Krarup & Lennartsdotter, Caja (2006): *Humanister på tvärs af Øresund: sammenligning af arbejdsmarkedet for humaniorakandidater/examinerade i Danmark og Sverige, herunder Øresundsregionen*. København: Københavns Universitet.
- Jespersen, Astrid Pernille; Petersen, Morten Krogh; Ren, Carina & Sandberg, Marie (2012): "Cultural analysis as intervention". *Science & Technology Studies*, 25(1), s. 3-12.
- Jonnergård, Karin & Fransson, Ola (2009): "Inledning: Om professioners teori och praktik" i Aspelin, Jonas; Fransson, Ola & Jonnergård, Karin (red.) *Kunskapsbehov och nya kompetenser: professioner i förhandling*. Stockholm: Santérus Academic Press, s. 7-19.
- Joy, Anamma; Sherry, John F.; Troilo, Gabriele & Deschenes, Jonathan (2006): "Writing it up, writing it down: being reflexive in accounts of consumer research" i Belk, Russell W. (red.) *Handbook of qualitative research methods in marketing*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Jönsson, Håkan (2008): "The cultural analyst – An innovative intermediary?" i Fredriksson, Cecilia & Jönsson, Håkan (red.) *Job*. Lund: Etnologiska institutionen, Lunds universitet, s. 75-82.
- Jørgensen, Marianne Winther (2002): *Refleksivitet og kritik: socialkonstruktionistiske subjektpositioner*. Frederiksberg: Roskilde universitetsforlag.
- Jørgensen, Marianne Winther (2003): "Reflexivity and the doubles of modern man: The discursive construction of anthropological subject positions" i Weiss, Gilbert & Wodak, Ruth (red.) *Critical discourse analysis: theory and interdisciplinarity*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, s. 63-83.
- Jørgensen, Marianne Winther (2007): "Kulturstudier i Sverige – ett kritiskt forskningsfält?" i Axelsson, Bodil & Fornäs, Johan (red.) *Kulturstudier i Sverige*. Lund: Studentlitteratur, s. 293-308.
- Kajiser, Lars (1997): "Delade erfarenheter och personliga filosofier. Två modeller vid studiet av lanthandlare och andra småföretagare" i Jansson, Sören (red.) *Verkttygsådan: kulturvetenskapliga perspektiv på yrke och arbetsliv*. Stockholm: Carlsson bokförlag, s. 84-98.
- Kajiser, Lars (2004): "När strukturerna framträder" i Gemzöe, Lena (red.) *Nutida etnografi: reflektioner från mediekonsumtionens fält*. Nora: Nya Doxa, s. 119-133.
- Kale-Lostuvali, Elif (2016): "Two sociologies of science in search of truth: Bourdieu versus Latour". *Social Epistemology*, 30(3), s. 273-296.
- Karlsson, Lena (2005): *Klasstillhörighetens subjektiva dimension: klassidentitet, sociala attityder och fritidsvanor*. Umeå: Umeå universitet.
- Klein, Barbro (1990): "Transkribering är en analytisk akt". *RIG: Kulturhistorisk tidskrift*, 73(2), s. 41-66.
- Klein, Barbro (2006): "Cultural heritage, the Swedish folklife sphere, and the others". *Cultural analysis*, 5, s. 57-81.
- Klintberg, Bengt af (1986): *Rättan i pizzen: folksägner i vår tid*. Stockholm: Norstedt.
- Knuts, Eva (2006): *Något gammalt, något nytt: skapandet av bröllopsföreställningar*. Göteborg: Mara bokförlag.
- Kusenbach, Margarethe (2003): "Street phenomenology: The go-along as ethnographic research tool". *Ethnography*, 4(3), s. 455-485.

- Labaree, Robert V. (2002): "The risk of 'going observationalist': negotiating the hidden dilemmas of being an insider participant observer". *Qualitative research*, 2(1), s. 97-122.
- Larsen, Jesper Eckhardt (2006): *"Ikke af brød alene"- argumenter for humaniora og universitetet i Norge, Danmark, Tyskland og USA 1945-2005*. København: Danmarks Pædagogiske Universitet.
- Larsen, Jesper Eckhardt & Wiklund, Martin (2012): "Inledning" i Larsen, Jesper Eckhardt & Wiklund, Martin (red.) *Humaniora i kunskapsamhället: en nordisk debattbok*. Malmö: NSU press, s. 7-24.
- Larsson, Inger (2010): *Att bygga broar över kulturgränser: om svenskers kommunikation med icke-svenskar vid arbete utanför Sverige*. Lund: Lunds universitet.
- Latour, Bruno (1999a): "On recalling ANT" i Law, John & Hassard, John (red.) *Actor network theory and after*. Oxford: Blackwell, s. 15-25.
- Latour, Bruno (1999b): *Pandora's hope: essays on the reality of science studies*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Latour, Bruno (2004): "Why has critique run out of steam? From matters of fact to matters of concern". *Critical inquiry*, 30(2), s. 225-248.
- Latour, Bruno (2005): *Reassembling the social: an introduction to actor-network-theory*. Oxford: University Press.
- Latour, Bruno (2010): "An attempt at a 'compositionist manifesto'". *New Literary History*, 41(3), s. 471-490.
- Law, John (1999): "After ANT: complexity, naming and topology" i Law, John & Hassard, John (red.) *Actor network theory and after*. Oxford: Blackwell, s. 1-14.
- Law, John (2004): *After method: mess in social science research*. London: Routledge.
- Law, John (2009): "Actor network theory and material semiotics" i Turner, Bryan S. (red.) *The new Blackwell companion to social theory*. Chichester: Wiley-Blackwell, s. 141-158.
- Lee, Francis (2012): "Annemarie Mol: om objektens ontologiska multiplitet" i Åsberg, Cecilia; Hultman, Martin & Lee, Francis (red.) *Posthumanistiska nyckeltexter*. Lund: Studentlitteratur, s. 175-180.
- Lennartsdotter, Caja (2005): *Examinerade humanisters och teologers etablering på arbetsmarknaden 1983-1997/1997-2002*. København: Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet.
- Lindqvist, Mats (2004): "Diskursteori och etnologi". *RIG: Kulturhistorisk tidskrift*, 87(1), s. 19-36.
- Lindqvist, Mats (2017): "Marxism i etnologisk forskningspraktik" i Gunnarsson Payne, Jenny & Öhlander, Magnus (red.) *Tillämpad kulturteori*. Lund: Studentlitteratur, s. 93-114.
- Lindsköld, Linnéa (2015): "Contradicting cultural policy: A comparative study of the cultural policy of the scandinavian radical right". *Nordisk kulturpolitisk tidskrift*, 18(1), s. 8-26.
- Liedman, Sven-Eric (1978): "Humanistiska forskningstraditioner i Sverige. Kritiska och historiska perspektiv" i Forser, Tomas (red.) *Humaniora på undantag? Humanistiska forskningstraditioner i Sverige: en antologi*. Stockholm: PAN/Norstedt, s. 9-78.

- Lloyd, Moya (2005): *Beyond identity politics: feminism, power & politics*. London: SAGE.
- Lundahl, Pia (2008): "Dagens etnologi – kul eller viktig?" i Hyltén-Cavallius, Charlotte; Lindelöf, Karin S. & Lundahl, Pia (red.) *Om avvikelser, gränser och marginaler: en festskrift till Birgitta Svensson*. Stockholm: Etnologiska avdelningen, Stockholms universitet, s. 11-16.
- Lundberg, Anna & Werner, Ann (2013): *Genusvetarnas framtid: en nationell alumniundersökning av genusvetenskaplig utbildning och arbete*. Göteborg: Nationella sekretariatet för genusforskning.
- Lundgren, Anna Sofia (2009): "Etnologiska framtider – några stalltips". *RIG: Kulturhistorisk tidskrift*, 92(1), s. 12-16.
- Löfgren, Orvar (1978): *Fångstmän i industrisamhället: En halländsk kustbygds omvandling 1800-1970*. Lund: LiberLäromedel.
- Löfgren, Orvar (1993): "The Cultural Grammar of Nation-Building – the Nationalization of Nationalism" i Anttonen, Pertti & Kvideland, Reimund (red.) *Nordic frontiers: recent issues in the study of modern traditional culture in the Nordic countries*. Turku: Nordic Institute for Folklore, s. 217-235.
- Löfgren, Orvar (1995): "Att vara under utvärdering" i Högskoleverket; *Etnologiutbildningen: en utvärdering*. Stockholm: Högskoleverket, s. 90-95.
- Löfgren, Orvar (1996): "Ett ämne väljer väg" i Ehn, Billy & Löfgren, Orvar; *Vardagslivets etnologi: reflektioner kring en kulturvetenskap*. Stockholm: Natur och kultur, s. 13-88.
- Löfgren, Orvar (1997): "Att ta plats: Rummet och rörelsens pedagogik" i Alsmark, Gunnar (red.) *Skjorta eller själ? Kulturella identiteter i tid och rum*. Lund: Studentlitteratur, s. 21-37.
- Löfgren, Orvar (2007): "Svarta hål eller vita fläckar?" i Axelsson, Bodil & Fornäs, Johan (red.) *Kulturstudier i Sverige*. Lund: Studentlitteratur, s. 349-364.
- Löfgren, Orvar (2014): "The Black Box of Everyday Life". *Cultural Analysis* 13, s. 77-98.
- Löfgren, Orvar & Willim, Robert (2005): "Introduction: The Mandrake mode" i Löfgren, Orvar & Willim, Robert (red.) *Magic, culture and the new economy*. New York, NY: Berg, s. 1-18.
- Lökken, Kerstin (2007): *En kedja av händelser – etnologin är en del av helheten*. Göteborg: Etnologiska institutionen, Göteborgs Universitet.
- Macdonald, Sharon (1993): "Identity Complexes in Western Europe: Social Anthropological perspectives" i Macdonald, Sharon (red.) *Inside European identities: ethnography in Western Europe*. Oxford: Berg, s. 1-26.
- MacKenzie, Donald A. (2009): *Material markets: how economic agents are constructed*. Oxford: Oxford University Press.
- Marcus, George E. (1995): "Ethnography in/of the world system: The emergence of multi-sited ethnography". *Annual review of anthropology*, 24(1), s. 95-117.
- Mariampolski, Hy (2001): *Qualitative market research: a comprehensive guide*. Thousand Oaks, Calif.: SAGE.
- Martinsson, Lena (2005): "Är klass en kategori bland andra?" i de los Reyes, Paulina & Martinsson, Lena (red.) *Olikhetens paradigm: intersektionella perspektiv på o(jäm)likhetsskapande*. Lund: Studentlitteratur, 31-56.

- Martinsson, Lena (2006): *Jakten på konsensus: intersektionalitet och marknadsekonomisk vardag*. Malmö: Liber.
- Martinsson, Lena (2016): "Den aktiv/istiska företagaren" i Fahlgren, Siv; Mulinari, Diana & Sjöstedt Landén, Angelika (red.) *Ambivalenser och maktordningar: feministiska läsningar av nyliberalism*. Stockholm: Makadam förlag, s. 184-214.
- Mellander, Elias (2018): "Etnologer i yrkeslivet – spänningsfält mellan utbildning och arbete" i Berg, Martin; Fors, Vaike & Willim, Robert (red.) *Samverkansformer: nya vägar för humaniora och samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur, s. 115-132.
- Mellander, Elias & Fagerström, Anna-Mari (2013): "Balancing acts: Culture as commodity among business consultants". *Culture Unbound: Journal of Current Cultural Research*, 5(3), s. 319-337.
- Mellander, Elias & Wiszmeg, Andrea (2016): "Interfering With Others – Re-configuring Ethnography as a Diffractive Practice". *Kulturstudier*, 7(1), s. 93-115.
- Merleau-Ponty, Maurice (2002): *Phenomenology of perception*. London: Routledge.
- Merton, Robert K. & Barber, Elinor G. (2004): *The travels and adventures of serendipity: a study in historical semantics and the sociology of science*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Miller, Daniel (2001): "Behind Closed Doors" i Miller, Daniel (red.) *Home possessions: material culture behind closed doors*. Oxford: Berg, s. 1-19.
- Moeran, Brian (2005): *The business of ethnography: strategic exchanges, people, and organizations*. Oxford: Berg.
- Mol, Annemarie (1999): "Ontological politics. A word and some questions" i Law, Johan & Hassard, Johan (red.) *Actor network theory and after*. Oxford: Blackwell, s. 74-89.
- Mol, Annemarie (2002): *The body multiple: ontology in medical practice*. Durham: Duke University Press.
- Mol, Annemarie (2008a): "I eat an apple. On theorizing subjectivities". *Subjectivity*, 22(1), s. 28-37.
- Mol, Annemarie (2008b): *The logic of care: health and the problem of patient choice*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Mol, Annemarie (2010): "Actor-network theory: Sensitive terms and enduring tensions". *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie. Sonderheft*, 50, s. 253-269.
- Mol, Annemarie & Berg, Marc (1994): "Principles and practices of medicine". *Culture, medicine and psychiatry*, 18(2), s. 247-265.
- Mol, Annemarie & Law, John (2002): "Complexities: An introduction" i Law, John & Mol, Annemarie (red.) *Complexities: social studies of knowledge practices*. Durham: Duke University Press, s. 1-22.
- Mol, Annemarie & Law, John (2004): "Embodied action, enacted bodies: The example of hypoglycaemia". *Body & society*, 10(2-3), s. 43-62.
- Mosse, David (2006): "Anti-social anthropology? Objectivity, objection, and the ethnography of public policy and professional communities". *Journal of the Royal Anthropological Institute (N.S.)* 12, s. 935-956.

- Mäkinen, Katariina (2016): "Valuable selves: Potentiality and temporality in work-related coaching". *European Journal of Cultural Studies*, 19(1), s. 69-84.
- Mörck, Magnus (1992): "Klassbegreppet i modern sociologi" i Skarin Frykman, Birgitta & Brembeck, Helene (red.) *Brottningar med begrepp: en antologi*. Göteborg: Etnologiska institutionen, s. 53-82.
- Nehls, Eddy (2003): *Vägval: lastbilsförare i fjärrtrafik - perspektiv på yrkeskultur och genus*. Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige.
- Neunsinger, Silke (2010): "Cross-over! Om komparationer, transferanalyser, histoire croisée och den metodologiska nationalismens problem". *Historisk tidskrift*, 130(1), s. 2-23.
- Nikolić, Dragan (2012): *Tre städer, två broar och ett museum: minne, politik och världsarv i Bosnien och Hercegovina*. Lund: Lunds Universitet.
- Nilsson, Angela (2006): *Gränsvakter: tankestilar och sortering vid rekrytering av personal i sex kommuner*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Nilsson, Gabriella (2017) "Genusperspektiv och feministisk teori" i Gunnarsson Payne, Jenny & Öhlander, Magnus (red.) *Tillämpad kulturteori*. Lund: Studentlitteratur, s. 175-202.
- Nordin, Svante (2008): *Humaniora i Sverige: framväxt, guldålder, kris*. Stockholm: Atlantis.
- Nordin, Svante (2013): "Att begreppsloggöra historien och definiera nyttan" i Forser, Tomas & Karlsohn, Thomas (red.) *Till vilken nytta? En bok om humanioras möjligheter*. Göteborg: Daidalos, s. 75-80.
- O'Dell, Tom (1999): "Metodens praktik: uteslutningens poetik" i Damsholt, Tine & Nilsson, Fredrik (red.) *Ta fan i båten: etnologins politiska utmaningar*. Lund: Studentlitteratur, s. 58-79.
- O'Dell, Tom (2009): "What's the Use of Culture?". *Culture Unbound: Journal of Current Cultural Research*, 1, s. 15-30.
- O'Dell, Tom (2018): "Samverkansbegreppets skiftande betydelse" i Berg, Martin; Fors, Vaike & Willim, Robert (red.) *Samverkansformer: nya vägar för humaniora och samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur, s. 51-68.
- O'Dell, Tom & Willim, Robert (2011a): "Irregular ethnographies: an introduction". *Ethnologia Europaea*, 41(1), s. 5-14.
- O'Dell, Tom & Willim, Robert (2011b): "Composing ethnography". *Ethnologia Europea*, 41(1), s. 27-40.
- O'Dell, Tom & Willim, Robert (2013): "Transcription and the senses: Cultural analysis when it entails more than words". *The Senses and Society*, 8(3), s. 314-334.
- O'Dell, Tom & Willim, Robert (2015): "Rendering culture and multi-targeted ethnography". *Ethnologia Scandinavica* 45, s. 89-102.
- Odgaard, Irene (2018): "Prekarisering i Europa – bidrag til en konceptualisering". *Tidsskrift for Arbejdsliv* 20(1).
- Ohlsson, Ragnar (1982): "Vad är humaniora bra för egentligen?" i Arrhenius, Birgit (red.) *Humaniora i samhället: tio inlägg om humanistisk forskning*. Stockholm: LiberFörlag.

- Ohlsson, Björn (2008): *Vi som stannade på Volvo: en etnologisk studie om äldre bilindustriarbetares arbetsliv och framtidsplaner*. Göteborg: Arkipelag förlag.
- Olsson, Eva (2008): *Emotioner i arbete: en studie av vårarbetares upplevelser av arbetsmiljö och arbetsvillkor*. Karlstad: Karlstads universitet.
- Pahl, Ray (1995): *After success: fin-de-siècle anxiety and identity*. London: Polity Press.
- Paulsen, Roland (2010): *Arbetsamhället: hur arbetet överlevde teknologin*. Malmö: Gleerups.
- Pels, Peter (2000): "The Trickster's Dilemma. Anthropological ethics and method as liberal technologies of self" i Strathern, Marilyn (red.) *Audit cultures: anthropological studies in accountability, ethics and the academy*. London: Routledge, s. 135-172.
- Perez Vico, Eugenia (2018): "En översikt av forskningen om samverkansformer och deras effekter" i Berg, Martin; Fors, Vaike & Willim, Robert (red.) *Samverkansformer: nya vägar för humaniora och samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur, s. 29-174.
- Petersen, Morten Krogh & Damsholt, Tine (2008): "Cultural analysis for innovation and implementation" i Fredriksson, Cecilia & Jönsson, Håkan (red.) *Job*. Lund: Etnologiska institutionen, Lunds universitet, s. 50-60.
- Petersen, Morten Krogh & Munk, Anders Kristian (2013): "I vælten: kulturanslysens nye hverdag". *Kulturstudier*, 4(1), s. 102-117.
- Petersson, Magdalena (2003): *Identitetsföreställningar: performance, normativitet och makt ombord på SAS och AirHoliday*. Göteborg: Mara bokförlag.
- Petersson McIntyre, Magdalena (2016): *Att älska sitt jobb: passion, entusiasm och nyliberal subjektivitet*. Lund: Nordic Academic Press.
- Petterson, Helena (2002): "Vetenskap och identitet inom den nya akademien: En kulturanalytisk studie inom ämnet företagsekonomi vid Jönköpings Internationella Handelshögskola" i Lundgren, Britta (red.) *Akademisk kultur: Vetenskapliga miljöer i kulturanalytisk belysning*. Stockholm: Carlsson bokförlag, s. 141-224.
- Petterson, Helena (2007): *Boundaries, believers and bodies: a cultural analysis of a multidisciplinary research community*. Umeå: Umeå universitet.
- Phillips, D. C. & Soltis, Jonas F. (2010): *Perspektiv på lärande*. Stockholm: Norstedt.
- Pink, Sarah (2009): *Doing sensory ethnography*. Los Angeles: Sage.
- Pink, Sarah & Fors, Vaike (2018): "Samverkansetik" i Berg, Martin; Fors, Vaike & Willim, Robert (red.) *Samverkansformer: nya vägar för humaniora och samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur, s. 69-92.
- Pripp, Oscar (2001): *Företagande i minoritet: om etnicitet, strategier och resurser bland assyrier och syrianer i Södertälje*. Tumba: Mångkulturellt centrum.
- Pripp, Oscar (2005): "Den segregrande välviljan" i Öhlander, Magnus (red.) *Bruket av kultur: hur kultur används och görs socialt verksamt*. Lund: Studentlitteratur, s. 73-89.
- Pripp, Oscar (2011): "Reflektion och etik" i Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (red.) *Etnologiskt fältarbete. 2:a upplagan*. Lund: Studentlitteratur, s. 65-84.
- Pripp, Oscar & Öhlander, Magnus (2005): "Kulturbegreppets användningar och sociala betydelse". *Kulturstudier i Sverige. Nationell forskarkonferens*, No. 015, Linköping University Electronic Press, s. 835-850.

- Ren, Carina & Petersen, Morten Krogh (2013): "The Study of Culture at the Intersection of Actor-Network Theory and Ethnology". *Ethnologia Europaea*, 43(1), s. 98-111.
- Ristilampi, Per-Markku (1994): *Rosengård och den svarta poesin: en studie av modern annorlundahet*. Stockholm: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Ruin, Hans (2013): "Humaniora som uppgift och äventyr" i Forser, Tomas & Karlsohn, Thomas (red.) *Till vilken nytta? En bok om humanioras möjligheter*. Göteborg: Daidalos, s. 181-188.
- Said, Edward W. (1997): *Orientalism*. Stockholm: MånPocket.
- Salamon, Karen Lisa Goldschmidt (2005): "Possessed by enterprise: Values and value-creation in Mandrake management" i Löfgren, Orvar & Willim, Robert (red.) *Magic, culture and the new economy*. New York, NY: Berg, s. 47-56.
- Salomonsson, Karin (2003): "Kompetensindustrin. Rekrytering, personalutveckling och karriärplanering" i Idvall, Markus & Schoug, Fredrik (red.) *Kunskapssamhällets marknad*. Lund: Studentlitteratur, s. 29-55.
- Saltzman, Katarina (2008): "Nätverksetnologi – En inledning" i Knuts, Eva & Saltzman, Katarina (red.) *Ljusgården – meddelande från etnologiska institutionen, nr 21*. Jönköping: Trycktopia, s. 7-16.
- Sandberg, Jörgen (2009): "Understanding of work: the basis for competence development" i Velde, Christine R. (red.) *International perspectives on competence in the workplace: implications for research, policy and practice*. 2:a upplagan. Dordrecht: Springer Netherlands, s. 3-20.
- Schneider, Joseph (2002): "Reflexive/diffractive ethnography". *Cultural Studies? Critical Methodologies*, 2(4), s. 460-482.
- Schoug, Fredrik (1996): "Manifest mot 'etnologi', 'sociologi' och 'vetenskap'". *Kulturella perspektiv: Svensk etnologisk tidskrift*, 5(1).
- Schoug, Fredrik (2003a): "Inledning" i Idvall, Markus & Schoug, Fredrik (red.) *Kunskapssamhällets marknad*. Lund: Studentlitteratur, s. 7-28.
- Schoug, Fredrik (2003b): "Bildningens basar – 'Humanioras kris' och kulturens sociala status" i Idvall, Markus & Schoug, Fredrik (red.) *Kunskapssamhällets marknad*. Lund: Studentlitteratur, s. 87-122.
- Schoug, Fredrik (2004): *På trappans första steg: doktoranders och nydisputerade forskares erfarenheter av akademien*. Lund: Studentlitteratur.
- Schoug, Fredrik (red.) (2008): *Humaniora i yrkeslivet*. Lund: Utvärderingsenheten, Lunds universitet.
- Schühle, Hanna (2014): "We present Europe through our cultures": *doing Europe in (international) cultural relations*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Sennett, Richard (2006): *The culture of the new capitalism*. New Haven: Yale University Press.
- Shuman, Amy (2005): *Other people's stories: entitlement claims and the critique of empathy*. Urbana: University of Illinois Press.
- Silow Kallenberg, Kim (2016): *Gränsland: svensk ungdomsvård mellan vård och straff*. Huddinge: Södertörns högskola.

- Silvén, Eva (2004): *Bekänna färg: modernitet, maskulinitet, professionalitet*. Stockholm: Nordiska museets förlag.
- Silvén, Eva (2011): "Det materiella" i Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (red.) *Etnologiskt fältarbete*. 2:a upplagan. Lund: Studentlitteratur, s. 147-174.
- Sjöstedt Landén, Angelika (2011): "Exploring ideological fantasies on the move" i Egan Sjölander, Annika & Gunnarsson Payne, Jenny (red.) *Tracking discourses: politics, identity and social change*. Lund: Nordic Academic Press, s. 287-312.
- Sjöstedt Landén, Angelika (2012): *Moved by relocation: professional identification in the decentralization of public sector jobs in Sweden*. Umeå: Umeå universitet.
- Sjöstedt Landén, Angelika (2016): "Nyliberal styrning och ideologi i offentlig verksamhet" i Fahlgren, Siv; Mulinari, Diana & Sjöstedt Landén, Angelika (red.) *Ambivalenser och maktordningar: feministiska läsningar av nyliberalism*. Stockholm: Makadam förlag, s. 30-56.
- Skarin Frykman, Birgitta (1990): *Arbetarkultur – Göteborg 1890*. Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige.
- Skarin Frykman, Birgitta (1992): "Brottningar med begrepp – en diskuterande presentation" i Skarin Frykman, Birgitta & Brembeck, Helene (red.) *Brottningar med begrepp: en antologi*. Göteborg: Etnologiska institutionen, s.7-28.
- Skarin Frykman (2006): "Om behovet av progressiva forskarglasögon" i Aronsson, Peter (red.) *Kulturarvens gränser: komparativa perspektiv : en antologi*. Göteborg: Arkipelag förlag.
- Skott, Fredrik (2008): *Folkets minnen: traditionsinsamling i idé och praktik 1919-1964*. Göteborg: Institutet för språk och folkminnen i samarbete med Göteborgs universitet.
- Standing, Guy (2011): *The precariat: the new dangerous class*. London: Bloomsbury Academic.
- Statens humanistiska forskningsråd (1973): *Humanistisk och teologisk forskning i Sverige: nuläge och framtidsperspektiv*. Stockholm: Statens humanistiska forskningsråd.
- Strathern, Marilyn (1987): "The limits of Auto Anthropology" i Jackson, Anthony (red.) *Anthropology at home*. London: Tavistock, s. 16-37.
- Strathern, Marilyn (2000): "Introduction: New accountabilities" i Strathern, Marilyn (red.) *Audit cultures: anthropological studies in accountability, ethics and the academy*. London: Routledge, s. 1-18.
- Sunderland, Patricia L. & Denny, Rita M. (2007): *Doing anthropology in consumer research*. Walnut Creek, Calif.: Left Coast.
- Svenska akademien (2015): *Svenska akademiens ordlista över svenska språket*. Fjortonde upplagan. Stockholm: Svenska akademien.
- Svensson, Sigfrid (1974): *Svensk etnologi: från forntidstolkning till samtidsforskning*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Svensson, Birgitta (1997): "Livstid" i Alsmark, Gunnar (red.) *Skjorta eller själ? Kulturella identiteter i tid och rum*. Lund: Studentlitteratur, s.38-61.
- Svensson, Birgitta (2012): *Varför etnologi? En ämnesintroduktion för nya studenter*. Lund: Studentlitteratur.

- Svensson, Ingeborg (2011): "Vi känner oss fram. Att studera identifikation i termer av känslor" i Bränström Öhman; Annelie, Jönsson; Maria & Svensson, Ingeborg (red.) *Att känna sig fram: känslor i humanistisk genusforskning*. Umeå: h:ström – Text & kultur, s. 66-85.
- Sylow, Mine (2008): "Tempting french fries. Cultural analysis as an approach in the development of healthy fast food" i Fredriksson, Cecilia & Jönsson, Håkan (red.) *Job*. Lund: Etnologiska institutionen, Lunds universitet, s. 13-26.
- Tidd, Joseph & Bessant, John R. (2009): *Managing innovation: Integrating technological, market and organizational change*. 4:e upplagan. Hoboken: Wiley.
- Traweek, Sharon (1992): *Beamtimes and lifetimes: the world of high energy physicists*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Vallström, Mikael (2007): "Om goda samtal och utsatta forskare" i *Samtal och samhandling. Erfarenheter från FoU-Centrum Söderhamn interaktiv forskning i praktiken*. Söderhamn: FoU-Centrum Söderhamn, s. 46-49.
- Verbeek, Peter-Paul (2005): *What things do: philosophical reflections on technology, agency, and design*. University Park, Pa.: Pennsylvania State University Press.
- Vikkelsø, Signe (2007): "Description as intervention: Engagement and resistance in actor-network analyses". *Science as Culture*, 16(3), s. 297-309.
- Viveiros de Castro, Eduardo & Goldman, Marcio (2012): "Introduction to post-social anthropology: Networks, multiplicities, and symmetrizations". *Hau: Journal of Ethnographic Theory*, 2(1), s. 421-433.
- Weber, Max (1987[1921]): *Ekonomi och samhälle: förståendesociologins grunder*. 3, *Politisk sociologi*. Lund: Argos.
- Weininger, Elliot B. (2005): "Foundations of Pierre Bourdieu's class analysis" i Wright, Erik Olin (red.) *Approaches to class analysis*. Cambridge: Cambridge university press, s. 82-118.
- Widmalm, Sven (2013): "Humaniora som undantag" i Forser, Tomas & Karlsohn, Thomas (red.) *Till vilken nytta? En bok om humanioras möjligheter*. Göteborg: Daidalos, s. 35-42.
- Wiklund, Lisa (2011): "Lost in translation" i Gunnemark, Kerstin (red.) *Etnografiska hållplatser: om metodprocesser och reflexivitet*. Lund: Studentlitteratur, s. 59-78.
- Wiklund, Lisa (2013): *Kreativa liv: konstnärligt arbete och kosmopolitisk vardag i Williamsburg, Brooklyn, New York*. Göteborg: Makadam förlag.
- Wiklund, Martin (2012): "Humanioras bruksvärde: om kunskapens användning och humanistiska kompetenser bortom instrumentalitet" i Larsen, Jesper Eckhardt & Wiklund, Martin (red.) *Humaniora i kunskapssamhället: en nordisk debattbok*. Malmö: NSU press, s. 233-258.
- Willim, Robert (2002): *Framtid.nu: flyt och friktion i ett snabbt företag*. Eslöv: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Willim, Robert (2018): "Gestaltning och konstnärlig sondering" i Berg, Martin; Fors, Vaike & Willim, Robert (red.) *Samverkansformer: nya vägar för humaniora och samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur, s. 195-208.

- Willim, Robert; Berg, Martin & Fors, Vaike (2018): "Inledning" i Berg, Martin; Fors, Vaike & Willim, Robert (red.) *Samverkansformer: nya vägar för humaniora och samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur, s. 11-25.
- Wimmer, Andreas & Glick Schiller, Nina (2002): "Methodological nationalism and beyond: nation-state building, migration and the social sciences". *Global networks*, 2(4), s. 301-334.
- Wittel, Andreas (2001): "Toward a network sociality". *Theory, culture & society*, 18(6), s. 51-76.
- Woolgar, Steve & Lezaun, Javier (2013): "The wrong bin bag: A turn to ontology in science and technology studies?". *Social studies of science*, 43(3), s. 321-340.
- Woube, Annie (2014): *Finding one's place: an ethnological study of belonging among Swedish migrants on the Costa del Sol in Spain*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Wright, Erik Olin (2005): "Conclusion: If 'class' is the answer, what is the question?" i Wright, Erik Olin (red.) *Approaches to class analysis*. Cambridge: Cambridge university press, s. 180-192.
- Åberg, Magnus (2008): *Lärardrömmar: om makt, mångfald och konstruktioner av läraryrket*. Göteborg: Mara bokförlag.
- Åsberg, Cecilia (2012): "Läskunnighet bortom humanioras bekvämlighetszoner. En inledning" i Åsberg, Cecilia; Hultman, Martin & Lee, Francis (red.) *Post-humanistiska nyckeltexter*. Lund: Studentlitteratur, s. 7-22.
- Åsberg, Cecilia; Hultman, Martin & Lee, Francis (2012): "Möt den posthumanistiska utmaningen" i Åsberg, Cecilia; Hultman, Martin & Lee, Francis (red.) *Post-humanistiska nyckeltexter*. Lund: Studentlitteratur, s. 29-46.
- Öhlander, Magnus (2005): "Inledning" i Öhlander, Magnus (red.) *Bruket av kultur: hur kultur används och görs socialt verksamt*. Lund: Studentlitteratur, s. 11-42.
- Öhlander, Magnus (2011): "Utgångspunkter" i Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (red.) *Etnologiskt fältarbete. 2:a upplagan*. Lund: Studentlitteratur, s. 11-36.